

A decorative red border in an Art Nouveau style, featuring flowing, symmetrical lines and ornate corner motifs that frame the central text.

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYŰJTEMÉNYES DÍSZKIADÁS

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

DR. BIRÓ BERTALAN

XXX. KÖTET

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

BANGHA BÉLA S. J.

A VILÁGHÓDÍTÓ KERESZTÉNYSÉG

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

**Imprimi potest. Nr. 362/1941. Budapestini, die 24. III. 1941.
Eugenius Somogyi S. J., Praep. Prov. Hungariae.**

**Nihil obstat. Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus.
Nr. 9289/1942. Imprimatur. Strigoni, die 21. Novembris 1942.
Dr. Joannes Drahos, vicarius generalis.**

**Kiadja a Szent István-Társulat
Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: újf. Kohl Ferenc.**

ELŐSZÓ.

Krisztusnak a világot s a világnak Krisztust!

*Legszebb álmom minden álmok között és legsürge-
tőbb kötelesség minden kötelességek között: Krisztust
elhozni a krisztustalan világnak s a világot meghódí-
tani Krisztusnak! Odafektetni ismét a Megváltó lábai
elé a földkerekséget, felragyogtatni az ő királyi joga-
rát minden ember, minden intézmény s minden élet-
nyilvánulás fölött!*

*Az Úr maga tanított minket erre a vágyra s törek-
vésre, amikor a Miatyánkban mindnyájunknak — nem-
csak a szenteknek, hanem az egyszerű halandóknak is,
és nemcsak a püspököknek és papoknak, hanem min-
den hívőnek — ezt az imádságot kötötte legelsősorban
a lelkére: „Szenteltessék meg a te neved, jöj-
jön el a te országod!” Nem a mindennapi kenyér,
nem is a saját bűneink bocsánata vagy a gonosztól
való menekvés, hanem mindenekelőtt az töltse el
mindnyájunk szívét s arra kérjük mindenekelőtt az
Isten kegyelmét: hogy az Ő neve szenteltessék meg,
az Ő országa jöjjön el közénk s az Ő szándékai tel-
jesedjenek ideleinn, mikép teljesednek a mennyben!*

Krisztusnak a világot és a világnak Krisztust!

*Nagyobb jót az emberiséggel nem tehet senki, na-
gyobb örömet és dicsőséget az Úrnak nem szerezhethet
senki, mint aki ennek az üdvözítői imádságnak telje-
sedésén dolgozik s szomjas lélekkel vizsgálja az uta-
kat és módokat, amelyeken ezt a szent álmot és nemes
akaratot valósággá lehet kristályosítani. A társadalmat
vissza kell vezetni Krisztushoz, mert jogilag az övé
s mert valamikor, legalább a keresztény világban való-
ban az övé is volt. Krisztushoz kell vezetni az embe-
riséget, mert „más név nem adatott az embereknek az*

ég alatt, melyben üdvözlünk kellene". Krisztus nélkül már itt a földön céltalan, sivár és értelmetlen az élet, vigasztalan a fájdalom, megoldhatatlanok a társadalmi feszültségek, odatúl pedig nincs nélküle remény és üdvösség. A tudat, hogy milliók és százmilliók élnek le az életet Krisztus nélkül, tehát igazság, erő, boldogság és remény nélkül, főképp azért, mert nincs aki őket Krisztushoz vezesse, elviselhetetlen annak, aki Krisztusban hisz s embertársait szereti. Az elviselhetetlenségnek ez az érzete kelti fel aztán a jobbak lelkében az apostoli tettvágyat, valamint az aggódo kérdést: miképp lehetne ezen a legnagyobb bajon segíteni?

Ennek az apostoli lélekváagnak szeretne egyben-másban utat jelölni ez a könyv. Rá szeretne mutatni a Krisztusország mai helyzetére, az öröndetes jelenségek mellett a fájdalmas hiányok, lesiklások s elmaradások okaira, valamint azokra a módozatokra, ahogyan a kereszténység mai megalázott és méltatlan helyzetén javítani lehetne. Vagyis: a mulasztásokra és a teendőkre. Bátran és nyíltan, de ugyanakkor szeretettel és mérsékléttel. Öszintén feltárva a hiányokat és hibákat, amelyek az apostoli tevékenységben a sikertelenség okai szoktak lenni, de nem a meddő kesergés vagy szeretetlen vádaskodás hangján, hanem a magunk munkájának lehető tökéletesítése és a helyzet jobbítása céljából. Mérsékléttel: mert eszmélődéseinkkel nem lázas kapkodást vagy éppen forradalmi kezdeményezéseket kívánunk sürgetni, hanem vizsgálni a helyzetet, kutatni a megoldások módját s indítványokat tenni, mindig azzal a magától értetődő megszorítással, hogy javaslataink fölött ítéletet mondani s abból a felhasználhatót felhasználni, a meg nem felelőt pedig mellőzni mások joga és feladata.

A hatalmasan ébredő katolikus öntudat és apostoli tettvágy, hisszük, szívesen fogadja szerény fejtegetéseinket. Hiszen mindenki érzi, hogy a Krisztusország védelme és fejlesztése terén ma tömérdék az égető probléma s mindenképp jogosult a kérdés: mi

volna még a teendő és min múlik a Krisztusország igazabb, teljesebb, diadalmasabb előbbrevitele. Azok, akiknek ez szívük ügye, bizonyval örömmel mélyednek el e kérdések tárgyalásában s ha talán nem teszik is minden részletben magukévá a szerző felfogásait, mégis bizonyval találval e lapokon további gondolkozásra indítót. Nem mindenki van hivatva messze kimagasló őrhelyen, súlyos felelősségekkel a vállán védeni s gyarapítani a Krisztusország ügyét; sokakat szerény helyre állított a Gondviselés. De talán ezeknek is vigaszukra, buzdulásukra, eligazodásukra szolgál, ha szerényebb munkájukat is egy világot felölelő, történeti távlatokkal dolgozó, gigászi apostoli munkaterv kereteibe illesztve szemlélhetik.

Az Úr országa jöjjön el közénk! Mielőbb és minél teljesebben!

Miközben e könyv fejtegetései papírra kerültek, megrázó események vonták magukra a világ érdeklődését. Spanyolországban a keresztyén s nemzeti irány vívta élethalálharcát az ázsiai bolsevizmus ellen, majd kitört a német-lengyel háború, amely a katolikus Lengyelországot, legalább egyelőre, letörölte Európa térképéről.

Az események politikai és nemzetközi vonatkozásai mögött itt a világnézetek érvényesülésének csatája dűl, amint általában megállapítható, hogy ahol a közvélemény felületes szemlélete csak külső érdekháborgások harcát látja, gyakran ott is a világnézeti ellentétek komorsága sötétlik fel a háttérben. Elvek, felfogások, képletek, gondolati irányok feszűlnek és robbannak egymásra, nemzeti presztízsen és gazdasági érdekeken túl új világfelfogások akarnak utat törni az érvényesülés felé — egyfelől a marxista forradalom eszmevilága, másfelől az új faji és nemzeti mítoszok elméletei. A háborúk a világtörténet folyamán mindig akkor voltak legelkeseredettebbek, amikor eszmék, szemléletek, szellemi lángolások fűtötték a harci szenvedélyeket.

A legújabb világnézet-politikai bajvívások az Ibériai-félszigeten a kereszténység győzelmére s erősödésére vezettek, míg másutt, ellenkezőleg, a keresztény élet és kultúra szörnyű beszűkülését jelenthetik s egy új világszövetség létesítését, amely minden eddiginél céltudatosabban kísérli majd meg a kereszténység likvidálását Európának egyharmad területén. Ez a likvidálás történhetik brutális ázsiai módszerekkel, vagy színre finomultabb s rejtettebb formában: a cél mindkét esetben azonos lesz. Nem a régi liberalizmus és szabadkőművesség tűszúrásai lesznek a módszerek, hanem a teljes és maradéktalan visszaszorítás eszközei, amikor az ellenfélnek már védekezni sincs joga többé. A kereszténység megmaradhat, ha tud, a lelkek csendes eligazítója és vigasztalója, az otthonokban s a templomokban tovább folyhat a vallásos élet, de az ifjúság nevelésében, közéletben s kultúrában az Egyháznak mozdulnia sem szabad többé. Itt egy új katakombai helyzet kezdődik, az egyháztörténetnek egy új szaka, a népek céltudatos visszakancsu-kázása egy új pogányságba.

A helyzet döbbenetes komolyságát növeli az az ájult némaság, amellyel az európai kereszténység az események torlódását szemléli. Nem gondol s mai helyzetében nem is igen gondolhatna arra, hogy az egyre növekvő veszélyt elhárítsa: nincsenek meg hozzá az eszközei. Ha fél Európa fölött összezsapnak is a modern vallásirtás hullámai, a kereszténység tiltakozni fog, amíg tud, de tenni ellene nem fog. Tudomásul kell vennie, ami történik, mint ahogy tudomásul veszi a szovjet húszéves vallásirtását s a mexikói egyház elpusztítását s tudomásul vette volna Spanyolországét is, ha véletlenül másfelől, politikai érdekerületek felől, nem nyúlik feléje segítség. Valamikor Európa népei vallásos lelkesedésből a Szentföld visszavételére szöktek talpra, majd a török betörésekkel szemben századokon át egész Európán végigzúgott a csatakiáltás a kereszténység közös védelmére. Ma nem hogy egyetlen kard nem lendül ki a hüvelyéből

s egyetlen tiltakozó szó sem hangzik el a keresztnek egész országokban való letiprása ellen, de a közvélemény szinte fel sem figyel már rá, sőt mindnyájan eszelősnek tartanók azt, aki a mai államoktól a keresztény életvédelem erélyes gesztusait kívánná — ugyanakkor, amikor befelé az Egyház jobban virágzik, mint valaha s a katolicizmus erkölcsi presztízsének újabb fénykorát éli.

Lehet, sőt valószínű, hogy a kereszténység ellenségeinek pillanatnyi előnyomulása csak átmeneti s esetleg éppen a katolicizmus számára nyit a közeljövőben széles, eddig elzárt érvényesülési távlatokat. Lehet, hogy a borzalmak, amelyek a vallásüldözés és társadalomfelforgatás erőszakos útját jellemzik, valami nagy és egyetemes kiábrándulást hoznak majd maguk után s a legépítőbb erő, a vallás és a katolicizmus visszasóvárgását teszik uralkodó jelenséggé a kijózanodott tömegekben. Ebben az esetben maga ez a szerencsés fordulat állítja majd az Egyházat ma még nem is sejtett méretű, új világtérítés feladatai elé.

Mind a két esetben az az érzésünk, hogy a világtörténeti helyzet újabb meg újabb alakulása csak aláhúzza e könyv tételeit; nevezetesen azt, hogy napjainkban a kereszténységnek mindenkép rá kell ébrednie a korszak jelentőségére, amelyben él s a feladatokra, amelyek előtt áll; nem szabad megengednie, hogy kívülről, tőle függetlenül, külső hatóerők szerencsés vagy szerencsétlen közrejátszása szerint dőljön el, talán századokra, talán visszavonhatatlanul a saját jövője s az emberiség sorsa. Ha valaha, ma kell tanulmányozni a kérdést: hol rejlenek a mi helytállásunkban végzetessé válható mulasztások, módszertani hibák vagy veszedelmes egyoldalúságok, s hogyan kell a Gondviselés által reánk bízott végtelen erőket s értékeket a jövő alakításának áldott és tevékeny energiáivá váltani: Isten dicsőségére, a kereszténység új igazolására s az emberiség mérhetetlen hasznára.

Budapest, 1939 szeptember 27-én.

ELSŐ FEJEZET.

Alapvető kérdések.

A Krisztusország egyetemes diadalravitelének parancsa.

A Krisztusország világot felölelő természete s igényének egyetemessége. — Miért beszélünk „hódításról”? — Mit nem jelent s mit jelent az „egész” világ meghódítása Krisztusnak? — Nem teokratikus világbirodalom. — Országos vagy helyi vonatkozások a világtávlatok keretében.

A Krisztusországnak lényeges vonása, szinte anyajegye: az egyetemesség, expanzivitás, a minél szélesebbkörű terjeszkedésre való törekvés. Isten minden ember üdvösségét akarja; az üdvösségnek Istentől rendelt útja pedig az Egyházhoz mint Krisztusországhoz való öntudatos csatlakozás. A kereszténység Alapítója maga tanítványait minden nemzet és minden teremtmény megnyerésére küldötte ki. (Mt. 28, 19; Mk. 16, 15.)

A Krisztusország minél egyetemesebb elterjesztése s felvirágoztatása tehát nem szeszély és klerikális uralomvágy, hanem Isten parancsoló akarata, ugyanakkor pedig az emberiség igazi boldogulásának legfőbb feltétele. Nagyobb célt, nemesebb feladatot, sürgősebb szükségletet maga az Istenember sem jelölhetett ki nekünk, mint Egyházának terjesztését s megszilárdítását a föld minden sarkán, minden ember szívében.

Ebből az következik, hogy Krisztus híveinek sohasem szabad belenyugodniuk abba, hogy a krisztusi hódító munka a földön bármikor elakadjon vagy meg-

lassuljon, vagy hogy az emberiségnek csak egy hányada, bárha jelentős hányada, tartozzék bele a hívők és Krisztus-követők országába. Aki Krisztus világmegváltó szándékait megértette s magáévá tette, az nem állhat meg semmiféle határnál, hanem ki szeretné terjeszteni a Megváltó országát *minden* népre, *minden* emberre, az *egész* világra, az egész társadalomra, az egész emberiségre. .

Az egész emberiséggel Mit is jelent ez a szó? Jelenti az emberek összességét, akik ma a földkerekségen laknak s azokat is, akik holnap vagy holnapután lépnek majd a ma élő emberek örökébe. Jelenti azt az öt földrészen előmlő emberóceánt, amelynek minden cseppje, minden tagja más: archan, fölfogásban, gondolkozásban, sorsban, erkölcsi értékben. Jelenti nemcsak az igazakat, jókat, jámborokat, hanem a rosszakat, gyengéket és lesiklottakat is; nemcsak a bölcseket, meghiggadtan és komolyan gondolkodókat, hanem a tévedőket és elvakultakat, könnyelműeket és nemtörődőket is; az igazság birtokosait, de azokat is, akik még csak keresik az igazságot, vagy már nem is keresik, vagy még nem keresik. Azokat, akik Krisztus keresztségének fénysugarában születtek és élnek, és azokat, akik őt nem ismerik és nem is vágyódnak utána. A katolikusokat és nemkatolikusokat, a keresztényeket és nemkeresztényeket. Mindenkit, aki él és mozog, aki léleklizik s az örök életre van hivatva. Valamennyit Krisztushoz kell vezetnünk, mert valamennyi csak őáltala érheti el embervoltának kiteljesedését, az istenfiúságot s az örök életet.

Ez a nagy cél természetesen roppant munkába s elmondhatatlanul nehéz és sokoldalú küzdelembe kerül. Mert az embereket a földre húzzák az evilági gondok és gondolatok, felfelé néző pillantásukat elkapja s ismét a por felé süllyeszti az anyagiasság és érzékiesség szele, ítélőképességüket megzavarja a tévedés és szenvedély, akaratukat a jóra erőtlenné teszi a bűn és a restség. Krisztushoz vezetni a világot: komoly és kemény feladat, mert a legegényibbet kell

megnyernünk s megmozgatnunk az emberekben: a belvilágukat, a meggyőződéseiket, az akaratukat. Azonkívül erős és koók ellenfelek állják el ennek az apostoli hódításnak útját, a Krisztus-ellenesség prófétái és fanatikusai, agitátorai és ügynökei, akik az embereket Krisztustól mindenkép el akarják vonni, egy krisztustalan világnézet és kultúra süppedékeire vezetni s e célból mindent elkövetne a Krisztusország képviselőinek, védőinek és bajnokainak diszkreditálására. Nehéz ez a küzdelem azért is, mert a harcban máris túlságos előnyt nyertek az ellenfelek s nekünk ma régebbi korok és harcok nem egy mulasztását is pótolnunk kell.

De bármilyen nehéz ez a harc, lemondani róla nem szabad, mert ez egyjelentésű lenne Krisztus legszentebb parancsának mellőzésével, az ő Szíve legforróbb vágyának elárulásával. Oly feladat ez, oly sürgetős, oly elodázhatatlanul szükséges s oly nagy érdekek forognak benne kockán, hogy úgyszólván a lehetetlent is meg kellene kísérelnünk az érdekében.

*

Miért „hódítás” ez a munka? — kérdezheti valaki. Hiszen senkinek a leigázására nem irányul, ellenkezőleg mindenkinek a legfőbb jót kívánja megszerezni, ami csak van s amely nélkül mindenki a legnagyobb mértékben boldogtalanná lenne. — Mégis csakugyan hódító munka ez, mert az embereket szinte önmaguk ellenére is vezeti a saját javuk felé. Az emberi sors tragikuma s küzdelmünket is az teszi drámaivá, hogy az emberek mint bizonyos betegek nem hisznek a betegségükben és semmitől úgy nem irtóznak, mint a kezeléstől. Nekünk itt egy világot úgyszólván az akarata ellenére kell megmentenünk. Vakoskodókkal megértetnünk, hogy meg kell nyitni a szemüket. Siketekkel kell beláttatnunk, hogy meg kell hallaniok, amit eddig meghallgatni nem akartak. Bénákkal kell megszerettetnünk a járást, földönkúszókkal az égbenezést. A legszebb, de egyben leg-

hálátlanabb munka. Azok az orvosok vagyunk, akiket a beteg nem enged magához, akiket gyűlöl és lenéz, mi vagyunk azok a mesterek, akikben növendékeik nem jótevőt, hanem ellenséget látnak. Osztozunk a világ Üdvözítőjének sorsában, akit az emberek keresztrefeszítettek azért, mert szerette s meg akarta menteni őket a saját vakságukból, elesettségükből, az örök kárhozat veszedelméből.

Szabad-e ezért pillanatra is visszariadnunk? Nem szabad. A világ csak nevesse, gúnyolja hódító szándékainkat, vádoljon minket, borítsa sárral a köntösünket, tekintsen eszelősöknek vagy gonosztevőknek. Nekünk folytatnunk kell a missziót, melyet a hasonlóképp támadott, visszautasított és félreismert Megváltó bízott reánk, aki szintén hódítani jött a világra!

Miért kell az embereket az Egyházhoz vezetnünk? Nem üdvözülhetnek-e e nélkül is? Feltehető-e, hogy Isten mindenkit kivétel nélkül elkárhoztat, aki nem tartozik az Egyházhoz? Akik egy életen át jóhiszemű tévedésben és tudatlanságban voltak, utolsó perceikben akár rendkívüli megvilágíttatás útján is rátalálhatnak az igaz útra s megnyithatják szívüket az igaz hit alaptételei s a kegyelem előtt? Vagy ha ez nem történik is: nem nyújt-e némi reményt, ha nem a természetfölötti üdvözülés, a visio Dei elérhetése, de legalább bizonyos természetes, örök boldogulás értelmében a feltevés, hogy jó részük az üdvösség vonalán, mint Billot és más teológusok vélik egy sorba állítandó a megkereszteletlenül elhalt és soha erkölcsi beszámíthatóságuk teljességéig el nem jutott gyermekekkel, „aequiparantur infantibus”?

Lehet, mindebben reménykedhetünk. Mégis ingathatatlanul áll a következő három tétel: 1. A megmentetés és üdvözülés százszor könnyebb és biztosabb az igaz Egyházban, mint azon kívül, a kegyelmek árja itt sokkal bővebben és elevenebben árad, a kísértésekkel szemben itt sokkal több a védekezési lehetőség. 2. A természetfölötti, örök boldogság elérése százszázezer lélekre nézve legalább is nagyon kétséges

az igaz Egyházhoz való látható csatlakozás és teljes mértékű hozzátartozás nélkül. 3. Mégha valamennyi ember üdvözülhetne is az Egyházhoz való látható csatlakozás nélkül, akkor is Krisztus nagysága és dicsősége megkövetelné, hogy az ő országát már e földön felvirágoztassuk, diadalra emeljük. Egyházát az emberség egyetemes, közös kincsévé tegyük.

Mindent el kell tehát követnünk, hogy az emberség egésze minél előbb eljusson a teljes igazság ismeretére és meggyőződéses örömmel kopogtasson Krisztus Egyházának kapuján.

*

Mit is jelent közelebbről a világ meghódítása Krisztusnak?

Mindenekelőtt nem jelent komolytalan illúziókat. Nem jelenti azt, hogy valaha is *minden embert kivétel nélkül* Krisztushoz vezessünk s az ő szelíd és odaadó hívévé tegyünk. Az emberek akarata a Krisztusország legerőteljesebb és legegyetemesebb kibontakozása esetén is szabad marad s ez mindig lehetővé fogja tenni az egyén elfordulását Krisztustól, az ő tanaitól, Egyházától, parancsaitól, a hitetlen és bűnös életet.

A Krisztusország egyetemes kibontakozása *nem* jelenti természetesen azt sem, hogy *ellenáramlatok* ne legyenek s akik a Krisztusország elvi vagy gyakorlati ellenségei, azok a maguk gondolkozását és életirányát többé majd ne igyekezhessenek minden elképzelhető eszközzel másokra is áttérjeszteni. Harcra, ellentétes világnézetek szembenállására a viszonylag legteljesebb győzelem esetén is fel kell készülnünk.

Azt sem jelenti végül a Krisztusország diadalra vitele, hogy ezt az eredményt *gyorsan*, sebtében kell elérnünk, hogy rövid időn belül kell szembeszökő és döntő sikereket aratnunk, oly területen, amelyen sokszor egy-egy ember megnyerése is tengernyi erőfeszítést és türelmet igényel. Halogatásra ugyan nincs időnk, mert a kereszténység mai helyzetében minden

mulasztás végzetessé válhatik, de esztelenség lenne azt remélni, hogy a világ tengelyének megfordítása, egy a kereszténységtől oly borzasztóan messze eltérült kultúrányaknak komoly revíziója és kereszténnyététele bármily nagyarányú erőfeszítés mellett is rövid időn belül lehetséges legyen. Nem lehetne az még akkor sem, ha részünkön ezek az erőfeszítések egyszerre az egész vonalon nagyszerűen megindulnának s egységes, tervszerű, kitűnő program szerint folynának, ami egyelőre szintén csak vágy és kívánság.

Mit jelent hát akkor a Krisztusország egyetemes uralma, amelyre törekednünk kell és szabad?

Jelenti azt, hogy az *igaz hit terjesztése s védelme* mindenütt oly erővel és oly diadalmassággal folyjon, hogy *legalább a jóakaratú és becsületes szándékú emberek mind könnyen felismerhessék, megszerethessék és kövessék Krisztust, mégpedig azon az úton, amelyet ő jelölt ki: az ő Egyházának útján.* Jelenti, hogy a krisztusi igazság fénye minden ember számára láthatóan s meggyőzően felragyogjon s az igazság követésének útjából elhengeríttessenek azok az akadályok, amelyek ma sokszor még a buzgó keresztények számára is emberfelettien nehézé teszik a komoly keresztény életet. Jelenti, hogy *olyan közállapotokat teremtsünk, amelyek közt a keresztény hit és erkölcs ismét uralkodó helyet foglal el a társadalomban s a Krisztusország elveinek megvalósítása nem ütközik állandóan intézményes akadékokba.* Jelenti olyan *kulturális légkör kialakulását, amelyben mindenki: az egyesek és a közületek élete lényegében a krisztusi hit és erkölcs talaján rendezkedhetik be s az Egyház munkáját a közszellem és közélet nemcsak nem gyöngíti s akadályozza, hanem tevékenyen előmozdítja.*

Annyi-e mindez, hogy valamiféle katolikus világ-leigázásra készüljünk s egy teoretikus imperializmus ígája alá teperjük le a társadalmat s a modern kultúrát? A középkor legmerészebb álmait elevenítsük-e fel

újra s a Vatikán „világhatalmi ambícióit” tegyük meg egy klerikális hódító politika célpontjává, ahogy a liberális és marxista izgatás nyomában ma főként a német újpogányság szereti ezer változatban világgá kürtölni? Gyermekes rémlátás, amely mögött az egyházellenes frazeológia évszázados félremagyarázásainak egész fogalomzavara kísért; egy elfogult és gyűlölködő szemlélet, amely a legnemesebb s legáldásosabb törekvésekben sem tud egyebet látni, mint önző és képmutató hatalmi mesterkedést! Nem, mi nem akarunk teokráciát és klerikális világimpériumot, nem akarunk térdrekényszeríteni senkit és nem vezet minket semmiféle politikai ambíció. A mi szemünkben Krisztus elveinek uralomravitele a földön, ha megvalósítása mégoly nagy fokban sikerülne is, nem jelent egyebet, mint az *evangélium szellemének szelíd uralmát a földön, a hit és béke, szeretet és egyensúly, igazság és erkölcsi emelkedettség felülkerekedését*. Minden azon múlik, mit lát valaki Krisztusban s az ő országában. Babonát és világámitást-e, ábrándot és lázálmodat, avagy Isten erejének s bölcsességének megnyilatkozását, a fényt, mely megvilágosít minden embert, aki a világra jön s az erőt, amely megújítja a föld színét. Aki Krisztusban az Atya fényességét s az emberi nem egyetlen legfőbb jótevőjét ismeri fel, az ő országának eljövetelében az emberiség földi és örök boldogulásának hajnalhasadását köszönti s az az Egyház misszionáló és hódítani vágyó erőfeszítéseiben sem lát egyebet, mint a legszentebb kötelesség teljesítését Istennel s a legnagyobb jótétemények osztogatását az emberekkel szemben. Csak félreértés láthat önzést és érdekharcot abban, ha Krisztust akarjuk a társadalom királyává tenni.

Krisztus országa ugyan „nem e világból való” (Jn. 18, 36.), de igenis ebben a világba való. Ezt a világot kell birtokba vennie s alakítania. A társadalom s a közösség életének nem evilági vonatkozásai, nem a politikája s földi berendezkedése érdekli,

mert az Egyháznak ez sem nem célja, sem nem nagyra-vágyása; de igenis érdekli mindaz, amin keresztül a társadalom életét Krisztus elveivel összhangba lehet hozni. Ha szabad rajongani kultúráért, gazdasági fellendülésért, népért és nemzetért, annak történelméért és dicsőségeért, ha szabad az állam nagyságáért háborúkat viselni, népeket leigázni, vérrel, vassal, az erőszak, cselvetés és szabadságelvönás minden eszközével dolgozni: valóban nehéz belátni, miért volna hiba, ha valaki mindenfölött Krisztus országáért rajong s annak jogait és törekvéseit nem vérrel, vassal és cselvetéssel, hanem az igazság és szeretet eszközeivel igyekszik diadalra juttatni. Krisztusnak az egész világhoz joga van, ahogyan az egész emberiségnek is szüksége van Krisztusra.

ÉPP AZÉRT NEM RIASZT VISSZA minket e kérdés nyílt tárgyalásától az aggodalom sem, hogy így nagyon is nyílt kártyával játszunk s az ellenfél talán túlságosan belelát majd a haditerveinkbe. Nekünk semmi titkolnivalónk a haditerveinkben nincs, mi nyílt sisakkal küzdünk s őszintén megmondjuk, mit akarunk. A célpont: az egész világ. Mi Krisztushoz akarunk vezetni mindent: emberiséget, törvényeket, kultúrát, államot, társadalmi szervezetet. Egyszerűen, mint a galambok és okosan, mint a kígyók: így parancsolta Krisztus. Ravasz és alátomos harci taktikákat mi nem keresünk s akik ilyesmivel vádolnak minket, azoknak a szemükbe mondjuk, hogy tévednek s talán nekik legkevésbé van joguk alattomosággal vádolni másokat. Nem, a katolikus táborot mindennél inkább meg lehet vádolni, mint túlságosan raffinált hadi taktikával, vagy éppen az önadminisztrálásnak azokkal a számító és sokszor önző mesterfogásaival, melyeknek jegyében az újkori államvezetésnek sokféle divatos iránya és számos nemkatolikus alakulatnak egész életművészete folyik. Különben is sok víz folyik majd le a Dunán, míg a mi haditerveink a saját oldalunkon is egységesen kialakulnak és az egyetemes megvalósítás stádiumába jutnak. Már ezért is türelemmel várhatnak vádlóink egy kicsit s időközben meg-

győződhetnek arról, hogy amit mi akarunk, az nekik is jó, mindenkinek üdvös, az egész világnak áldásos.

A világtávlat, amelyben itt a kérdés természeténél fogva mozgunk, megmagyarázza azt is, miért nem szorítkoznak fejtegetéseink csak a *magyar hitéleti viszonyok* és feladatok ismertetésére. A hazai szempontokat természetszerűleg külön kiemeljük; ám a kérdés, amelyet itt tárgyalunk, éppen egyetemességében s világviszonylati nagyszerűségében éri el teljes súlyát s fönségének egész kibontakozását. A falu tornyánál messzebb nem tekintő rövidlátás amúgyis túlságosan hajlik az egyetemes krisztusi szemhatár folytonos beszűkítésére, arra a túlzott partikulárizmusra, amely talán még a csillagászatot és a logaritmust is csak „különös tekintettel hazánkra” tudja méltányolni. Valójában a saját nemzeti életünk vallási feladatait is úgy tudjuk helyesen értékelni s a nagy egyetemességbe beilleszteni, ha elsősorban az egészet tartjuk szem előtt s világegyháznak küzdelmi helyzetét is figyeljük.

ANNÁL INKÁBB szükség van erre, mert a nemzetközi szellemi kapcsolatok folytán a világ eszméi s mozgalmi, hitszerű vagy hitellenes fejlődésének hullámai előbb-utóbb hozzánk is mindig eljutnak; valamint azért is, mert vannak nagy és egyetemes katolikus feladatok, amelyek egy nemzetet sem illetnek különösebben, hanem valamennyit egyetemlegesen s azért valamennyinek érdeklődését rájuk kell irányítani. Ilyen nemcsak a missziós feladat a nemkatolikus és nemkeresztény tömegek között, hanem számos más is: a tudomány, a kultúra, a nemzetközi katolikus összefogás, a keresztény közélet számos feladata. Senki sem mondhatja: elég a magunk baja, mit törődjünk mi még egyetemes világproblémákkal is. A krisztusi szeretetparancs egyetemes érvényű s a Krisztusország egyetemes diadalravitele ennek a szeretetparancsnak legfőbb követelménye, de mindannyiunk részleges munkájának is könnyítője s előmozdítója.

Az emberi közreműködés szerepe a Krisztusország terjesztésében.

Az Egyház s az emberek szerepe Isten üdvözlő tervében. — A kegyelem elsődlegessége nem teszi feleslegessé az apostoli helytállást. — Szemlélődő és tevékeny irány. — Krisztus példája. — Az egy megtérő bűnös és 99 igaz értékelése az apostolkodásban.

De nem fölösleges-e az emberi erőfeszítés az Isten országának terjesztésében és szilárdításában? Vajjon szüksége van-e Istennek arra, hogy mi is buzgólkodjunk a felebarát lelkének megmentésében, a fejünket törjük és az emberi okosság minden eszközét felhasználjuk az ő országának elhozatalában?

Istennek nincs szüksége ránk; ha úgy akarta volna, a léleküdvözítés munkáját kizárólag önmagának is fenntarthatta volna. Csakhogy a valóságban nem tartotta fenn magának, hanem ellenkezőleg: az emberi erők közreműködése által kívánja országát építeni. Ezért létesített Egyházat, hierarchiát és csalatkozhatatlan tanítói hatalmat s ezért kötötte az üdvözülés rendes föltételeit ennek a közvetlenül emberekből álló Egyháznak igehirdető, megszentelő és lélekkormányzó tevékenységéhez. Krisztus Urunk apostolokat rendelt s őket emberek halászaivá tette, rájuk bízta nyája legeltetését s kiküldte őket az egész világra, hogy minden népnek és minden embernek hirdessék az evangéliumot s tanítsák őket megtartani mindazt, amit ő hagyott meg nekik. Az apostoloknak s utódaiknak lélekmentő munkájában a maguk fokán természetesen a világi híveknek is részt kell venniök, amint résztvettek abban már az apostolok korában és az ő irányításuk mellett; ezáltal válnak a világi hívek is a „királyi papságnak” részeseivé (I. Pét. 2, 9.) s gyakorolják a felebaráti szeretet és a lelki irgalmasság legfőbb cselekedeit.

Isten annyira sürgetően kívánja az Egyház s a hívők közreműködését a kegyelem országának terjesztésében, hogy bár az igehirdető és lélekmentő munkának minden hatékonysága Ötöle ered (I. Kor.

3, 7.), mégis kegyelmeinek osztogatását az apostolkodó közreműködéshez mint feltételhez kötötte. Hit nélkül nincs üdvösség, mondja Szent Pál (Zsid, 11, 6.), de ugyancsak ő szerinte hit sincsen igehirdetés és igehirdető nélkül. (Róm. 10, 14.) Isten világot üdvözítő szándékainak titokzatos rendelése szerint tehát az emberek üdvözülése három tényezőn múlik: az Úr kegyelmén, az ember szabadakaratú közreműködésén s azokon a harmadik személyeken, akik az igazságot hirdetik s az embertársak lelkét az üdvösség útjára vezetik. Ebben az isteni rendelkezésben rejlik az Egyház legmélyebb értelme s legfőbb méltósága, de ebből folyik a legsúlyosabb felelősség is az egyházi tényezőkre, elsősorban a hierarchiára s a papságra, de aztán mindazokra a világi tényezőkre is, amelyek az igazság terjesztésében s az evangélium diadalravitelében bármikép szerepet játszani hivatottak.

MA EZT A LÁTSZÓLAG oly magától értetődő igazságot külön is érdemes hangsúlyozni. Talán a kegyelem elsőrendűségének féltő hangoztatása címén, talán az apostolkodás mai nehézségei, a Krisztustól elfordult világ visszatérítésének látszólagos reménytelensége miatt, talán egy öntudatlan vigaszkeresés alapján az elnyomatás és balsikerek között, talán valami betegesen egyoldalú s túlzottan elspiritualizált aszkétizmus nyomában nem ritkán felüti a fejét egy felfogás, amely olyképpen állítja előtérbe a Gondviselés és a kegyelem szerepét az emberek üdvözítésében, mintha az emberi közreműködésnek s e közreműködés szakszerűségének ezek mellett alig lehetne különösebb gyakorlati jelentősége. Az apostoli munka e felfogás szerint parancs és kötelesség ugyan, de magában nem lényeges dolog; annyira csak az egyéni lelki élet, a kegyelemszerző imádság és áldozat jelentősége áll benne előtérben, mintha ezek mellett a körütekintő s leleményes emberi munkának az Isten országának építésében legföllebb némi egészen mellékes szerep juthatna. Nem a prédikálás, hitvédelem, propaganda s „emberi okosság” a fontos, hanem egyedül a lelki élet ápolása s a Gondviselésre való ráhagyatkozás. Nem kell lázasan kutatnunk a korszerű apostolkodás problémáit.

az „emberi eszközöket“, hiszen alapjában mindegy, mit csinálunk s Istennek époly kedve telik abban, ha egyeseket, keveseket gondozunk, mintha tömegeket térítünk meg; társadalmilag súlyos vagy súlytalan embereket nyerünk meg a hitnek, vezető s másokra is hatással lévő rétegeket vezetünk-e vissza hozzá, vagy bárki mást. Ennek a sajátyszerű felfogásnak a hívei néha idegenkedéssel látják a nagyobbstílusú apostolkodás minden erőfeszítését, bizonynyal attól tartva, hogy a természetes eszközök hangsúlyozása szükségképpen a kegyelmi eszközök lekicsinylésére vagy annak a belső összeszedettségnek elvesztésére vezet, amely szerintük az Istennel való egyesülésnek s ezzel minden igazi apostoli hatékonyságnak első feltétele.¹

¹ Ennek a sajátyszerű felfogásnak példáját említi Soderini a XIII. Leót megválasztó konklávétörténetével kapcsán. Az egyik jámborlelkű, de szűk látókörű bíboros Peccivel, a későbbi XIII. Leóval szemben az ágostonrendi Martinelli mellett buzgólkodott, egy mély lelkeségű főpap mellett, aki azonban meglehetősen alkalmatlan volt a pápai tisztre: beteges és félenk ember volt s minden külső tapasztalat nélkül való, aki életét szinte remeteségben töltötte, beszélni is alig mert s ahol lehetett, kerülte az embereket. Arra a kérdésre, miért támogatja éppen ezt a jelöltet, a bíboros így felelt: „A mai szomorú idők azt kívánják, hogy olyan embert válasszunk pápává, aki az emberek szemében minél kevesebbet jelent, hogy így az Isten egyenesen a kegyelmével mentse meg a világot“. Ezt a sajátyszerű felfogást mások is hangoztatták azzal, hogy nehéz időkben úgysem számít az emberi kiválóság s azért olyan pápát kell választani, aki szent ember lévén, mindenekelőtt majd az Isten áldását vonja le az Egyházra. A konklávét egyik jelesének, Calenzio páternek minden ékesszólására volt szükség, hogy ezt a teológiai kétesértékű okoskodást helyreigazítsa s megakadályozza a leendő XIII. Leónak ilyen alapokon való mellőzését. „Olyan pápát kell választani, mondotta, aki kedves az Isten előtt, kétségtelenül; de egyúttal olyat, aki az Egyháznak is hasznos. V. Celesztin is istenfélő ember volt, de ha nem mond le idején a pápaságról, nagy bajokat okoz s ma talán a képe sem állana az oltárokon... Lehet valaki szent s ugyanakkor emberileg is kimagasló egyéniség...“ S amikor Peccinek egy másik ellenlábasa így szólt: „Én vagy nagy úrra szavazok, aminő Chigi, vagy nagy szentre, aminő Martinelli“, ugyancsak Calenzio így kiáltott fel: „Különös gondolkozás! Akkor hát Krisztus Urunk miért nem választotta Egyházának fejéül a nemes származású decuriót vagy az igaz Barnabást?“ (Ed. Soderini, *Il Pontificato di Leone XIII*, I 190. kk.)

A kegyelem elsődleges jelentősége a lélekmentés művében kétségtelen s éppoly fontos az Istennel való egyesültségnek mint elevenen ható lelki habitusnak ápolása az apostolkodó lélekben, de ez semmiképpen sem zárja ki a teljes mértékű emberi közreműködés szükségességét. Sem az egyik, sem a másik egyedül nem elegendő. A kettőt tehát: kegyelem és emberi munka, nem egymással *szembe*, hanem egymással *kapcsolatba* kell állítani, mert a kegyelem az emberi munka által lesz hatásos és az emberi munkát viszont a kegyelem emeli fel a természetfölöttiség síkjára, termékenyíti meg s teszi gyümölcsözővé. Természetfölöttség nélkül nincs igazi apostolkodás; sőt mennél mélyebbről s elevenebben buzog a lélekben a természetfölötti élet, annál hatásosabb szokott lenni a kifelé való lélekmentő tevékenység is, és viszont mennél felzárabb a lelkiség, rendszerint annál hatástalanabb a külső tevékenység. Épp ezért a minél több lelkiség magának az apostoli tevékenységnek legfontosabb alapja s feltétele. Mindazáltal *egyedül a lelkiséget* tekinteni fontosnak e téren épűgy nem lehet, mint ahogy a házépítésnél sem egyedűl a szilárd *alap* a fontos, és főleg nem lehetűnk a lelkiség címén olyan iránynak szószólói, amely a cselekvő helytállást éppenséggel a fontosabb lelkiség akadályának tekintí!

A teológia régen eldöntötte a vitát, vajjon a merőben szemlélődő vagy a szemlélődve cselekvő élet-e a legtökéletesebb; Krisztus Urunk ez utóbbit gyakorolta s ezt kötötte tanítványainak is lelkére. Legyen minél több ima, önmegtagadás, áldozat, szemlélődés és lelkiség, de legyen minél több és jobb munka is s a lelkiség abban érje el beteljesedését, ha az apostoli tevékenységet szolgálja és hevíti. Ahogy az isten- és emberszeretet legfőbb parancsa voltaképpen *egy* parancs (I. Ján. 3, 17.) s a kettőt egymással szembeállítani képtelenség, úgy a lelkiség ápolásának is apostoli tettűgyban kell megnyilatkoznia, különben

csonka és tökéletlen marad. Ahogy a hit cselekedetek nélkül halott, úgy halott az istenszeretet is cselekvő emberszeretet nélkül. Az emberszeretet legnemesebb cselekedete pedig az apostolkodás, amely Isten országának dicsőségén s a felebarát megmentésén fáradozik.

Az apostoli életcéltől elvonatkozó s vele mintegy szembehelyezkedő aszkétizmus egyes különleges adottságú lelkeknél helyénvaló lehet, általában azonban aligha igazolható.

Krisztusról magáról, aki az Atya állandó látása révén állandó imaéletet élt, sehol sem olvassuk, hogy akárcsak imádság címén is lemondott volna a lélekmentő munkáról. Az evangélium csak egészen kivételes esetekben emeli ki róla, hogy külsőleg is hosszabb imádságban töltötte az időt, ellenben nem szűnik meg elbeszélni Jézusnak szakadatlan, fáradhatatlan, szinte önemésztő lélekmentő munkálkodását, prédikálását, jövését, menését, betegek gyógyítását, apostolainak képzését. Parancsa is így szól az Egyházhoz: „Elmenvén az egész világra, tanítsatok minden nemzetet”, „hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek”. Mikor apostolait a Jákob kútjánál a bőséges aratásra figyelmezteti, nem azt mondja: „Vonuljatok hát a magányba és imádkozzatok a világ megtéréséért”, hanem: „Az aratás nagy, a munkás kevés; kérjétek tehát az aratás Urát, hogy küldjön munkásokat az ő aratásába”. Vagyis: elsősorban munkásokat keres, de persze olyanokat, akiket Isten küld és Isten Lelke tölt el. Az apostolok az imádság mellett a fáradhatatlan munka emberei voltak s Szent Pál megható pasztorális levelei nem győzik inteni, kérni a Titusokat és Timóteusokat, hogy szakadatlanul, fáradhatatlanul, „alkalmasan és alkalmatlanul” tanítsanak, oktasanak, intsenek, buzdítsanak, legyenek serények az igazság hirdetésében.

Ha ezzel szemben egyesek az apostoli munkában minden számítást s nagyvonalúságot fölöslegesnek tartanak s azt hiszik, elég, ha a merő lelkiség ápolása példaadólag és sugárzólag hat ki az emberekre: ez az

észszerűség és okosság elvének teológiailag igazolhatatlan félreállítása. Époly megtévedés, ha valaki azzal érvel minden korszerű és okszerű apostoli szervezőmunka ellen, hogy az Egyház sohasem volt oly erős, mint a katakombák korában, amikor sem szervezetei, sem iskolái, sem hatalmi eszközei nem voltak. A katakombák kora, amelynek minden fénye mellett megvoltak a maga sötét árnyoldalai is, mindenesetre bizonyítja az apostoli hatásban a lelki és természetfölötti tényezők tökéletes fönségét, de semmiesetre sem az egyedül-fontosságát; különben miért nem megy vissza az Egyház önként a katakombákba?

KÜLÖN SZEMBE KELL NÉZNUNK azzal a felfogással, amely a kevesek magas tökéletességre emelését szentebb és fontosabb feladatnak tartja, mint a sokak megtérítését. Ez a felfogás csak abban az esetben igaz, ha olyanok magasabbfokú lelki megneveléséről van szó, akik (mint pl. a leendő papok vagy szerzetesek) hivatva vannak a maguk részéről is fontos apostoli munkát fejtetni ki, akiknek tökéletesítése tehát bennfoglaltan máris egyértékű számos tévedő megtérítésével. Általában azonban nem állítható, hogy néhány tucat jámbor léleknek magasabb tökéletességre vezetése Isten szemében kedvesebb lenne, mint sokak megtérítése, bárha nagyobb tökéletesség nélkül. „Nagyobb az öröm a mennyben egy bűnös megtérésén, mint kilencvenkilenc igazon.” Tegyük fel, hogy ez a kijelentés hiperbolikus jellegű az Úr ajkán, az alapgondolat mégis csak ez: egy bűnösnek megtérítése is kedvesebb az Úr előtt, mint 99 igaznak tökéletessége. Ennek a magyarázata egyébként egyszerű: az egyesek nagyobb tökéletességre emelése elvégre csak *fokozati* különbséget és kegyelmi gyarapodást jelent, míg a megtérés vagy meg nem térés kérdése *lényeges* gyarapítása vagy csökkentése az Isten dicsőségének az emberekben.

*

Egyébként az apostoli munka, ha helyes szellemben és szándékkal folyik, maga sem merő „természeti” tevékenység többé, hanem istentisztelet, amely többi közt az önmegszentelésnek is hatásos és nemes esz-

köze. Az „emberi” eszközökre is nagy súlyt helyező apostoli stílus pedig, ha helyes mederben folyik, ugyancsak az okosság sarkalatos erényének követelménye s nem állítható egy sorba a világias okosság vagy az emberi bölcsesség túlbecsülésével. Isten ugyan gyakran emberileg kicsiny és tökéletlen eszközökkel is rendkívüli eredményt köt össze, mint az arsi plébános esetében, mintha ezzel is hangsúlyozni akarná, hogy ő az, aki a sikert adja, nem az emberi képesség és nagyraemeltség; általában mégis nem így tesz, hanem az apostolkodás terén is a „*gratia supponit naturam*” elvét érvényesíti s a lélekmentés sikerét az apostoli helytállás mértékéhez s minőségéhez szabja. Ugyanúgy, mint a természet rendjében. Itt is Isten a voltaképpen, végső ható, akinek ráhatása, a *concursus naturalis* nélkül sem a szántás-vetés, sem az orvosi gyógykezelés eredményt nem hozhat; mégis nyilvánvaló esztelenség lenne ebből azt a következtetést vonni le, hogy tehát nem fontos a szántás-vetés, az orvos, a gyógyszer s a helyes kezelés; elég, ha imádkozunk s a Gondviselésben bízunk.

HA EZZEL SZEMBEN így érvelne valaki: Krisztus Urunk sem a prédikálásával, hanem elsősorban önfeláldozó kereszthalálával váltotta meg a világot, erre azt kellene felelniök, hogy Krisztus Urunk földrejövetelének legfőbb célja csakugyan az ő világmegváltó áldozatának teljesítése volt. De erre egyedül ő volt alkalmas és hivatott, mert csak az ő végtelen áldozata engesztelhette meg az isteni igazságosságot. Ebben az ő megváltó áldozatában mi csak átvitt értelemben vehetünk részt: imádságos, vezeklő, áldozatos és engesztelő lélekkel bekapcsolódhatunk; míg a megtörtént megváltás gyümölcseinek tevékeny kiosztogatására már egyenesen és közvetlenül is hivatva vagyunk; ez Krisztus parancsoló akarata. Seholsem olvassuk az evangéliumban, hogy elsősorban áldozattal és szenvedéssel kell felépítenünk az Úr országát, ellenben nyomatékosan hangsúlyozza Krisztus a tevékeny apostolkodás kötelességét.

Az egyháztörténet is bőségesen igazolja az okos

és tevékeny apostoli helytállásnak szükségességét. Egész országok, városok, korszakok hitéleti fellendülése vagy alásüllyedése állt okozati kapcsolatban az egyházi tényezők helytállásának kisebb vagy nagyobb mértékével, az Istenbe kapcsolódó természetfölöttiségnek s az emberi eszközöket is teljes mértékben igénybe vevő aktivizmusnak egyesült latbatetésével. Egészen nagy eredményeket csak azok hoztak létre, akik szent és imádságos lélekkel tudást, ügyességet, talpraesettséget s tervszerűséget kötöttek össze: a Bazilok és Atanázok, Benedékek, Bernátok, Assisi Ferencék, Domonkosok, Loyolai Ignácok, Páli Vincék, Don Boscók; a pápák közül az olyanok, mint I., III., IX. vagy XIII. Leó, III. Sándor, V. Pius, XI. Ince, XI. Pius! A püspökök és papok sorában a Bellarmino-, Borromeo-, Xavéri Ferec-, Szalézi Ferenc-, Newman-, Ketteler-, Mercier-, Prohászka-típusok s mellettük a szentéletű s tevékeny világiak hosszú sora! Még azok is, akiket szemlélődésre utalt helyzetük és egyéni hivatásuk: Nagy Szent Teréz, Keresztes Szent János, Liziói Szent Teréz, igazi oszlopaivá a Krisztusország építő munkájának azzal váltak, hogy irataikkal, szervezőmunkájukkal s ragyogó példájukkal messze áttörték magányuk falát s így bizonyos értelemben ugyancsak az apostoli tevékenység útjára kerültek.

Ki kételkedhetnék ezekután abban, hogy az Isten országa terjesztésében sokszerűen szükséges az emberi közreműködés teljes mértékű helytállása is?

A kereszténység mai helyzete.

A kereszténység és katolicizmus helyzeti előnyei. — A számbeli fölény. — Belső értékek. — Külső hatóerők. — A helyzet árnyoldalai. — A telekezeti megoszlás. — Az újkori gondolat függetlenítése a kereszténységtől; a közgondolkodás, művelődés és közélet elvilágiasodása. — Az Egyház helyzete az egyes országokban. — A társadalmi életformák elfordulása a kereszténységtől.

Ha tervszerűen kívánunk résztvenni a Krisztusország terjesztésében, mindenekelőtt ismernünk kell a mai világhelyzetet a kereszténységgel való viszo-

nyában. Mi a mienk, illetve Krisztusé, mi nem a mienk, mik a máris elért eredmények s mik a még megmunkálendő területek, mik az akadályok s mik a segédeszközök a krisztusi hódító munkában?

A kereszténység mai helyzete röviden ez:

A ma élő 2 milliárd ember közül körülbelül 780 millió ember nevezi magát kereszténynek, vagyis az emberiségnek mintegy egyharmada. Ebből a 780 millióból közel 400 millió katolikus, mintegy 200 millió protestáns és 180 millió szakadár.

Számbelileg tehát a katolikus Egyház egészen kimagasló helyet foglal el a világ vallásai között: a legnagyobb létszámú egységes vallási közösség. Még ha leszámítjuk is a 400 millióból a pusztán névleges katolikusokat — aminthogy minden vallási közösség létszámából le kell ütni bizonyos holt százalékot — a katolicizmus megtartja vezető szerepét az összes vallások felett.

A puszta számbeli fölényénél is jelentősebb érték-többlete a katolicizmusnak az ő *belső tartalma*, tanrendszerének magasztossága és egysége, szilárdsága és fönsége, valamint egyházi életének lüktető, meleg, Istenhez emelő ereje. Nincs a földkerekségnek egyetlen olyan vallási közülete, amely dogmatikai és istentiszteleti mélység, az erkölcsösség és meleg áhitat, az értelmi kidolgozottság, kulturális tartalom s nem utolsósorban ragyogó szervezettség tekintetében a katolikus Egyház mellé volna állítható. Sehol az isten- és emberszeretet, tisztaság és önfeláldozás, lelakiség és hitbuzgalom megközelítőleg sem mutat fel oly virágzást, mint a katolikus Egyház belső életében, főleg szentjeinek gyönyörűséges csarnokában. A katolikus Egyház civilizálta Európát s civilizálja rajta keresztül ma is az egész világot; a katolikus Egyház őrzi az emberiség legértékesebb kincseit, az istenhit és tisztult erkölcsiség minden nemes lendületét, nemcsak a saját hívei körében, hanem átsugárzás, példaadás és a nyugati civilizáció hagyományainak és számos intézményének általános uralma révén az egész nyugati pol-

gárosultság életében. A katolikus Egyház szelleme és teljesítményei sok tekintetben máig a nyugati kultúra és társadalmi élet alappillérei maradtak. A nő és a gyermek védelme, a munka és a munkás megbecsülése, a személyes szabadság s a törvény előtti egyenlőség elve, a felebaráti szeretet parancsa s ezzel együtt a közjótékonyáságnak, beteg- és szegénygondozásnak társadalmi kötelességé való avatása, az egynejtű házasság, a lovagi eszmény, a vasárnap s a legfőbb keresztény ünnepek megülése s a keresztény időszámítás: csak néhány példája annak a térfoglalásnak, amelyet lényegében semmiféle vallásellenes irányzat a nyugati civilizáció életéből kitörölni nem tudott. Ezen túlmenően is a kereszténységnek, névleg a katolikus Egyháznak ma is sugárzó, átütő erkölcsi fölénye van a köztudatban szavát meg kell hallgatni barátnak, ellenségnek, elveit és igényeit tiszteletben kell tartani mindenkinek, aki békét és emelkedett életszínvonalat akar s aki nem elég elvakult és fanatikus vallásüldöző ahhoz, hogy a hívek millióinak legszentebb érzéseit lábbal kívánja tapodni. Erkölcsi vonalon is, minden modern szabadgondolkodás és szabaderkölcs ellenére, a kereszténység által teremtetett lelkiismereti légkör bizonyos lebírhatalatlan kényszerként hat a társadalomra s a tisztultabb erkölcsi elveknek ott is bizonyos fokú érvényesülést biztosít, ahol az evangéliumi erkölcstörvény tudatos tisztelete rég kihalt a lelkekből.

*

A kereszténység és névleg a katolicizmus *kifelé* is bámulatos erőt és elevenséget tanusít. Az öt világ-résznek csaknem minden ismert pontján ott állnak templomai, lelkészei és szerzetesi intézményei, iskolái és jótékonyági művei, egyesületei és apostoli vállalkozásai. A 400 milliós katolikus világcsalád valamenynyire élő tagját a legszorosabb egységbe fűzi a közös és egyetemes hit, az azonos istentisztelet, az egységes hierarchia és főleg a papság iránt való odaadó és őszinte engedelmesség. Az egyházas szellem, akár a

hit tisztasága, akár az egyházfegyelem terén, az Egyházon belül éppen az utóbbi évszázad folyamán ismét annyira megszilárdult, mint azelőtt talán soha.

A katolikus Egyháznak ezt a belső erejét és imponáló szervezettségét, történeti érdemeit és erkölcsi hatóerejét a művelt világ nagy része, köztük nyilvános testületek, kormányok, tudósok, kimagasló szellemek, még ha nem tartoznak is a katolikus táborba, sőt talán nem is keresztények, mindig újra elismerni kénytelenek. Az Egyház ragyogó erkölcsi felsőbbsege minden ellenséges oldalról jövő elhomályosítás és lekicsinyelési törekvés ellenére mindig újra utat tör magának s a megrendült tisztelet és csodálkozás hangján nyer kifejezést. Még olyan országokban is, ahol egyébként erősen katolikusellenes és keresztényellenes eszmék irányítják a közéletet, sőt ahol a vezető tényezők lelkében a nyílt egyházüldözés szándéka sem hiányzik, a katolicizmus belső nagysága és híveinek hitvalló ragaszkodása gyakran arra kényszeríti az ellenfeleket, hogy vallásüldöző és egyházellenes törekvéseiket kedvük ellenére is mérsékeljék vagy legalább a lehetőség szerint leplezzék és szépítgessék. A katolikus Egyház, Krisztus országa, ma is olyan egyedülálló társadalmi erő, amellyel mindenkinek, barátoknak, közönyösnek és ellenségnek, minden körülmények között számolnia kell, úgy mint egyetlen más egyházi közösséggel sem.

Mi több, a kereszténység és névleg a katolikus Egyház éppen napjainkban számos ponton olyan haladást mutat s olyan hódításokat ér el, amelyek belső életerejének újabb csillogó jelei. Az a katolicizmus, amelyet kétszáz évvel ezelőtt a szabadgondolkodás és enciklopédizmus, majd utána a forradalmak és a 19. század türelmetlen liberalizmusa végleg eltemethetőnek s megsemmisíthetőnek vélt, amelyre a gúnynak, szidalomnak, vádnak és rágalomnak mérhetetlen özönét árasztották, ma ismét olyan vonzóerőt képvisel s annyi feltűnő hódítást tett éppen a szellemileg legkimagaslóbb emberek sorában, hogy korunkról való-

sággal mint a zsenimegtérések századáról beszélhetünk. De még azok között is, akik nem jutnak el odáig, hogy az Egyház ajtaján kopogtassanak s ez egyházas élet útjára lépjenek, gyakran bizonyos félremagyarázhatatlan sóvárgás figyelhető meg, valami alig oltható szomj azok után a szellemi és erkölcsi értékek után, amelyek a katolikus Egyházban és hitéletben nyilatkoznak meg. Hatalmas koszorút lehetne kötni azokból az elismerő, hódoló, sokszor titkos honvágyra valló nyilatkozatokból, amelyeket elfogulatlan másvallásúak és másképgondolkozók tettek a katolikus Egyház dicsőítésére.

Végül a katolikus Egyházban sohasem hiányoztak s ma sem hiányoznak *nagy emberek és nagy lelkek*, akik egész lelkesedésüket és szeretetüket, tudásukat és minden erejüket szívesen és maradéktalanul Krisztusnak és az ő országának szolgálatába bocsátják. A katolikus Egyháznak mindig voltak s ma is vannak szentjei, hitvallói, vértanui, áldozatos hit hirdetői, szentéletű papjai és szerzetesei, de lángoló buzgalmú világi apostolai is, akiknek csendes, békés légioi mint a Krisztusország hadseregének az egész világon szétszórt őrsége virrasztanak a világ Udvőztőjének érdekei, szándékai, törekvései felett.

*

Ezekkel az imponáló és páratlanul fényes valóságokkal szemben a másik félen tagadhatatlanul szomorú, sőt aggasztó jelenségek egész sora áll: hiányok, bajok, veszedelmek, amelyek a Krisztusország fejlődését állandóan lassítják és helyenkint meggátolják. Amint a jó terjed, ugyanúgy terjed és fejlődik a világon a rossz is s a Krisztusország örvendetes és diadalmas előhaladása bizonyos téreken nem zárja ki, hogy ugyanakkor más téren s talán igen jelentős téreken Krisztus birodalma a fokozatos visszaszoríttatás és süllyedés jeleit ne mutassa.

Melyek azok a jelenségek, amelyek a Krisztus-

ország helyzetét napjainkban aggasztóvá s diadalra-vitelét igen nehéz feladattá teszik?

1. A kereszténység érvényesülését állandóan ki-sebbiti és akadályozza magának a kereszténységnek sajnálatos *több részre oszlása*, előbb a keleti skizma, utóbb a nyugati vallásszakadás és egyházforradalom révén. A régi Egyházban is voltak szakadások és eretnekségek, de az így elszakadt egyházrészek néhány évtized vagy évszázad után többnyire vagy visszatértek az Anyaegyházba, vagy felszívódtak és elenyésztek. A mai helyzet századok óta alig mutat változást s a szakadásba látszólag mint véglegesbe törődött bele a keresztény világ. Ez a szakadás azonban nemcsak annyiban sajnálatos, hogy miatta sok-millió keresztény él az igaz Egyház kegyelmi életén kívül és tévedéseknek hódol, hanem annyiban is, hogy ezek az elszakadt tömegek többnyire értelmetlenül, sőt részben idegenkedéssel vagy gyűlölettel néznek szembe az igaz Egyházzal s hogy az ilykép időnként szükségszerűen ki-ki törő felekezeti versengés a kívül-állók szemében az egész kereszténységnek és minden vallásnak tekintélyét csökkenti.

2. Ezzel kapcsolatos a második tünet: az *újkori gondolkodás nagyfokú emancipációja a kereszténység irányítása alól*. Európa és Amerika közgondolkodása, amint az a szellemi életben, egyetemeken, irodalomban, sajtóban, kormányzati állásfoglalásokban s a társadalmi élet széles vonalán megnyilatkozik, feltűnő mértékben magán viseli a hitközöny és a vallástalanság bélyegét, a kereszténységgel, sőt magával az istenhittel szemben, legfőképp azonban a katolikus Egyház irányában az elhárítás, tagadás vagy legalább is fontosnak nem tartás szellemét, amelyhez gyakran tűnetető egyházellenesség és vallásgyűlölet is járul.

A KERESZTÉNY ÉS KATOLIKUS gondolat széles körökben a fagyponthoz süllyedt alá, részben az értelmiségi körökben, részint a munkásságnál. A kereszténység nagy alap-eszméivel, főleg az örök rendeltetés, a kegyelmi élet, üdvösség és kárhozat gondolataival szemben széles kö-

rökben egészen általános és szinte magától értetődő kél-
tely, esetleg az érdeklődés teljes hiánya. Sokfelé még
a katolikusok is, hogy a nyilvánosság előtt érvényesül-
hessenek, megalkuvón hozzásimulnak ehhez az elkeresz-
ténytelenedett korszellemhez. Bizonyos keresztény élet-
formákhoz, mint gyermekeik megkereszteléséhez s halot-
taik egyházi temetéséhez sokan ragaszkodnak ugyan, sőt
gyakran megjelennek az istentiszteleteken is, de gondol-
kozásuk és nyilvános állásfoglalásuk többnyire messze
jár a keresztény elvektől; mindenesetre nem elég erős
ahhoz, hogy a keresztényellenes és egyházellenes irány
uralkodó helyzetét a közgondolkodásban és a közéletben
megdöntse. Ezek a jelenségek indíthatták a pogány, de
mélyen vallásos Gandhit európai és amerikai körútja után
arra a kijelentésre, hogy szerinte Európa és Amerika
mai kulturális élete a vallástalanság jegyében áll.¹

3. A keresztényellenes és katolikusellenes irány-
zat, amint maga a tévedések tömegéből született, úgy
a *tévedések tömegét* löveli bele állandóan a társada-
lom lelkébe. Elmondhatatlan mennyiségű előítélet, bal-
hiedelem, téves vélemény és hamis felfogás terjeng nap-
nap mellett a kereszténységgel és katolicizmussal
szemben, torzképek és elfogultságok sűrű szövődéke
ül rá a tömegek gondolkodására vallási és erkölcsi
kérdésekben. A világ legszebb és leghatalmasabb
gondolatrendszere: Krisztus tanítása, százmilliók sze-
mében nem egyéb, mint babona és ostobaság; a Krisz-
tustól alapított és a világ földi s örök boldogulásán
fáradhatatlanul dolgozó Egyház a gyűlölet, gúny és
sokféle üldözés céltáblája lett. Történeti, természet-
tudományi, bölcséleti tévállítások és hamis vélekedé-
sek irtózatos özöne hömpölyög a modern szellemi
életben, amelyeket napról-napra újból felmelegítenek
s mint magától értetődő vagy végleg bebizonyított
igazságokat egyre ismételnék, forgatnak és váltogat-
nak s nem tekintik őszinte és művelt embernek, aki
ezeket a téveszméket maga is el nem fogadja. A „ha-
zugság atyjának” szörnyű magvetése ez az egész föl-

¹ J. Staudinger: Das Jenseits, 13.

dön, amellyel szemben az igazság egyetlen Istentől rendelt őre, a katolikus Egyház aránylag csak szűk körben és csekély átütő erővel szokott védekezni. Irtózatos, szinte hihetetlen helyzet: az Isten szava mint tévedés, örület és világámítás! A legszebb és legtisztább igazságok rendszere :hazugság! Az istentagadás, krisztustalanság és egyházellenesség: felvilágosodás! A templomokat robbantó, papokat gyilkoló, Istent gyalázó ateizmus: a műveltség alapelve s a munkásság boldogulásának föltétele! Az agnoszticizmus mint a szellem diadala!

4. További tünet: a vallásellenes irányzatok uralomrajutása a *kulturális és közéletben*. Számos országban a közélet s a kultúra jelentős részben az Egyház ellenségeinek irányítása alatt áll. A vallásellenes tényezők sokfelé úgyszólván egyeduralmilag kezükben tartják a felső- és középoktatást,¹ valamint a népiskolákat s a tanítóság irányítását, a kulturális és politikai intézményeket, a törvényhozást s az államvezetés irányadó őrhelyeit, s gondosan ügyelnek arra, hogy fontos pozíciókba más, mint szabadkőműves vagy szabadelvű ember ne kerüljön. Egész országokban évek s évtizedek óta dúl a vallásüldözés, elsősorban természetesen mindig a katolikus vallás és Egyház üldözése, hol nyílt és nyers brutalitással, hol többé-kevésbé leplezett s kifelé letagadott csalárdsággal s az Egyháznak minden erkölcsi fölénye és számbeli ereje ellenére nincs módja arra, hogy a közhatalmat ezekben az országokban az Egyháznak vagy legalább az általános vallásszabadságnak tiszteletbentartására kényszerítse.

¹ Ha pl. a müncheni Eiserne Blätter közlésének hitelt adhatalunk (1939 június 4), a tokiói császári egyetem 5000 hallgatójához intézett körkérdésnek eredménye az volt, hogy a diákok közül mindössze 6-an vallották magukat konfuciánusnak, 8-an sintoistának, 60-an kereszténynek, 300-an buddhistának, 1500-an ateistának és 3000-en agnosztikusnak. Ezek a számok minden valószínűség szerint túlzottak. Azonban komoly statisztikai közlések szerint is pl. az Egyesült Államok egyetemlein hasonló körkérdések meglehetősen hasonló, alacsony eredményeket mutatnak.

JELLEMZŐ, hogy bár mi katolikusok a 400 milliós létszámot is meghaládtuk már s a földnek csaknem 50 államában abszolút többséget alkotunk, mégis alig sorolhatunk fel két vagy három olyan országot, amelynek kormányzata katolikusok kezében lenne s legalább lényegében katolikus elvek szerint igazodnék.

Tanulságos dolog megfigyelni, milyen az *Egyház közéleti helyzete* a mai országokban.

KEZDJÜK ÉSZAKON. A Skandináv-országokban a katolikus Egyház gúzsba van kötve és szinte mozdulnia sem szabad. Angliában az Egyház meglehetősen háttérbe szorított kisebbség, amelynek vallásos érzelmeit röviddel ezelőtt még a királykoronázási esküvel is nyíltan sértették. Irország csak mostanában szabadult fel egy könnyörtelen vallási elnyomásnak négyévszázados igája alól. Hollandiában a katolikusok csak azóta élvezhetnek némi egyenjogúságot, — de még távolról sem teljessé — amióta a háború utáni időben a katolikus párt mentette meg az országot a forradalomtól. Belgiumban a katolikusok sokszor csak az Egyház ellenségeivel való kompromisszum révén jutnak közéletileg szóhoz. Franciaországban 70 éven át szabadkőműves kormányzat volt hatalmon, amely erős centralizálásával, főleg a népnevelés terén, szinte lehetetlenné tett minden katolikus közéleti talpraállást; a helyzet ma javult. Spanyolországban sokévtizedes liberális uralom után a kommunista és anarchista forradalom csak nemrég rombolta le templomok ezreit, gyilkolt papokat, apácákat s világi híveket. Portugáliában a Pombal óta uralkodó vallásellenes irányzatnak s a gyakori forradalmaknak romboló eszméit csak lassan sikerült megfékezni; erre vall, hogy még az országot újjáépítő katolikus miniszterelnök sem merte eddig az iskolákban visszaállítani az általános hitoktatást. Svájcban ma is fennállanak a fanatikusan katolikusellenes kivételes törvények, pl. a jezsuitarend kitiltása. Olaszországban az Egyház nyugalmat élvez, de csak önálló közéleti, szociális és bizonyos fokig nevelésügyi tevékenységének meglehetősen messzemenő feláldozása árán s az Egyház békéjét itt alig biztosítja más tényező, mint egyetlen államférfi belátása és véletlen jóindulata. A nemrég megszűnt Csehszlovákiában húsz esztendőn át kifeje-

zetten szabadgondolkozó irány volt uralmon. Németország, Ausztria s Lengyelország vallási helyzete közismert. Romániában és Jugoszláviában ismételt sorozatos elnyomatást szenvedtek a katolikusok. Görögországban a szabadkőművesség és a keleti szakadárság versenyez az uralomért. Törökországban tilos minden hitterjesztő munka s a katolikus pap nemcsak reverendában, de még csak papi kolláréval sem jelenhetik meg az utcán. Oroszországban a kereszténység sorsa egyetlen véres kálvária; Mexikóban s újabban Csilében szintén. Dél-Amerika több katolikus államában még ma is tilos az iskolai hittanoktatás. Sokan meg sem keresztelkednek, gyermekeiket sem kereszteltetik többé; egyes helyeken az amúgy is csekélyszámú papságot még az utcán is inzultálják. Az északamerikai Egyesült Államokban vallásszabadság van s a katolikus Egyház az államnak ma már egyik legnagyobb létszámú vallási testülete, de már arra nincs példa és lehetőség, hogy a felekezeti türelem pl. egyszer már katolikus embert is megtúrne az elnöki székben s a nyilvános iskolák és egyetemek a vallástalan nevelésnek s az erkölcsi lazaságnak melegágyai.

Ime, Európa és Amerika „keresztény” országai! Az árnyoldalakkal természetesen igen vigasztaló fényoldalak is állanak szemben. De így is nem megdöbbenőké a felsorolt tények?

Még ahol az Egyházat a közéleti tényezők jóindulattal, sőt tisztelettel kezelik is, sokszor még ott is megállapítható az Egyház befolyásának lényeges megcsökkenése a kulturális és közélet alakítása terén. Az állam még a katolikus többségű országokban is hivatalosan felekezetenélküli s alig vesz tudomást az Egyházzal s annak jogigényeiről.

Ehhez járul a tény, hogy a modern állam lényegesen kiszélesítette a saját hatáskörét s ma maga lát el számos oly feladatot, amelynek területén az Egyház is tevékenykedik. Így magához ragadta a házasságot, a közművelődést, a tudomány fejlesztését, a közoktatást s az ifjúság nevelését. Ahol ezeket a feladatokat az Egyházzal legalább bizonyos békés együttesben iparkodik megoldani, ott a helyzet többé-

kevésbé tűrhető; ahol azonban az állam ezeken a területeken ellenségesen helyezkedik szembe az egyházi és vallási törekvésekkel, ott a kereszténységre nézve súlyos és állandó veszedelemmé válik.

5. A kereszténységtől való kulturális és közéleti elhajlásnak további következménye aztán a *társadalmi és erkölcsi élet elkereszténytelenedése*. Az uralkodó életnormák tudvalévőleg mint megannyi érc törvények feszülnek rá a nyilvánosság életére s ha ezek az életnormák a kereszténység erkölcsi elveivel szembe helyezkednek, feltartóztatatlanná teszik az erkölcsi süllyedést. Ennek a gyakorlati kereszténytelenségnek egyik feltűnő jelensége az állam és a nemzet istenítése, a túlzott nacionalizmus, amely a nemzetben valóságos Isten-pótlékot lát s legélesebben bizonyos újszerű államvezetések túlkapásaiban jut kifejezésre, de rányomta bélyegét a liberális társadalmi felfogásra is. Hasonlóképp tünete a gyakorlati kereszténytelenségnek a szociális anarchia, amely egyfelől a liberális kapitalizmus gazdasági parancsuralma, másfelől a marxista téboly reakciója jellemez.

A KERESZTÉNYTELEN ÉLETSTÍLUS a közerkölcs szabadságában mutatkozik legszembeötlőbb formákban. Amit a keresztényellenes agitáció elméleti síkon elérni nem tudott: a kereszténységnek mint társadalomirányító erőnek félreállítását az útból, azt elérte a közerkölcsök meglazításával, a Tízparancsolatnak szinte tüntető félrelökésével a nemek szabados érintkezésében, a divat, szórakozási stílus és fürdőhelyek szemérmetlenségével, végig az öt földrésznek minden folyó-, tó- és tengerpartján. A házassági elválások és gyermekellenes üzelmek nagyrövelésével és a szennyirodalom szalonképessé tételével. Mindezek a tünetek nemcsak természetzerű következményei a kereszténytelenné vált erkölcsiségnek, hanem irtózatossá erejű csápok és csapdák is, amelyek a tömegeket és főleg az ifjúságot a keresztény elvek félretételére s kikapcsolására csalogatják. Az Egyház óvó figyelmeztetései és tiltakozásai úgyszólván hatástalannak bizonyulnak a pogány életstílus erkölcsi megkövetlenségével

szemben, amely szinte feltartóztatlanul rohog előre a keresztény erkölcsiség megsemmisítése felé.

6. Ezek az aggasztó tünetek magában a keresztény kultúrvilágban tárulnak elénk. Itt van azonban a *nemkeresztény világ* is, főleg az ősi kultúrájú, hatalmas ázsiai pogány vallások, a sokszázmilliót számláló mohamedán, hindu, buddhista, konfuciánus stb. tenger. Ez az emberiség kétharmadrészét kitevő óriási pogány tömeg egyre jobban befogadja az európai élet külső formáit, technikáját és civilizációját s fokozatosan bevonul a nemzetközi társadalmi, politikai és kulturális életbe, ami által az európai formákban élő modern világ mindinkább elveszíti keresztény alapjellegét.

A KATOLIKUS HITTERJESZTÉS rendkívül örvendetes eredményeket mutathat fel a tengerentúli missziók nem egy területén, de éppen a vezető, nagy ázsiai birodalmak társadalmával szemben fájdalmasan megtorpan: a mohamedánok közt csak egészen szórványos eredményeket ér el s a vezető indiai kasztok körében, a hindu és buddhista kultúra megközelítése dolgában számottevő sikerről még egyáltalán nem számolhat be. Japán 1853-ban megnyitotta kapuit az európai műveltség előtt s hamarosan lázas mohósággal importált Európából s Amerikából mindent, amit újstilú kultúrájának kiépítésében hasznosnak vélt: egyedül a kereszténységet nem importálta, kivéve annak egyetlen vívmányát, a Gergely-naptárt.

*

Mindezek a tünetek kétségtelenül aggasztó jelei annak a legyöngült helyzetnek, amelybe a kereszténységet és az Egyházat az ellenséges erők és áramlatok elhatalmasodása s részben kétségtelenül saját emberi képviselőinek mulasztásai is sodorták.

A kereszténység mai helyzetében sajátságosan vegyülnek el a fény- és árnyoldalak, az erő és fölény imponáló jelenségei mellett a visszaszorítottatás és le-siklás tünetei. A modern társadalomban a keresztény és keresztényellenes erők sokszor sajátos párhuzamos-

ságban érvényesülnek s a legélesebb világnézeti és erkölcsi ellentétek kiegyensúlyozatlan egymásmelletti-ségben mutatkoznak a közgondolkodás és közerkölcs, hit és világnézet, kultúra és politika síkján. Elkeverve vagy elkeveretlenül ott erjednek egymás mellett az évezredek keresztény kultúra elemei s a keresztényellenes irányzatok nyugtalan, pusztító, ki-ki robbanó erői.

Ha már most azt kérdezzük: miképpen történhetett, hogy a kereszténység egykori vezető pozícióját oly nagy mértékben elveszítette s hajdani hegemoniájából lesüllyedve, akárhányszor a pusztta megtűrt-ség helyzetével kell beérmie, erre a kérdésre a *történelmi fejlődés* ad magyarázatot.

Az elkereszténytelenedés történeti útja.

A középkor kereszténységének önállótlanági vonása. — A meginduló szellemi forradalom: humanizmus és reneszánsz. — A pápai tekintély elhomályosodása. — A vallásszakadás és a meginduló tömegapozitízia. — Az államhatalom szembefordulása a kereszténységgel. — Belső válságok. — Az Egyház külső erőinek megfogatkozása s belső értékeinek fokozott talpraszóllítása.

Valamikor a kereszténység egész Európa ura s kultúrájának irányítója volt. Az első keresztény évszázadokban a vér és vas minden erőszaka ellenére meghódította a világot. Semmiféle köz hatalom nem támogatta, tisztán a maga isteni erejénél fogva győzedelmeskedett. A kereszténység már a Cézároknak alatt társadalmi mozgalommá izmosult anélkül, hogy a társadalmi közületek tették volna azzá. A Konstantin által történt felszabadulás után ismét hallatlan életerőt árult el s Európa népeit sorba bevezette Krisztus aklába. Hamarosán egész Európára rányomta bélyegét s az új államiságok irányító fáklyája lett. Uralkodó pozícióját nemcsak arra használta fel, hogy a lelkek tömegeit vezette rá a krisztusi élet formáira, hanem arra is, hogy keresztényszellemű művelődést és közéletet teremtet s ezzel a népeknek nemcsak téri-

tője és pásztora, hanem civilizátora s keresztény társadalmiságra való nevelője lett.

Azonban a fejlődés nem volt állandóan ilyen irányú. A kereszténység ugyan a középkor folyamán diadallal hódította meg Európa népeit s *tömegmozgalomként* haladt előre, de talán éppen ez a jelenség rejtette magában a későbbi gyengülés csiráit is. A fejedelmek megtérése jelentette az egyes népeknek megtérését s ez a tény a fejedelmeket bizonyos *gyámkodás jogigényével* töltötte el, amely a századok folyamán vajmi gyakran csapott át az Egyházzal szemben elnyomásba és a visszaélések sorozatára. Másfelől a népeknek ez a felülről való megtérítése, bármennyire őszinte s mély lelki átalakulást jelentett, mégsem vetette le soha a felülről irányított és patrocínált lelkiség jellegét. A fejedelmek széthúzó s túlkapásokra hajló törekvéseivel szemben maga a pápaság szükségesnek látta a Római Szentbirodalom eszmekörében felújítani a császári intézményt, a császárt az Egyház külső védelmezőjeként elismerni s az itáliai hatalmasságok szeszélyeinek meglepetésszerű kirobbanásaival szemben az Impérium oltalma alá helyezkedni. Tudjuk, hogy ez az oltalom csakhamar újabb bonyodalmakra vezetett: a császárság s a pápaság áldatlan hatalmi versengésére évszázadokon át. Hatalmas főpapi egyéniségek, mint VII. Gergely és III. Ince fejedelmi alakja, a vallás javára billentették a harc mérlegét, de a fejedelmi hatalom hamarosan talált szolgálatrakész főpapokat és egyházjogászokat is elegendő számban, akik hajlandók voltak a fejedelmi mindenhatóság jogosultságának teológiai szószólóivá lenni. Szép Fülöp, Bajor Lajos és Pádai Marsilius jelentik az európai államkoncepció első elvi lekanyarodását a szentágostoni Civitas Dei útjáról, a keresztény uralkodói eszmény magasáról a pogány elgondolású, körlátlan fejedelmi önkény felé.

Az Egyház hatalmára féltékeny fejedelmek túlkapásain kívül érezhetően gyengítette a kereszténység uralmi helyzetét a középkor végén támadt szel-

lemi forradalom: az *antik eszmék újraéledése*. A XIII. század gyönyörű skolasztikus lendülete után a XIV. század szellemi sivársága, az epigonok nominalista meddősége és szörszálhasogató formacséplése az elevenebb szellemi élet keresőit új célpontok kutatására csalogatta s ezek az új célpontok a humanizmus és a reneszánsz mozgalmában a klasszikus formákkal együtt az antik pogányság elveiben csillantak fel. Megindult a középkorban egységesen keresztény európai lélek laicizálása s ez a folyamat legfőbb okát akkor érte el, amikor az új humanizmus az egyházi főiskolákon, sőt a pápai udvarban is uralkodó életeszmeny gyanánt jelentkezett. Az Egyház őrei nagy lendülettel s mecénási készséggel támogatták a sok tekintetben *csakugyan értékes és termékenyítő mozgalmat*, de sajnos, nem mindig gondoskodtak eléggé arról, hogy az antik formák az európai művelődés keresztény eszmei tartalmát el ne nyomják s a klasszikus irodalom és művészet ne üresítse ki s ne állítsa félre a keresztény életeszmeny tudományos és művészeti öncéljait.

A fejedelmi gyámkodás s a szellemi élet kezdődő elvilágiasodása érteti meg a *pápaság erkölcsi tekintélyének azt a végzetes süllyedését*, amelyet Avignon vezetett be s amely a pizai és konstanzi zsinat pápákat letevő fejtelenségében érte el csúcspontját. Már a középkorban sűrűn előfordult, hogy császárok és fejedelmek ellenpápákat állítottak fel; most ez az elvi megtévelyedés addig fokozódott, hogy a kereszténységnek egyszerre három pápája volt s ami fő, gyakran még jószándékú emberek sem tudták megállapítani, melyik a törvényes a három közül. Az Egyház monarchikus alkotmánya helyett az alulról való kormányzás, a pápa fölött álló zsinat elvét hangoztatták, elvetve ezzel az egyházi forradalmak vetőmagvát. A nyugati egyházszakadás a türhetetlenségig fokozta ennek az állapotnak visszasságát. A jogi kérdés végül tisztázódott ugyan s az Egyháznak Konstanz óta alig kellett többé ellenpápákkal viaskodnia, ám a

reneszánsz laicizáló légköre a pápai széket is elborította s egy évszázadon át vagy gyenge és méltatlan, vagy legalább is erősen világias törekvésű egyházfőket állított a legfőbb trónra.

A PÁPAI TEKINTÉLY végzetes leromlása s a korszellem elvilágiasodása számtalan visszaélésre vezetett a főpapok, papok és szerzetesek körében s egy nyugtalan és lázadásra hajlamos légkört teremtett, amelyben a wittembergi egyházforradalmár s Párisban Kálvin János most már bátran kitűzhetette az egyházi zendülés zászlaját. Ha a vallásszakadás futótűzként terjedhetett el Európában s oly megdöbbentő fűrgeséggel csatlakoztak hozzá fejedelmek és földesurak, humanisták és papok, ebben nemcsak a hitújítók vulkanikus egyénisége volt döntő tényező, nem is csak az egyházi javakra áhítózó, császárt, pápát, egyházi adókat únó urak önzése, hanem sokkal inkább az a lelkiség, amely immár két évszázad óta szinte akadálytalanul terjedhetett: a laicizált gondolat, a vallásos gondolkozás elhomályosodása, az egyházi tekintély lejáratosága s az antik mintákon felújult autonóm egyéniség- és államkultusz.

A vallásszakadás, amelyet szerencsétlen körülmények egész sora tett véglegessé, a kereszténység közéleti helyzetét gyökeresen megváltoztatta. Nemcsak az volt az eredménye, hogy nyomában millió és millió keresztény sodródott le az Egyház fájáról, amint már előzőleg a keleti skizma sok-sok millió hívőt ragadott ki az Egyház egységéből, hanem az Egyház tanítótétekintélyének tagadásával voltakép sajátmaga alatt is elvesztette a talajt s nem tudott többé szembehelyezkedni a tagadás és anarchia egyre merészebb kísérleteivel. A szabad hitmagyarázatból fejetlen hitzavar lett, ennek nyomán pedig lassankint a teljes hitetlenség és újpogányság is szabadon felüthette fejét. Ami másfélezer év óta lehetetlen lett volna, Európa számos pontján most már a kereszténységtől való elfordulást, sőt a nyílt istentagadást lehetett hirdetni. Így került sor a közgondolkozás fokozatos elvallástalanodására, a keresztény szellemiség felbomlá-

sára, a vallástalan filozófia, a felekezetnélküli közélet, a gazdasági liberalizmus s a harcos istentagadás jelentkezésére. Nemcsak Európa világnézeti s erkölcsi egysege szűnt meg, hanem a kereszténység közéleti és társadalmi hite is s ha ma egész országok keresztény tömegei sokszor oly ijesztő könnyűséggel esnek zsákmányul az újpogányságnak, egyházgyűlöletnek és istentagadásnak, ennek végső oka az, hogy a katolikus egyházegység és tekintélytiszteltet elvének megdőltevel a kereszténység maga is lassankint megszűnt a nyugati kultúra egyetemesen elfogadott bázisa lenni. Ez a szakadási reneszánsz- és hitújítási egyházfordalmak végső, szomorú mérlege: a kereszténység közéleti uralmának vége.

A HITETLENSÉG HIRDETŐINEK csakhamar követői is akadtak s megindult a *tömegek aposztáziája a kereszténységtől*. Először csak az értelmiségi körökben, majd utóbb a szociális feszültségek robbantó nyomása alatt a munkásosztály, sőt országonkint — mint Franciaországban — a parasztság körében is. Megszűnván a keresztény gondolat és Egyház egyetemes uralma, gombamódra nőttek ki a földből a hitetlen bölcséleti és természet-szemléleti rendszerek, amelyek a felvilágosodás jelszavával csakhamar meghódították az egyetemeket, az irodalmat, a szalonokat s a kormányzati tényezőket. A hitetlenség és hitközöny mérge innen szakadatlan áramlásban szivárgott le a középosztályba s onnan a nép széles rétegeibe, úgyhogy hamarosan szinte magától értetődően, már csak az számított művelt embernek, aki a kereszténységre félvállról pillantott alá. Az a keresztény és katolikus gondolkodás, amely az újkor elején még Európa egész életberendezésének magától értetődő hordozója volt, megvető elutasításnak, néha kifejezett vallásgyűlöletnek adta át a helyét. Sajátságos jelenség: a hitetlen bölcséleti és természettudományos rendszerek egymást váltották fel; egyik sem maradt soká mint biztos tudományos eredmény a felszínen, de az általuk okozott űr megmaradt, a vallástalan gondolkodás tovább uralkodott. Egy sajátzerű lelki hajlam jutott érvényesülésre: az elmosott, időtlen agnoszticizmus, amely sem a kereszténységben, sem annak valamely határozott ellenpólusában

nem hisz többé, sem a hit érveit cáfolni, sem a hitetlenkedését igazolni nem tudja, mégis úgy tesz, mintha az örök kérdések még az értelmüket is mindenkorra elvesztették volna.

Ezekkel a jelenségekkel lépést haladt az *államélet emancipációja a kereszténység uralma alól*. Nem minden országban mutatott fel ez az emancipációs folyamat olyan nyers és véres jelenségeket, mint a francia forradalomban s az egyházüldöző mozgalmakban, bár alig van Európának s Amerikának egyetlen állama, amelyben az utóbbi száz év folyamán rövidebb vagy hosszabb ideig többé vagy kevésbé véres egyházüldözés ne tombolt volna. Talán ennél is végzetesebb jelenség azonban ezen a vonalon az, hogy az államok a legtöbb országban a hivatalos felekezeti köziség vagy inkább *felekezetenélküliség elvi alapjára* helyezkedtek, amit az Egyház és állam szétválasztásának sokszor igen különbözőképpen értelmezett jelszavával fejeztek ki. Az állam nagyon sok esetben nem bántotta egyenesen az Egyházat s a kereszténységet, ám kivette vitorláiból a szelet, elvonta az Egyház hatásköréből az ifjúság nevelését, a szellemi élet irányítását, a házasságok szabályozását, a közjótékonyság intézményeit. Ezzel a kereszténység s az Egyház sok tekintetben elveszítette társadalmi befolyását s a kulturális élet számos vonalán holtvágányra került.

A felekezetenélküli államéletnek s intézményeinek ez a kereszténység félreszorításával való eluralkodása a társadalmi életnek újabb, szükségszerű elkereszténytelenedését vonta maga után. Még ahol a közéleti tényezők az Egyházat jóindulattal kezelték is, az Egyház mégis mindenütt második vonalba szorult: ha nem is mindig formailag, de valójában s a közfelfogás szerint magántársasággá süllyedt alá a hivatalosan többé nem keresztény s a maga hatalmi jogkörét egyre kiszélesítő állammal szemben. A legtöbb országban megtarthatta ugyan intézményeit, templomait és iskoláit, fejleszthette tudományos és szellemi életét, azonban a hivatalos kultúrán felül intézmények mellett kultu-

rális jelentősége egyre csökkent, szociális hatása egyes országokban a nagy nyilvánosság előtt alig lett érezhető, a nagy közéleti elhatározások és döntő törvényhozási intézkedések nélküle és gyakran ellene történtek. Az életnek ez a szinte hivatalos elfordulása a kereszténységtől természetesen erkölcsi téren is megtermette a maga gyümölcseit.

Mindezzel szemben a katolikus Egyház több-kevesebb szerencsével vívta és vívja a védelem élethalálharcát. Szomorú körülmények egész sora akadályozta meg az Egyház részén a vallásszakadás és fejetlenség gyökeres visszaszorítását vagy visszacsinálását, majd később a hitetlen bölcsélet s a vallástalan felvilágosodottság felburjánzásának feltartóztatását. A trienti zsinat s az újabb szerzetesrendek síkraszállása ugyan hatalmas belső reformot és megerősödést eredményezett az Egyházban s kiváló egyházi és világi férfiak egész sorának sikerült is nem egy hitehagyott országot és népet visszavezetni az egyházi egységbe és fegyelembe. Ugyanakkor a tengerentúli missziók területén az Egyház a hódítói elszántság, apostoli lelkesedés és vértanui hősiesség tündöklő példáival adta újabb jelét meg nem fogyatkozott isteni életerejének. Mégis az európai szellemiség irányításának döntő csatáiban most már csak részleges diadalokat sikerült elkönyvelnie.

Az Egyház külső ellenségeinek robbantó munkáját belülről is támogatta a „katolikus eretnekségek” sorozata: janzenizmus, gallikanizmus és jozefinizmus. Főleg a *janzenizmusé* a kétes dicsőség, hogy Európa vezető katolikus országában, Franciaországban divattá tette azt a katolicizmust, amely távol marad a szentségi élettől s a nyilvános vallásgyakorlatoktól, bizalmatlan a pápasággal s a szerzetesrendekkel szemben, féltékeny a katolicizmus közéleti és társadalmi érvényesülésével szemben, hűvös kételkedéssel viseltetik a katolikus tradíciók iránt, általában: idegen szellem elveit lopja be a katolikus társadalomba s aztán duzogva és bírálgatva félreáll minden katolikus élet-

nyilvánulás útjából. Franciaország szellemisége mindig elhatározó hatásúnak bizonyult egész Európa lelkeségére s innen érthető, hogy főképpen az eredetileg túlzottan vallásosnak indult francia janzenizmust illeti a felelőség azért, hogy lassankint a katolikus népek művelt társadalma belsőleg elpártolt a saját hitétől és Egyházától.

A JANZENISMUSNAK s a vele elvileg rokon gallikanizmusnak és jozefinizmusnak sikerült Európaszerte meggyengíteni az egyházas érzületet s főleg a pápai tekintély iránt való tiszteletet, sikerült az újkori lelkipásztorkodás, iskolaügy és külföldi missziók terén egyaránt első vonalban küzdő jezsuitarendet megszüntettetnie abban a pillanatban, amikor a keresztényellenes gondolat zendülése éppen egy mindent elsöprő forradalmi kirobbanás előtt állott. A francia forradalom gyökeres valláspusztítása nemcsak templomok és zárdák lerombolásában, a papság szétkergetésében vagy tömeges kivégzésében mutatkozott, hanem még inkább abban az új szellemben, amelyet Európaszerte uralomra vitt. A pápák ismételten fogságban és számkivetésben, püspökök s papok százai börtönben s vérpadon: és mégsem ez volt a francia forradalom legvégzetesebb rombolása, hanem sokkal inkább az állam és társadalom elvi szembehelyezkedése a kereszténységgel, a törvényhozás és kormányzat teljes elvilágiasítása, mint a felvilágosítás irodalmának éretten ölbeshulló gyümölcse. A forradalom nyomában a megfélemlített, megtizedelt, megrabolt és sokak szemében hitelét veszített Egyház most már nem is az uralmáért és felsőbbségéért küzdött többé, hanem egyszerűen a léteért, a megtűretéséért, az életminimumért. Nemcsak a hegemóniát vették el tőle, hanem a lélekzetvétel szabadságát s a közbecsülést is. Hosszú, kemény küzdelmekbe került, míg nagy emberek, lánglelkű katolikus vezérek, egy Consalvi, Chateaubriand, Lacordaire, O'Connell, Manning, Windthorst, Ketteler, XIII. Leó és mások meg tudták állítani a vihart s lassan szelídebb vizek felé fordítani az örvény szélén imbolygó hajót. Csak a XIX. század másik felétől kezdve sikerült az Egyháznak tekintélyét s a kereszténység népszerűségét az európai közgondol-

kozásban és közéletben ismét jelentékenyen megerősítene.

E küzdelmek folyamán a katolicizmus belsejében csodálatos változás ment végbe: a száműzött és külsőleg trónjavesztett Egyház a jövő harcaira egészen új alapokon foglalt állás. Amióta 1870 szeptember 20-án Bixio piemonti tábornok belötte a római Porta Pia falrését, azóta az Egyház megszűnt evilági politikai tényező lenni s most már annál inkább csak a hitre, híveinek szeretetére s a lelki hatalom védműveire támaszkodhatott.

Ez a magában oly tragikus, mert az Egyház politikai uralma végét jelentő fordulat sok tekintetben szerencsés eredményekkel járt. Most már nem a fejedelmek és kormányok jóindulata lett az Egyház főtámasza, sem az egyházi államnak politikailag amúgy is egyre halványuló jelentősége lett szabadságának s jövőendő növekedésének biztosítéka, hanem egyesegyedül a megújult hitélet, a Krisztust szerető hívek millióinak Egyházukhoz való ragaszkodása. A XIX. század végső szakasza hatalmas belső megújulásnak kora lett, amelynek során a tömegek ráébredtek ama szükségesség felismerésére, hogy az Egyház külső feltételeit, jogait és szabadságát, valamint belső virágzásának biztosítékait immár a híveknek maguknak kell megteremteniök. A felülről jövő gyámkodás helyébe az öntudatos helytállás s a hívek tömegeinek szervezőmunkája lépett, a „katolikus akció”, bárha eleinte csak kezdetleges formában s az a felismerés, hogy az Egyház erőinek s hatalmának igazi hordozója nem a politika, a fejedelmek barátsága s a közéleti eszközök felsorakoztatása lesz, hogy lelkeket hódító varázsa nem ezekben, hanem elsősorban a természetfölötti és spirituális értékek tudatos és fokozott művelésében rejlik. Lélekben megújult klérus! Felfokozott lelkipásztorkodás! Hitben s erkölcsben megújult nép! Életszentség, áldozatkészség, apostoli lendület, tudományos és szellemi helytállás s a modern szervezkedés eszkö-

zeinek igénybevétele, amelyeket eddig úgyszólván csak az ellenfél használt fel a maga céljai érdekében! A régi egyházi állam helyett itt az új, a láthatatlan egyházi állam, a több mint 400 milliónyi katolikus hitközösség lelki egysége. Az elkobzott egyházi vagyon helyett itt maradt a szeretet kincse s a katolikus áldozatkészség nemesérc-bányája, a volt pápai hadsereg helyett itt van egy megtisztult, megizmosult s apostoli tűzben égő papság hadserege, itt vannak a szerzetesek és apácák fehér légiói s a világi apostolok egyre növekvő falanxai. Messze vagyunk ugyan még attól, hogy a hamisítatlan kereszténységet ismét a művelt emberiség egész kultúréletének elfogadott alapjává tegyük, de a legkonokabb pesszimizmusnak is el kell ismernie, hogy az Egyház térhódító munkája imponáló méreteken halad előre s ha Krisztus bajnokai minden erejüket megfeszítve küzdenek tovább, a szörnyű süllyedések s veszteségek után most mégis nagyarányú visszahódításra is nyílik remény.

A kereszténység sorsdöntő óráj.

Látszólagos és igazi birtokállományunk. — A tömegek hite, annak fokai, alapjai és ellenállóképessége. — Korunk átmeneti jellege az ellentétes erők ostromában.

Az ismertetett történeti fejlődés s a kereszténység mai helyzetének számos fájdalmas vonása a Krisztus-országnak minden igaz hívét és bajnokát, kell, hogy fokozott helytállásra s apostoli tevékenységre ösztönözze. Erre az apostoli helytállásra indít azonban az a meglátás is, hogy a kereszténység ma valósággal sorsdöntő óráit éli s ahogyan a kockák ma esnek, azon múlik esetleg a jövőben egész hosszú korszakok szellemi alakulása.

Ma még sok dolog a miénk s minden keresztényellenes törekvés és érvényesülés ellenére társadalmunkban még mindig sok tekintetben eleven a valóságos és egyházas szellemű multnak az öröksége. Még

mindig a mélyen keresztény hit századainak vallásos lelkesedése tölt el széles rétegeket. Az Egyház még mindig hatalmas tényező; templomaiban meleg és ragyogó istentiszteleti élet folyik, amely elfogulatlan lelkekre ellenállhatatlan vonzóerővel hat; intézményei és szervezetei messzeágazó tevékenységet folytatnak, jelentős tudományos és művészeti, népnevelői és szociális, sajtóbeli és irodalmi tevékenység árad belőle. Lelkipásztori állomásaink, egyházmegyéink és egyházközségeink az egész világot áthálózják, számtalan templom, iskola, zárdá, kórház és egyesület áll rendelkezésünkre s istentiszteleteink vagy ünnepségeink alkalmával néha nincs templom és terem, amely elegendő volna a felénk áramló tömegek befogadására. Képviselőink ott ülnek a legtöbb ország parlamentjében s nem egyszer fontos kormányzati pozíciókban. Az államhatalom még számos országban elismeri jogainkat, a nyilvános közületek művelődési és társadalmi téren szívesen veszik közreműködésünket. A pápa s a püspökök tekintélye legtöbb helyütt még csorbitatlan és sokszor még másvallásúak közt is meglepően általános elismerésnek örvend. A hitbuzgalmi élet csodálatos eredményeket mutat fel. Ezer meg ezer katolikus családban és szerzetházban oly mélységes vallásosság buzog, amelyet akár az első keresztények hitéleti lelkesedése mellé lehetne állítani. Ma is vannak szentjeink és vannak vértanuink, hőseink és hősnőink.

Mindazonáltal meg kell állapítanunk azt is, hogy a katolicizmushoz való külső hozzátartozás még nem jelenti okvetlenül Krisztus uralmát a katolikusnak nevezettek lelkében. Nem jelenti okvetlenül sem az öntudatos, elmélyült hitet, sem a kegyelmi életet, sem a Krisztusországért való lángoló lelkesedést. A statisztika szerint 400 millió katolikus él ma a világon, de vajjon ezek közül mennyi az *igazi* katolikus? Hányban olyan eleven a hit, hogy csakugyan irányító középpontja az életének?

Tegyük itt egy kis hozzávetőleges számvetést.

Talán nem esünk távol az igazságtól, ha így szólunk: Átlagban 20 százalékra tehetjük azokat a katolikusokat a világon, akik a katolikus nevet *merőben külső névként* viselik, akikben a katolicizmus esetleg néhány futólagos és külsőleges mozzanaton kívül az életükre különösebben nem hat ki; köztük egy rész kifejezetten vallásellenes és egyházgyűlölő is, nagyobb részük azonban inkább merőben negatív állást foglal el az Egyházzal szemben. Talán 40—50 százalékra becsülhetjük azokat, akikben a katolikus hit *bizonyos fokig élő valóság*, alkalommal meg is nyilatkozik az állásfoglalásaikon, viselkedésükön, erkölcsaikben, talán vallási cselekedeteikben is, anélkül azonban, hogy állandó irányító elvük lenne s főként életük komoly perceiben, fontos elhatározásoknál döntő és elhatározó szerepet vinne. Ismét 20—30 százalékot tehetnek ki azok a katolikusok, akik kifejezetten „vallásos emberek”, amennyiben vallási kötelességeiket többé-kevésbé rendszeresen teljesítik, általában az Egyház elveihez s törvényeihez igazodnak, esetleg érte kiállnak is, de akikben a vallás inkább csak *adottság, hagyomány, szokás*, nem kiforrott s tudatossá vált meggyőződés s akik éppen emiatt könnyen meg is botolnak, következetesen katolikus életet, pl. az erkölcsi vonalon vagy a házasságban nem élnek, sőt erőteljes környezetváltozás, huzamosabb ellenséges befolyásoltatás, nagyobb anyagi érdek vagy érzelmi mozzanat esetén jórészt el is pártolnak. Talán csak 10 százalék van végül olyan, aki teljesen eggyé forrt a katolikus meggyőződéssel, aki mindennél többre becsüli Krisztust és az ő Egyházát s az életét is odaadná érte; sajnos, ebből a 10 százalékból is legfeljebb a felét, tehát 5 százalékot számíthatunk az értelmileg is kiművelt és így társadalmilag iránytadó elemek közé. Vagyis: igazán teljes fényben a hit legfeljebb embereink egy huszadrészében ragyog. Ijesztően kicsiny töredék ez akkor, amikor oly szörnyű nagyok a kísértések, oly hatalmasak az ellentétes erők s oly

égető szükség lenne teljes értékű, példaadó, apostolkodni is képes katolikusokkal

Mik a tömeg hitének *alapjai*? Hány százalékban kegyelet, megszokás, öröklés, problémátlan benneélés, amely addig jó talán, amíg nagy viharok nem jönnek! Mennyire tehető az a kisebbség, amely csakugyan számot is tud adni hitéről, magának és másnak? S mily vékonyka réteg az, amelyik alaposan ismeri s magába forrasztotta nemcsak a hit tanait és érveit, hanem annak kisugárzásait és kapcsolatait is a történelemmel, étellel, joggal, morállal, társadalommal? Aki a hitnek tudatosan átélte s magába forrasztott elveire egy egész katolikus műveltséget épített rá? Pedig teljes értékű s főleg apostoli küzdelemben is helytálló hitnek csak ezt az utóbbit nevezhetjük.

A FOGYATÉKOS ALAPOZÁSÚ és kiművelésű hit addig jó, amíg senki sem bántja. Támadás és üldözés esetén az öregebbje talán megmarad ezen az alapon is, az ifjúság azonban az ellenség ölébe hull. Ebből is következik, mekkora tévedés, ha a hiterősítés terén túlságosan csak külső hatóeszközökre hagyatkozunk, ha túlságosan biztosnak érezzük magunkat az egyházi élet üzemében. Ha azt hisszük: mert itt minden tiszta és világos, mert ide a modern hitelenség levegője nem igen hatol be s így nyugodtan tovább építhetünk az ingathatatlan alapon, azért az alapok revízióját, mint felesleges és fárasztó bibelődést, mint a jámbor lelkeket esetleg megzavaró vagy untató okvetetlenkedést mellőzhetjük.

S akiknek a bajon segíteni kellene, sokszor maguk is a jámbor és problémátlan lelkek közül kerülnek ki, vagy nem szeretnek sebezhető felületeket érinteni a maguk és mások lelkében, vagy maguk sem éreznek maguk alatt elég szilárd talajt, hogy nehezebb gondolatfűzésekre vállalkozzanak. Hiszen könnyebb szelíden moralizálni a keresztény erényekről, mint az evangéliumok történeti értékét s belső nagyszerűségét megértetni, könnyebb bűnök ellen dörögni a szószéken, mint apologetizálni és dogmatizálni, könnyebb jámbor exhortációkat tartani, mint égető korkérdé-

sekre csattanós, biztos, megnyugtató s értelmileg kielégítő válaszokat adni.

MAGA A TEOLOGIAI NEVELÉS mintha nagyon is kitérne ezek elől a súlyosabb feladatok elől s a merőben elméleti és iskolai részletkérdések mellett elfeledkeznek a nagy összefüggésnek feltárásáról, az igazán bizonyító mozzanatok kidolgozásáról. Innen van, hogy hitszónokaink sokszor ötlének-hatolnak a szószéken, vagy közhelyeket taposnak, vagy örökös jámbor kegyeskedéssel riasztják el a kritikusabb elméket, a férfivilágot s az ifjúságot. A kritikátlanabb elemek egyházhűségére való túlzott ráhagyatkozás lehet oka annak is, hogy egyházi életünk külsőségeiben, faluhelyen s másutt is, nem ritkán túlteng a szellemi igénytelenség: templomaink díszítésében, a prédikáció és népi ájtatosságok stílusában, az egyházi énekekben, a körmeneteken, a vallásos ünnepélyeken. Előfordul, hogy egy jobb falusi mozi kényesebben számol a szellemi és ízlésbeli igényekkel, mint a templom és a templomi élet. Így aztán a szakadék az értelmileg és társadalmilag iránytszabó elemek s az Egyház közt egyre mélyebben tátong. Az igazság keresői számára mind nehezebb lesz a rendkívül gyarló külső mögött megtalálni s felismerni a világ legszebb és legfenségebb eszmerendszerét.

További következménye ennek a helyzetnek; hogy az Egyház legtöbb esetben legfőllebb megőrizni tudja a lelkek birtokállományát, terjeszteni és hódítani alig tud. S ha hódít is, rendesen inkább az istentisztelete fényével, a szervezettsége erejével, erkölcsi kisugárzásaival s az érzelmi momentumok által hódít, mint a meggyőzés, az igazság kényszerítő erejének felcsillantása, érveinek, szépségének, belső nagyszerűségének diadalmas és lenyűgöző tudatosítása által.

*

Ezenközben az új kor szelleme ugyancsak ostromolja Egyházunk birtokállományát. Széles tömegek hagyományos egyházhűsége forog állandóan kockán éppen azért, mert olyan korban élünk, amelyben a pusztá megszokás és hagyomány mindig kevesebbet

jelent s viszont mindig nagyobb szerep jut az egyéni elhatározásnak s a szabad választásnak.

Az ilyen átmeneti korban, mint a miénk, igen gyakran sok múlik egy-egy pillanaton, egy-egy szerencsés vagy szerencsétlen fordulaton. Akiket ma a hitben megszilárdítanunk sikerül, esetleg mindörökké hűek maradnak az Egyházhoz s viszont a ma elszenvedett veszteségek talán soha többé helyre nem pótolható kárt okozhatnak. Az emberek mindinkább két táborra szakadnak: mindig kevesebb lesz a határozatlanok és középen állók száma s mindig nehezebb az átmenet az egyik táborból a másikba. Aki ma a tömegek fölött az uralmat magához ragadja, ezzel együtt rendesen megszerzi azokat a hatalmi eszközöket is, amelyeknek segítségével a modern szervezkedési művészet s a propaganda mai technikája mellett mindig szélesebb tömegeket ragadhat magához, mind erősebben gyúrhatja át őket s mind hosszabb időre biztosíthatja a maga uralmi helyzetét.

Az uralomra jutott szellemi irányoknak így megvan a módjuk arra, hogy uralmukat állandósítsák is és a nép millióira szelíden vagy erőszakkal kiterjesszék. A totalitárius államtörekvések nemcsak politikai jelszavakat emelnek vezényszavakká, hanem a tömegek s főleg a felnövekvő nemzedékek millióinak világnézeti irányítását is a maguk hatalmi területének tekintik. Nemcsak tenni nem szabad ezentúl másképp, mint ahogy az uralmon lévő irányok akarják, hanem hinni sem, tudni sem, gondolkozni sem, imádkozni sem. Ezt a lelki átgyúrás és birtokbavételt nem is csak a totalitárius államhatalmak gyakorolják, hanem a magukat demokratikusnak nevezők is, csak talán nem olyan nyíltan és oly harsogó önreklámmal. A liberális államhatalmak a maguk iskolái és közoktatásügye révén maguk növelik nagyra s tartják meg hatalmi helyzetében a vallást csekélybe vevő, esetleg egyenesen keresztényellenes irányzatot. Még azokban az országokban is, ahol az iskolákban kötelező vallásoktatás van, a nevelési irány egésze csak részben enged helyet

a komolyan keresztény gondolkodás kialakulásának. Az elkereszténytelenedett kultúra annál szélesebben alapozza meg a kor fellett uralkodó jellegét, minél szélesebb rétegekben ébred fel a vágy és a szomj a kultúra áldásai felé s minél ragyogóbb technikai és külső eredményekre tud ez a kultúra rámutatni.

Ha ezzel szemben a kereszténység valami egészen kivételes erőfeszítést nem tesz, hogy a kultúra és a szellemi befolyásolás eszközeit a maga kezébe ragadja s a művelődés további elkereszténytelenedésének útját állja, a közgondolkodás, közszellem és közművelődés mindinkább távolodni fog a keresztény eszmekörtől s ez a kereszténység jövőjére nézve kiszámíthatatlanul gyászos hatással lehet.

Ez a veszély annál nagyobb, mert sokan nem látják. A mai keresztény és keresztényellenes kultúrerők összemérésénél sokan nem gondolnak arra, hogy a kereszténység mai birtokállománya túlnyomórészt a multnak öröksége, egy öntudatlanul fenntartott, egyideig még továbbélő, de évről-évre gyengülő és halványuló tradíció. Kevesen veszik észre, hogy a kereszténység csak kisebb részben él ma a saját erő kifejtéséből, nagyobb részben pedig a meglévő, régi időkben még megmaradt tőkét fogyasztja. Még sok a vallásosság a népünk között, de nem mindig azért, mert növeljük azt benne, hanem mert az egyszerűbb korok vallásos hagyományait a modern korszellem ott még nem tudta egészen kirágni. Az értelmiség körében is vajmi gyakran tapasztaljuk, hogy az emberek hisznek és buzgólkodnak, de nem annyira az önálló gondolkodás és öntudatos hit alapján ragaszkodnak az Egyházhoz s a vallásos gyakorlatokhoz, mint inkább a szokás és neveltetés alapján, amely azután a második, harmadik nemzedékben gyakran erősen megfogyatkozik, vagy ha egyszer erősebben keresztényellenes irány jut uralomra, ez csakhamar egész légiókat söpör le az élő hit talajáról.

Mindezt a kereszténység ellenségei nagyon jól

tudják s e szerint rendezik be egész tevékenységüket. Ez a körülmény is csak növeli mai átmeneti helyzetünk jelentőségét, annak előnyeit és veszélyeit.

A mai helyzet nehézségei.

Megnehezült feladataink. — A társadalom számbeli növekvése, igényeinek sokfélesége s átlagos műveltségének adottságai. —

A vallási kétely mint kor- és tömegjelenség.

Az apostoli helytállás maga is ma sok tekintetben nehezebb, mint régen volt.

Már az emberiség nagymérvű szaporodása is szerepet játszik ezen a téren. Kisebb tömeget könnyebb vezetni, mint nagyot s a középkor pátriárkálisabb élet-körülményei részben éppen a lakosság létszámának alacsonyabb fokával, családiasabb jellegével kapcsolatosak. A ma 40—50—80 millió lelket számláló vezető európai államok létszáma a középkorban csak 6—7 millió körül forgott. Mai milliós nagyvárosaink: Bécs, Páris, Barcelona, Róma, Nápoly stb. évszázadokon át alig számoltak néhány tízezer lelket; egy két-három-ezer lakosú község akkoriban már jelentős városként szerepelt. Egy-egy ilyen várost vagy országot áttekinteni, irányítani, vezetni könnyebb volt, mint a mai nagyvárosokat pasztorálni vagy egész országokat egyházilag befolyásolni, főleg mivel az életkörülmények maguk is akkoriban lényegesen egyszerűbbek voltak, mint ma. A középkor tömegei, egy vékony réteget leszámítva, egyszerű lelki alkatú, primitívebb gondolkodású emberekből tevődtek össze. Szerény és nagyjából problémátlan volt a középkor szellemi élete: egy-két főiskola egész nemzetek tudományosságának és szellemi életének irányát döntötte el s a lakosság széles rétegei szó nélkül mentek arra felé, amerre a csekélyszámú értelmiség, nagyrészt papok, akkoriban vezették őket.

Ma, az általános műveltség s önálló gondolkozás korában el sem képzelhetjük többé egész nemzetek megtérítésének s világraszóló szellemi mozgalmak

indításának azt az egyszerűségét, hihetetlen könnyedségét, amely a középkorban magától értetődő volt. Nem mintha maga a magasabb műveltség mint ilyen akadálya lehetne a hitnek, inkább fordítva: mert a mai átlagművelődés, ha sokoldalú és általános is, a legtöbb esetben rendkívül felületes és kiforratlan. A társadalom a művelődés terén ma azt a kamaszkorát éli, amelyben az embereknek a kritikai érzéke eléggé kifejezett már arra, hogy kételkedni tudjon, a műveltsége viszont még nem elég mély arra, hogy a vallás érveit teljesen megértse s a hitben a legmagasabb műveltség alapjait ismerje fel. A ma tömegembere olyan, mint a gyermek, aki először akar túljárni a tanítója eszén; ez a típus ott tart már, hogy észreveszi ugyan az Egyházon az emberi hibákat s miattuk talán el is fordul tőle, de odáig még nem jut el, hogy ráébredjen azoknak a páratlan kincseknek a tudatára, amelyek az Egyházból, annak tanaiból, elveiből minden emberi gyarlóság mellett is kisugároznak. Az önálló gondolkodás terén a mai kultúremler még csak útban van a személyes Isten létének roppant élménye, az örökkévaló élet grandiózus tanának megértése, a Krisztus mindent elhomályosító nagyságában való magához ocsúdás felé. Ezeket a tanokat már nem hajlandó a pusztá hagyomány nyomán elfogadni, viszont az önálló megbizonyosodásra és ujjongó ráébredésre már nem eléggé érett.

A HALADÓ ÁTLAGMŰVELTSÉGGEL kapcsolatosan lényegesen megnövekedett a népek *szabadságtudata* is, amely minden kérdésben a maga tetszése és kedve szerint önállóan akar állást foglalni s a tekintélyi vezetéssel szemben önkénytelen ellenérzéssel viseltetik. Ennek az általános szabadságtudatnak alapján hihetetlenül kifejlődött továbbá az állam, a községek, a társadalmi osztályok, az egyes foglalkozási ágak, a kulturális intézmények öncélúsága, evilágisága és önelvűsége is. Mindegyik a lehető legszélesebben kibővítette a maga érdekerületét. hatalmi szféráját, feladatkörét, függetlenségét; mindegyik öntörvényhozónak érzi magát: evilági céljainak kidolgo-

zásában s kiépítésében nem szívesen rendeli magát alá túlvilági és erkölcsi megkötéseknek. Minthogy pedig a társadalom ézerszerűen át meg át van szöve ezeknek az önelvű részvilágoknak az autonómiájával, amelyeket együtt a társadalmasodás kiteljesedésének nevezhetünk, a lelkiesség és a túlvilágosság gondolköre sokak szemében csak mint egyik kultúrkör jelentkezik a sok közül, amelyet el lehet ismerni mint egyenrangút, de amely nem gyökere s alapja valamennyinek. A valamennyi kulturális és társadalmi erőn összefogóan uralkodó intézmény szerepét a több részre szakadt s így egységesen többé el nem ismert kereszténység nehezen is töltheti be.

A vallási *kétkedés* ma ünnepli legfőbb diadalait, ma már a falut s az iskolás gyermekeket is elérte s a legműveltebb embertől le a legcsekélyebb műveltségűig sokaknál szinte magától értetődővé tette a korlátlan szubjektívizmust. Mindenki maga akarja megalkotni a maga világgépét és vallási krédóját s emellett észre sem veszi, hogy látszólagos függetlensége milyen nagy mértékben ad helyet a divat s az uralkodó áramlatok zsarnoki erejének. Az emberek nemcsak ruházati kérdésekben, hanem szellemi téren is földig hajolnak a divat előtt s amellett önállóknak képzelik magukat; mert ez is így divat. Fontos tehát, hogy az Egyház ma mindenegyes emberét szilárd hitvédelmi vértel vegye körül s a közéletben állandóan felbukkanó téveszmékre és elhomályosító kísérletekre azonnal ráirányítsa a keresztény igazság és felvilágosítás reflektorfényeit! Mily végtelenül fontos, hogy ebben a sorsdöntő korszakban az Egyház necsak az egyesek lelki igényeit elégítse ki, hanem a nyilvánosságot s az általános kultúrirányzatot is olyan keresztény szellemmel töltsse el, amely a jövő helyes fejlődésének biztosítékait magában hordozza!

Ha a nagy nyilvánosság ma még többé-kevésbé tiszteletben tartja is az Egyház jogait, lehet, hogy e tekintetben már holnap irányt cserél, főleg, ha észreveszi, hogy az Egyház mögött nem állanak már azok a rendületlen hitű tömegek, amelyek minden táma-

dásra azonnal hajlandók az Egyházért síkraszállni. Mennél szélesebb körökben lazul meg az egyházas szellem, annál hamarabb ragadtathatja el magát egy-egy közhatalmi tényező arra, hogy az Egyházat ezentúl ne tisztelettel kezelje, hanem megrövidítse és visszaszorítsa. A tömegek elvesztése az Egyház szempontjából ilyenképpen nemcsak százezrek elvesztését jelentheti, hanem azét az erőét is, amellyel saját intézményeit tovább védelmezhetné.

ELLENSÉGEINKNEK LEGFŐBB ereje és fegyvere a tévedés, a hazugság és a bűn; ezek pedig pillanatnyi hatásra ugyan alkalmas fegyverek, de komoly mérkőzésben erőtellenül hullanak szét, mint a fakardok az acélpengék suhogása alatt. Sőt bizonyos fokig talán az a körülmény is a mi győzelmi kilátásainkat növeli, hogy ellenfeleink oly soká játszhatták a győztesek és a társadalomhódítók szerepét. Hiszen ezzel csak azt mutatták ki, mennyire nem tudják megoldani a nagy társadalmi és emberi kérdéseket, amelyek a tömegekre nehezednek; mennyire csődbe vitték a világot a maguk eszméivel és elveivel. A tömegek lelkén valami mély csalódás és kiábrándulás érzete zokog fel; az emberek érzik, hogy a nagy ígéretek, amelyekben ringatták őket, nem teljesültek s várakozásaik hiúknak bizonyultak. Ez a csalódásérzet és kiábrándultság a mi malmunkra hajtja a vizet, ha csak felismerjük a pillanat jelentőségét s nem riadunk vissza a munkától, amelyre ha újszerű is, a régi igazság védelméért és Krisztus szeretetéért vállalkoznunk kell.

Ki tagadhatná ezek után, hogy a mi korunk keresztény szempontból csakugyan válságos, döntő jellegű kor, amelytől talán messze kihatóan függ a jövő?

Lehetséges-e a világot Krisztusnak visszahódítani?

A probléma emberi kilátástalansága s a megoldás természetfölötti ígéretei. — A kereszténység örök időszerűsége s egyetemes lélek-hódító ereje.

Felmerül itt a kérdés, lehetséges-e még egyáltalán egy nagyarányú keresztény visszahódító munka? Van-e a mai viszonyok közt komoly remény, hogy

az elkereszténytelenedett társadalmat ismét nagy arányokban s főleg vezető és formaadó vonásaiban megint kereszténnyé: öntudatosan, örvendőn, szilárdan kereszténnyé tegyük? A történeti fejlődés után, amelyen ámentünk s a jelen sivár és ijesztő jelenségei közepett, amikor az Egyház hatalmi eszközei megfogytak, népszerűsége s tekintélye sokfelé csaknem a fagypontra süllyedt alá s amikor irtózatosszerű ellenségek egész sora dolgozik állandóan gyengítésén, még megmaradt erejének is végleges összetörésén: lehet-e egyáltalán komolyan gondolni arra, hogy a kereszténység még egyszer Európa és a világ szellemi őre és vezére legyen? Nem merő délibábkergetés-e, ha arról álmodunk, hogy ezeket a tömegeket és ezt az egész mai kultúrát Krisztushoz vezessük?

A PESSZIMISTÁK csakugyan lemosolyogják a vérmesen reménykedőket. Kishitűen veszni hagynák az emberiség nagyobbik felét, eleve kárhozatra szánt „massa perditá” gyanánt sorsukra bíznák a százmilliókat, akiket mindezekig úgyszólván meg sem közelítettünk. Főleg egyes csoportokat, rétegeket s egész felekezeteket tekintenek annyira terheltnek s eleve elveszettnek, hogy meg sem kísérlik többé a gyökeres behatolást közéjük. Egy körkérdés alkalmával például, amelyet a mohamedán világ állítólagos megközelíthetlensége ügyében számos azzal érintkező tényezőhöz intéztek, kiderült a válaszokból, hogy a megközelítés hiányának jórészt éppen az a hiedelem egyik oka, amely ezt a világot megközelíthetetlennek tartja.

Ezzel szemben ott áll Isten egyetemes üdvözítő akarata (I. Tim. 2, 4.) s a parancs, hogy *mindenkinek* hirdessük az evangéliumot (Máté 16, 15.); nyilván nem csupa fényűzésből, hanem mert ezen az úton kell Isten egyetemes üdvözítő szándékának megvalósulnia. Márpedig Isten semmit sem akar és parancsol, ami lehetetlen. Nemcsak a keresztény ókorban lehetett egész népeket s kultúrákat meghódítani az evangéliumnak, hanem ez a XX. században is így van. Ma is diadalra

lehetne tehát vinni s diadalmasan hirdetni az evangéliumot New-York piacán és Páris forgatagában, a mohamedánok közt és Japánban, egyetemeken és klinikákon, tanyán és külvárosban, sztárok és proletárok között, professzorok és iparosok, fehérek és feketék, zsidók és mohamedánok közt. És hinnünk kell abban, hogy többé-kevésbbé mindenki megnyerhető, ha helyesen közelítünk hozzá. A sikertelenség nem annyira a kegyelem hiányán, nem is csak az illető ember vagy embertömeg merev ellenállásán, hanem jórészt a mi igyekezetünk, módszereink helytelenségén múlik.

Jelesül nem fogadhatjuk el soha, egyetlen pillanatra sem, hogy a kereszténység s annak egyetlen teljesértékű s törvényes formája, a katolikus Egyház ma már nem volna arra való, hogy a modern életet irányítsa. Ha isteni és minden időkre szóló alkotás, ha érvei ma is megdönthetetlenek, érdemei elavulatlanok, ha erkölcsi, társadalmi és lelket emelő hatásai ma is töretlenek, s ha a másik félen az emberek ma is szomjazzák az igazságot, keresik a boldogságot, az erőt, a vigaszt, a reményt a síron túl, szóval, ha Krisztus és az Isten maga nem vesztette el az „időszerűségét” ma sem: akkor nem lehet elfogadni s hinni, hogy a kereszténység és az Egyház ma már nem alkalmas arra, hogy a világ uralkodó világnézetévé, társadalmat, kultúrát, közéletet legfőbb fokon irányító tényezővé váljék.

VAJJON MERT súlyos mulasztások történtek a multban s tragikus történeti események egész milliószámú láncolata sodorta le az Egyházat az őt megillető királynői helyről, most már az Egyház maga sem alkalmas arra, hogy a benne rejlő krisztusi ígéreteket teljes kibontakozásra juttassa? Vajjon azért, mert engedtük a világot elpogányosodni s gyakorlatilag sok tekintetben visszacsúlyedni a Krisztus előtti állapotokba, vajjon azért, mert nem tudtuk méltóképpen képviselni a világ előtt a legszébbet és legszentebbet, ami csak van, mert nem siet-

tünk eléggé az embereket meggyőzni arról, hogy amit keresnek: a békét, örömet, tisztaságot, erőt, reményt s boldogságot, egyedül itt, Krisztusnál s az ő országában találják meg: vajjon ezért most már a kereszténység-e a gyenge? Most már Krisztus országa, a katolikus Egyház alkalmatlan-e arra, hogy ismét az legyen s akként ismertessék el, ami? Mennyi gyáva megfutamodás, mennyi tűrhetetlen elernyedtség, a Krisztus jogairól való mennyi igazolhatatlan lemondás rejlik ebben a mindenbe beletörődő közönyösségben!

Az ellenvetés: „az ellenséges tábor máris olyan döntő előnyöket szerzett fölöttünk a világnézeti harcban, amelyeket kiegyenlíteni emberileg lehetetlen” — nem lehet tehát egyéb, mint kishitűség. Igaz, az ellenfél sok tekintetben szinte helyrehozhatatlan károkat okozott s a visszahódítás munkája gigászi, napoleoni, szentpáli erőfeszítést igényel. De nem szabad feledni, hogy Isten az, aki az Egyházat s benne minket is világhódító munkára küldött ki s nem kerülhetünk soha, legalább az Egyház egésze és többsége, olyan ellenséges túlerővel szembe, amellyel kellő hűség és erőfeszítés mellett az Egyház számára bizton megígért isteni kegyelem támogatása mellett győzelmesen meg ne küzdhetnénk. Harcunk elakadhat átmenetileg ezen vagy azon a ponton vagy szakaszon, de nem akadhat el maradandóan az egész vonalon, s a legkritikább esetben múlik a kegyelem segítségének s fokának hiányán, ha a kereszténység valahol nem fölfelé fejlődik, hanem lefelé siklik.

A gyorsan lemondóknak eszerint egy ellenkérdéssel felelünk: Elmondhatjuk-e vajjon, hogy minden eszközt megkíséreltünk s minden lehetőséget igénybe vettünk ennek a hódításnak tervszerű s nagystílusú keresztülvitelére? Mert ha nem, lehetetlenségről beszélni nincs jogunk.

AZ ALÁBBI FEJTEGETÉSEK során alkalmunk lesz fontolóra venni, vajjon egyéni mulasztások és módszertani hibák, avagy belső lehetetlenség gátolja-e részünkön a Krisztusország sikeresebb hódító menetét.

A társadalom visszahódítása Krisztusnak tehát nem tárgyi, hanem alanyi probléma; nem a kérdés

maga a megoldhatatlan, hanem az forog kockán: *mi* sietünk-e megoldani, s elég okosan nyúlunk-e hozzá? A társadalom rekrisztianizálásának, mint minden óriási terjedelmű feladatnak, bizonyos lényeges *feltételei* vannak; ezeket kell előbb teljesítenünk, hogy sikert érjünk.

Mik ennek a hódításnak a feltételei?

MÁSODIK FEJEZET.

A hódító munka tárgyi feltételei.

Ha Krisztus hívei és bajnokai a világot Krisztushoz akarják vezetni, tervszerűen kell ehhez a ropant feladathoz közelíteniök. Vagyis: 1. ismerniök kell pontosan a helyzetet s a terepet, amelyen dolgozni akarnak; 2. nagyvonalú, konkrét, mindenre kiterjedő és okos munkatervet kell kidolgozniök s aszerint haladniök.

A helyzet ismerete.

A helyzetáttekintés jelentősége minden nehéz és nagysugarú feladatkörben. — A statisztika kijózanító s figyelmeztető ereje. — Lényegbevágó helyzetváltozás a tömegek megnyerése, a művelődési élet, a jólékonyság és a szociális mozgalmak terén.

Azokon túl, amiket fentebb, a kereszténység mai állapotáról, történeti alakulásáról, fény- és árnyoldairól és jelenének sorsdöntő mozzanatairól vázlatosan kifejtettünk, a hódító munka legelső tárgyi feltétele: a valláserkölcsi helyzet konkrét ismerete általában s főleg azon a területen, amelyen mindegyikünknek egyéni működése kívánatos. Ha hódítani akarok, előbb tudnom kell, mekkora az ellenség ereje, mely pontokat tart megszállva, mik az erejének forrásai, mik a gyengéi — s ugyanakkor: milyen eszközök állnak az én rendelkezésemre, hogyan gyarapíthatom azokat, hogyan használhatom fel legjobban, mik az én erősségeim s gyengéim, honnan indíthatom leg-sikeresebben az akciót. Csak akkor, ha mindezt ismerem és latbavetem, gondolhatok tervszerű, átfogó és eredményes munkára.

Ez a gondolat, a Krisztusország szolgálatába is átvitt modern racionalizálás és áttekintés elve, viszi az újabb egyházi munkát a vallási vonatkozású statisztikák, helyzettanulmányozások, megfigyelések és nyilvántartások megbecsülésére. Ez tette például a modern lelkipásztorkodás egyik nélkülözhetetlen feltételévé az egyházközségi és plébániai *kartotékokat*. Tömérdek egyenetlenség, hiba és hiány felderítése és kilgazítása történik általuk.

AZ ÖSSZEFOGLALÓ HELYZETÁTTEKINTÉSEK adnak meglepő aktualitást az olyan tanulmányoknak, aminek közel négy évtizeddel ezelőtt Swoboda Henrik *Grosstadtseelsorge*, újabban pedig Lhande Péter *Krisztus Páris vado-nában* c. művében rázta meg a katolikus világ közvéleményét. Az emberek a fejükhöz kaptak, mikor közvetlen környezetükből olyan lelki inség s rendszertelenség adatait tárták eléjük, amelyekről nekik fogalmuk sem volt. Kimondhatatlan az a jó, ami az ilyen felderítő és irányt jelző tanulmányokból évek során fakad. Swoboda több nyelvre fordított könyve nyomán indult meg sokfelé a túlnagy plébániák felosztása, a külvárosoknak templommal való ellátása s a tervszerű pasztoráció.

Hasonlóképp termékenyítő indítással szolgálnak a felekezeti statisztikák adatai (Németországban Krose, nálunk Pezenhoffer jeleskedett e téren) vagy a missziók terén a missziós statisztika és missziológia felderítései. A karitás, a katolikus iskola- és nevelésügy is csak ott virágozhatik kellőképp, ahol statisztikára, környezettanulmányra, helyzetismeretre támaszkodhatik. A sajtó, az irodalom, a szellemi élet s közélet terén mutatkozó aránytalanságok is csak így kerülhetnek szemügyre s kijavításra. Az összefoglaló, nagy áttekintést nyújtó, egész országokra vagy az egész Egyházra vonatkozó ilyenemű helyzetfeltárások az egész katolikus munkát tervszerűbbé, átütőbbé, arányosabbá tehetnék.

Annál inkább szükség van az ilyen áttekintésekre, mert sohasem hiányoznak a sorainkban olyanok, akikben a velükszületett arányossági és áttekintési érzék

feltűnően fogyatékos vagy akik akár természetes optimizmusból, akár bizonyos öntudatlan önmegnyugtatósi ösztönből nem is igen szeretik észrevenni s körülöttük burjánzó rosszat és bajt és túlságosan elkápráztatják magukat a jóval, amivel találkozhatnak.¹ Azért, mert közvetlen közelükben virágzik a hitélet, nem veszik észre azt a fenyegető, ellenséges világáramlatot, amely egy szép napon az ő boldogan őrzött kis szigeteiket is iszappal és pusztulással öntheti el.

VALAMI SZELED, világtól elzárt, idilliséggel felhőiben járnak, szinte állandó tömjénfüstben, zárdák és katedrálisok elvonult és áhítatos csendjében, úgyhogy az odakünn tomboló harcok zaja alig jut el a fülükhez s az elkereszténytelenedési folyamatnak alig ér el a szemük elé egy-egy aggasztóbb tünete. Nem ismerik a világot,

¹ A statisztika száraz adatai gyakran brutális nyerseséggel cáfolnak rá erre az önáltató optimizmusra. Ez adatok alapján néha hihetetlen bajoknak és elhanyagoltságoknak jutunk nyomára, amikor pl. kiderül, hogy egy nagy magyar városba vagy községbe, amelynek 80—90 százaléka katolikus, ötször-tíz-szer-harmincszor annyi liberális, mint katolikus sajtótermék jár. A magyar Actio Catholica nagy érdeme, hogy évente fáradságos munkával és sok nálatással összegyűjti a katolikus életre vonatkozóan értékes statisztikai adatokat, amelyek sok tekintetben szomorúan és felrázóan tanulságosak. Így mikor megállapítja, hogy a magyar katolikusoknak kb. 20 százaléka hallgat vasárnap rendszeresen szentmisét, vagy hogy 72.113 egyházközségi képviselőtestületi tag közül csak 44.106 járat egyáltalán újságot s ezek közül is minden harmadik nemkatolikus lapot olvas (1937/38. évi elnökségi beszámoló). Kíváncsi volna, hogy az ilyen s hasonló egyházi statisztikagyűjtés és eredményeinek tanulmányozása ott is általánossá legyen, azokon a vidékeken s azokban az országokban, ahol ma még nincs divatban s ahol részben éppen emiatt az optimizmus rózsás köde fogja el a cselekvésre hivatottak szemét a tisztánlátást. Swoboda Henrik statisztikáiból derült ki, hogy nagyvárosaink templomhiánya s túlnagy plébániái szoros okozati összefüggésben álltak ugyane nagyvárosok elkereszténytelenedésével, pl. az öngyilkosságok számával, a szocialista szavazatok mennyiségével stb. Nálunk Budapesten a világháború elején csak 16 plébánia működött s akadt közte 80—90—100.000-es létszámú, ahol tehát komoly lelkipásztori ellátásról többé szó sem lehetett; ennek a visszasságnak megszüntetésére is az első lépés a statisztikák feltárása s az illetékesek elé dobbitása volt.

az ellenséges agitáció félelmetes méreteit, a hitellenes sajtó és szellemi élet szakadatlan romboló munkáját, a hit végzetes meggyengülését széles néprétegekben, a keresztény erkölcsiség katasztrofális lesüllyedését egész nemzedékek s néposztályok lelkében. Mivel sohasem jut szemük elé az ellenséges irodalom, mivel maguk soha nem fordulnak meg báltermekben, tánclokálokban, strandokon, szocialista munkásgyűléseken, színházakban és muzikban, azért csak templomaik szelíd és ájtatos közönsége szerint ítélik meg az életet s legfeljebb egy-egy megtérő bűnös önvallomásán keresztül pillantanak be a templomon kívüli élet szennyos hullámverésébe. Így azután könnyen megeshetik, hogy fogalmuk sincs a kereszténység roppant válságáról széles néprétegekben. Csak amikor időnként, mint villámcsapás a derűs égből, hirtelen rájuk robban az egyházüldözés vihara, mint néhány évvel ezelőtt a spanyol katolikusokra, ébrednek rá elkésetten — ha ugyan ráébrednek — a mulasztásaikra. Sokan akkor is mentő és szépítő okokat, megnyugtató kibúvókat keresnek.

A veszély alábecsülése, a Krisztusországot fenyegető bajok csekélyfokú felismerése, a kereszténység mai válságos helyzetének észre nem vétele a katolikus tábor jelentékeny részének sajnálatos sajátossága.

Névleg hiányos sokszor a sorainkban bizonyos *lényegesen megváltozott körviszonyoknak* felismerése, amelyekhez az eredményességre törekvő apostoli munkának alkalmazkodnia kell.

E felismerés hiánya számos esetben vezetett már az újkor politikai és szociális fejlődésének során olyan katasztrófákra, amelyeket az Egyháznak utóbb soká kellett nyögnie. Nagyjelentőségű intézmények, régente ingathatatlanak vélt helyzetek, felfogások és törekvések folytonosan eltolódnak, átfejlődnek, elfakulnak s újra kiszínesednek. Ami tegnap még megmászhatatlan életkellék s uralkodó eszme volt, ma egyszerre háttérbe szorul s amire tegnap alig gondolt valaki, ma fontos és nélkülözhetetlen korszükséggé emelkedik. Ennek a szakadatlan helyzetváltozásnak nyomában az egyházvédelem és lélekmentés konkrét feladatai is

szünet nélkül módosulnak s jaj, ha az Egyház képviselői ezt az alakulást nem figyelik elég éles szemmel s munkájuk elmarad az idők üteme mögött.

ILYEN MÉLYREHATÓ VÁLTOZÁS a kor szellemi s társadalmi életében az Egyház külső, hatalmi helyzetének legyengülése s a szükségesség, hogy a jelenkor harcaiban ne annyira *külső eszközökben*, vagyoni és közjogi helyzetekben, fejedelmek és nagyok barátságában, mint inkább a közgondolkodás meghódításában s a hívek lelkes ragaszkodásában keressük a vallási élet evilági támaszait. A helyzet megneemtésére vall, ha sokan még mindig kapitalista vagy feudális tényezők pártfogásában találják az egyházi élet számára az üdvösséget, ha egy-egy földesúr vagy társadalmi előkelőség jóindulatát fontosabbnak tartják, mint a tömegek megnyerését. Valamikor csakugyan elég volt egy-egy fejedelmet vagy földesurat megnyerni a vallás ügyének s máris egész országok vagy országrészek csatlakoztak a hithez. A fejedelmeknek, ahol még vannak, s a születési vagy vagyoni arisztokratáknak ma is van ugyan bizonyos különleges hatóerejük, de ez már csak árnyéka egykori jelentőségüknek. Ma sokkal fontosabb, hogy Krisztus országát a tömegekre építsük s azokat nyerjük meg az igazságnak, akik a tömegek gondolkodását irányítják. Aki e mélyrenyúló helyzetváltozást nem venné kellőleg figyelembe s ma ugyanakkora jelentőséget tulajdonítana bizonyos arisztokratikus körök pasztorálásának vagy nemes ifjak internátusának, mint aminővel ezek a dolgok régen bírtak, az máris helytelenül vagy legalább egyoldalúan ítélne meg az Egyház mai helyzetét.

Époly baj, ha nem vesszük eléggé észre, mily gyökeresen megváltozott ma az Egyház helyzete a multtal szemben a *kulturális* élet terén. Valamikor az egyháziak voltak Európa tanítómesterei s a katolikus egyetemek és kollégiumok ellenállhatatlanul rányomták a maguk bélyegét egész országok szellemi és művelődési életére. Ezek az egyházi eredetű iskolák még a hitújítás utáni kor nagy rekatolizáló mozgalmaiban is páratlan hatóerőt fejlesztettek ki s egész országrészek visszatérését vagy a katolikus hitben való megőrzését eredményezték. Ez a helyzet is lényegesen megváltozott, amióta a közoktatás, népművelés és szellemi élet legfőbb irányítását

lassanként az állam vette a kezébe. Az újkori államhatalom szellemi téren s polgárainak kulturális irányítása tekintetében is mélyrehatóan behelyettesítette önmagát az Egyház helyébe. Amint feladatának tartja, hogy jó utakról, csatornákról, közegészségről és közbiztonságról gondoskodjék, ugyanúgy a maga feladatának tekinti az egész nevelési és iskolai ügyet, saját joghatósága alá vonja a tanárok és tanítók kiképzését, a tanterv megállapítását, az iskolakönyvek ellenőrzését, iskolák építését, anyagi alátámasztását, a tudományos és művészi törekvések vezetését. S teszi mindezt oly fölényes anyagi és közjogi erővel, oly tökéletes technikai szervezettséggel, hogy az Egyházra nézve ugyancsak nehézzé, sok tekintetben kilátástalanná teszi ezen a téren a versenyt.

Hasonlókép újszerű helyzetbe került az Egyház a karitás és jótékonyosság terén, amióta az állam és a közületek saját feladatuknak tekintik a közjótékonyosság irányítását. Valamikor minden szegény- és beteggondozás az Egyházé volt s az Egyház ma is számos kórházat s betegápolással vagy szegénygondozással foglalkozó szervezetársulatot tart fenn. Azonban egyeduralkodó ezen a téren régen megszűnt, a jótékonyági feladatok pedig kiszélesedtek s megbonyolódtak. Külön katolikus kórházainknak, beteg- és szegénygondozó szervezeteseinknek jelentősége változatlan, de ki tekinthetné az egész idevágó feladatkört pusztán az egyházi jellegű karitatív intézmények révén megoldhatóknak? A mi kórházaink s karitatív intézményeink a nagy állami és társadalmi intézmények mellett szinte már eltörpülnek s velük főleg a költséges és szakszerű berendezés tekintetében alig versenyezhetnek. Ma tehát mindkettőre szükség van: a mi külön karitatív intézményeinkre, hogy azok szinte melegágyai, mintaképei, szellemsugározatói legyenek a karitatív szellemnek, de szükség van arra is, hogy a keresztény és katolikus szellem a világi ilynemű intézményekbe is rendszeresen behatoljon, a kórházügy, az orvos- és ápolókérdés, a szegénygondozás s az egész közjótékonyág hálózatán belül is érvényesüljön.

Hiba, ha a katolikus munka nem veszi kellőkép szemügyre ezeket s a hasonló helyzetváltozásokat a maga elkülönöződő, elzárkózó, csupán saját intézmé-

nyeit gondozó módszerével hozzájárul a szakadék mélyítéséhez, amely ma a kereszténység és a világi kultúra között sokfelé tátong. Hiba, ha bizonyos megszokott formákhoz s módszerekhez oly mértékben ragaszkodunk, hogy erőinket feleslegesen s eredménytelenül folytatjuk el versenyre többé képtelen, elszigetelt, tán jelentéktelenné fonnyadt intézmények szolgáltatában, ha néhány mintaszerűen vezetett külön intézmény példaadó fenntartása mellett nem igyekszünk főként a nagy nyilvánosság kulturális intézményeit keresztény szellemmel eltölteni, az állami iskolaügyet, házasságjogot, szociális kormányzatot s törvényhozást a Krisztusország elvei szerint alakítani. Hiba, ha a nagy kulturális életet a modern pogányság sziklaváraivá engedjük fejlődni s magunk beérjük azzal, hogy szűkkörű intézményeinkben néhány szerény kis kertet teremtünk a keresztény élet és művelődés számára. Azoknak, akik ily aggálytalanul lépnek rá ennek a mindnagyobb elszigetelődésnek útjára, jó figyelmeztetőül szolgálhatna Czacki bíborosnak, XIII. Leó kiváló diplomatájának intelme: „Amikor elítéljük az Egyház és az állam szétválasztását, vigyázzunk, nehogy mi magunk az Egyházat a társadalomtól szétválasszuk!”¹

A korfordulatok idején való felismerésének hiánya talán leginkább *szociális téren* mutatkozott. Ha az Egyház számos országban éppen a munkásosztályt vesztette el, ennek egyik oka kétségtelenül egyházi részen a szociális kérdés roppant jelentőségének késő felismerésében rejlik. Nem áll, hogy az Egyház a kapitalizmus bérence lett s a nélkülöző és kiszolgáltatott munkástömegeket a tőke rabigájában megtartani törekedett, ahogy ezt a szocialista agitáció állítani szeretete, de viszont bizonyos, hogy az egyháziak nem mindenütt álltak ki egész mellel a munkásság jogos

¹ „Noi condanniamo la separazione della Chiesa dallo Stato, ma corriamo rischio di separare la Chiesa dalla Società!” *Soverini: Leone XIII, I. 250.*

anyagi és szellemi követeléseit mellé s hajlandók voltak ezeket a követeléseket a pusztá forradalmiság és anyagelviség számlájára írni. Az az élénk visszhang viszont, amelyet a katolikus tényezőknek bárha kissé megkésett szociális munkája Franciaországban, Belgiumban, Németországban s nálunk is a munkásság körében keltett, mutatja, hogy a helyzet komoly felismerése a munkásság körében is örvendetes visszhangra számíthat.

Nagyvonalúság.

Átfogó célkitűzések vagy ötletszerű eljárás? — Vannak-e akcióterveink? — Kisszerűség; az arányok iránti érzék hiánya.

Katolikus tevékenységünknek egyik gyengéje, hogy nem mindig halad nagy vonalakon, *átfogó célkitűzések* szerint.

Ha egy állam vagy egy hadsereg nagy és messze elágazó feladatokat akar megoldani, akkor először is az egész feladathalmazt részeire bontja, azokat egyenként tanulmányozza, megfelelő szakemberek bevonásával valamennyi részletet és nehézséget megtárgyalja, azoknak megoldási módjait megállapítja, a személyi és anyagi eszközökről s azok megszerzésének módjáról gondoskodik. Egyszóval: mindenekelőtt *átfogó munkatervet* vagy *haditervet* dolgoz ki. Vajjon így van-e ez mindig a mi küzdelmeinkben is?

ELŐTTUNK ÓRIÁSI KITERJEDÉSŰ ŐSERDŐ, tele sziklával, bozóttal, mocsárral és vadállattal s ezt most ki kellene irtani, földművelésre s letelepedésre alkalmas helyévé változtatni. Kétféleképp lehet hozzálatni ehhez a munkához. Vagy úgy, hogy mindenki és minden kis munkáscsoport ott kezd hozzá, ahol éppen éri; az egyik néhány fát dönget ki, a másik a bozótot irtja, a harmadik néhány vadállatot vagy kígyót pusztít el, a negyedik egy tisztáson házikót épít. Vagy pedig valamennyien egységes munkaterv szerint indulnak neki: mérnökök mérik fel s osztják részekre az egész területet, egy csoport tervszerűen irtja a vadállatokat, egy másik csoport lecsapolja

az összes vadvizeket, szakszerűen, egységes vezetés és irányítás mellett, megfelelő számú munkássággal és gépekkel felszerelve; az egész munkát pedig egységes irányítás fogja át, amely a hiányokat azonnal kitölti s vigyáz arra, hogy a feladatnak egyetlen fontos részletén se akadjon el a munka.

Nem kétséges, hogy a kétféle eljárás közül melyik a helyesebb, melyik az egyedül célravezető. De elmondhatjuk-e, hogy a Krisztusország megvalósítása érdekében mi is mindenütt e módszer szerint dolgozunk? A mi harcunk hihetetlenül nehéz; győzelmünknek hatalmas külső és belső akadályai vannak. Az ellenséges és hitközönyös irányok, a vallástalanság és erkölcsi lazaság roppant lebilincselő ereje, a rossznak és hamisnak folytonos és sokszor végzetesen diadalmos előretörése minduntalan újra visszaveti a jónak előhaladását. A belső gátlások pedig már a mi harcunknak és munkánknek *természetfölötti jellegéből* következnek. A természetfölötti nem áll egy vonalban a természetessel és természetivel, az emberek inkább hajolnak az alábbi, mint az előbbi felé; ezért nem érzik természetes önkénytelenséggel a katolicizmus törekvéseinek s eredményeinek közvetlen hasznát és érdemét sem. A mi célkitűzésünk nem hat az emberekre oly vonzóerővel, mint az evilági dolgok, sőt gyakran a szembenálló mozzanatok is, ellenkezőleg: minden természetes ösztönünk és hajlandóságunk állandóan gátat állít magasabb, lelkebb, emelkedettebb törekvéseink elé.

A tömegek mindig arra hajolnak inkább, ami az érzékeknek, a rövidlátásnak, az evilágiságnak és kicsinyességnek hizeleg. Természetes, hogy aki a tömegeknek ezeket a sekélyes aspirációit vagy önző vágyait kendőzi, annak a lelkek meghódításában könnyebb a dolga. Ennek a ténynek köszönheti a vallásellenes irány, pl. a könnyebb fajsúlyú sajtó is, legtöbb sikerét. Hozzásimulni az emberi ösztönökhöz, például a nemzeti göghöz, az egyéni hiúsághoz, a bírvágyhoz s az

érzékiséghez s ezeken keresztül fogni meg a lelkek százazreit, valóban nem nehéz. Ezzel szemben a kereszténység s főleg a katolicizmus fegyelmet s lemondást hirdet, keresztthordozást, fölfelé-nézést, alázatosságot, tisztaságot, az ösztönös kirobbanások személyi fékentartását. Eleve világos, a pusztá természetes síkon melyik fél felé hajlik a győzelem könnyebb eshetősége.

E nehézségek fokozottan nagyvonalú s jól átgondolt *munkatervet* tesznek szükségessé s vajjon ilyen kidolgozott, biztos és határozott munkaterv irányítja-e tevékenységünket minden egyházközségben, egyházmegyében s országban? Megvan-e minden nagyobb testületünknek a maga egyetemes, gyakorlati és határozott akcióprogramja, amely minden részletet felölel és semmi fontos mozzanatot figyelmen kívül nem hagy? Nemcsak egyenkint dolgozunk-e, hanem sokan, mindnyájan egyetnézően hadakozunk? Tanácskozás, összedolgozás, szakemberek képzése s beállítása, egymás támogatása, közös tervbe olvadás alapján?

Van-e átfogó, egyetemes, konkrét akcióprogram-munk a vallási közöny s hitetlenség visszaszorítására? Az egyházellenes törekvések megfékezésére? A katolikus közvélemény- és kultúráirányítás alakítására? A modern erkölcstelenség gyökeres visszaszorítására? Nem tartunk-e sokfelé még ott, hogy a programmegállapításnak az előmunkálatait sem teljesítettük? Hogy például a magunk és ellenfeleink erőviszonyairól még a szükséges statisztikai adatokat sem gyűjtöttük össze?

Szinte megdöbbentő, hogy e tekintetben még mennyire a kezdeti állomásoknál tartunk. A krisztusi világhódítás egészének módszertana monográfikus adalékokon túl még egyáltalán nincs kidolgozva. Bármennyire lelke s veleje lenne ez a tervszerűen megindítandó munkának, ezzel a problémával feltűnő kevesen foglalkoznak sorainkban. Teoretikusainknak a kérdés nagyon is gyakorlatinak látszik, praktikusaink-

nak pedig túlságosan elméleti. Amazok vajmi gyakran a tiszta elméletek plátói világában szigetelik el magukat, emezeket pedig a napról-napra sürgető gyakorlati részletmunka nem engedi nyugodt elmélyülésre. Teológiai intézeteinkben ennek a tudományok-tudományának még tanszéke sincs talán sehol, még Rómában sem, annak jeléül, hogy roppant jelentősége még nem hódította meg az egyházi közvéleményt. Minden hadapródiskolában tanítják a hadászatot, csak az egyházi élet szellemi középpontjaiban nem látjuk még a krisztusi stratégia tudományos rendszerrel való művelésének intézményeit. Egyházi íróink sem igen nyúlnak ehhez a témához; ezért sem tud az disciplinává válni. Pedig, ahol a katolikus tevékenységet rendszeresebben s átfogóbb elgondolásokkal úzik, ott könnyű ráébredni egy ilyen gyakorlati célú, de elméleti megalapozású tudományos apostolkodási előtannak szükségességére és sokoldalú hasznára. Ha jelen tanulmányunk lépten-nyomon érzi az úttörés nehézségeit: nem onnan ered-e ez is, hogy a címünkben kifejezett roppant és legsürgősebb problémát még összefoglaló tanulmány tárgyává sem igen mertük tenni?

A TERVSZERÜSÉG S ÁTTEKINTHETŐSÉG HIÁNYA ütközik ki azon az álmos kicsinyességen s azokon a kedélyes taktikai balfogásokon, amelyek sokszor legderekabb szándékú embereink munkáját jellemzik. Jajgatnak a világ romlásán, jámbor nénikék előtt dörögnek az ateisták és kommunisták gonoszsága ellen, de hogy valójában mit kellene tenni a méregforrások eldugaszolására s mik a bajok mélyebb forrásai, azon nem törik a fejüket. Pálcákkal hadakoznak tankok ellen; kenetes szólamokkal védekeznek ott, ahol az ellenfél gőzhengerekkel és harci szekerekkel dolgozik; ahol egy ellenséges hadsereg tüzersege fog minket közre, ott ők beérik közhelyeket ismétlő, meddő és elméleti exhortációkkal. A nagy kérdés elől: mikép kellene a világot az aposztáziából kiemelni s újból kereszténnyé tenni, nyugodt következetességgel kitérnek.

Sokban egyáltalán kevés az érzék a nagy belső összefüggések iránt. Nem figyelik azokat a lélektani

vezetékeket, amelyeken keresztül az emberek a jó és rossz benyomásokat felveszik, ahogyan azokat magukba hasonlítják s amelyek nyomában egész érzés- és gondolatviláguk alakul. Nem figyelik, mik azok a fogások, amelyekkel az ellenséges irányzat az emberek millióit befolyásolja s mik lennének a módjai és lehetőségei annak, hogy hasonlóképp befolyásoljuk a tömegeket mi is, a Krisztusország hívei. Nem él a lelkükben az éberségnek és résenlétnek az a szelleme, amely a túloldalt oly szembeszökően jellemzi s amelynél fogva mi is époly hamar észrevehetnők a cselekvési és hatási lehetőségeket, az érvényesülés, előhaladás és hódítás kedvező alkalmait, mint ahogy azt az ellenfél teszi. Szinte érzéketlenül mennek el a társadalom visszahódításának nagyszerű lehetőségei mellett s eleve belenyugosznak, hogy a modern tömeghódító eszközök csak az ellenséges törekvések szolgálatában állhatnak. Hatalmas erőnk, világszervezettségünk, kiváló tehetségeink jelentős tömege s az Egyházban soha el nem lankadó apostoli buzgalom így összpontosul meglehetősen szűk tevékenységi körre, mintha a katolikus munka majdnem azonos lenne már a nagystílú s tervszerű tevékenységtől való irtózással. Nem az Egyház igazi szükségletei döntik el cselekvésük módját és ütemét; nem számítgatják aggodó körülménnyel, mi a hasznosabb, mi lenne az egyetemesebb értékű, messzebbható, sürgősebb feladat; tömérdek jó és szép munkát végeznek, de a legfontosabb és legszükségesebb munkákról megfeledkeznek. Azokra hamarosan kimondják, hogy lehetetlenek. Példájuk nyomán nem ritkán a fiatalabb apostolnemzedék is már úgy nő fel, hogy ezekre a nagy problémákra alig gondol, ezeket nemlétezőnek tekinti, bajoknak, amelyeken úgysem lehet segíteni.

Ezzel szemben az ellenfél gyakran igen tervszerűen s nagyvonalúan dolgozik. Kikémléli gyenge oldalainkat s ott támad meg minket. Nem éri be kiszerű kezdeményezésekkel s területhódításokkal, hanem a nagyra megy és szinte állandóan országokban, világmozgalmakban dolgozik.

Nekünk is a nagyvonalúság a hivatásunk, a Krisztusországhoz egyedül méltó munkamód. Ezért kell

mindenekelőtt tervszerűen megállapítani a helyzetet, a teendőket, a módszereket s valamennyi emberünket ennek a nagyvonalú munkának lelkes részesévé nevelnünk.

A gondolati befolyásolás jelentősége.

A krisztusi térhódításnak egyik legfőbb tényezője: a tömegek szellemi meghódítása az igazság számára. Nem egyetlen tényezője ez a krisztusi világszabotornak, mert a megismerés maga még nem cselekvés teljesértékű élet, s a meggyőződés és szellemi ráhatás eszközei nem mindig elegendők arra, hogy az embereket helyes útra vezessék. A gondolati tényezők mellett, amelyekről itt szó van, roppant életalakító erők az akarati és szenvedélyi energiák is. Pusztá meggyőzéssel és eszmeterjesztéssel egyetlen államot, közösséget, családot vagy egyént sem lehet rendbentartani, még kevésbé egy egész emberi társadalmat. Ám a legmesszebbható s alapvető irányító erő mégis mindig *a gondolat, a szellemi beállítottság, a meggyőződés és lelkiület mineműsége* marad, amely az akarati tényezőket is befolyásolja s a közösségi erő kifejtéseknek és erőátvitelnek is legmélyebb irányítója. Ezért a krisztusi társadalomhódító munkának is a végrehajtás terén a legfőbb gondot a tömegek szellemi irányítására, az igazság teljes fényű győzelmére kell összpontosítania.

Ugyanerre a megállapításra vezet a *világnézeti ellentábor harcmodorának* megfigyelése. Mivel szerezte meg erősségeit, hogyan hódított és miképp jutott hadállásainak birtokába? Kétségtelenül a szenvedélyek felszítása, érdekek felcsillantása, nyomás és erőszak útján is, és még inkább azzal, hogy az emberek reális életszükségleteire ígért megoldást. De akkor is mindig ideológiai alapon dolgozott: *belülről nyerte meg magának a tömegeket*, főleg a társadalom vezető tényezőit. Tudta, hogy az életet legmélyebb rugóként a gondolatok formálják s azért elérte, megközelítette, megnyerte a tömegeket a maga igazságainak; a maga

módján meggyőzte s a maga elvei mellé láncolta le őket; a szellemi befolyásolás ezerféle, tudatosan alkalmazott hajszálcsovén keresztül, belülről telítette őket a maga eszméivel; a gondolati és érzelmi hódítás módszereivel csalta ki őket a kereszténység templomából s állította be a maga hadseregébe. Olyformán, mint mikor a faluból városba vetődő, egykor jámbor és istenfélő munkásfiúból gyakran harcos és istentagadó szocialistát nevelt a városi marxizmus — csak ez itt sokkal többféle formában, ezerféle változatban történt s a társadalmi és kulturális élet egész lépcsőzetén végighaladt.

Amint ez volt az ellenséges világhódítás legfőbb eszköze, csak ez lehet a mienk is. Nekünk is belülről, a gondolkozásán és érzésvilágán keresztül kell meghódítanunk a világot. Elérhető-e ez a cél? Kétségtelenül, ha egyszer *a)* az emberek gondolkozása rendkívül nagy mértékben befolyásolható, *b)* ha ez a befolyásolás akarati tényezők által tudatosan is irányítható, és *c)* ha ez a két megállapítás a világnézeti és vallási téren is helytáll. Ha mi is felismerjük a modern szellemi hódítás roppant jelentőségét, nem lehet vitás, hogy a társadalom legszélesebb rétegeit ma is nagyfokban megnyerhetjük a keresztény gondolkozásnak és életnek, hogy tehát egy tömeges visszahódításnak, egy új, hatalmas, keresztény fellendülésnek esélyei nem elérhetetlenek. Igazolhatók-e az éppen felsorolt feltevések?

a) A tömegek eszmei befolyásolhatósága.

A tömeggondolkodás kívülről való befolyásolhatósága. — Változó divatok a közlelőfogásban, korok és vidékek szerint.

Tapasztalati igazság, amit Gustave Le Bon külön könyvben fejteget, hogy a tömegek gondolkozása, elvei, állásfoglalásai sokkal kevésbé önálló eszmélődés eredményei, velünk született, szinte a lényegünk-ből fakadó s változhatatlan adottságok, mint rend-

szerint hisszük. Ellenkezőleg: a tömegek gondolkodása jórészt ezerféle beléjük nevelt, beléjük szuggerált, úton-útfélen felszedett *külső hatások és benyomások folyamánya*. Mélyen meggyökeresedtek s nehezen másíthatók, de csak ritkán igazán egyéni állásfoglalások, belülről fakadt gondolati termékek. Az emberek felfogása, egész lelki világa a legtöbb dologban; főképp elvont és magasabbrendű kérdések körül, nagyrészt *kívülről alakul*, külső hatóerők befolyása révén.

KEVESEN LÁTJÁK ennek az irányíthatóságnak és befolyásolhatóságnak rendkívül széles méreteit s hogy mily kevés az emberekben, főleg szellemi téren, az önálló gondolkodás, mennyire a mások eszmefűzésének utánagondolása az, amit világfelfogásnak s egyéni szemléletnek neveznek. Ítéletek, nézetek, lelki alkatok és szellemi berendezkedések nagy arányban a környezeti hatások vetületei, egy élet folyamán felszedett benyomások, vélemények, hangulatok és érzelmek zavaros lecsapódásai. Az emberek azt képzelik ugyan magukról, hogy a saját elméleti tevékenységük alakította ki világképüket, szociális vagy erkölcsi elveiket, történeti, politikai, nemzeti meggyőződésüket; valójában ez ritkán van így.

Az eszmei befolyásolás méreteinek széles skáláját nemcsak az egyeseken, hanem a *tömegeken* s egész *korzakokon* tanulmányozhatjuk. Néha egy-egy eszmekör vagy gondolati irány mágikus erővel ragadja meg a kortársak millióit, míg más időben érintetlenül hagyja az embereket. A tömeg egyszer tűzbe menne egy eszméért, amelyért száz évvel előbb vagy száz évvel utóbb egy szalmaszálat sem mozdítana meg. A környezet lenyűgöző, magával ragadó, szinte kényszerítő hatása sokszor legyűrhetetlen hatalommá válik. A középkor egyes időszakaiiban a boszorkányhit, a felvilágosodás korában a felvilágosodás jelszavai, az újkorban a csak nemrég leltúnt liberalizmus, széles munkásrétegekben a marxizmus megannyi hallatlan intenzitású tömegerő volt, amellynek alig tudott ellenállni, aki egyszer a bűvkörébe tévedt, s ugyanezek a fanatikusan vallott eszmék néhány évtized múltán egyszerre mint kopott, divatjátmult ruhadarabok, megszégyenülve hevertek az útszélén. Mik voltak ezek

a múltó divatok egyebek, mint a kívülről való befolyásoltatásnak mint tömegjelenségnek szembeszökő példái?

Egyes eszmék bizonyos vidékeken és körökben sűrűsödnek szinte mindenható erőkké, másutt és más körökben meg szinte semmi hatást sem tesznek. Miért tartja minden nép a maga sajátosságait, nyelvét, történetét a legszebbnek? Miért élveznek egyes vidékeken bizonyos párteszmekek szinte egyeduralmat, holott más környezetben semmi hatásuk sincs? A mohamedán vagy hindu nemzeti szokások vasmarokkal szorítják körül a keleti világ százmilliós tömegeit, köztük művelt elemeket is, holott ugyanazok az eszmék másutt mosolyt keltenek, mint az indiai kasztrendszer. Egyes történeti vagy vallási felfogások protestáns országokban és vidékeken zavartalanul élnek s uralkodnak századokon át, míg másutt, például a déli országokban, egyszerűen érthetetlenek.

Ennek a gondolati ide- vagy odaszegődésnek alig van más magyarázata, mint az, hogy ezen a félen ilyen, a másik félen olyan gondolatok, ráhatások, környezeti befolyásolások érvényesültek a lelkeken erősebben. Azok, akik ma a tévedés útjain járnak, talán lelkes hívei volnának az igazságnak, ha éveken át ugyanoly erőteljes befolyásolás alatt álltak volna az igazság részéről, mint amilyen igazságellenes hatások a valóságban érvényesültek rajtuk.

b) Tervszerű befolyásolás.

Tudatos gondolatirányítás. — A propaganda jelentősége. — Túlzásai mellett is változatlan hatóereje.

Épöly figyelemreméltó jelenség, hogy a behatásoknak lelkeket és tömegeket formáló ereje nem mindig érvényesül merő esetlegesség alapján, hanem *tudatosan irányítható s tervszerűen alakítható*. Vagyis: hogy az emberek gondolkozásának alakulása a véletlen és előreláthatatlan hatóerőkön kívül nagymértékben függ bizonyos külső, *akaratí tényezőktől* is.

AZ UZLETI REKLÁM, a többi közt, ezen a tényen alapul: az emberek érdeklődésének s ítéletének nagyarányú, cél-

tudatos felkeltése bizonyos dolgok, főleg árucikkek, gazdasági értékének elismertetése iránt. Ugyanígy szembeötlő bizonyos társadalmi mozgalmak, politikai törekvések és pártok, sőt egész nemzetek és kormányok olyirányú tevékenysége, amellyel a tömegek gondolkozását bizonyos irányba terelni s bizonyos eszmék mellett lekötni próbálkoznak. Ezen a tételen alapul a modern élet és gondolkodás egyik legfejlettebb s leghatásosabb idomítója: a propaganda művészete.

A propaganda bizonyos eszméknek vagy eszközöknek, valamint a velük kapcsolatos személyeknek és intézményeknek, követeléseknek és elveknek olyan terjesztőművészete, amely minél szélesebb körben s minden e célra felhasználható eszközzel iparkodik a tömegeket ezeknek az eszméknek megnyerni s mellettük fellelkesíteni.

A propaganda mindig szerepet játszott az emberiség életében, de igazi nagyhatalommá, társadalmat, közéletet s történetet irányító erősséggé csak a legújabbkori fejlődés során s a tömeges eszmeterjesztés technikájának kialakulása folytán izmosodott. A világháborúban a propaganda már a béke és a háború egyik fő eldöntője, egész nemzetek hadbaállítója, ehhez vagy ahhoz a hadviselő csoporthoz hozzákötője, a győzelem vagy vereség fontos előkészítőjeként szerepelt. A háború utáni kor hatalmas mozgalmi, államalakulási és államfelbomlások, a gazdasági világháború kiélezése és irányítása, majd tovább: egyik oldalon a bolsevizmus és annak reakciói, másikon a totalitárius államvezetés kialakulása és térfoglalása, soha nem sejtett arányú eltolódások a világ politikai és kulturális térképén, sőt az uralkodó korszakok terén: mindez maguknak a szereplő személyiségeknek bevallása szerint is elsősorban a szervezett és kíméletlenül folytatott, nagystílú propaganda eredménye volt.

A demokratikus államok létalapja az eszmei propaganda s a tömeghódítás; ugyanakkor pedig a totalitárius kormányzatok még fokozottabb mértékben építették rá egész létüket és hatalmukat a tömeglélek céltudatos és rendszeres átgyúrására, a propagandában rejlő társadalomalakító erőnek szinte végtelen hatalmára.

A propagandának nem annyira a csendes és higgadt meggyőzés az eszköze, mint inkább a közönség figyelmének minél szembeszökőbb eszközökkel való ismételt felkeltése s aztán a tömeg meggyőzésére s megnyerésére alkalmas, lehetőleg rövid és csattanós érveknek ezerváltozatú, szakadatlan felújítása s mindenüvé bevitele, úgyhogy ezek a jelszavak és érvek mindenütt és mindig újra a tömegek szemébe döbbenjenek, az emberek akarva, nem akarva beléjük ütközzenek, ne tudjanak kitérni előlük s végül kénytelenek legyenek foglalkozni velük. Nem az érvek alapossága vagy a szempontok emelkedettsége itt a döntő, hanem a mindenütt-jelenlét, folytonos ismétlés, az erős, átható hang, amely elől alig lehet kitérni, a rikító színek, amelyeket nem lehet észre nem venni s az az elfárasztó, minden ellenkezést előbb-utóbb elmállasztó fáradhatatlanság, amellyel a propaganda a maga való vagy valótlán tételeit, kínálgatásait és érveit állandóan és mindenütt felénk sűvíti.

AZ IGAZI PROPAGANDA az, amely elől nincs kitérés. Akarom, nem akarom, folyton beléje ütközöm. Lépésről lépésre hallom hol hízolgó, hol rikoltozó hangját: ha tízszer elfordultam tőle, tizenegyedíkszer kénytelen vagyok meghallgatni, nem hagy addig békét. Eleinte nevetek az érvein s elutasítom azokat, nem akarok velük foglalkozni s bosszant a primitívségük, a tolakodó modoruk és lerázhatatlan csökönyösségük. Végül mégis kíváncsi leszek rá, mi is az hát, amit olyan nagy hangerőn és szakadatlanul hirdetnek? Odahallgatok, odafigyelek — íme, a propaganda első diadala! Kezdetben kevés hatással van rám: — Ostobaság! mondom s elintézetnek tekintem az ügyet. Pedig tévedek! A második, harmadik, tizedik, ötvenedik esetben mégis csak elkezdek tünődni és arra gondolok: Hátha mégis van valami a dologban, — íme, a propaganda második győzelme fölöttem. A harmadik diadalmas lépése azután az, amikor megállapítom magamban, hogy „valamelyest mégis igaza van” s a negyedik, amikor már a cselkvésembe is befolyik az, amit a lelkembe belepropagandáztak s amiről kezdetben hallani sem akartam.

Az ügyes propagandának a műveltebbek sem állhatnak soká ellen, a félműveltek viszont s a műveletlenek rohamosan és seregestől esnek neki áldozatul, annál gyorsabban, mennél céltudatosabban hajol az le hozzájuk, igényeikhez, felfogásaikhoz, fájdalmaikhoz. A gazdasági élet terén a propaganda ma már az üzletvitel egyik jelentős alkatrésze, mégpedig nemcsak a szorosan vett üzleti propaganda, vagyis a reklám alakjában, hanem a közfelfogásnak és közhangulatnak bizonyos üzleti törekvésekkel való párhuzambaállítása révén is. A kormányok külön propagandaminisztériumokat vagy legalább propagandaszerveket állítanak fel: sajtóirodákat, külföldön követségi sajtóattasékat s ezzel igyekeznek a propaganda roppant erejét törekvéseik szolgálatába fogni.

A propaganda hatóerejének egyik szembeszökő példája a háborúban a Northcliffe-féle északamerikai antant-propagandahadjárat volt. Az Egyesült Államok lakosságát kezdetben jó részben németbarát hangulat hatotta át. A mesterien vezetett Northcliffe-féle propaganda azonban a 120 milliós nép gondolkozását néhány hónap alatt oly tökéletesen átfordította, hogy még ahol azelőtt németbarát volt is a közhangulat, most egyszerre minden sarokon ez a kiáltás hangzott: *We can't stand asidel — Mi sem maradhatunk semlegesek!* — A fegyverszünet megkötése után csakhamar nagyszámú leszerelt katona járt-kelt Amerika városainak utcáin egy jelvénnel a gomblyukában, amelyen ez a rövid mondat állt: *We did it* — mi tettük ezt. Ezt a jelvényt igazában nem a front-harcosoknak, hanem az antant-propaganda nagyvezéreinek kellett volna a mellükön viselni.

A propaganda annyira ráébredt lassan a maga hatalmának tudatára s újabban annyira vissza is élt ezzel a hatalommal, hogy épp emiatt ereje egy részét el is vesztette. Ma már a közönség nagy része bizalmatlan lett s kételkedve fogadja a túlságosan hangos és vakmerő, sokszor szembeötlően hazug, sőt szemérmetlen propagandát. Propagandán ma már sokan nagystílusú hazugsághadjáratot értenek. Azonban a tudatosan űzött propaganda tovább is szinte csalhatatlanul érvényesül, ha okos és mérsékelt, nem pedig vakmerő és túlmohó.

A kereszténység természetesen nem szállhat le a kortes- vagy reklámizű propaganda fogásainak színvonalára. Egyet azonban eltanulhat a propaganda ropant eredményeinek láttán: a módszeres és nagystilű eszmetérjesztés művészetét, amely a maga módján világnézeti téren is érvényesül.

c) Világnézeti befolyásolás.

A világnézetek alakulásának külső tényezői. — Irányításuk lélektani módszere. — A világnézeti propaganda hatóereje, építő és romboló értelemben.

Az emberek befolyásolhatósága világnézeti téren annál inkább érvényesül, mennél magasabb s a közvetlen, érzéki megismerés fölött álló eszmevilággal állunk itt szemben s mennél kevesebb a legtöbb emberben ily kérdések körül az önálló nézetalkotásnak képessége. Vallási s felekezeti hovatartozásunkat, hitre hajló vagy hitellenes alapvonásunkat, világfelfogásunkat s erkölcsi ítéletünket nagy mértékben, szinte döntő fokon a születés, neveltetés, környezet határozta meg, legalább a hit alapjainak tudatos átvizsgálásáig; úgyhogy aki ma lelkes katolikus, tán époly heves protestáns vagy koránjához mereven ragaszkodó mohamedán lenne, ha véletlenül néhány házzal vagy néhány száz kilométerrel odébb születik. A szabadakarat s egyéni felelősség teljes érintetlenül hagyása mellett a külső tényezők hatása döntően érvényesül legtöbbünk világnézeti és erkölcsi fejlődésében s a kezdeti irány később sokunknál az egyéni önfejlesztésnek is öntudatlanul elhatározó jelleget szab. Hit és hitetlenség, erkölcsi komolyság és elvtelenség, egyházszeretet és egyházgyűlölet legtöbbször már a gyermekszobából magunkkal hozott, alapjaiban külső tényezőkre visszavezethető adottságra épül.

KEZDETI IRÁNYVÉTELUNK később fejlődik, hol jobbra, hol balra, hol Krisztus országának elvei felé, hol azok ellenére, de akkor is nagyfokban külső hatások alatt.

Külső hatóeszköz maga a világnézeti nevelés, az iskola, majd a lelkipásztorság, de épűgy az élet kísértéseinek nagy része, a világ, a romboló és elsodró környezet, a tömegek hangulata s az eszmék divatja. Krisztust is lelkesen hallgatta a nép, virágvasárnap Hozsannát zengett neki, de nagypénteken már a farizeusi befolyás érvényesüléseként Feszítsd meg-et kiáltott az Űrra; s talán ugyanazok, akik Krisztust halálba kívánták, néhány héttel utóbb, Péter pűnkösdí prédikálására bűnbánóan kérték a kereszttvizet. Így hullámszik a tömeg Krisztus mellé vagy Krisztustól el, jórészt aszerint, kinek a hatása fogja meg erősebben: az Egyházé vagy a vallásellenes agítációé.

Egyes világnézeti tévedésekről is áll ugyanez. Az emberek nem azért rajonganak faji dogmákért, halott-hamvasztásért vagy házassági elválásért, mert ezeket a véleményeket csakugyan önálló kutatással a magukévá tették, hanem mert felszedték s beléjük sodródtak. Amint viszont a katolikus tömegek vallásos meggyőződése sem teljesen és kizárólag egyéni elmei szerzemény.

Az elveknek az életbe való átvitele ugyanezen az alapon történik. Az egyik szereti, a másik gyűlöli ugyanazt, az egyik lelkiismeretes odaadással gyakorolja, amit a másik elvet, szabadakarattal ugyan, de mégis bizonyos ismereti tények, nézetek, erkölcsi ítéletek alapján, amelyeket megint csak nagymértékben a külső ráhatások tömege és szinte végeláthatatlan és elemezhetetlen sorozata határozott meg. Bizonyos általános erkölcsi elvek terén meglehetősen az egyezés az emberek között a természetes erkölcsztörvény alapján, de mihelyt bonyolultabb lelkiismereti kérdéssről, az erkölcsztörvény konkrét alkalmazásáról van szó, az emberek erkölcsi felfogása százfelé ágazik, mégpedig legtöbbször nem az egyéni elmélyedés vagy tanulmány, hanem a nevelés és egyéb ráhatások különbözősége szerint.

NEHÉZ AZ EMBEREKNEK A LELKÉBE s gondolkozásába belelátni s szinte nyomon követni azt a folyamatot,

amely egy-egy téves vagy helyes eszme felvételétől annak egyéni magunkbaolvasztásáig, gyakorlati alkalmazásáig, egy-egy válságos és sorsdöntő pillanatban a szerinte való eligazodásig az egyes lelkek mélyén elvezet. Milyen gondolatok, érzelmek, eszmélődések, töprengések s indulatok előznek meg s vezetnek be mindenegyes erkölcsi ballépést, például egy ellenséges indulatú elfordulást a hittől, az Istentől, az Egyháztól, a papságtól, a régebben talán híven gyakorolt vallásosságtól! Milyen ítéletek, gondolatok, benyomások gyanakvások, félelmek, felgerjedések szánthatnak végig annak a fiatalembernek, annak a cselédleánynak, annak a munkásembernek vagy munkásnőnek, annak az egyetemi tanárnak a lelkén, aki talán hosszabb ide-odahányódás után végül a kifejezett vallástalanság vagy erkölcsi könnyelműség vagy dühös vallásellenesség s az anarchia partjain köt ki! Milyen olvasmányok, élmények, beszélgetések, példák, ingerek hatottak rá s végső állásfoglalásukban milyen döntő szerepet játszhatott egy embertárs szava, talán egy régen hallott vagy olvasott jelszó, egy hatásosan kifejezett, bárha téves „elv”, egy valahol felszedett értékítélet, amely egész lelki eligazodásuknak bizonyos pontokon a meghatározója lett! Amikor egy egyetemi hallgató, egy munkásember vagy bárki végleg állást foglal a maga világnézeti labirintusában, ki tudja megmondani, melyik nyomtatvány vagy szó, melyik könyv vagy folyóirat, helyesebben: mily könyvek, folyóiratok, meghallgatott előadások, lefolytatott beszélgetések, a lelküket erősen birtokba vevő szellemi hatások voltak azok az össze tevők, amelyekből az ő világnézeti állásfoglalása többkevesebb öntudatossággal mint eredő származott?

Ezekon a mozzanatokon alapul a propaganda egyre világosabban felismert s egyre bővebben alkalmazott érvényesülése korunk világnézeti mozgalmaiban.

*

Egyet előre hangsúlyoznunk kell: az eszmeterjesztés és propaganda szót nem abban a hitelét vesztt, rikoitozó, eszközökben alig válogató értelemben vesszük, amivé az részint az üzleti önzés vagy a politikai cselszövésék vagy éppen a vallásellenes irányok szol-

gálatában silányult. Vallási propagandán itt csak azt érthetjük, amely céljaiban, eszközeiben és módszereiben is szent, nemes és választékos. Ezek a tulajdonságok nagyon jól megférhetnek a céltudatosság, nagyvonalúság és fürgeség legmagasabb fokával.

A világnézeti és vallási propaganda jelentőségét a kereszténység kezdetétől fogva felismerte, amikor a hitterjesztést (a propaganda szó is innen ered: *de propaganda fide*) az apostolok korától kezdve egyik legfőbb munkájának tekintette. Már az apostolok Hispániától Indiáig elvitték az evangélium hírét, mindenütt egyházközségeket létesítettek s azoknak élére újabb meg újabb igehirdetőket, a szó nemesebb értelmében vett propagandistákat állítottak. Szent Pál volt a kereszténység első nagystílű propagandistája s az ő nyomában a népvándorlás korának bámulatosan vállalkozó kedvű hithősei s a későbbi századok valamennyi hithirdetője mindmegannyi propagandaszervezői lettek az evangéliumnak, ahogy Szent Pál a Zsidólevélben éppenséggel lehetetlennek is mondja a hitet és az üdvözülést megfelelő számú igehirdető propagatív munkája nélkül.

AZ ELLENSÉGES ERŐK is korán felismerték a céltudatos proganda jelentőségét. Így a különféle eretnokségek és szakadárságok az Egyház történetének folyamán; így nevezetesen az újkorban a hitújítás, amely többi közt a könyvnyomtatás művészetét sokkal serényebben állította be, legalább az első korszakban, a maga propagandisztikus tevékenységének szolgálatába, mint azt az Egyház védői tették. A janzenisták, majd később az enciklopédisták Franciaországban s onnan kihatólag az egész nyugati kultúrvilágban mindenelőtt a maguk céltudatos, nyughatatlan és sokoldalú propagandaművészetével érték el megdöbbentő eredményeiket: Franciaországnak és Európának dekatolizálását és nagyfokú dekrisztianizálását.

Világnézeti téren az ellenséges irányú propaganda hatóerejének legfélelmetesebb példáját napjainkban a bolsevizmus és a harcos istentelenség, valamint a másik póluson az újpogányság és a fajimádat eszmeterjesztő

lendülete képviseli. Ezek az irányok a tömegbefolyásolásnak minden modern eszközét a szolgálatukba állították: sajtót, falragaszt, jelszavakat, vetítettképes előadásokat, filmet, színházat, rádiót, népgyűlést, kiállításokat, éneket, zenét, szavalókórusokat, ifjúsági mozgalmakat s hasonlókat s ezek révén öt világrészen szakadatlanul hirdetik romboló eszméiket. Ugynökeik és propagandistáik bejárják az egész világot, még Afrikát sem véve ki s újabb propagandistákat képeznek ki és állítanak munkába.¹

A propaganda sokszor eldöntötte már világnézeti téren is a harcot. Nem egy országban megfigyelhetjük, hogy egész hatalmas vallásellenes irányok és szabadgondolkodó erősségek lassankint leomlottak, mint a kártyavár, ha a mi oldalunkon sem volt hiány megfelelő lendületű propagálási tevékenységben.

VOLT EZ TERMÉSZETESEN FORDITVA IS: hogy előbb a kereszténység volt soká birtokban s aztán mégis az ellenséges irányok kerekedtek felül. Ma itt, holnap ott vetette meg lábát a kétely, a vallástalanság, az egyházellenesség; ma innen, holnap onnan indult újabb, erős, kivédtelen támadás a hit s az erkölcs ellen. Az ellenfél céltudatosan, rendszeresen intézte sakkhúzásait s a mi részünkön nem volt eléggé éber őrködés és bátor, okos szembeszállás. Odatúl erős szellemek vonultatták fel ütegeiket a kereszténység ellen, intézményeket, egyesületeket, gyűléseket, irodalmat állítottak velünk szemben s a mi részünkön a támadások visszaverésére gyenge és bátortalan sopánkodáson kívül alig történt valami. A lelkipásztorkodás tovább folyt, de hatása egyre szűkebb területekre szorítkozott, a vallásos gondolat mind-

¹ Olvassuk, hogy az orosz szovjet 18 millió rubelen kizárólag az istentelenség nemzetközi terjesztésére óriási, soknyelvű nyomdát állított fel Moszkvában. Olvassuk, hogy Leninnek műveit 1917 és 1938 között nem kevesebb, mint 115,660.555 példányban adták el 83 különféle nyelven, míg egyik komszomol-kongresszusi beszédét 15 év alatt 53 nyelven 118-szor adták ki, összesen 9,000.000 példányban. (Komszomolszkája Pravda közlése; id. Schönerer Zukunft, 1939 febr. 26. 577.) Azt is tudjuk, hogy más birodalmak világnézeti vezetőinek vallásromboló munkái és egyházellenes lapjai sok százezres példányszámban forognak közkézben.

inkább katakombai bujdoklásra kényszerült s ahol még néhány évtizeddel előbb látszólag virágzásban állt a hitélet, ott csaknem észrevétlenül és ellenmondás nélkül lett úrrá az istentelenség és egyházellenesség.

A korszellem átalakulása mindkét esetben nem a véletlen műve volt, hanem az erősebb, céltudatosabb akarásé, a módszeresebb terjeszkedés művészetéé. A kor szellemi irányításának megfelelő eszközeit megtalálni talán nem könnyű, de ezek az eszközök megvannak s a Krisztusországnak erősítésében nekünk is rendelkezésünkre állnak. S ha az Egyház ma oly széles körökben elvesztette tekintélyét s népszerűségét, ha a hódító és visszahódító munkában oly lényeges fogyatkozások mutatkoznak, aligha csalódunk, ha ennek egyik főokát a korszerű és nagyvonalú katolikus eszmeterjesztés hiányosságában keressük. Eszmeterjesztésünk vagy túlságosan befelé néző s megőrző jellegű volt, vagy nem eléggé tervszerű és rendszeres, vagy nem igazodott a társadalom élő szükségleteihez, a kor mozgó eszméihez s tévedéseire, nem dolgozott kíváncsi mértékben, tömegeket, mindenkit elérő, nagyhatású módszerekkel. Ezek tekintetében az elsőséget, a nagyobb korérzékenységet, a figyelmet és leleményességet kissé átengedte a túlsó tábornak. Itt tehát komoly és nagystílusú munkaátállításra van szükség, ha a társadalmat s elsősorban annak gondolkodását s eszmevilágát Krisztusnak visszahódítani kívánjuk.

Oly fontos kérdés ez, hogy taglalásába kissé alaposabban kell bele mélyednünk.

A keresztény eszmeterjesztés.

A keresztény eszmeterjesztés módjait s eszközeit elemezve bizonyos részletfeladatokra bukkanunk, amelyek a valóságban sokszor összeforrnak s egybefolyhatnak, mégis a fogalmi elemzés szempontjából külön tárgyalást igényelnek.

A tömegek — beleértve az értelmileg vezető réte-

geket is — szellemi befolyásolása s keresztény iránítása terén a következő lépések fontosak:

- A) a tömegek elérése s érdeklődésük felkeltése,
- B) kiemelésük a léveszmék bűvköréből,
- C) rávezetés a keresztény igazságra,
- D) beállításuk egy magasfokú katolikus kultúra sugárzóterületébe,
- E) keresztény közélet teremtése, és
- F) ennek az egész hódítómunkának az egész világra való kiterjesztése.

*

Mindenekelőtt az a feladat: el kell érniük a tömegeket.

A) A tömegek elérése.

A tömegekkel való eleven kapcsolatbakerülés mai nehézséggel, főleg eszmi kérdések vonalán. — Az emberek elzárkózása minden vallási befolyással szemben. — A pozitív lehetőségek.

Hatni a tömegekre csak az tud, aki fizikailag és lelkileg eléri őket. Az emberek százezres, milliós, százmilliós tömegeinek szemében a krisztusi igazságot csak úgy ragyogtathatjuk fel, ha mindenekelőtt beszélő viszonyba jutunk velük, ha közelükbe férünk s el tudjuk érni, hogy egyáltalán meghallgassanak minket. Minden reklámnak s minden propagandának alapkérdése: hogyan jutunk el a tömegekhez? Nekünk is ez az első kérdésünk.

Kapcsolatba, érintkezésbe kell kerülnünk a tömegekkel, mindenkivel, az egész emberiséggel. A legmagasabb műveltségűekkel s a legalacsonyabb színvonalon állókkal. Nemcsak a hívekkel, hanem azokkal is, akikkel templomban, iskolában, katolikus egyesületekben sohasem találkozunk, akik mérföldnyi távolban járnak tőlünk s az Egyháztól, akiknek egész élete, gondolkodása, világszemlélete, minden érzése és törekvése tökéletesen messze esik tőlünk. A nemkatolikusokkal és nemkeresztényekkel is, akár Európában élnek, akár távoli világ részekén, talán ősi po-

gány kultúrák sugármezejében s akik a kereszténységgel s annak hirdetőivel szemben teljes idegenséget, megvetést, esetleg gyűlöletet tanusítanak.

IRTÓZATOS PROBLÉMA MÁR EZ IS: a megközelítés művészete. Mekkora erőfeszítésbe kerül az üzleti világnak, a politikusoknak s magának az államhatalomnak a nyilvánosság elérése, a tömegek figyelmének felkeltése bizonyos meghatározott eszmék, törekvések, jelszavak irányában! Milyen óriási erőfeszítést tesznek ennek a világnak hatalmasságai, hogy a maguk gondolatait a tömegek lelkébe sugároztassák! Mennyi pénzt költenek, mennyi ötletességet, szellemi élt, szakadatlan gondot fordítanak reklámra és propagandára! Mekkora súlyt helyeznek vezető államférfiak például a rádió országos és nemzetközi nyilvánosságára és arra, hogy ezen keresztül országhatárokon innen és túl minél több ember figyelmét nyerjék meg gondolataiknak és törekvéseiknek! Mind annak a jele, hogy széles tömegek elérése és szellemi bűvkörünkbe vonása magában véve is cézári feladat.

Az Egyháznak szintén megvan a maga nagy nyilvánossága, egy világ gondolati besugárzására alkalmas szervezeti hálózata. Mindenütt ott vagyunk: minden világgrészen, minden országban, minden városban, csaknem minden faluban. Sok tízezer plébánián, szerzetházban, missziós állomáson. A világ minden sarkán őrséget állunk. S mégsem vagyunk igazán ott mindenütt, ahol kellene: az emberiségnek csak egy töredékét érjük el. Rengeteg ember van, még született katolikus is, hát még nemkatolikus és nemkeresztény, akihez semmiféle formában hozzá nem férkőzünk, akihez az Egyház szava el nem jut soha, akit már azért sem nyerhetünk meg Krisztusnak és az ő igazságainak, mert nem tudunk szólni hozzá, nem tudjuk az érdeklődését felébreszteni. Világegyház vagyunk s mégis meglehetősen szűk és zárt körben forgunk.

HOGY IGEHIRDETÉSUNK HATÓSUGARA mennyivel kisebb, mint egyes, részben ellenséges eszmeterjesztő erőké, kiteszük a következő összehasonlításból. Tegyük

fel, hogy a világon van 100.000 olyan katolikus templom, amelyben minden vasárnap van prédikáció — sajnosan jellemző, hogy statisztikáink még a templomok számát illetőleg sincsenek — s hogy átlag 500 ember hallgatja mindenütt e prédikációkat, ami összesen heti 100.000 prédikációt és heti 50 millió *prédikációhallgatást* jelent. Ezzel szemben olvassuk, hogy 1148 rádióleadóállomás naponta 50 millió, hetenkint tehát 350.000.000 embernek beszél, 100 ezer mozgósínház naponta 30 millió, tehát hetenkint 210 millió ember figyelmét köti le s körülbelül 50.000 napilap naponta 200 millió, hetenkint 1400 millió példányban irányítja az olvasók szellemi életét.

Még hozzá az Egyház nem politikai, üzleti vagy szórakoztatási céllal keres az emberekkel érintkezést, mint a világi propaganda, hanem magasabbrendű, elvont, természetfölötti igazságokat hirdet, ami külön is megnehezíti az általános érdeklődés felkeltését. Az emberiség sokszerű nyelvi, nemzeti, földrajzi, művelődési és világnézeti eloszlása szintén tehertétel, főleg egy lelki, vallási átformálódást kívánó eszmeterjesztés esetében. Még híveink közt is hány fordul el unatkozva a hit ígétől, hány találja magasnak, száraznak a prédikációt! Hogyan keltsük fel akkor a távolállók figyelmét s bizalmát egy rendszer iránt, amelyet alig ismernek vagy éppenséggel félreismernek, amellyel az ő százados hagyományaik ellenkeznek? Mily nehéz dolog egy meggyőződéses protestánst vagy zsidót odáig elvinni, hogy a katolicizmus tanai iránt legalább barátságos felfigyelést tanúsítson! Vagy egy kommunistát odáig elvezetni, hogy legalább hallgassa meg a vele szembenálló világszemlélet okfejtését! A misszionáriusok panaszozzák, hogy mohamedánt, hindut szinte lehetetlen arra rábírní, hogy csak meg is hallgassák őket, hogy szóbaálljanak velük; nekik a mi elveink és érveink eleve érthetetlen és értéktelen dolgok, egy idegen világ. Hogyan érvük el akkor, hogy egy egész emberiség felfigyeljen a szavunkra? Száz-ezrek és százmilliók, akiknek szemében a mi hitünk egyetlen téboly és botrány, a mi krédónk nevetséges

babonák szövédéke, Egyházunk egy talán tiszteletre-méltó, de nagyravágyó igényeit túlméretező hatalmi szervezet?

A NÉMET KATOLICIZMUSNAK már rég megvolt a maga nagy irodalma, tudományos élete, folyóiratai, napisajtója, jelentős szerepe volt a parlamentben is, s az ellenséges világszemlélet, az uralkodó liberális-protestáns kultúra még mindig tudomást sem akart szerezni róla. Még mindig az volt az elv, hogy „catholica non leguntur” — katolikus dolgokat nem olvasunk. Maga Harnack Adolf állapította meg végre, hogy mégis csak lehetetlen állapot, amikor sokmillió németnek még csak fogalma sincs arról a hatalmas irodalmi lendületről, amely a katolikus német szellemiséget jellemzi. A német katolicizmus valóban, minden tárgyilag és formailag irigyletes szellemi teljesítménye ellenére, egészen a nemzeti szocializmus letarló intézkedéséig nem jutott el oda soha, hogy a protestáns-liberális-zsidó irodalomnak, szellemi életnek és sajtónak a szemében más lett volna, mint egy fanatikus kisebbségnek komolyan számba nem veendő magánpassziója. Bizonytal az erőszakos letarolás elközeledte nélkül még nagyon komoly erőfeszítésekre lett volna szükség, míg a német katolikusoknak ezt az ércfalankszot áttörniök sikerül.

„Itt állunk a japán élet közepében, de nem tudjuk a kulcsát megtalálni annak, *hogyan férközzünk az emberek lelkéhez*” — kiáltott fel e sorok írója előtt egy japán missziós püspök s ugyanígy sóhajtozott egy 600.000 lakost számláló kínai nagyvárosnak egyetlen katolikus hit-hirdetője, egy fiatal francia jezsuita. Az egymillió lakost számláló japán Kiotóban — olvassuk — mindössze egyetlen kicsiny katolikus templom s egy igénytelen kápolna képviseli Krisztus Egyházát, összesen két pappal: hogyan jusson ez a két ember ennek a töméntelen sok embernek a lelkéhez? Hogyan fogja meg a családok, hivatalok, iskolák, ujságok, gyárak, nagyvállalatok körül rohanó életet? Mit jelent itt egy külvárosi szögletben eldugott picinyke templom és missziós állomás, amelyről három utcával odább már tudomást sem szerez senki! S nem kell Kínába és Japánba mennünk, hogy hasonlókat tapasztaljunk: a világ itt robot és zakatol körülöttünk,

csupa született keresztény és katolikus vesz körül minket, van papunk és templomunk sok s mégis sokaknak szemében alig vagyunk egyebek, mint idegenek, egy fanatikus szekta, amely mellett vállukat vonogatva mennek el az emberek...

Hogyan remélhetjük, hogy egyszer oly elevenen, áthatóan és mindenhova eljutóan hangozzék fel a szavunk, hogy az egész emberiség felneszeljen az igazság hirdetésére s kíváncsian forduljon az evangélium felé? Hogy a Krisztushoz vezetés első és bizonyos fokig döntő lépése: a komoly felfigyelés a vallási problémára megtörténjék s az emberiséget kiragadjuk abból a halálos gondolattalanságból, nemtörődömségből és evilágiasságból, amely minden tévhitnél rombolóbb, gátlóbb, veszedelmesebb?

A közgondolkodás ma sokfelé annyira elvilágiasodott, hogy sokan abban a pillanatban menekülnek, lecsapják a könyvet vagy ujságot, kikapcsolják a rádiót, mihelyt abban csak távolról is vallási kérdésről esik szó. Vannak, akik szinte személyes megtámadtatásnak tekintik, ha valaki őket vallásos oldalról befolyásolni akarja. Sokaknak erkölcsi élete annyira elszilajult a keresztény erkölctől, hogy vallási kérdések felvetésétől már azért is idegesen félnek, mert lelkiismeretük háborogni kezdene miattuk. Azonkívül a vallási kérdés a maga konkrét megjelenésében rendszerint egyúttal felekezeti kérdés is s a vallási harcok elülte óta jelszóvá emelt tolerancia ügyszólván a jóizlés követelményévé tette, hogy felekezeti kérdésekkel ne keltsünk vitát s ne súroljunk érzékenységeket. Végül: az ellenséges agitáció bevitte s a mai újpogány mozgalmak során még inkább berögzítette az emberekbe azt a felfogást, hogy a vallási kérdések mögött egy nemzet-, faj- vagy osztályellenes papi kaszt uralmi törekvése lappang s így eleve bizalmatlanság fogad minden világnézeti a vallási felvilágosítást.

És mégis: *lehetetlennek* nem lehet mondani sem a

fizikai, sem az erkölcsi elérést. Nem lehet azt mondani, hogy a világ elérése az evangélium és az Egyház számára, a közérdeklődés felszítése a vallási kérdés s az igazság felé lehetetlen dolog. Hogy nincs rá mód és eszköz, hogy csakugyan „valamennyi teremtménynek” hirdessük az üdvösség ígét.

FZ ELŐSZOR IS nem *fizikai* lehetetlenség, mert ma már mindenüvé el lehet jutni, akár személyesen, akár írott szóval, akár az eszmeterjesztés más modern eszközeivel. Még a határsorompók sem jelentenek ma már legyőzhetetlen akadályt, hiszen pl. a rádión keresztül akár Moszkvában is prédikálhatunk napestig, akár mindennap; a rádió megadja a fizikai lehetőséget arra, hogy százszor lezárt határokkal nem törődve, akár az egész világot teleszórjuk Krisztus igazságaival. Csak ember és anyagi megtechnikai eszköz legyen hozzá. Mit tett volna Szent Pál, ha neki is rádió és sajtó áll a rendelkezésére?

S nemcsak a fizikai lehetőség van adva: a *morális* megközelítés sem lehetetlen. Isten minden embert az igazság számára teremtett s a legtöbb ember a szíve mélyén vágyik a felsőbb isteni igazság után. Mindenkinek a lelkében van egy húr, amelynek megpendítésére reagál az „anima naturaliter christiana”, a természetétől keresztény lélek; egy alaphang, amelynek érintése valami titkos honvágyat szabadít fel a lélek mélyén a krisztusi igazság felé. Csak legyen, aki ezt a hangot megüsse; legyen, aki a krisztusi gondolatokat imponálóan, figyelemkeltően s lélekhez szólóan odavetítse az emberek tudatába. Bármennyire materialista is valaki, a lélek igényeit magában előlni végleg sohasem tudja; bármennyire sekélyes, néha mégis érzéket mutat a mélységek iránt is; bármennyire élvezetébe merül is, a lelke öntudatlan honvágygyal sír fel az igazabb, maradandóbb, nyugtatóbb örömök felé, mint amiket a kártyaasztal s a tivornya, a nő és az arany nyujthat. Csak meg kell a módját találni, hogy ezt a felsíró istenvágyat megfelelő pillanatban fel tudjuk használni a vallási megvilágosíttatás közlésére.

A megközelítés és elérés technikai eszközeiről alább lesz még szó.

B) A tévedések leküzdése.

Az igazság diadalának útjából mindenekelőtt az akadályokat kell eltávolítani: azokat a felburjánzott tévedéseket, amelyek a lelkek tisztánlátását s a krisztusi világossággal szemben való befogadóképeségét ma oly ijesztő mértékben gátolják.

a) A tévedések viláгурalma.

A hazugság és a téveszme mint világhatalom. — A tévedések uralmának bénító hatása. — Az egyházüldözések előkészítője. — Miért kell a közfigyelmet erre a kellőképp nem méltatott helyzetre ráirányítani s miért elodázhatatlan a nagystílusú harc a hazugság viláгурalma ellen?

Krisztus Urunk maga a „hazugság atyját” e világ fejedelmének nevezi. Valóban: a tévedés és félrevezetés mint valami ezercsapú szörny, valami mindent leigázó s birtokába hajtó nagyhatalom borul rá a lelkekre, tömegeket, egész népeket vermez bele a maga sötétségébe s oly sűrű ködöt fon az elmék elé, hogy azon a krisztusi igazság napja alig tud áttörni.

Egész népeket alapvető tévhitek tartanak szellemi rabságban: vallásszakadás, skizma, izlám, pogány valások. De még a keresztény és katolikus kultúrvilágban is ki tudná felsorolni azt a mérhetetlen hamis eszmét, álokoskodást, téves nézetet és elfogultságot, amely az emberek gondolkozására a vallási kérdésekkel kapcsolatban ráborul s annyi pártütést, egyházellenességet s erkölcsi megtévedést okoz? Melyik az a keresztény igazság, dogma vagy intézmény, amelyet hamisan, torzul, igaz formájából kiforgatva ne hordanának az emberek a lelkükben? Mint valami vezúvi lávafolyam árad szét a világot mérgező gondolatok tömege s eltorlaszolja az igazság hódításának útjait. Aki a társadalmat ismét Krisztushoz akarja vezetni, annak előbb a tévedéseknek ezt az egész sziklarengetegét, valóságos Alpokat és Kordillerákat kell az útból elhordania, miazmás mocsarak egész tengereit kiszáritania. Széles

rétegekben oly nagy az elfogultság a krisztusi igazság s annak hivatott hirdetője, az Egyház ellen, hogy sokan már szóba sem állnak vele. Oly mereven ragaszkodnak téveszméikhez s annyira gonosznak s ostobának tartják, ami az ő rögeszméikkel ellenkezik, hogy szóba sem akarnak állni velünk.

A gépezet, amely a hazugságot és tévedést világgá szórja, sohasem pihen, hanem mint valami pokoli szökőár szakadatlanul szórja ferdítéseinek, vádjainak s rögeszméinek özönét: irodalomban, katedrákon, előadói dobogón, színházban, rotációs gépeken keresztül, parlamentekben, rádióban s a nyilvánosság minden fórumán. Filozófia, hittan, természetszemlélet, történelem, szociológia, jogtudomány: ahány megnyilatkozása csak van az emberi szellemnek, valamennyit a maga hitetlenségének s félszégének szekerébe fogja, míg nem a krisztusi igazság milliós tömegek lelkében már csak mint babona, szédelgés vagy fanatikus ábránd rögzül meg, a tévedés pedig a világosság és felszabadulás ragyogó palástjában tűnik fel.

A HAZUGSÁG HATALMASSÁGAINAK ez a szörnyű és szakadatlan aknamunkája már nem is csak egyes kérdések körül homályosítja el a tömegek látását, hanem magától a logikus és fegyelmezett gondolkodástól is elszoktatja az embereket, szinte alkalmatlanná teszi őket arra, hogy az igazságot a tévedéstől megkülönböztessék. Így rendül meg sokakban magának az igazságnak kultusza: már nem is fáj nekik, ha tévednek, ha gondolatfűzésük kusza és ellentmondásos, ha az élet legmélyebb kérdéseiben egyáltalán nem találnak eligazodást. Szavakkal dobálózhatnak, amelyeknek tartalmát soha ki nem elemezték; nyakig benne ülnek a szofizmák s balhiedelmek hinárjában s miközben makacs göggel s büszke föléységgel ragaszkodnak tévedéseikhez, észre sem veszik az ellentmondásokat és következetlenségeket, amelyekbe úgynevezett világnézetük belebonyolult. A mai ember Istenről beszél s maga sem tudja, élő és személyes Istent ért-e ezen a szón vagy elmosott panteista világlelket; Krisztusról szaval s kereszténységet hord az ajkán, de még csak azt a kérdést sem teszi fel önmaga előtt soha:

mit is jelent a kereszténység s kicsoda volt Krisztus? Vallási türelemről szónokol s minden tévhitnek és istentagadásnak, mesének és mítosznak polgárjogot követel, de türelmetlenül és gyűlölködve vonja meg a létjogot a keresztény s főleg a katolikus gondolattól. Teljes akciószabadságot juttat a harcos istentagadásnak, minden örület és erkölcstelenség prófétáinak, de Krisztus papjaiban csak fekete reakciókat tud látni, képmutató népellenségeket s a haladás gátlóit.

Ha ma az európai (s amerikai) világ széles mezején egyhamar gondolni sem lehet többé a kereszténység uralmának újból való feltámasztására, vagy éppen a katolikus világrendnek régi birtokállományába való visszahelyezésére, ha Ázsia és Afrika európai kultúrára sóvárgó rétegei mindent átvesznek Európától, csak a kereszténységet nem, ha egész országokban minduntalan erősen keresztényellenes áramlatok kaphatnak lábra s azokhoz elég nagy tömegek csatlakoznak, ha az egyházüldözés a földnek hol ezen, hol azon a pontján újul ki s a közvélemény közömbösen, talán néha titkos örömmel is tér felette napirendre: ennek a megszegyenítően és aggasztóan elgyengült helyzetnek végső okai is csak a gondolati megtévelyedés félelmetes méretei, a gondolkozás elkereszténytelenedése, a téveszmék irtózatossá válnak, az igazság érveinek széleskörű ignorálása lehetnek. Nem csoda, ha az Egyházzal mint létjogosulatlan, helybitorló intézménnyel szemben minden jogfosztást helyénvalónak tekintenek azok a tömegek, amelyek egyetlen dogmánkat sem ismerik szabatosan, soha azoknak érveit meg nem hallgatták s meg nem értették, az Egyház páratlan történeti érdemeit, áldásos erkölcsi kisugárzásait, társadalomformáló jelentőségét soha meg nem látták. Hogyan szeressék az Egyházat azok, akik sohasem találkoznak az ő szépségének és nagyságának elragadó vonásaival, hanem állandóan torzító üvegeken keresztül szemlélik Krisztus menyasszonyát? Akik tömítve vannak hamis felfogásokkal s téves értesülésekkel, valótlan elvekkkel s tarthatatlan elméletekkel, akár a

világ keletkezését, akár az ember s az élet származását, akár a kinyilatkoztatást, Krisztus személyét, a megváltás, az örök élet, az Egyház, a papság, a szentségek fogalmát, akár más részletkérdést illetően, vagy akik egyéni szabadságuk és felvilágosultságuk kihívó ellenségét látják az Egyházban? Csoda-e, ha bízva számít ezekre a tömegekre a harcos egyházellenesség s hol ezen, hol azon a ponton igyekszik lappangó csel-szövással vagy forradalmi kirobbanással tolni el a kereszténységet végleg az útból?

A téveszmék irtózatossá arányú uralma magyarázza meg korunk elkereszténytelenedett életét is. Csodálkozunk, hogy az emberek templomkerülők, erkölcstelenek, ha felborul a házasság, a család, a társadalom? Mindez egészen logikus következése a téveszmék uralmának. A lélektan alaptétele, hogy a gondolat szüli a vágyat s ez irányítja a cselekvést, alakítja az életet. Még a szenvedély is végeredményben ismereti, főleg képzeleti tényeken alapul. Az életet végső elemzésben az irányítja, aki az emberek gondolatait s képzeletét alakítja. Abban a pillanatban, amikor az egyén cselekszik, amikor elhatároz valamit, előzőleg egész sor ismereti s képzeleti elem merül fel a lelkében s erkölcsi ítéletét jórészt aszerint alakítja, az erkölcstörvényt magában aszerint nyomja el, ahogyan a megfelelő gondolati s képzeleti elemek hatnak reá. Nem csodálhatjuk, ha az emberek erkölcstelenül cselekszenek, ha papot, Egyházat gyűlölik, nevetnek az erkölcsön, bontogatják a házasságokat stb., ha egyszer döntő pontokon ilyen vagy olyan gondolatok s képzetek irányítják szeretetüket és gyűlöletüket, ébresztik fel lelkesedésüket vagy ellenkezésüket valamely erkölcsi szemponttal szemben. Az emberi élet és cselekvés mechanizmusa a szabadakarat legteljesebb meghagyása mellett is meglehetősen az adott eszmékkel van arányban. Aki ezt nem téveszti szem elől, annak számára adva van az apostolkodási síkon is a gondolati befolyásolásnak, felvilágosításnak és megnyerésnek mérhetetlen jelentősége. Talán az egész

világot Krisztushoz vezethetnők, ha megtalálnók a módját, hogy valamennyi emberhez szóljunk, valamennyit kiszabadítsuk téveszméiből, s valamennyinek szemében fel tudjuk ragyogtatni Krisztus tanainak szépségét és diadalmas erejét. De ehhez persze az kell, hogy ne csak a templomfalaknak prédikáljunk, hanem az embereknek s ha az emberek nincsenek a templomfalak között, keressük fel őket ott, ahol vannak és zavarjuk ki őket balítéleteik bagolyvárából.

NEM IS ABBAN VAN A HIBA, hogy embereink nem folytatnak hitvédelmet, hanem, hogy ezt a munkát nem úzik oly nagyvonalúan, egyetemesen és szervezetten, hogy az ellenség tévedést hintő munkáját mennyiségben és időszerű beállításban utólérnék. Egyes országokban imponáló hitvédő irodalmunk van: tudományos értekezések, könyvek, folyóiratok nagy számban, emellett előadások, vitaesték tolynak s mégis mindez kevesebb s kevésbé is aktuális jellegű, mint az ellenfél szakadatlan propagatív munkája. A támadásokra és balvéleményekre megadjuk a választ, sokszor nagyon alaposan, de szűk körben s nem azzal az elevenséggel, nem olyan százváltozatú szakadatlan fürgeségben, ahogy az ellenfél dolgozik. A tömeglélek előtt pedig a csatát nem a nagyobb igazság dönti el, hanem az ügyesebb taktika, az erősebb hang s a sűrűbb és behízeltőbb ismétlés. Mennyi hazugságot írnak le, nyomtatnak, adnak elő mindennap s mennyivel nagyobb tömegek hallják ezt a naponta megújuló lármát, mint a szűk körben, néha csak rejtett zugokban felcsengő igazságot! Ezer új könyv, cikk, ujság, előadás közül vajjon hány percent épít és rombol? Hány áll ki az igazság védelmében s hány szolgálja a tévedést?

A tévedésekkel való leszámolás elmulasztása magyarázza meg az újkori egyházellenes mozgalmak sikerét és hevességét.

OROSZORSZÁGBAN AZ ÉRTELMISÉG s a munkásság régóta minden komolyabb keresztény eszmei irányítást nélkülözött; ott csak hagyományokon alapuló s inkább érzelmi vallásosság volt és a másik oldalon nihilista és felforgató áramlatok. Mexikóban is jórészt a tudatos elhárító s felvilágosító munka hiánya magyarázza meg,

hogy a nép hagyományos vallásossága és számos katolikus intézmény mellett nyeregbe ülhetett az egyház-üldözés.

Ezzel szemben egyesek Németországra mint ellenpéldára hivatkoznak. Ott csakugyan virágzó hitélet, szervezkedés, hitvédelmi munka folyt, amely a szociális és közéleti vonatkozásokat sem hanyagolta el. „Germania docet“, hangzott sokáig Európaszerte. Mégsem sikerült az egyházellenes irányzatokat a mindenre ráboruló hatalmi helyzettől távoltartani.

Am közelebből tekintve éppen a német példa szól tételünk mellett, nem ellene. Igaz, Németországban a katolicizmus sok tekintetben mintaszerűen dolgozott. De az ellentétes eszméáramlatokhoz képest még mindig szörnyen elmaradt, s névleg a gazdasági, politikai, hitéleti s irodalmi munka mellett a tudatos védekezés, közvéleményalakítás és tévedésszítás terén nem fejtett ki döntő erejű tevékenységet. A német szellemvilágban még mindig hihetetlen mértékű keresztényellenesség és egyházmegvetés kapott lábra s a német katolikusság sok finom részletmunka ellenére ezt a lávaömlést megakasztani talán nem eléggé sietett.

Ezt a feladatot a német katolicizmus a maga egészében kézbe nem vette, nagyarányú és elhatározó jellegű erőfeszítést ily irányban nem tett. Sehol sem volt olyan szellemi központja, amelyet egy katolikus propaganda-minisztériumnak lehetett volna nevezni, sehol nem látszott átfogó, nagyvonalú, mindenre kiterjedő törekvés arra, hogy a tömérdek katolikusellenes és vallásellenes téveszmével hasonló tömegű s erejű katolikus eszmét állítsanak szembe, hogy a hazugság uralmával gyökeresen leszámoljanak, a katolikus igazságot a tömegek gondolkodásának központi tényezőjévé emeljék. Talán a túlzott felekezeti békevág vagy a protestáns, szabadgondolkodó és szocialista többségtől való ösztönös félelem is közrejátszhatott abban, hogy a világnézeti és felekezeti vitapontokat súroló megnyilatkozásokban a német katolicizmus sokszor már nem is annyira a tapintat és türelem, mint a meghunyászkodás és pacifizmus álláspontját kereste, amely nemcsak hódításra nem alkalmas, de még arra sem, hogy az ellenfél megokolatlan fölényeskedésének gátat vessen.

A katolicizmus így mindig, még legszebb teljesítményeiben is feltűnően defenzívában maradt, állandóan szinte a bocsánatkérés rezgett keresztül a szaván azért, hogy létezik. A védelmi és hódító hadjárat intézésére külön erők nem voltak kirendelve; mellesleg, magán-szorgalomból, a „rendes” tevékenység mellett írtak, dolgoztak, szervezkedtek az egyházvédők, amikor éppen kedvük és idejük akadt rá. A katolicizmus elkövette itt is a hibát, hogy erőit aránytalanul osztotta meg: remekül lelkipásztorkodott, adminisztrált, tanított s élt befelé, de a kifelé ható hadműveletekre aránylag kevés gondot fordított. Így aztán nem csoda, ha minden nagyszerű pasztorációs, iskolai, tudományos, liturgiai és hitbuzgalmi teljesítménye mellett egy protestáns-liberális irány, majd egy marxista, végül egy újszerű pogányság minden aggresszivitását kellett elszenvednie. S nem volt-e a halódó Ausztriának is nagy mulasztása, hogy szinte az utolsó percig csak két irányban erősítette a katolicizmus pozícióit: hitéleti és politikai irányban, míg széles el-lanyhult tömegeinek szellemi visszahódítását s egységbe-tömörítését a nemzeti s katolikus gondolat mellett szinte mint reménytelenül úgyszólva munkába sem vette már.

Mindez nem akar érdemes személyek vagy intézmények elmarasztaló bírálata lenni, sem azoknak a bámulatos teljesítményeknek lekicsinylése, amelyeket a német katolicizmus Krisztus országáért tett, inkább csak egy stilusbeli hibának felmutatása, amelyben azonban katasztrófák okát kell keresnünk s amelyet azért kellett itt szóvátennünk, mert tételünknek egyik legszembe-ötlőbb s legfájdalmasabb megerősítését tartalmazza.

*

Bármily súlyos feladat a tévedés viláгурalmának megdöntése a földön: Krisztus híveinek *vállalkoznia kell reá*, mindennap újra meg újra. Egy sístergő, dü-börgő, haláltokádó lávafolyamatot kell útjában feltartóztatniok, egy gátjarobbant vízözönt a medrébe viisszaszorítaniok. Megállítaniok vágtatásában egy világperzselő tűzvészt. Nem szabad pusztán csendes és akadémikus polémiát folytatniok a téveszmékkal, hanem az utolsó végváráig kell üldözniök, nagyhatalmi

állásából kiverniök, az egész világon megsemmisíteniök azokat. Ahogy a nagy egyházatyák a maguk korában hatalmas erővel szálltak síkra a pogányság s ugyanakkor az első nagy eretnokségek ellen is: gnoszticizmus, manicheizmus, arianizmus, nesztorianizmus és hasonlók ellen, úgy kell ma nekünk is Isten segítségével bizva, lankadatlanul harcba szállnunk a tévedések naponta megújuló hidrafejeivel szemben. Enélkül nincs ma lélekmentés és Krisztusország-építés.

E szükségérzet alapján mindenekelőtt a *katolikus közfigyelmet* kellene ebben az irányban felrázni. A tudatot általánossá tenni, hogy a kereszténységet addig nem emelhetjük ki mai túrhetetlen és méltatlan megalázottságából, amíg az eddiginél sokkal erőteljesebben nem indítunk harcot a kereszténytelen gondolat s a világnézeti tévedések világuralma ellen. Itt mindenekelőtt a saját sorainkban van több tisztálátásra, a veszély teljesebb felismerésére, határozottabb öntudatra, elszántabb akaróképessegre, valódi szellemi militarizáltságra szükség. Nem érünk célt, ha bármily szép címen belenyugszunk abba, hogy a közgondolkodás ennyire eltérült Krisztus útjaitól s az ellenfél várai mélyen benne állnak magának a katolikus tömegnek gondolatvilágában. Hogy szinte dogmává lett már a tagadás és félrevezetés ezer meg ezer téves állítása; hogy az ellenfél támadhat, ferdíthet büntetlenül, amennyit akar s az igazság hangja elvész a százszor erősebb ellenséges hangzuhatagban. Az egész katolikus frontnak meg kell már egyszer értenie, hogy elvész minden, ha ezen a ponton nem segítünk; hogy tehát ma aligha lehet sürgősebb s alapvetőbb teendőnk, mint a világot elborító tévedészön visszaszorítása; hogy addig hiába sopánkodunk az élet elkereszténytelenedésén, az erkölcs zuhanásszerű súlylédésén, az Egyház jogainak sokfelé való megnyirbálásán s a tömegek elpártolásán, amíg mindenekelőtt az embereknek a cselekvésmódjukra balul ható gondolkodását fel nem szabadítjuk a tévedések s hazugságok szörnyű uralma alól. Oly óriási munkamező ez.

annyi ágasbogas problémát rejtegető, valóságos új kereszteshadjárat szervezését követelő feladat, hogy nem lenne túlzás, ha egyelőre szinte minden erőnket csak erre az egyre fordítanánk. Hiszen még akkor is, ha az Egyháznak minden tudósa, tanára, püspöke, papja, debatterje, gondolkozója, írója és diplomatája egy évtizeden keresztül kizárólag csak erre az egy feladatra összhontosítaná minden figyelmét, ha minden megfeszített erőnkkel egyelőre tisztán és egyedül a tévedések kigyomlálásán s a hazugság világhatalmának beszűkítésén dolgoznánk, még akkor is kétes, célt érnenk-e, ki tudnók-e irtani a hazugságot annyira, hogy a közvéleményt és közgondolkozást meghódíthassuk Krisztusnak.

Mindenesetre, amíg ezt a félelmetesen nagy munkát komolyan elő nem vesszük s talán csak alkalmi oldalvágásokkal véljük az ellenfél erődítményeit megingathatni, a kereszténység hódító erejének méltó kifejtésére nem is gondolhatunk.

A védekező és vadelhárító munkára egyébként a saját híveink vallási öntudatosságának szempontjából is szükség van. A katolikus hívekben is másképp él és lobog a vallásos öntudat tüze, ha vallásos vagy legalább a vallást tiszteletben tartó atmoszférát éreznek maguk körül, mintha környezetük részén állandóan ellentmondásba s lekicsinyeltetésbe ütköznek. Lendületesebben pezseg a vallásos élet ott, ahol a katolikus hitet nem lehet megtorlatlanul becsmérelni, ahol annak gyakorlása nem jelent szembehelyezkedést a környezet gondolkodásával, a nemzeti vagy művelődési élet célkitűzéseivel, nem hoz magával társadalmi rövidülést, lenézetést, talán gazdasági károsodást. A hívek vallási élete másként virágzik a teljes szabadság és nyilvános megbecsültetés napsugarában, mint az üldöztetésnek vagy akár csak a pusztta megtűretésnek is az éjtszakájában. Főleg a szervezett, nagystílusú egyházvédelemnek a lelkipásztorkodás is közvetlen hasznát látja s a lelkipásztor maga megmenekül attól a keresztől, hogy híveit egyenkint és fáradságos munkával

kelljen azokból a téveszmékből mindig újra kijózanítania, amelyeket azok olvasmányaik, tudományos előadások, színházak stb. révén mindenfelől magukba szednek. Nem kínos és tervszerűtlen dolog-e szálan-kint tépni ki a lelkekből a gázt, amely egy-egy újabb konkolyhintő ujságcikk vagy divatos regény révén egyszerre megint százakat és ezreket bódít el? Menynyivel szabadabban s biztosabban mozogna a lelki-pásztor, ha nem neki kellene ezt a szizifuszi munkát külön-külön végeznie, hanem intézményes gondoskodás venné munkába ezt a feladatot az egész vonalon egyszerre!

b) Megdönthetetlen-e a tévedések uralma?

Bátorító mozzanatok és adott kiindulópontok. — Az igazság belső hódítóereje s a tömegek természetes igazságvágya. — Az igazság érzelmi hatása. — A hazugság csak addig van uralmon, amíg ő támadhat. — A helyesbítő tevékenység mint a behatolás újabb eszköze.

Meg lehet-e dönteni a hazugság és tévedés uralmát a földön? Ha nem is minden lélekben s minden társadalmi megnyilatkozásban, de mégis úgy, hogy az emberek nagy többsége az igazság felismerésére jusson s ne legyen a világnézeti tisztánlátás százmilliós tömegekre nézve a lehetetlenséggel határos?

Ha egyszer Isten csakugyan akarja, hogy minden ember az igazság ismeretére jusson, ez a feladat nem lehet megoldhatatlan. Lehet borzalmasan nehéz és nagy, de sohasem merő utópia.

Csakugyan vannak mozzanatok, amelyek e ropant küzdelemben emberileg is reménykeltők.

Ilyen mindenekelőtt az *igazság belső ereje s a tévedés esendősége*. Minden tévedésnek megvan a maga ellenszere, megoldása, cáfolata, csak meg kell keresni s az emberek szeme elé tárni. Lesz, aki nem érti meg; lesz, aki száz cáfolat ellenére is csökönyösen ragaszkodik a tévedéshez. De a legtöbb ember az ismétlődő figyelmeztetésnek végül mégis enged.

Az embert az Isten az igazság számára teremtette s az emberek lelkében, ha időnkint eltemetve és elhomályosítva is, alapjában kiapadhatatlan lánggal ég az igazság vágya. Mutassuk ki meggyőzőn, hogy amiben hisznek, tévhit és amit eddig tagadtak, igazság: és az emberek nagy része előbb-utóbb elfordul a bálványoktól.

A TÉVEDÉSNEK ÉS HAZUGSÁGNAK gyorsabb a lába, mint az igazságé, de törekenyebb is. Az embereket tévedésbe ejteni könnyű; milliók és tízmilliók hódolnak be egy-egy divatos téveszmének. De a kiábrándulás is rendszeren megjön: a hazugságnak összetört a lába. Milyen gyászosan leszerepeltek egymásután azok a filozófiai rendszerek, azok a természettudományos szemléletek, amikre a mult század felvilágosodottsága és egyházellenessége esküdött! Hogyan keresnek a tévedés apostolai mindig új és új jelszavakat és elméleteket a maguk tagadó álláspontjának újra-átöltöztetésére, újszerű, újdivatú felvonultatására s milyen hamar véget ér mindenegyes újabb világboldogító elméletükl! A tévedés sokszor hosszú időre csökönyösen befészkei magát az emberek lelkébe: lehet, hogy századokon át rabul ejt egész országokat, mint a skizma és protestantizmus, de azért mindig agyaglábon jár s előbb-utóbb kiütközik gyengesége s belső tarthatatlansága. Ezt a belső erőtlenséget kimutatni, a hamis elveket megcáfolni tárgyilag nem nehéz, ez inkább lélektani és technikai kérdés.

Tárgyilag valóban nem nehéz dolog a hittagadás akármelyik modern elméletét leálcázni, megsemmisíteni, a közmegvetésnek adni át. Nem nehéz ezeket a minden alap nélkül szükkölködő, félremagyarázásokkal és ellentmondásokkal duzzadó teóriákat: monizmust, materializmust, darwinizmust, determinizmust, pozitivizmust, kantizmust, szubjektivizmust, szocializmust, rasszizmust elmésen és irgalmatlanul pellengérre állítani, a magát felvilágosodásnak nevező szellemi ürességet nevetségessé tenni, a herezis belső ellentmondásait felfedni. Nem nehéz egyenkint is rámutatni azokra a bölcseleti és természet-szemléleti fogalomcsúsztatásokra, amelyekre a teremlés tagadói a maguk elméleteit felépítik, azokra a történeti füllentésekre, amelyekkel a katolicizmust ellenségei meg-

gyűlöltetni és befeketíteni szeretik. Leleplezni azt a rengeteg türelmetlenséget, amellyel a „katolikus türelmetlenség” megbélyegzői harcolnak, a tömérdék babonát, amelyet a vallástalanság felvilágosodottjai követnek, azt a naív hiszékenységet, amellyel a maguk tévedéseinek hódolnak. Felderíteni a kereszténység kettészakadásából származó tengernyi harcnak s gyűlölködésnek ezernyi átkát, amelyet kezdeményezői evangéliumi reformnak szántak.

Az igazság ellenségei mernek támadni minket? A hitetlenség védelmezői kicsinyelnek le minket? Nekik látszik a kereszténység és az Egyház elavult, komolytalan és ellentmondásos rendszernek? Nem az ő elveiket követi-e az erkölcsi süllyedés, az ijesztő szexuális válság, a házasság és a család meggyengülése, az öngyilkossági és párbajmánia, a kommunizmus és anarchia s a modern szabadságromboló elméletek? Nehéz-e felmutatni azokat a sebeket, amelyeket a vallástalanság az emberiség testen ütött, a liberalizmus és kapitalizmus okozta rettentő inséget és jogegyenlőtlenséget? Mily nevetséges, ha a legszegényebb és legzavarosabb világnézetek hívei le merik nézni a kereszténységet, akár a tébolyodott koldus, aki a szemétdombon ül és királynak képzei magát! Ha az inséges büszke arra a rettentő kevésre, ami az övé, s a királyfiak, az Isten gyermekei csak félve merik felmutatni a rájuk bízott, felséges kincseket!

*

Másik hatalmas segítség a tévedések leküzdésében: az emberek *ösztönszerű félelme a megcsalattatástól és félrevezettetéstől*. A hitetlenkedésnek egyik leggyakoribb lélektani alapja ez a félelem: a papok megcsalnak minket! Hitetlennek lenni annyi, mint felszabadulni egy naiv vagy rosszakaró szellemi leigázás, félrevezetés, sötétség rabságából; annyi mint megvilágosodás és értelmi szabadság! Holott valóságban éppen fordítva van: a hit a felszabadulás és a hitetlenség a szellemi rabság. Ha rá tudjuk ébreszteni a tömegeket annak csak a gyanújára s megsejtésére is, hogy éppen ők estek a félrevezetésnek áldozatául, hogy szellemi szabadságukat éppen hitellenes oldalról fenye-

geti veszély, egyszerre megfordul a kocka. Hányszor tapasztaltunk ilyen páfördulást a tömegek lelkében! Hányszor csapnak át egész táborok ellentétes irányba és fordítanak hátat egy életen át követett bálványoknak és bálványpapoknak, mihelyt a hamis biztonságérzet egy erős lökésre mint a kártyavár omlik össze a lelkükben! Miért ne használjuk fel az igazság érdekében az embereknek ezt a megtévesztéstől való félelmét?

*

Harmadik segítő mozzanat a tévedés leküzdésében a tény, hogy az igazsággal ellenkező világszemléletnek soha sincs meg az a *lelket felemelő és megnyugtató ereje*, mint az igazságnak. A téves tételekkel leküzdhetetlenül együtt jár a lelki bizonytalanság és nyugtalanság, amely nem egyszer azokban is irigységet és sóvárgást kelt a katolicizmus iránt, akik a katolikus tant elfogadhatatlannak tartják. „Ó, ha én hinni tudnék!” — kiált fel nem egy közülük, mert érzi, hogy boldog csak akkor lehetne.

Sokat tettünk volna a tévedés egyeduralmi helyzetének meggyengítésére, ha széles néprétegekben tudatossá kovácsolnák a kielégítetlenségnek és lelki inségnek azt az érzetét, amely több-kevesebb tudatossággal valamennyiükben benne szunnyad. A hitetlenség legmélyebb mivoltában üresség, hiány, zűrzavar, tudatlanság, a legnagyobb kérdések terén az eligazodásról való lemondás, amely nem ad választ, csak visszautasítja a mások által vallott válaszokat s ugyanakkor céljavesztetté tesz életet és törekvést, szeretetet és reményt, küzdelmet és becsületességet, szenvedést és halált. Egy ilyen rendszer csakugyan alkalmas arra, hogy rideg szegényességét leleplezzük, ezzel a tagadó álláspont képviselőit legalább is szerénységre kényszerítsük és lehútsuk bennük a büszkélkedés minden ambícióját! Kár, hogy ezt a hatalmas kiábrándító eszközt sokkal jobban fel nem használjuk!

*

Segítőtársra találunk még abban a tényben is, hogy ellenfelünk ereje csak *addig imponáló, amíg ő támad*, viszont valósággal összecusklik és térdre rogygyan, ha mi szorítjuk defenzívába s kényszerítjük, hogy védekezzék s igazolja magát.

Hadi taktikája sikerének egyik titka a folytonos támadás, a negatív harcmódor. Nem azt bizonyítja, hogy neki igaza van, hanem hogy minekünk nincs igazunk. Mi tévedünk ebben és abban; ez és az nevetéses, gyermekes, következetlen nálunk. Csupa lemosolygás és lekicsinylés, vád és félremagyarázás: és közben őt senki sem vonja kérdőre a maga rettenetes ellentmondásai és következetlenségeiért, állításainak bizonytalanságáért, elveinek szörnyű szegénységéért. Így a tévedéshalmazatnak is könnyű felülmáradni, látszólagos győzelmeket aratni, a lelkeket megtéveszteni. A szocializmus a maga hallatlan sikereit legfőképp annak a folytonos, heves bírálatnak köszönhetette, amellyel a vele szemben álló kapitalista rendszert vagy akár a vallási életnek egyes ferdeségeit pellengérre állítani és ostromozni tudta. Hasonlóképp a protestantizmus kiadós fegyvere és győzelmeinek legfőbb tényezője: az Egyház hibáinak szakadatlan szellőztetése és bírálata. A felvilágosult hitetlenség vidáman támadott és tagadott, mert közben senki sem vonta őt magát kérdőre, sem elég nyomatékosan és megsemmisítő hatással rá nem mutatott ellentmondásaira és melléfogásaira. Amely pillanatban mi az ellenfelet védekezésre és önigazolásra tudjuk kényszeríteni, félig nyert csatánk van.

ÖNVÉDELMI HARCUNKNAK egyik gyakori taktikai tévedése, hogy csaknem mindig védekezünk és konkrét támadásokkal szemben igazolgatjuk magunkat. Állandóan a vádlottak padján ülünk és engedjük, hogy keresztkérdések tüzebe fogjanak azok, akik maguk az első keresztkérdésre megroppannának! Engedjük, hogy állandóan sakkot adjanak nekünk, ahelyett, hogy mi adnánk sakkot az ellenfeleinknek. Pedig a helyes hadviselésnek régi elve, hogy legjobb védekezés az ellentámadás. Ne enged-

jük magunkat a vádlottak padjára ültetni, hanem mi ültessük oda a hit ellenségeit! Ne nekünk adjanak sakkot örökké, hanem mi adjunk sakkot másoknak! Nem szabad bocsánatot kérnünk azért, hogy vagyunk és lélekezni merünk, hogy ezt meg azt tanítjuk és hisszük, hanem ellenkezőleg: mi vonjunk kérdőre másokat: az ellenfél még lélekzetet se vehessen és már újabb kérdés elé állítsuk őt. Ne mentegetőzzünk, hanem kényszerítsük az ellenfelet, hogy ő mentegetőzzék! Mutassuk fel álláspontjainak nevetségességét s a hitetlenséget és tagadást kényszerítsük térdre, bizonyítást követelve tőlük és győzelemként könyvelve el a nyilvánosság előtt, ha ők az öngazolás elől kibújnak s egy kongó ürességre mernek ilyen túltengő önérzetet építeni!

A hitetlenség légvái komoly sziklavarákként merednek a levegőbe s elfogják a látást még jóhiszemű emberek előtt is, s ez a helyzet így marad, nemcsak ellenségünk ügyeskedése, hanem részben a mi mulasztásunk folytán.

Téves és helytelen dolog épp ezért, ha a mi oldalunkon túlságos teret engedünk az ellenséges propagandának s bókolvá hajlongunk az ellenfél által világnagyságokká kikürtölt keresztényellenes emberek, művek, megnyilatkozások előtt. Ha pl. örökké Kantot, Nietzschét, Spencert idézgetjük mi is, s a magunk nagyságait feledjük s feledni engedjük.

*

A tévedések ellen folytatott küzdelem gyakran új utakat nyit előttünk a távolálló tömegek megközelítésére is.

HELYESBITŐ TEVÉKENYSÉGUNKKEL, ha meg tudjuk őrizni a kellő mértéket és hangot, bemehetünk egyenesen az ellenfél hadállásaiba is, vagy a közömbös irányok nyilvánosságának területére, ami sokkal nagyobb publicitás és haszon, mintha csak idehaza töltenők be a levegőt harci riadóinkkal. Az a helyes, ha a helyesbítés lehetőleg ugyanott hangzik el, ahol a támadás vagy ferde állítás elhangzott. Az udvarias hangú ilyirányú közlések elől a közömbös, sőt ellenséges hangulatú, de úri modorú emberek vagy orgánusok nem szoktak elzárkózni; így módunkban van nyilatkozatainkat a mások lapjaiban is

közzétételni. Vannak lapok, amelyek állandó rovatot tartanak nyitva a közönség levelezése, hozzászólások, esetleg ellenvetések számára. Egyes lapok hasábjain néha valóságos eszmei párviadatok folynak egy-egy kérdés körül. Miért ne vegyük igénybe ezt a kitűnő s meghozzá ingyenes alkalmat mi is, széles társadalmi rétegeknek s éppen az Egyháztól távolállóknek felvilágosítására olyan kérdésekben, amelyekben őket másképp el sem érhetnők?

A személyes érintkezés, esetleg levelezés, akár a szerkesztőségekkel, rádió-, színház- vagy filmigazgatókkal, akár magukkal a szerzőkkel, a tévédek hangoztatóival, ha udvarias és tárgyilagos hangú, kiváló alkalom a tévédek visszaszorítására; arra, hogy az illetők legalább máskor jobban ügyeljenek. A szerkesztőségekre s igazgatóságokra minden ellenkező közzététel ellenére még a névtelen levelek sem maradnak hatás nélkül, hiszen a közönség visszhangja a lap vagy vállalatvezetés népszerűségének egyik fokmérője. A komoly és tárgyilagos figyelmeztetés az írókat, kiadókat, igazgatókat, sőt kormányférfiakat is erősen befolyásolni szokta, legalább is gondolkodóba ejti; mégpedig annál inkább, minél meggyőzőbb érveket hoz fel a hozzászóló a maga álláspontja mellett s minél úribb hangon szól.

Amerikában egy katolikus írókból álló csoport ennek a gondolatnak alapján egész tervszerű akciót kezdett: valahányszor a nagy amerikai lapok vagy folyóiratok katolikus szempontból téves vagy erkölcsileg helytelen megnyilatkozásokat közöltek, a csoport tagjai, egymás közt felosztva a munkát, azonnal levelet *intéztek az illető lap szerkesztőségéhez* s udvarias hangon figyelmeztették a tévédesére. A válasz a legtöbb esetben őszinte köszönet s az ígérlet volt, hogy ezentúl az ilyen elsiklásoktól óvakodnak. Nem lehet-e ezt a módszert másutt is követni?

Hasonlókép járhatunk el színházakkal, filmházakkal, rádióvállalatokkal szemben. Ezen a téren az elhárító jellegű katolikus tevékenységnek klasszikus példája az amerikai *Legion of Decency* (Erkölcsvédő Légión), amely hatalmas, amerikai stílusú agitációval rövid idő alatt csaknem 10 millió embert gyűjtött össze valláskülönbőség nélkül a programja köré. A tagok mind becsület szóval fogadják, hogy csakis olyan filmeket látogatnak,

amelyeket a Liga bírálóbizottsága jóváhagyott; a bírálóbizottság pedig csak olyan filmekre adja meg a maga jóváhagyását, amelyek erkölcsileg kifogástalanok. Ez hatott: azóta Hollywood urainak már üzleti szempontból is első feladatuk mindenegyes új filmnél mindenekelőtt a Liga hozzájárulását megszerezni. Rendszerint már a scénáriót bemutatják a Ligának. Az erkölcsi fertőzésnek szinte áttekinthetetlen óceánját sikerült ezzel a módszerrel kiszáritani s a filmgyártásnak erkölcsi alapon új utakat szabni.

Belgiumban is felszisszent már a filmesek szövetsége a katolikus sajtó kritikái ellen, amelyek az ő üzleti számításainak jelentősen ártottak. (La Stampa cattolica mondiale, 25.)

Hasonló, jól megszervezett fellépéssel már számos esetben sikerült színházak, bálók rendezőségét vagy kiadók tevékenységét helyes mederbe terelni. Kár, ha ezek a roppant jelentőségű s egyszerű eszközökkel megvalósítható feladatok sokszor csupán azért maradnak teljesíthetetlenek, mert nincs, aki ügyesen, szakszerűen és maradandóan kezébe venné azokat. Amióta Franciaországban Bétleem abbé, Milánóban a katolikus kölcsönkönyvtárak szövetsége külön folyóiratokban osztályozza az összes megjelent regényeket és szórakoztató kiadványokat s a könyvkiadók a maguk bőrére érezték meg a katolikus közvélemény állásfoglalását, a könyvkiadáson egyszerre érezni lehetett a védekező szervezkedés hatását.

Tanulságos eset volt az is, amikor a világháború után Herriot szabadkőműves miniszterelnök Franciaországban ismét fel akarta eleveníteni a szerzetesellenes törvényeket s erre egy jezsuita volt frontharcos, a neves író, P. Doncoeur, hallatlanul férfias és katonás erővel kijelentette egy nyílt levélben (*Nous n'irons pas!* cím alatt), hogy a szerzetesek négy évig küzdöttek a francia földért és eszükágában sincs most, a háború után, számkivetésbe menni. Az egész Franciaországban falragaszokon kifüggesztett nyílt levél határozott, erélyes hangja a francia közvéleményt egyszerre a szerzetesek pártjára állította és szabadkőműves kormányelnök kénytelen volt tervét levenni a napirendről.

Remélhetjük-e, hogy akár egy mégoly alaposan megszervezett tévedéselhárító, cáfoló, helyesbítő s

felvilágosító akcióval is megszüntethetjük a tévedés és keresztényellenes áramlatok szörnyű uralmát a földön? Bajosan. De lényegesen beszűkíthetjük annak terjedését s enyhíthetjük hevességét. Elérhetnők vele, hogy lassan mégis csak letűnjenek a láthatárról azok a valótlanságok s félrevezetések, amelyek ma egész néprétegekben s birodalmakban általánosak.

Oly óriási eredmény már ez is, hogy minden fáradtságot megérdemelne s minden áldozatot megokoltta ténne.

C) Az igazság diadalravitele.

A tévedések elosztatása még csak negatív fele a feladatnak, csak kezdet és előzmény. Előapologétika, de még nem apologétika. Tökéletesen meggyőzhetek valakit a hitetlenség és egyházellenesség helytelenségéről, de ezzel még nem tettem kereszténnyé. A *pozitív építő munka*, az *igazságnak méltó feltárása*, megbizonyítása és megszerettetése, a tudatlanságban botor-káló tömegekkel való elfogadtatása külön feladat, amelynek megint megvannak a maga problémái, nehézségei és külön eszközei.

Az igazságghirdetés fontossága.

Van-e jogunk az emberektől ésszel meg nem alapozott hitet és egyházzhűséget követelni? — Hitvédelemtanunk nagyszerű, de rejtett fegyvertára.

Ha a Krisztusország alapja az igazság s legfőbb apostoli parancs az „*elmenvén, tanítsatok*”, a krisztusi hódítás legelső teendője azoknak az igazságoknak diadalravitele a társadalomban, amelyeket Krisztus hirdetett, Anyaszentegyháza által tovább hirdet s amelyeken az egész egyéni és társadalmi életnek felépülnie kell. Nem várhatunk diadalmas keresztény életet ott, ahol a hit felséges igazságai át- és át nem járták, teljesen birtokukba nem vették a tömegeket.

Ezeket az igazságokat azonban, hogy elfogadhatók és szinte kényszerítő hatásúak legyenek, oly for-

mában kell fel is tární az emberek előtt, hogy belső szépségük s meggyőző erejük teljes mértékben érvényesüljön. Ha erről a meggyőző és megnyerő, okfejtő s értető munkáról megfélemedezünk, olyanok vagyunk, mint aki drágakövet kínál megvételre, de annak ékes-ségét a portól megtisztítani s a napfényben felcsillan-tatni, az emberek szemében vonzóvá és kíváncsiassá tenni nem tudja.

Gyakori tévedés, hogy erről megfélemedezve, szinte látatlanban követeljük az emberektől a hitet és egyház-hűséget. Holott nyilvánvalóan méltatlan a legtöbb igazságrendszerhez, hogy elfogadását értelmi haraki-rivé süllyessze alá s esztelenség az emberektől is azt a lélektani és logikai lehetetlenséget kívánni, hogy higgyenek, amikor még meg sem győztük őket; hogy kritikátlanságnak s naiv hiszékenység dolgának tekint-sék a hitet, az értelmi szegénység és tehetetlenség polgárjogúsításának, holott ennek a hitnek oly hatal-mas és verhetetlen bizonyítékai vannak!

MEGTÉRTEK VALLJAK nem egyszer, hogy éveken át érintkeztek már katolikus körökkel, míg a mi hittanunk nagyszerű bizonyítékaival egyáltalán találkoztak. Vélet-lenül egy erősen apologetikus okfejtés hatása alá kerül-tek s akkor megvallották, hogy azelőtt sejtelmük sem volt arról, milyen erős értelmi fegyvertára van a katoli-cizmusnak. Pedig ezeknek a fegyvereknek felcsillogta-tása, ezeknek az érvkincseknek bemutatása nemcsak a hívő tömegek szempontjából s a kívülállók megnyerése céljából fontos, hanem maguknak a hit ellen támadó ellenfeleknek kijózanítása, ha kell: megfélemlítése cél-jából is. Ezek a támadók nem mindig gonoszlelkű embe-rek, köztük is sok a jóhiszemű tévedő, aki csak azért ellenség, mert soha közelről nem érezte a katolicizmus igazságát és szépségét, soha nem ismerkedett meg a mi érveinkkel, a mi hitünk, erkölcsanunk, történelmünk, kultúránk gazdag értékeivel. Ha rendszeresebben s ügye-sebben vinnők a nyilvánosság elé a mi igazságainkat s azoknak érveit, lehet, hogy a tegnap még ellenfelek közül sokan Krisztus zászlajához csatlakoznának s a meg-ismert igazságnak maguk is lelkes bajnokaiul szegődné-

nek; mindenesetre remélhető lenne, hogy nem támadnák tovább s nem kicsinyelnék le oly könnyedén azt az igazságot, amelynek gyémánt vértézetét közelebből megpillantaniok s talán a saját sebeiken tapasztalniok alkalmuk volt.

Mennyi hatalmas gondolat, megrázóan fönséges s mégis mélyen emberi szépség rejlik a katolicizmus hittanában, történetében, egyházszervezetében, liturgiájában! Mily szilárdak a mi érveink, mily felemelők a mi reményeink! Mennyi erő patakzik a mi bölcseletünkben, istenérveinkben, túlvilághitünkben s mily diadalmasan lobog a mi örökélettanunk a minden emberi ragyogást elfojtó, rettenetes elmúlás törvénye fölött! Mily elragadóan szép az Evangélium Krisztusa az ő végtelen bölcsességével, tisztaságával, szeretetével és hősiességével! Megváltó irgalmával, feltámadást hirdető isteni erejével! Mily szép és vigasztaló a katolikus bűnbocsánat dogmája, az Oltáriszentség tana, a Mária-tisztelet, a szentek egyessége, az örök viszontlátás hite! Mily imponáló a pápák közel kétezeréves országlása Szent Péter trónján egy világ fölött! Néhány gyenge és méltatlan pápa mellett számtalan hős, vértanu, hitvalló, mélységesen krisztusi lelkületű főpásztor Krisztus nyája fölött! Milyen tiszta s magasztos a mi morálunk s mily kimeríthetetlenek Egyházunk energiaforrásai, amelyek a szentek, hithirdetők, vértanuk, szerzetesek fehér légíóiban jelentkeznek minden száradon és földrészen át! Mily egyedülállók a katolikus Egyház történeti érdemei, kulturális teljesítményei, népeket polgárosító, nevelő, nemesítő s békítő törekvései! Nem kár-e, ha ezt a kincsesbányát nem tudjuk úgy feltárni az emberek előtt, hogy áhítozzanak Krisztus és az Egyház áldásaira? Ha nem tudjuk híveinket büszke katolikus öntudattal eltölteni, úgyhogy a katolikus nevet magasra emelt fővel legfőbb dísz és kitüntetéskép viseljék? Ha valamit, Krisztus szépségét lehet oly igéző ragyogással állítani a szemek elé, hogy az emberek az elragadtatott Péterrel együtt boldogan kiáltsanak fel: Uram, jó nekünk itt lennünk!

Nem kár-e, ha ezek a szent kincsek rejtve maradnak? Ha perdöntő érveink ott porladnak tudós teológiai tanárok szobáiban, szemináriumi könyvtárakban, szakfolyóiratainknak a nagyközönség szempontjából megközelíthetetlen, zárt kertjében? Nem kár-e, hogy az a tömérdék erő, fény és szépség, amely a mi hitvédelemtanunkból árad, egy teológiai tantárgy szűk keretei közé préselődik s nem lesz ezek, százezrek és milliók közkincsévé?

MEGDÖBBENTŐ, ha a jóhiszemű kereső — mint ez gyakran előfordul — öt-hat helyre kénytelen fordulni a kérdéseivel, míg kételyeire kielégítő választ kap; míg olyan eligazítóra talál, aki nemcsak arra inti, hogy kételyeit vakon űzze el, mintha tisztátalan gondolatok volnának, hanem megérti a panaszait s eloszlatja a nehézségeit. Megdöbbszentő, ha ennek folytán sokszor éppen az eleve nebb eszű emberek elhidegülnek a hitben vagy el is vesztik azt, mert nem tudnak s nem akarnak mintegy csukott szemmel ránk hagyatkozni s ha aztán a katolikus táborban néha a kritikátlan és naiv lelkek viszik a szót, olyanok, akikben a hit veszedelmesen közeljár a vak-hithez, az inkább érzelmi, mint értelmi alapokon álló hiszékenységhez. Lehet-e ilyen emberekkel hitvédelmi csatákat nyerni? Bele lehet-e nyugodtan állítani az ilyen katolikusokat a Katolikus Akció jegyében a hódító, meggyőző és megnyerő munkába? Hiszen félő, hogy az első ügyesebb túloldali debatter sarokba szorítja őket s az igazság bajnoka tehetetlen kapkodásnál egyebet alig tud az ellenféllel szembeállítani. Sokszoros visszaszoríttatásunknak nem egyik főoka-e, hogy embereinkben kevés az öntudatos, apologetikusan megalapozott hit s a kifelé való egyházvédelem teljes szellemi készsége?

A hitvédelmi képzésnek oly mélynek kell lennie, hogy bizonyos öntevékeny hitvédelemre is felképesítse embereinket. A világnézeti harc folyamán hol itt, hol ott egészen újszerű kérdések s ellenvetések támadnak, amelyekre a tegnap hallott prédikáció vagy a tegnapelőtt tanult iskolai katekizmus külön nem tért ki s amelynek értékét a híveknek maguknak kell a keresztény elvek választóvizében megállapítaniok. Mi

több, a meglepések mai korában minden pillanatban jöhet olyan külső helyzet is, amely az iskolai, sőt a templomi hitoktatást hirtelen megnehezíti vagy teljesen lehetetlenné teszi. A kereszténységnek előre fel kell készülnie olyan esetekre, amikor majd a papokat, mint Oroszországban, csaknem maradéktalanul kiirtják, vagy mint másutt, háttérbe szorítják s ravasz fogásokkal elragadják tőle a népet s az ifjúságot. Ilyenkor a híveknek maguknak kell az Egyházat s a hitet fenntartaniok, ami a koncentrált támadások között csak úgy lehetséges, ha ők maguk is valóságos hétpróbás hitvédőkké képezik ki magukat.

A pozitív hitépítés hiánya.

Akik a feladatot nem látják s akik arra nincsenek felkészülve. — Hiányok a hiterősítő munka gyakorlati feltételei körül. — Tudományos készség és közlőművészet mint a gyakorlati hitépítés kellékei.

Mi hát az oka annak, hogy érveink oly nehezen hódítják meg a tömegeket? Hogy minden apologetikai igyekezetünk ellenére milliók mennek el érzéketlenül Krisztus igazságrendszere mellett, s miként az Apostol mondja: „elfordítják fülüket az igazságtól, de odaadják magukat a meséknek”? (II. Tim. 4, 4.)

SOKAT MEGMAGYARÁZ e részben a krisztusi igazság belső mélysége s fönsége is, amelynek értékelése s érveinek megértése az átlagosnál nagyobb figyelmet, elmélyedést követel. A tévedés, a kétely, a tagadás rendszerint tetszetősebb alakba öltözik, mint az igazság, ahogyan az álmok és káprázatok világa is színesebb s lebilincseőbb szokott lenni, mint a valóság. Azonkívül az igazság elfogadása bizonyos kemény erkölcsi következményekkel jár, amelyektől a romlott természetű ember eleve visszariad. Maga a nyugalom s tétlenség kényelmesebb, mint a szellemi erőlkifejtés és sokan már ezért szívesebben hallgatnak harsogó jelszavakra s a gondolati sekélyességre, mint a hit kérdéseinek boncolgatására, főleg ha a divat szinte járványszerűen terjeszt bizonyos tév-

eszméket, vagy ha a tévedés hagyományokon s intézményeken keresztül itatódott be a népi lélekbe. Egyiket a kenyérharc elmetompító zsivaja, a máról-holnapra robotoló gépies munka, másikat a zajos életörömök mámora tesz képtelenné a felsőbbrendű igazságok megértésére. Mégis mindezekon kívül a keresztény igazság elhomályosodásában kétségtelen szerepe van a keresztény eszmeterjesztési módszerek elégtelenségének s a felvilágosító munka fogyatékosságának is.

Egyik baj, hogy sokan közülünk nem veszik elég tragikusan a helyzetet. Beletörődnek abba, hogy a világ távol jár Krisztustól, mintha nem is lehetne többé segíteni ezen a helyzeten s legszívesebben tudomást sem szereznek róla, mi történik odakinn. Boldogan élnek az igazság világában s nem törődnek nagyon azokkal, akik abból kívülrekedtek.

VANNAK SORAINKBAN, akik komolyan azt hiszik, a keresztény igazság fénye elég tisztán lobog ahhoz, hogy mindenki megláthassa, akiben jóakarat van, minden külön hitalapozó s hitterjesztő, hitbizonyító és hitvédő tevékenység nélkül is. A reális élet ismeretének oly megdöbbenő hiánya beszél az ilyen elvi megtévelyedésből, amely maga is megokolttá teszi a legelemibb kérdések tanulmányoztatását azokkal, akiket valaha is a katolikus és apostoli tevékenység síkjára kívánunk bocsátani.

Másik baj, hogy sokan közülünk nincsenek is erre az igazságvédő és igazságterjesztő harcra *szellemileg eléggé felkészülve*. Beérik azzal, ha a krisztusi igazság tárgyilag a mi felünkön van; nem erőlködnek azon, hogy azt kifelé is hódítóan tudják képviselni. Átlagközönségünk apologétikus felkészültsége siralmas. Hogyan terjesszük az igazságot, ha diadalmas erejét magunk sem ismerjük? Hogyan küzdjünk fegyver nélkül?

Ha szomorúan állapítjuk meg az erős és öntudatos hit hiányát széles rétegekben, ne feledjük, hogy ez a helyzet a fennálló viszonyok természetes eredője, s míg ezek meg nem változnak, a hitetlenség szinte automatikusan tovább plántálja önmagát. A kultúra

és az intézmények elkereszténytelenedésével a legtöbb gondolkozó ember számára rendkívül nehezé, sok esetben csaknem lehetetlenné lett a hit alapjainak tudatossátétele a saját lelkében. Hogyan tanuljon ma apologétikát, keresztény bölcseletet, hittudományt az a világi, akit a saját kenyérszűdiuma és munkaköre szinte maradéktalanul lefoglal s aki apologétikával komolyabb formában sem az iskolában, sem a környezetében, sem az irodalomban, talán sehol sem találkozhat? Szomorúan jellemző, hogy az ilyirányú irodalmi művek, pl. az Isten létét, Jézus istenségét s a katolikus Egyház isteni eredetét bizonyító s kifejtő könyvek az évenkénti irodalmi termelésnek alig egy százalékát, talán egy ezrelékét sem teszik ki. Hogy közkönyvtárainkban ezek a munkák többnyire fel sem találhatók s még kevésbé a tanári, kaszinói és magánkönyvtárakban? Az Isten létének kérdése ennyire lekerült a napirendről! Jézus istenségének kérdése, magának a kereszténységnek lényege ennyire nem érdekli többé a művelt emberiséget! A tagadás és rombolás munkái, amelyek a legfőbb kérdéseket megvető vagy kiábrándult gesztussal intézik el, ezerszám ötlenek minduntalan utunkba, csak a kereszténység alapvető kérdéseire vonatkozólag nem érezzük szükségét a komoly eligazodásnak!

A POZITIV HITÉPÍTÉS művészetének megszerzése sokszor buzgó katolikusainkat is alig érdekli. Még befelé, a saját híveink, népünk, értelmiségünk s ifjúságunk felé sem tulajdonítunk neki akkora jelentőséget, aminőt megérdemel. Túlságosan bízunk az igazság önbizonyító hatalmában: abban, hogy elég közölni s belső elhíhető ereje máris tökéletesen meghódítja a lelkeket. Túlságosan bízunk a pusztá megszokásban és szoktatásban, a vallási gyakorlatok szuggesztív, hitőrző, erejében; abban, hogy komoly katolikus körökben a katolikus igazságot kérdés tárgyává sem illik tenni többé. Holott ma a kételkedés mindenüvé besurran, a legőrzöttebb kapukon át is s végzetes mulasztás lehet, ha a hagyomány erejében reménykedve, nem sietünk mindenegyes hívőnket, szinte

már a gyermekeket is, komoly s egyéni meggyőzéssel, ingathatatlan s kiforgathatatlan hitvédelmi kiműveléssel felvértezni a hitetlenség kísérleteivel szemben. Viszonylag ritkák apologetikai előadásaink, a kételkedők, ingadozók és önállóan kutatók megszilárdítását célzó munkálataink. Egész igehirdetésünkben s nevelésünkben a hit-erősítő vonatkozások kiemelését szinte elnyomja a kényelmesebb moralizálás és aszkétizálás. Tíz művelt katolikus közt alig akad egy, aki nemcsak maga hisz, hanem az apostol intelme szerint számot is tud adni a kérdezőnek a reménységről, amely bennünk vagyon (I. Pét. 3, 15). Nem arra vall-e ez, hogy az apologetikai munka fontossága nem él elég elevenen a tudatunkban? Nem hiba-e, ha időnk s erőnk 90 százalékával *hitbuzgalmat* űzünk s a manapság époly fontos, sokszor még fontosabb *hitvédelemre* alig fordítjuk a gondjaink 10 százalékát? Ha igehirdetésünk 90 százalékban moralizál, vallásos irodalmunk nagy százalékban szellemi cukrosvizet nyújt és a hitszilárdításra aránylag kevesen vállalkoznak, kevesen is képesítik fel magukat?

A Krisztusország ellenségei tudják, mily fölényes erő rejlik a mi védekező- és építőképeségünkben s azért, ahol tehetik, iparkodnak a kereszténység védelmezőit erőszakkal is elhallgattatni. Ezért nincs ma szabad katolikus sajtó nemcsak Oroszországban, hanem másutt sem, ahol az uralmon lévő egyházellenesség az elnémítás kényelmes módszereivel siet eleve biztosítani magát egyetlen komoly s lebírhatatlan ellenfelével szemben. Szerencsére még éppen elég olyan ország van, ahol az Egyháztól ezideig nem vonták el a szólás-szabadság jogát. Vajjon élünk-e vele, ahogy kellene? Nem érjük-e be a vallásvédelem vonalán egészen szűkkörű, elégtelen és rendszertelen, alkalmi válaszadásokkal? Megszervezzük-e a tervszerű ellenállást? Kimegyünk-e a tévedés és a hazugság fejedelmének ezerszeres erősítményeit megdönteni s az igazság várait megépíteni oda is, ahol ma még sokmilliós embertömegeket szinte kizárólag csak a tévedés ér el s tart századok óta hatalmában?

Harmadik baj: hogy még akik hitvédelmileg ki vannak is művelve, nem mindig értik a *gyakorlati hitvédelmi tevékenység művészetét*. Más dolog: befelé, magunkban, mindent szépen átlátni s más dolog: valamit úgy adni elő, hogy másokat is meggyőzzön és megragadjon. Ily értelemben vett hitvédelmi, felvilágosító s felrázó apostolokban, nem is éppen Prohászka-stílusú apologétikai lángoszlopokban, de legalább erőteljes és győzelemre alkalmas igehirdetőkben, sajnos, elég szegények vagyunk. Nem tudunk a mai világ hangján beszélni, az örök igazságokat a kor nyelvére átfordítani, úgy szólni Krisztus tanairól, hogy necsak az amúgy is hívő s kevésbbé kritikus hajlandóságú lelkeket elégítsük ki vele, hanem megfogjuk az utca, a gyár, a szalónok, a katedrák, a szerkesztőségek, a kormányzati körök embereit is, lenyűgözzük, meghódítsuk, Krisztus világosságába vezessük őket. Debatterek legyünk türelmetlenség nélkül és próféták egy letűnt kor nyelve és ma érthetetlen pátosza nélkül. A legmagasabb témákat le tudjuk hozni a hétköznapi ember felfogáskörébe s a földhözragadt szellemeket fel tudjuk emelni a legmagasztosabb igazságbirodalom sugárözönébe.

A hitvédő munka voltaképp kettőt mond: tudományos apologétikát s az ebből nyert ismeretek közkinccsé, a nagyközönség számára is elérhetővé tételét. Amarra belső okokból van szükség, emerre a kifelé való hódítás és szilárdítás céljából. Ez az utóbbi ismét kétféle lehet: a művelt közönség szellemi igényeit szemmeltartó „magasabb vulgarizáció” s a tulajdonképpen népies feldolgozás. Mindkettőnek megvan a maga nagy jelentősége.

HOGY UGYES APOLOGÉTÁKBAN nem vagyunk gazdagok, egy ennyire hitgyenge korban bizony meglepő. Itt sűrűs pótlásokra lenne szükség. A fiatal nemzedékben, írásra, előadásra alkalmas erőkben külön nyomatékkal kellene felszítani a hitvédelem tana s művészete iránti érdeklődést; elő kellene mozdítani ilyen irányú próbál-

kozásait Irókat és előadókat, papokat s világiakat szinte kényszeritenünk kellene, hogy az előadói asztalnál vagy tollal a kezükben korszerű hitvédelmi kérdésekkel foglalkozzanak. Katolikus lapok s folyóiratok szerkesztőinek, könyvkiadóvállalataink vezetőinek legelső helyen kellene munkatársainkat ezek felé az alapvető s ma annyira fontos témák felé terelniök. Még az iskolai hittankönyveket is revízió alá vehetnők e részben. Egyesületeinkben apologetikus tanulmányi köröknek kellene virágozniuk, ilyen könyvtári anyagnak az Actio Catholica minden helyi szervezetében rendelkezésre állnia. Kívánatos volna, hogy paptanárok, szerzetes tudósok ne csak a könyveiknek s a katedrájuknak éljenek, hanem hitvédelmi tudásuk tárházából juttassanak időnkint a nagyközönségnek is. Akik pedig e téren különös adottságokkal rendelkeznek, azokat ki kellene emelni minden más munkakörből s erre a munkaerőben szegény s rendkívül fontos feladatra utasítani: írásra, szónoklásra, apologetikus konferenciák tartására, hitvédelmi tanulmányi körök vezetésére, az egész hiterősítő munka áttekintésére és tervszerű irányítására.

Az igazságterjesztés művészete.

Alaposság és világosság a bizonyításban. — Az érzelemre és önérzetre is ható mozzanatok összefoglaló kiemelése. — Megfelelő hang és beállító-művészet; kapcsolat a közönség érdeklődésének világával. — A különféle rétegekhez való hozzásimulás. — Milyen értelemben korszerű a hitvita? — Alkalomszerűség az igazság fel-tárásában.

Lássuk ennek a művészetnek néhány kínálkozó szabályát.

a) Az igazság mai védőjének s terjesztőjének *alaposnak* kell lennie, hogy tudása s hitvédő készsége semmiféle hézagot ne hagyjon, hogy minden ellenvetésre meg tudjon felelni s minden igazságszomjat ki tudjon elégíteni, s ugyanakkor *világosnak*, szellemesnek, ötletesnek, hogy szinte sziporkázza a bizonyító érveket, a megragadó és meggyőző gondolatokat, a megnyerő és megszerettető mozzanatoakat.

AZ ILYEN MUNKAHOZ komoly felkészültség, sok elmélyedés, eszmélődés, világ- és emberismeret kell. Azt a kiemethetetlen gondolatkincset, amely a mi hittanunkban rejlik, úgy kell napfényre hoznunk, hogy az emberek egyszerre megértsék, elfogadják s meg is szeressék. Ha ehhez nem értünk, nem csodálhatjuk, hogy legszebb érveink hatástalanok maradnak, legszebb és leggazdagabb fogalmaink, mint az Istené, a túlvilágé, az örökkévalóságé, az emberek fülében szürke, únt szavakká tompulnak, nem mondanak nekik semmit s végül már csak arra jók, hogy bárgyú és blaszfém tréfálódzás tárgyai legyenek. Annyi a szépség a mi hitünk világában, hogy sokszor hitetlen írók és művészek is, merő művészeti ihletkeresésből, a mi témáink felé nyúlnak; a katolikum ma is egyik legfőbb inspirátora a művészetnek és irodalomnak; egy-egy emelkedett pillanatban, ha nagyobb hatást akarnak elérni, még az Egyház ellenségei is a mi kifejezéseinkkel és fogalmainkkal dolgoznak: s ugyanakkor magunk minden tudományunk s élő hitünk mellett nem tudjuk a lelkeket felmelegíteni velük. A legszebb valóságok torzképpé ferdülnek szemükben s az élet éltető igéi kongó szavakként hullanak vissza a szívek süket faláról.

Itt sokszor a legkisebb részlet is fontos, sokszor egy szó, egy mondat, a szellemi fölénynék egy-egy kicsillanása dönti el a csatát. Kicsiny és szűk körben elég lehet a közepszerűség, de nem ott, ahol a legszélesebb nyilvánosság előtt kell képviselnünk Krisztus gondolatait.

b) Gyakori tévedés, hogy azt hisszük: eléggé hatásos igazságvédelem az, ha dönthetetlenül tudunk érvelni s ellenvetéseket cáfolni. Ez kétségtelenül első kelléke a jó apologétának. De sohasem *egyetlen* kelléke. Nem elég az egyes tantételeket világosan s meggyőzőn képviselni, hanem ahogy ma az ellenoldal nem egyes tételeinket pécézi ki csupán, hanem az egészet támadja, úgy nekünk is *egész gondolatrendszerünk nagyszerűségét kell összefogóan s diadalmasan felmutatnunk* s nem is csak az észhez szólnunk, hanem

a katolikus öntudatot, lelkesedést és hitszilárdságot ápolunk.

MÉLTATLAN DOLOG, ha katolikusaink vallási öntudatát egy bizonyos félszeg, kényszeredett, iskolás tónus homályosítja el, valami félénken önmegadó, szinte lemondó lelkiület, amely áldozatnak érzi a hitet és sohasem jut el a hitbizonyosság öröméhez, a vallásos élmény boldog, büszke és megrendült birtokbavételéhez. Amely a katolikusságban nem megrázóan szép és felemelő világot fedez fel, amelyben minden együtt van, ami magasztos, szent és igaz s amelyhez képest minden más eszmerendszer olyan, mint a szalmaszál és homokszem, vagy mint a virágszirmon rezgő esőcsepp egy Kozmosz végtelen nagyságával, naprendszerek és tejutak gigászi fönségével szemben. Ezért kellene hitvédő munkánknek is minden száraz okfejtésen s értelmi érvelésen túl a katolikus öröm- és diadalérzetnek magával ragadó felragyogásává magasztosulnia. Annak a tudatnak ébresztőjévé és szét-hintőjévé lennie, hogy katolikusnak lenni szavakba nem foglalható boldogság, királyi kitüntetés s lelkeket gazdagító, édes megdicsőülés. Hogy a mi hitünk nem merő megtűrést kolduló legendakör s gyermekded álmok világa, hanem ragyogó nap, duzzadó élet s tavaszi rügy-fakadás; egyházhűségünk nem lehet kényszerű iga, hanem kincs, világosság s egy végtelenül gazdag jövő ígérete. Úgy tudjunk beszélni a hitről s úgy érezzük át annak belső szépségét, hogy Mózesként fénylő arccal járjunk benne s még az is szent irigységgel pillantson ránk, aki szavunkat egyelőre még nem érti meg.

Ezért ne legyen hitvédőink hangja sohasem száraz és fakó, mint egy veritékszagú fejtegetés, sem kicsinyesen kötekedő, bántón gunyoros, vagy ridegen anatematizáló, hanem mindenekelőtt bizalomkeltő, lelkesítő s szeliden eligazító.

Az elméleti érvelés hatása csak akkor teljes, ha az ész mellett az érzelemre is hat, ha az igazság elvont fölényén túl annak gyakorlati, esztétikai, szociális és nemzeterősítő értékeit is szemléltetni tudja.

A megkedveltetésnek e szempontja sokszor túlkevésé áll az igazság hirdetőinél a figyelem előterében. Azt hiszik, elég a vallási igazságot mint valami

mennyiségtani tételt kifogástalanul és megdönthetetlenül beigazolnunk s akkor az emberek már sietve jönnek hozzá s tökéletesen meg vannak nyerve neki. Végzetes tévedés! Az ember elhatározásainak lélektani alapjai ugyan mindig ismereti tények s a kivédhetetlen meggyőződés rendes körülmények közt csak ugyan a legbiztosabb hajtóerő az akarat számára is; ám az akaratra és elhatározásra nemcsak az elméletileg bizonyított igazság mint ilyen hat, mert ez elől az ember készakarva el is zárkozhatik, hanem legalább ugyanilyen mértékben a hajlam is és a hajlamokat tápláló képzeleti és kedélyi mozzanatok. Ezeknek a hajlami mozzanatoknak megnyerése s az igazság mellé való felsorakoztatása nélkül minden oktató, bizonyító és hitvédő tevékenységünk époly tökéletesen kárba vész, mint ahogy egy nevelőnek minden igyekezete hiábavaló, ha elveit és tételeit neveltjeire csak ráerőszakolni tudja, de nem ért hozzá s talán nem is törekszik arra, hogy azokat a tanítványaival meg is kedveltesse.

Nem elég tehát elméleti hitvédelmet űznünk s elvont igazságterjesztéssel dolgoznunk, hanem súlyt kell helyezni a *szív apologetikájának, az igazság megszerettetésének művészetére is*. Vagyis olyan igazságelemeket is kell közölnünk s olyan formában kell az Egyház igazát felmutatnunk, hogy azt a tömegekkel *meg is tudjuk szerettetni*, iránta lelkesedést kelteni, nemcsak a hideg észet, hanem az érzést, a kedélyt, a képzeletet s a szíveket is mellette valósággal lángra lobbantani.

Aláhúzza ezt a szükségességet a tapasztalás is. A katolikus Egyháznak minden tana s tétele hajszálpontosan igazolható s mégis milyen szomorúan szembezőkő tény ma széles körök merev érzelmi szembehelyezkedése az Egyházzal, annak tanaival, személyeivel s intézményeivel! Mekkora mindenfelé az elfogultság, bizalmatlanság, gyűlölet az irányában! Elég egy pillantást vetni a közkézen forgó történeti, szépirodalmi, politikai művekre, hogy erről a széles

rétegeket az Egyházzal szemben eltöltő, feltűnő ellenszenvről meggyőződünk. A sorozatos újabbkori vallásüldözések és egyházmeghurcolások sem volnának lehetségesek, ha az Egyház ellenségeinek minden gyűlölködő és vallástipró túlkapása bizonyos tág körökben eleve nem számíthatna erősen támogató helyeslésre. Sokszor az az érzésünk, az emberek tudják, hogy az Egyháznak van igaza, de annyira gyűlölik az Egyházat, hogy inkább csak ürügyet keresnek arra, hogy beleköthessenek. Ha ezzel az ellenséges tömegérzülettel szemben mi csak az igazunkat s érveinket hangoztatjuk, ezzel ugyancsak keveset érünk el, sőt esetleg csak annál kevésbbé kovácsoljuk magunk iránt az ellenszenvet. Fontos tehát, hogy magát ezt az ellenszenvet szereljük le s fordítsuk át előbb türelmes és megértő jóindulatra, utóbb szerető csatlakozásra s végül lekes ragaszkodásra.

Nehéz-e ez a feladat? Kétségtelenül! A művészek művészete ez. Százszor nagyobb s nehezebb munka valamit megszerettetni, mint bebizonyítani. Az egyiknek egészen más eszközei is vannak, mint a másiknak. Mindenesetre első lépés e téren, hogy akik a krisztusi igazság terjesztésére vállalkoznak, első perctől kezdve tisztán lássák, hogy a lelkekbe való behatolás művészete nem matematika és nem szillogizmus csupán.

MENNYI NAGYSZERŐ s ez irányban felhasználható mozzanat rejlik a keresztény tanrendszerben, az Egyház történetében s jelen teljesítményeiben, amelyet ilymódon ki lehet aknázni! Mennyi erkölcsi és propagandisztikus értéket kínált például a közelmúlt spanyol egyházüldözés, mily lelkeket felrázó hatással lehetett volna az üldözés rettentő elvetemültségét s a másik oldalon a katolikus hősiesség és hithűség megkapó megnyilatkozásait a közvéleménybe belevetnünk — s mily kevés történt e téren! Mily kevés történik a mexikói s az orosz vallásüldözés és keresztény heroizmus eszmei kihasználására is! Mennyi a vonzó vonás Egyházunk arculatán állandóan, amely csalhatatlanul magára vonná a tömegek

ámuló szeretetét, ha ezek a vonások nem maradnának elrejtve előlük!

Bezzeg, ha az ellenfél olyan érvekkel, tényekkel s erkölcsi diadalokkal dicsekedhetnék, mint pl. a mi spanyolországi vagy oroszországi tömegvértanúságunk: hogyan kihasználná azokat! Hogyan emlegetné szakadatlanul, hogyan érvelne velük, milyen hangulatot teremtene mellettük! Protestánsaink milyen büszkék arra a 30 egynéhány gályarabra, aki részben vallási, részben politikai okok miatt, nem hosszantartó s halálesettel alig egy vagy két esetben végződő szenvedéssel lakolt: gályarabok ünnepe, gályarabok éneke, gályarab itt, gályarab ott! Mi viszont kassai vértanuinkat vagy a Thököly alatt halálragyötört katolikus papokat milyen könnyen feledjük s engedjük elfeledni! Mennyire nem vagyunk még hozzászokva ahhoz, hogy érveinket úgy felhasználjuk, ahogy kellene!

c) Sokat tesz a *hang* s a *beállítás* is. Nagy baj, ha a hit dolgairól csak unalmas kenetességgel, riasztó prédikátori hangon tudunk szólni, ha megnyerés és hódítás helyett elijesztjük az Egyháztól az embereket, ha nem tudunk különbséget tenni a közt, amit az emberek elbírnak s a közt, amit még nem bírnak el, ahogyan Krisztus maga mondja, hogy „még nem elég erősek hozzá”. (Ján. 16, 12.) Nem annyit jelent ez, hogy rejtjük véka alá az igazságot s bocsássuk alkuba, hanem, hogy ne katedrai fölényeskedéssel, ne tapintatlan és iskolamesteri imperatívuszokkal tárgyaljuk mintha kritikátlan hódolatot követelnénk az emberektől s nem tárgyilagos vizsgálatot.

A HANGNAK EZ A MELEG és őszinte közvetlensége teszi ki gyakran az irodalmi művek igazi sikerét is: Emmet Lavery darabja: „Az Úr katonái” s Fülöp-Miller René jezsuita-könyve minden belső fogyatkozása ellenére hatalmas sikert ért s a katolikus szerzetesség megszeretetésére is többet tett, mint sok szakszerűségben messze fölötte álló munka. A sablonos oktató szólamoktól irtózik a közönség, de szívesen hallgatja azt az előadót, akin észreveszi, hogy maga is együtt érez az emberekkel, együtt küzd a küzdőkkel, keres a keresőkkel, őszintén

vívódik az igazságért s megérti a sorstársak emberi töprengését.

A hangot illetőleg már a nemkatolikus felekezetek sikerei is gondolkodóba ejthetnek. Bár náluk az igazságtartalom kevesebb, még az ő sokban csak negatívumokra beállított vallásrendszerük mellé is gyakran sokkal több lelkesedéssel és hűséggel tudják hozzákötni az embereiket, mint mi minden belső eszmei gazdagságunk mellé. Ennek egyik oka kétségtelenül az, hogy a protestáns lelkészek valószínűleg sokkal világosabban érzik a hódítás szükségességét, mint mi katolikusok. Ők a maguk teológiájukon nem igen tanulnak sem dogmatikai, sem filozófiai részletkérdéseket, sem morálist vagy kazuisztikát, sem bonyolult egyházjogi és liturgikps előírásokat. Helyette azonban egyet megtanulnak a leendő lelkészeik: *beszélni*. Beszélni úgy, hogy lekössenek s hódítsanak, megnyerjenek és minden ellentmondással szemben felvértezzék az embereiket. A protestáns igehirdetés jókora része dogmatikailag rendkívül sovány és elmosódott, erkölcsi követelményeiben engedékeny és határozatlan, ámde a felekezeti öntudatot és a katolicizmussal való szembehelyezkedés elszántságát példaszerűen tudja szolgálni. Vezető embereik értenek ahhoz és láthatólag súlyt helyeznek rá, hogy a protestáns álláspontot megnyerő, imponáló, propagandisztikus erejű beállításban képviseljék kifelé, míg mi gyakran az egyházjogi és egyházfegyelmi külsőségek útvesztőiben rekedünk meg s a gazdag tartalomtól szinte elútáltatjuk az embereket a kevésbé megnyerő forma és köntös által, amelybe azt öltöztetjük. Milyen lélek nélküli hatást tesz néha például egyes székesegyházak vagy szerzetes templomok gépies zsolozsmahadarása vagy éneklése s az unalmukban ásitózó és nézelődő résztvevők, szemben azzal a kissé alpáthoszos, de ügyes és mindig erős érzelmi hatásra pályázó móddal, ahogy akárhány protestáns lelkipásztor azt az egyetlen Miatyánkot az istentisztelet közben lassan és méltóságteljesen eldekklamálja!

Még az sem mindig szükséges, hogy mondani-valóinkat *kifejezetten vallási köntösbe burkoljuk*. A világnézeti eszmetisztázás indulhat más alapon is:

általános emberi és kulturális kérdések, bölcseleti, etikai, történeti s hasonló témák pályáján.

EZ ANNÁL CÉLRAVEZETŐBB, mennél inkább megtaláljuk általa a *kapcsolódást a közönség saját témáival: kételyei, fájdalmai, panaszai, gondjai és szükségletei világával.* Van, akit a metafizikai gondolatfűzés nem tud lekötöni, de azonnal felfigyel, ha szorító, mindennapi problémáiba, például a szociális igazságosság követelményeibe ágyazuk bele etikai vagy akár metafizikai tételeinket. Van, akit hidegen hagy a „Tu es Petrus” minden tudományos és dogmatikus egzegézise, a pápai főhatalom minden elvi fejtegetése, de ugyanakkor mélyen megindul egy felemelő vatikáni szertartás ismertetésén, az Egyház világszervezetének, kulturális munkájának vagy történetének egy-egy megkapó részletén. Az egyházi egységet sürgető krisztusi parancs talán hatástalanul pereg le a lelkeről, de a civakodót is megrázza s meleg úniós érdeklődésre indítja a harcok istentagadás fenyegető előnyomulásának vázolója.

d) Más hangon kell természetesen szólnunk a *tömegekhez s más hangon az értelmi elithez; másképp az egyszerű néphez s másképp a műveltebb rétegekhez.*

ITT SEM SZABAD AZONBAN csalódásba esnünk. Az átlag-értelmiség megkívánja a választékos tárgyalási módot, a magasabb nézőpontokat s a kritikusabb vizsgálódást, de nagy tévedés azt hinni, hogy emiatt már alkalmas a tulajdonképpeni tudományos fejtegetések komoly követésére is. A felsőbbrendű népszerűség elve tehát itt is szabály marad s csak ahhoz az egészen vékony réteghez közeledhetünk voltaképpen tudományos szakszerűséggel, amely a világnézeti kérdésekben csakugyan kellő előiskolázottsággal bír. Itt is, ott is lényeges azonban a figyelemkeltés, a felvetett kérdés mai jelentőségének ügyes kiemelése, fogalmi elemeinek pontos körülírása s a verhetetlen, dönthetetlen bizonyítás.

e) Korunk állítólag irtózik a *hitvitáktól.* Talán helyesebb volna így mondani: a hitviták régi, avult stílusától, fölényeskedő hangjától, személyes életől, iskolás modorától. De nem irtózik az úri hangú, szen-

vedélytelen, minden személyi élt és bántó szándékot gondosan mellőző vallási eszmetisztázástól, amelynek a *Sic et non*, az *ellentétes nézetek ismertetése és cáfolata* a természetes eszköze. Sőt ez a debatter-stílus, ha választékos hangon folyik, az érdeklődéskeltésnek és meggyőzésnek egyik legjobb eszköze, amelyről mi sem mondhatunk le. A „mi az igazság?” kérdése még mindig elevenebben kap meg ebben a formában: „hol az igazság?” és „kié az igazság?” Paradoxon lehet, de így van: a hitvitának ma is nagy a jelentősége tárgyi s alanyi szempontból egyaránt.

MINDEN SZÓNOK TAPASZTALÁSBÓL TUDJA, mennyire megelevenedik azonnal a terem vagy a templom levegője, mennyire megújul az emberek figyelme, mihelyt az előadó a pozitív fejtegetésből egyszerre csak az ellenvetések cáfolására tér át. Az emberekben a küzdelem, ellentmondás és versengés érdeklődést kelt: minden játéknak s minden sportmérkőzésnek ez a legmélyebb lélektani alapja. Ki marad felül? Melyik félen van a többsérték? Ugyanez az elv vezetett a hitvédelmi kérdések terén Franciaországban s Olaszországban a templomi párbeszéd konferenciák rendezésére (conférences dialoguées).

Egy szerkesztő azzal hozott elevenséget a lapjába, hogy más név alatt önmagát támadta s két név alatt hétről-hétre a legélesebb vitákat folytatta önmagával; ezzel az egyszerű módszerrel a közönség érdeklődését s az előfizetők számát lényegesen növelte. A politikai agitáció és propaganda is jól ismeri ennek a módszernek elevenítő s felvillanyozó hatását. A mi hitbizonyító és hitszilárdító munkánknak sem kellene erről a taktikai eszköztől lemondania.

f) Fontos itt végül az *alkalomszerűség* is. Az emberek bizonyos dolgokról akkor hallanak s olvasnak szívesen, amikor azokat a kor, az események, a körülmények, évfordulók s hasonlók különös aktualitássá avatják. A hitvédelmi fronton állandóan akadnak kérdések, amelyeket maguk a körülmények tesznek alkalmassá a közfigyelem felkeltésére. Nem utolsó helyen maguk a támadások, amelyeket innen is, onnan

is intéznek ellene. Így az ellenfél számonkérésére bőven adódik alkalmosszerűség s így az igazság ismertetésére is, úgyhogy az aktualitást külön keresnünk ezen a téren úgyszólván sohasem kell.

HA ELLENFELEINK NEM TÁMADNÁNAK MINKET szüntelenül, csaknem magunknak kellene őket kérnünk s megfizetnünk, hogy támadjanak csak s ezzel adjanak alkalmat a fogalmak tisztázására. Nincs hadsereg, amely ellenfelének oly bőséges alkalmat ad a maga fölényének kimutatására és a diadalmas ellentámadásra, mint a mi világnézeti ellenfeleink adnak nekünk: miért ne használjuk ki ezt a bőségesen kínálgató, ingyen alkalmat?

D) Az igazságterjesztés technikája és megszervezése.

A hitvédelem és igazságterjesztés művészetének változatosan ismertetett követelményei alapján megértjük most már, miért oly kevés az igazán talpraesett irányú akció s miért győzedelmeskedik, belső tartatlansága ellenére, oly széles arányban a tévedés.

Mit kellene hát tenni, hogy ez a helyzet lényegesen jobbra változzék? Mi volna a tévedések eredményesebb leküzdésének s a krisztusi igazság világhódító terjesztésének módja, az igazságvédelem nagystílusú technikája és megszervezésének iránya?

a) Az igazságterjesztés technikája.

Az élő szó veretlen fősege. — Az ismételtes és a jelszó. — A sajtó jelentősége s hatalmának korlátai. — Terjesztőművészet. — Film és rádió. — Az „erő propagandája”.

A tömegek megközelítésének és szellemi irányításának technikai eszközei a templomi igehirdetésen s a családi életen kívül: az élő és nyomtatott szó, annak minden alakjában, zene, röviden: mindaz, ami az emberek gondolataira s érzelmeire hat; tudományos, kulturális vagy vallási előadások, iskolák, egyetemek, intézmények, népgyűlések, szociális mozgalmak, sajtó, irodalom, röpiratok, művészi teljesítmények, falragaszok, ábrázolás, kirakat, film, rádió, színház, sportünnepé-

lyek, kiállítások, múzeumok, ének, zene, felvonulások, tömegmegmozdulások s ezer más, mint azt, ha mából nem, ellenségeinknek s a közömbös irányoknak propagandisztikus művészetéből leolvashatjuk.

a) Az *élőszó* hatóereje a modern eszmeterjesztő módszerek mellett sem veszítette el különleges varázst. A személyes jelenlét, a látás és hallás eleven összeműködése olyan sugárzó erőt ad neki, amellyel a holt betű vagy a gépített eszmeterjesztés nem rendelkezik. A világnézeti érdeklődés soha el nem múló erejének jele, hogy jól meghirdetett, ügyes című s kellemesen előadó szónokok világnézeti vagy vallásos tárgyú előadásaira sohasem nehéz közönséget biztosítani, főleg ha az előadások templomon kívül tartatnak. De még a templom is rendszerint azonnal megtelik hallgatókkal, mihelyt nem „prédikáció”, hanem „hitvédelmi konferenciabeszéd” címen hirdetünk előadást.

A TERSZERŰEN ISMÉTLŐDŐ, megfelelő téma- és szónokbeosztással dolgozó, tehát személyi és tárgyi szempontból ügyesen megszervezett előadások, hitvédelmi konferenciák, gyűlések, kultúrdélutánok néha egész ország-részeket új életre villanyoznak, mint ezt Németországban a háború után a „düsseldorfi férfikonferenciák”, Spanyolországban és Spanyol-Amerikában P. Laburu sorozatos előadásai, Amerikában Caughlin páter tüneményes (bár bizonyos fokig egyéni) rádióbeszédei mutatják. Prohászka, Tóth Tihamér és mások konferenciái oly események voltak, amelyekről évek múltán is beszéltek az emberek. Ám nem kell itt csak az ú. n. nagyagyúkra gondolnunk. Ha nem is ilyen briliáns tehetségű, de jó előadó elég akad minden országban, papok és világiak, s a nagyfokú érdeklődés mutatja, hogy a vallási tárgykör még mindig nagyobb tömegeket mozgat meg, mint bármely politikai vagy kulturális eszmekör. Ugyanezt mutatják nálunk újabban a népi osztályokban az Emszo és Kalot előadássorozatai, az Actio Catholica kultúrdélutánjai, szülői értekezletek, katolikus napok, vagy mutatták az Eucharisztikus Kongresszus triduumai. Ezt a helyzetet az eddiginél sokkal szervezettebben lehetne

kihasználni. Szónoki csereakcióval városaink papi és világi előadói évente az egész téli évadot elláthatnák szónokokkal minden városban; falun a szomszédos esperesi kerületek ugyanilyen szónokcsereviszonyt állandósíthatnának és sohasem lenne hiány érdekes, új szint jelentő előadásokban. Azonkívül ez a rendszer papjaink s világi előadóink nemes ambícióját fűtené s mindkettőnek látókörét tágítaná. Ha alkalmas és egységes előadási anyagról egy központi hely, mint nálunk az Actio Catholica gondoskodik, a feladat még símábban megoldható.

Ezzel az eggyel is: közönségünk széles rétegeinek sorozatos és korszerű előadások által való felszántásával máris hatalmas hiterősítő és igazságterjesztő munkát végezhetünk. Mások, idegen szellemiségek propagandistái maguk vallják, hogy az élőszó erejével semmi más nem versenyezhet s az a felvilágosítás, amely folytonosan ismétlődik, amely mindig újszerű hangon, mindig más oldalról, szakadatlan felújulásban, ezer változatban, de szinte elfárasztó és felmorzsoló következetességben zuhog le a közönség lelkére, lehetetlen, hogy utat ne vágjon magának. A lélektan és propagandisztika e közismert törvényét miért csak a tévedés ismerje el s használja ki a maga céljaira, miért nem a krisztusi igazság is?

AZ ISMÉTLÉSEN és tömör egyszerűsítésen alapul a *jelszó*: a modern tömegirányítás és közvéleményalakítás e páratlan erejű varázsvesszeje. Nem mindig hosszas fejtegetések döntik el a tömeg előtt a kérdéseket, hanem sokkal inkább a jól megválasztott, rövid, csattanós, könnyen beemlélezhető és beidegezzhető jelmondatok. Tömörség s ötletesség itt a figyelemkeltésnek eszköze. Vannak napilapok, amelyek külön munkatársakat tartanak csak arra, hogy a lap cikkei fölé ötletes, figyelmet ébresztő, „szenzációs” címeket és alcímeket írjanak s hasonlóképp közismert fogása a könyvkiadóvállalatoknak, hogy már a könyvek címével megfogják a közönséget. Miért csak az ellenfél dolgozzék a jelszó hatalmával? Ha ma a közönség nagy része bizonyos jelszavak hallatára: inkvizíció, Index, Galilei, jezsuitizmus, klerikalizmus, Vatikán, politikai katolicizmus stb., már szinte ösztönszerűen össze-

rezzen s ezekkel a fogalmakkal hevesen egyházellenes képzeteket s érzelmeket társít, miért nem gondoskodunk róla mi is, hogy a vallás ellenségeinek bizonyos elveivel s tetteivel szemben ugyanúgy elég legyen egy-egy jel-szót említenünk s a közönség azonnal felszisszenjen; hogy bizonyos vallásellenes és egyházellenes szólamokkal ne lehessen többé nélkül előhozakodni, hogy mindenki fel ne nevessen s elutasító mozdulatot ne tegyen, mintha csak nemzeti vagy személyes érzékenységét sértették volna?

b) Az előszó mellett a *sajtó* és *irodalom* a legerősebb eszmetérjesztő eszköz. Magában nem olyan eleven a hatása, mint az előszóé, de viszont messzebbvívő s maradandóbb jellegű. A probléma inkább ott van, hogy sajtónkkal és irodalmunkkal a közönségnek csak egy részét érjük el s rendszerint éppen az a réteg zárkózik el vele szemben, amelyet leginkább meg kellene vele hódítanunk. Az előszóbeli előadásra csak eljönnek az emberek, tömegek is, néha még a közömbösekek is, de már a sajtónkat unottan és ellen-ségesen tolják félre. Sajtónk mellett folytatott évtizedes agitációnk többnyire csak azt eredményezi (azt sem mindig teljesen), hogy legalább azok részesítik előnyben a katolikus sajtót, akik egyébként érzelmi-leg s meggyőződésük szerint katolikusoknak vallják magukat. A nagyközönség közönyének jégpáncélját áttörnünk pusztá sajtóval s irodalommal csak kicsiny részben sikerül. Hollandiát, Írországot és Francia-Kanadát kivéve a katolikus sajtó minden erőfeszítés ellenére sehol sem tudta meghódítani még a katolikus tömegek egészét sem. Németországnak viszonylag nagyszerű katolikus sajtója volt, mégsem jutott soha a közönség elérésében tovább, mint a katolikus német-ségnek körülbelül egynegyedéig. (*Naumann: Presse.*) Nálunk is, bármily kiválókatolikus lapjaink, bármennyire szordinót tesznek a hangjukra, hogy a kevésbé vallási érdeklődésű közönséget el ne riasszák, bármekkora erőfeszítés történik a terjesztésükre, a katolikus közönség nagyobb fele szinte magától értetődőnek tekinti, hogy minden lapot inkább rendel meg,

mint katolikust. Ne kutassuk most ennek a sajátságos, de lélektanilag érthető jelenségnek okait; a tény, amellyel reálisan számolnunk kell, az, hogy sajtónk és irodalmunk a hódítás vonalán közvetlenül korlátozott hatóerejű. Főleg ahol a katolikus sajtó az általános színvonalat sem tudja elérni.¹

Mégis nagy tévedés lenne azt hinni, hogy a katolikus sajtó hatóereje szükségkép csak a buzgó katolikusokra korlátozódik. Ez először azért nem áll, mert a katolikus sajtó már a pusztá jelenlétével mérséklő és fékentartó hatást fejt ki kifelé. Az ellenfél s a közönyös elemek, nem utolsó helyen maguk a nemkatolikus írók és szerkesztők, már azért is kénytelenek hangfogót tenni esetleges katolikusellenes hajlandóságaikra, kénytelenek a nyilvánosság felé tiszteletben tartani a katolikus jogokat és tételeket, mert azok mint a közönség számbavehető részének meggyőződése kapnak a katolikus sajtóban nyilvánosságot. Katolikus lapjaink és folyóirataink könyv-, színház-, film- és rádiókritikája igenis érezhető hatással van az írókra, kiadókra, rádió-, film- és színigazgatókra. Azonkívül a katolikus sajtó azzal is állandóan hódít, hogy érvei s közlései a katolikus olvasókon keresztül a köztudatba jutnak, és azokat így bizonyos fokig a nyilvánosság is tudomásul venni kénytelen. A családi és baráti kapcsolatok révén a katolikus sajtónak nyilvános helyeken (pl. kaszinókban) való s nehezen elkerülhető felfektetése útján szintén sokaknak kezébe jutnak katolikus lapok, akik azoknak nem előfizetői s a katolikus gondolat így mégis utat talál a nyilvánossághoz. S végül a katolikus sajtó állandóan vigyáz-állásban tartja magukat a katolikusokat, felkelti figyel-

¹ Monti József prelátus a vatikáni Nemzetközi Sajtókiállítás tanulságait összefoglaló kiadványa (La Stampa cattolica del mondo) bevezető értekezésében (Introduzione, 7. l.) rámutat arra a „gyakran vészes hozzá nem értésre” (spesso un diletterantismo disastroso), amely sajtóvállalkozásaink jókora részét jellemzi. Ugyanott P. Gillet is, a domonkosok nagynevű generálisa, a katolikus sajtóvállalkozások terén az apró és jelentéktelen lapocskák

müket a fenyegető veszedelmekkel szemben, ellenőrzésre, éberségre tanítja őket, érveket ad a kezükbe s ezúton is kihat, bizonyos fokban még viszonylag csekély elterjedtség mellett is, a külső világra.

NEM SZABAD továbbá feledni: a katolikus sajtó és irodalom azonnal hódítóképessé válik, mihelyt jelentős egyéniségek, zseniális emberek, nagynevű írók és publicisták elmei fölénye ragyog a hasábjain. Vannak írók, akiket ha katolikusok is és katolikus ügyet védelmeznek, nem lehet ignorálni, akinek sugárzó ereje oly átható és átütő, hogy a közönyös társadalom sem zárkózhatik el előttük. Chateaubriand, de Maistre és Veuillot a maguk szellemi fölényével egy vallásilag nihilistává süllyedt kort kényszerítettek az írásaiknak figyelembevételére, egy Bourget, Claudel, Chesterton, Papini hangjára épűgy kénytelen volt felfigyelni a világ, mint nálunk annak idején Görcsöni Dénes és Prohászka Ottokár írásaira. Ha a katolicizmus ezen a téren is teljes mértékben felismeri kötelességét s legelső értékeit szólaltatja meg a katolikus sajtóban, ha általában minden vezető katolikus tényező, pap és világi, vigyáz arra, hogy a katolikus írás és újságírás szempontjai ne kerüljenek túlságosan háttérbe más egyházi feladatok mögött, akkor remélhető, hogy sajtónk hódítóereje is fokozatosan megizmosodik s a társadalom közönyét ezen a ponton is megtörhetjük.

Gyakori tévedés, hogy azt hisszük, a sajtó s irodalom kérdése elsősorban írói és szellemi kérdés. Az is, de nemcsak az. A szellemi munka ezen a téren sem ér sokat, ha nem áll mellette modern *terjesztő művészet* is, amely a termelt gondolatkincseket szétviszi az utcákra, terekre, palotákba, tömeglakásokba s érveinket szakadatlanul és lerázhatatlanul oda döbbsenti a tömegek fülébe.

Az újságkiadás vonalán elv, hogy a rikkancs és az

túltengésére, „porfellegére” (polverio) mutat rá, komoly és nagystíliú vállalkozások helyén. Még Oceániában is egész sereg apró katolikus lap jelenik meg a missziós munka támogatására, melyet maguk a hithirdetők szerkesztenek. Franciaországban a helyi Plébániai Értesítők száma 10.000 körül mozog. Mennyi erő forgácsolódik így szét s mily nehéz így nivót tartani!

előfizetőszerző époly fontos, mint a lap kiadója és szerkesztője. Ugyanez áll az egész irodalmi munkáról. Az ellenfél ezen a téren rendesen hatalmas előnyben van felettünk: lapjai, könyvei gyakran sokszázvezres példányszámban jutnak a közönség kezébe, míg a mi kiadványaink többnyire alig érnek el néhány ezret vagy tízezetet. Aki valaha katolikus sajtó- vagy irodalomterjesztéssel foglalkozott, tudja, milyen erőfeszítésbe kerül sokszor csak a viszonylagos helytállás is a nyilvánosság meghódítása terén. Pedig nem lehet azt megmondani, hogy a katolikus gondolat eleve arra volna ítélve, hogy örökké csak szűk keretek közt érvényesüljön: van arra is elég példa, hogy jól vezetett katolikus eszmeterjesztő vállalatoknak sikerült meghódítaniok a széles nyilvánosságot is. Sajnos, ezen a téren sokfelé elmaradtunk s a munkát legtöbbször elejétől kellene kezdenünk.

c) A sajtóval kapcsolatos a *szépirodalom*, a *film*, a *színház* kérdése, továbbá a *rádió*, amelynek elérő s társadalmat átfogó lehetőségei máris kiszámíthatatlanok.

A filmprobléma óriási jelentősége nemcsak abban van, hogy a mozgóképkultúra a maga irtózatos arányai és páratlan népszerűsége útján borzalmas hatású terjesztője lehet az újkori erkölcstelenségnek és erkölcsi lazaságnak, az élet léha és betegesen romantikus felfogásának, a luxus és a kaland istenítésének, a frivolság és erotizmus ezer csillogó, behízelgő, megéjtő kísértésének. Hanem abban is, hogy pozitív irányban új és széles lehetőségeit tárja fel az igaz, nemes és szép eszmék, nevezetesen a keresztény életstílus és katolikus eszmeiség szemléletes bemutatásának. Mily hatalmas eszköz lehetne a film a vallásos szépnak s igaznak felragyogtatásában, nemcsak éppen a krisztusi passió és esetleg egy-egy eucharisztikus kongresszus érzékeltetésében, hanem a hit igazságainak, az Egyház történetének, vértanuinak, hőseinek, szentjeinek, hithirdetői és karitatív tevékenységének szemléltetésében, a hitvédelem ezer segédeszközének alkalmazásában, például a növény- és állatvilág berende-

zése célszerűségének felmutatásában! Természetesen a tárgykörnek nagyszerűsége itt nem elég, hanem a művészi feldolgozásnak is arányban kell állnia a téma mindent felülmúló magasztosságával; máskülönben éppen itt érvényesül szomorú kegyetlenséggel az elv, hogy a fölségestől csak egy lépés választja el a nevetiségest.

A FILM kérdésére maga XI. Pius pápa hívta fel a katolikus világ figyelmét a *Vigilanti cura*-ban. A katolikus film-kultúra ápolására több más központon kívül újabban Rómában is létesült katolikus filmközpont, a SACRA (Società Anonima per le Cinematografia Religiosa e Apologetica). Kíváncsinos volna, hogy a különféle központok (a Central du Cinéma Franciaországban, a Centro Cattolico Cinematografico Itáliában, a Legion of Decency Észak-Amerikában, Belgiumban a D. O. C. I. P. és O. C. I. C.) egységesen az egész világra kiterjesszék tevékenységüket.

Nem csekélyebb a rádió jelentősége a mai eszmeterjesztésben.

A RÁDIÓ mindenkit elér, minden osztályt és szellemi irányt a bűvkörébe von. Jobban, mint a sajtó, mert bizonyos irány sajtóját rendesen csak ennek az iránynak hívei veszik figyelembe, míg a rádió egyetemes jellegű: már csak kíváncsiságból is gyakran meghallgatnak benne ellentétes irányú előadásokat azok is, akik azzal ugyancsak nem azonosítják magukat. Egy csavarásba kerül a fáradtság és tanuk nélkül hallgathatunk keresztény igehirdetést vagy kommunista programbeszédet, vehetjük a Vatikán rádióállomását, avagy Münchent és Moszkvát. A rádió megszüntette azt a határzárát, amellyel az egyes hatalmak még a világháború folyamán is népeiket az ellenséges eszmék által való befolyásoltatásától óvni törekedtek. Ma egy államférfi a maga álláspontját a rádión keresztül az egész világgal ismertetheti, anélkül, hogy a világ bármely hatalmasságának módja lenne rá, hogy szavának útját szegje. Egy újszerű szellemi hódító hadjárat lehetőségei vannak adva ezzel; a hódító az ellenséges területen is akadálytalanul dolgozhatik, híveket verbuválhat a maga eszméi és törekvései számára. Nincs

komoly védekezés ellene. Ez a helyzet az igazság hirdetői számára is csodálatos, új lehetőségeket jelent. A rádió technikája útján egész pogány birodalmakat lehetne teleszórnival a kereszténység eszméivel, Moszkvát és Szovjet-Oroszország irtózatossá tételét valósággal tele lehetne hinteni a marxizmus és harcos istentelenség cáfolásával! Materialista tömegeket lehetne az istenhit és kereszténység tündöklő szellemi fölényére figyelmeztetni. Pogány birodalmakban a keresztény eszméket népszerűsíteni. Szellemi rabszolgaságba süllyesztett, vallási életükben elsorvasztott népeket lehetne ismét hittel, Isten iránti bizalommal és a katolikus igazság verhetetlen fölényének gondolatával eltölteni! A Krisztus-tagadók és Krisztus-gyűlölők terroristáinak gonosztetteit, vérengzéseit, világámtörését vagy az újpogányok mellébeszéléseit a saját áldozataik milliói előtt lehetne leleplezni és ezen keresztül a marxizmus, a harcos istentelenség és újpogányság világörületét kimutatni. Protestáns országokban lehetne hirdetni a keresztény únió nagyszerű vízióját. Nem kár-e, hogy ezt a helyzetet a mi táborunk nem siet kihasználni? Tág munkatér nyílik itt előttünk akár azzal, hogy szorgalmasan részt kérünk az igazság számára s szembehelyezkedünk a divatos tévedésekkel a nyilvános rádiókban, akár azáltal, hogy ahol lehet, külön katolikus leadókat szervezünk.

Általában szervezési hiba, ha csak olyan eszmeterjesztő eszközökhöz nyúlunk, amelyek mindenestül a kezünkben vannak: ha csak saját sajtónkra, irodalmi központjainkra, film- vagy színi-vállalatainkra stb. építünk. Nincs és nem is lehet annyi pénzünk, hogy saját propagandaeszközeinkkel minden embert, minden társadalmi osztályt és országot elérhessünk; azonban igénybe vehetjük a propagandának azokat az eszközeit is, amelyek nem a mieink, de mindenki által elérhetők. Ilyenek bizonyos fokig az állami és társadalmi mozgalmak szócsövei, a nyilvános iskolák roppant apparátusa, a színtelen sajtó és irodalom, könyvkiadás és színház, rádió és film hatalmas publicitása, az általános ifjúsági és munkásmozgalmak s a ma oly nagyjelentőségű sportélet. Természetesen mindig úgy,

hogy ezáltal saját e nemű kezdeményezéseink kárt ne szenvedjenek, nevünkkel és közreműködésünkkel közönyös vagy idegen érdekeltségű lapokat s más vállalkozásokat a szükség határán túl ne támogassunk s ezzel az emberek lelkében zavart s botránkozást ne okozzunk.

A ROHANÓ TECHNIKA évente új eszmeterjesztési lehetőségeket nyit meg, amelyeknek saját üzemünkben való igénybevétele sokszor messze túlhaladná anyagi teljesítőképességünket s mégsem vinné el eszméinket mindenfelé, ahová kellene. Oda kell tehát hatnunk, hogy eszméink megfelelő formában az általános kulturális propaganda vonalán is eljussanak a nagy tömegekhez. E tekintetben tanulhatunk a nemkatolikus felekezetektől, amelyeknek ritkán van külön napisajtójuk, nagystílű eszmeterjesztő üzemük, de annál kiválóbban értenek ahhoz, hogy az általános sajtót s más eszmeterjesztő eszközöket a saját céljaik szolgálatába állítsák. Részünkön gyakori hiba, hogy csak a magunk kis egyesületi színházát, filmjét, a saját sajtónkat, iskoláinkat, stb. szoktuk a keresztény eszmeterjesztés céljaira felhasználni s a nyilvános intézményekben helyet és szót kérni nem merünk. Természetes, hogy e kölcsönbe, sőt idegenbe dolgozás ritkán elég-séges a saját eszméink teljes kifejtésére s azért mellette szükséges marad a saját propagandaapparátusunk kiépítése is. A nagy tömegekhez egyenes utakat is kell vág-nunk, saját terjesztő technikánkra is berendezkednünk.

Olyan feladat ez, amelynek teljes jelentőségét még csak kevesen ismerték fel köztünk. Még ott tartunk, például az irodalom terén: ha egy könyvet vagy könyvsorozatot nagy példányszámban akarunk elterjeszteni, egy-egy jól kiépített zsidó vagy liberális terjesztővállalathoz keli fordulnunk; ez talán soktízezres példányszámban helyezi el könyveinket, amelyeket egyébként csak néhány ezer példányban helyeztünk volna el, de viszont a bevételnek 50—60 százalékát magának tartja meg s mindenegyes sikerült üzletével megint csak a maga terjesztő hálózatát s annak egyeduralmát erősíti.

Terjesztéstechnikai hálózatunk kiépítése új munkaterületet jelent, amelyen ugyancsak szakemberek egész sorára volna szükség, hogy lépésről-lépésre visszahódít-

suk a legnagyobb hatalmasságot: a nyilvánosságot. Olyan kérdések ezek, amelyek szakszerű rendezést kívánnának minden nagyobb városban, minden országban s részben nemzetközi vonatkozásban is: enélkül hatalmas tevékenységi lehetőségekről mondunk le.

d) Ide tartozik az is, amit az erő *propagandájának* nevezhetnénk. Az eszmei befolyásoláson túl a katolicizmusnak erőt is kell mutatnia, éreztetnie kell a maga helyén és idejében a maga hatalmi fölényét.

NEM GYÜLOLETESEN, nem az elnyomni-akarással, gőg és haszonlesés szándékával, hanem úgy, hogy a gyengéknek, akiknek csak a hatalom imponál, a maga nagyságát, akarni- s ellenállni-tudását kimutassa s ahol az igazság érvényesülésének hatalmi akadályai vannak, ott ezek ellenében a maga súlyával érvényesülést szerezzen. Ezen a téren is tanulhatunk az államtól, a politikai pártoktól, a társadalmi közületektől. Az állam s a politikai pártok nemcsak rábeszélnek és szóval propagandáznak, hanem erőt, sokszor nagyon nyers erőt is mutatnak s ezzel szereznek érvényt a maguk igényeinek. A szociáldemokrácia, amíg hatalmon volt s ahol még hatalmon van, néha szinte csak azért rendezett nagy sztrájkokat, hogy híveinek harci készségét fokozza s a maga fontosságának tudatát mindenekelőtt a saját táborában szilárdítsa. A Krisztusország híveinek sem kell az erő érvényesülési eszközeiről mindenestől lemondaniuk, annál kevésbbé, mert az erő öntudata a saját táborunk belső szilárdságát s győzelmi akarátát is növeli.

Mivel fejtheti ki a katolikus tábor az erő propagandáját? Mindenekelőtt öntudatának erőteljes éreztetésével az egyes hívek részén. Ha az Egyház nagysága, számbeli fölénye, történeti érdemei, ragyogó szervezettsége, világjelentősége csakugyan mélyen átjárja híveinket, ezeknek vallási öntudata önként is a társadalmi erőhatás megnyilatkozásait fogja eredményezni.

AZ ERŐ PROPAGANDÁJA például az, ha katolikusaink társadalmi viselkedésükkel megfelelő nyomatékot adnak Egyházunk elveinek. Ha például böjti napon tüntetőleg

visszautasítják a húseledelt vagy ilyen napon asztalhoz való meghívást is csak a böjti tilalom tiszteletbentartásának kikötése mellett fogadnak el; ha nem részesítik társadalmi elismerésben az egyházellenesen kötött házasságokat és szükség esetén kívül nem tartanak fenn látogatói viszonyt az ilyen álházasságban élő párokkal. Az ilyen viselkedésnek, főleg ha rokoni vagy társadalmilag súlyt jelentő részről jön, rendszerint megvan a maga üdvös hatása.

A katolikus öntudat erőnyilvánulását azonban nagyobb keretek közt is szorgalmazhatjuk. E célt szolgálják körmeneteink (az ájtatossági célon túl), tömegfelvonulásaink, zarándoklataink, nagygyűléseink, kongresszusaink. Még inkább az egyenesen jogvédő és jogkövetelő tömegmegmozdulások egy-egy szembeötlő támadással, sérelemmel, veszéllyel szemben. Ilyenkor a tömegmegnyilatkozások különösképp jók, mert nemcsak kifele jeleznek erőteljes tiltakozást, hanem ugyanakkor alkalomul szolgálhatnak magának a katolikus tábornak felpezsdítésére s öntudati szilárdítására. Ha az ilyen tömegmegmozdulásoknak nem látszik is azonnal hatásuk, a hatás mindig megvan: akadályozza az ellenséges irányok aggálytalan, folytonos térfoglalását, befelé pedig edzi és talpraszólitja a katolikus tábort, főleg az ifjúságot s a harcos lelkületű elemeket, amelyeket viszont elcsüggesztene és bizalmukban megingatna a látvány, ha Egyházuk örökké a tehetetlenül sopánkodó Hamupipőke szerepében szerénykednék.

Az erő propagandájának ugyancsak állandó keretet a *katolikus szervezetek* folytonos építése által kell adnunk. Gyakori panasz, hogy ezer apró egyesületbe tépődünk szét, helyett, hogy kevés, de imponáló erejű szervezetekbe sorakoznánk. Nem hiába siet minden egyházüldöző kormányzat elsősorban a katolikus egyesületi életet megszüntetni: jól tudja, milyen erő rejlik abban. Ahol az egyesületi és szervezeti élet az erőnek bizonyos fokát elérte, ott viszont sokszor a kifejezetten ellenséges érzületű nyilvános tényezők sem mernek hozzányúlni többé.

A KATOLIKUS SZERVEZETI ÉLET ELLEN néha azt hozzák fel, hogy túlságosan elvonja a híveket a családi élet-

től. Félreértés! Hát a templom s a hivatal nem vonja el őket onnan bizonyos fokig? S nem jobb-e, ha a katolikus hívő azt az időt, amelyet egészében úgysem töltene otthon, inkább a katolikus egyesületi életben tölti, mint ellenséges vagy közönyös mozgalmakban?

b) Az igazságvédelem és igazságterjesztés megszervezése.

Egyéni és szervezeti igazságvédelem. — Örökös és szervező központok a védelem és terjesztés munkájában. — A vallásellenes mozgalmak megelőzése s visszaszorítása.

A mondottak mind alkalmas technikai eszközei az igazságterjesztésnek, azonban magukban véve jelenthetnek merőben egyéni vagy csoportok által, egymástól függetlenül végzett munkát is. Ez az egyéni munka, főleg ha messzebb hordó technikai eszközökkel dolgozik, az eszmeelterjesztés sikján sem megvetendő teljesítmény. Népünk s értelmiségünk jelentős tömegeinek állandó készenléte s éber örködése a társadalom különféle pontjain a folyton adódó támadásokkal vagy téveszmékkel szemben, a szakadatlan világnézeti felvilágosítás ezer meg ezer meggyőződéses hitvalló által: hatalmas hitszilárdító munka, amely maga is igazi erőművé lehet, főleg ha általa a krisztusi igazság hangja elhat oda is, ahová a templomi prédikálás nem jut el. Mégis, éppen ennek a szélesvonalú egyéni s élő apologetikának folytonos megtermékenyítésére, valamint a nagyobb arányú s nehezebb stílusú igazságterjesztés érdekében az egyéni munka mellett ki kellene építeni a *szervezeti igazságvédelem és igazságterjesztés* műveit is: egy szellemi Maginot- vagy Siegfried-vonalat a krisztusi igazság védelmére s terjesztésére.

A szervezett munka kettőből állna: az összes elérhető technikai módszerek felöleléséből s az egész munka egységes, tervszerű, nagystílú irányításából. Az egyéni és szervezetlen munka, mégha tömegesen jelentkezik is és értékes technikai eszközökkel dolgo-

zik, sohasem érheti el a szervezett munka teljesítő-képességét.

Ma szervezett és nagyarányú védekezésre van szükség, amint szervezett és szakadatlan a támadás is, a valótiátságok felújítása, az igazság elhomályosítása. Nem elég helyel-közzel visszautasítanunk egy elő-törést, helyreigazítanunk egy téves nézetet. Pergő-tüzet nem lehet egy-egy szórványos visszalövással hatástalanná tenni.

Szervezettnek kell lenni a mi részünkön minden-előtt az *örködésnek*, azután a *cáfolatnak* és helyesbi-tésnek és végül az *igazság pozitív kifejtésének*. Mivel az ellenfél állandóan szórja szét a tévelyt, nekünk is állandóan résen kell lennünk, figyelnünk az ellensé-ges mozdulatokat, szünet nélkül folytatnunk a felvilá-gosító s helyreigazító munkát. Nem volna szabad 24 órának elmúlnia, hogy a védelem gazdátlan maradjon s az Anyaszentegyház homlokára sár hullhasson anél-kül, hogy valaki kötelességszerűen szembe ne szálljon a dobálóval.

Ha odatúl a mi hitrendszerünket állandóan nevet-ség tárgyává teszik, vagy kézlegyintéssel akarják el-intézni, nekünk is állandóan résen kell lennünk s a konkrét vádak vagy torzítások kiigazításán túl a hitel-lenség eszmerendszerének hibáit, ellentmondásait, bal-fogásait szakadatlanul pellengérré állítanunk. Ne han-gozhassék el támadás, gyanúsítás, ferdítés, álokosko-dás, az Egyház ellenségeinek igazságtalan magaszta-lása, a kereszténység bármely tételének, személyének vagy intézményének lekicsinylése vagy kedvezőtlen bemutatása, hogy azonnal ne jöjjön rá minél széle-sebb nyilvánosság előtt a körülményekhez képest finom vagy erélyes, közvetett vagy közvetlen, tudo-mányos vagy népies, de mindig alapos és hatásos helyreigazítás. Előadótermekben, főiskolai katedrákon, parlamentekben, megyei vagy városházi gyűlésen, saj-tóban, irodalomban felbukkanó tévedésre s valláselle-nes megnyilatkozásra ugyanott vagy másutt, esetleg magánlevél vagy nyiltlevél útján, de azonnal jöjjön

válasz is, cáfolat, helyesbítés. Nem durva, polemizáló hangon, nem személyes élel vagy sértő modorban, nem a kákán is csomót keresők kicsinyes okvetlenkedésével, hanem méltósággal, józanul és határozottan. Ne a szenvedély vigye a válaszban a szót, hanem a tárgyilagasság; de az ellenfél szokja meg, hogy büntetlenül többé az igazságot támadnia vagy ferdítenie nem lehet.

LESZ ESET, amikor az ellentmondás közvetlenül csak annál hevesebb visszavágásra ösztönzi a hazugságban maradt ellenfelet; lehet, hogy dühös toporzékolással próbál visszaütni s inkvizíciót, jezsuitizmust, sötétséget és bagolyvárakat emleget. Mi ne kövessük ezen az ösvényen, de ne is riadjunk vissza miatta. Hanem ha az ellenfél újra hazudik vagy téves állításokat kockáztat meg, mutassunk rá ismét nyugodtan s fölényes alapossággal, hogy téved és miben téved. A józan harmadik személyeket ezzel a higgadt tárgyilagossággal nyerjük meg s maga a toporzékoló később valószínűleg óvatosabb és mérsékeltebb lesz, mihielyt egyszer érezte, hogy a vitában erkölcsileg és tárgyilag alulmaradt.

*

A jelzett szervezett munkának vitelére, irányítására s közvetlen ellátására mindenkép kívánatos, hogy minden nagyobb városban, főleg minden országos központban külön e célra *munkaközösségek*, *akcióközpontok* létesüljenek. Ezeknek kellene a felvilágosító munkát katonás tervszerűséggel s beosztással irányítaniok s nagyrészt végezniök is. Munkásságuk valószínűleg époly hamar éreztetné hatását, mint ahogy háborúban azonnal megelevenedik az egész gyalogsági front, mihielyt a tüzérség és szervezett légvédelem is akcióba lép.

Ezeknek az akcióközpontoknak állandóan figyelniök kellene az illető város vagy országrész egész közoktatását, közéletét, sajtóját, könyvkiadványait, irodalmát, filmjét, rádióelőadásait, a rádiós hírek megszövegezését, a falragaszokat és reklámokat, a szóra-

közóhelyeket, megállapítaniok a szakszerű elhárítás módozatait s azonnal akcióba lépniök, mihelyt erre szükség van. Az ilyen szervezett védőmunka sokfelé hamarosan véget vetne a téveszmék szabad és gátlatlan terjesztésének. Nemcsak a közgondolkodásra általában, hanem a közéleti tényezőkre is hatással lehetne. Emellett a pozitív igazságterjesztés és kultúra-irányítás minden alkalmát meg kellene ragadnia.

KULONÓSEN OTT KELLENE az ilyen vallásvédő központoknak helytállni, ahol erősen vallásellenes törekvések mutatkoznak s a türelmetlen egyházellenesség újabb erőszakos fellépésre készül. Az üldözést rendesen szellemi pergőtűz, a támadások szenvedélyes és rendszeres megsűrűsödése szokta megelőzni; megokolt tehát, hogy ilyenkor a mi védelmi vonalunkon is fokozott és szervezett munka folyjék. Ha a múltban így tettünk volna, ki tudja, hány vallásellenes intézkedést, hány üldözést akadályozhattunk volna meg. A ki-kiújuló s gyakran brutális kíméletlenséggel folytatott egyházüldözés szakadatlan leleplezése végre is közhangulatot teremt, gondolkodóba ejti a becsületes embereket s az egyes országokban eleve elhárító lépésekre indítja őket minden egyházüldözési kísérlettel szemben. Egyetlenegy országban sem lehetne egyházüldözés, amelyben a vallásos gondolat hívei idején gondoskodnának arról, hogy a közvélemény minden egyházüldözésnek még a gondolatától is eleve visszaborzadjon.

Meg lehet érteni, miért lehetett a XX. század első évtizedében Franciaországban, Portugáliában nyílt egyházüldözés, miért ülhetett nyeregbe Oroszországban a bolsevizmus, miért üthetett meg az újpogányság egész országokban oly kíméletlen, egyházüldöző hangokat. Németországban az alkotmányfordulat előtt jól szervezett katolikus élet folyt, de a közvéleménynek bizonyos türelmetlen egyházellenességével szemben, főleg a szabadgondolkodók és marxisták roppant tömegei felé komolyabb elhárító és védelmi intézkedések megfelelő mértékben nem történtek, mint ezt a német katolikusok vezérei most utólag maguk meaculpázva megállapították. Így az elnyomás felé az út a közgondolkodásban meg lehetősen nyitva maradt.

A vallásszabadság gondolatát, a mások vallásos meggyőződésének s a vallási testületek szabadságjogainak abszolút tiszteletben tartását mint a műveltség soha többé kétségbe nem vonható elemi követelményét kell a közvéleménybe beleégetnünk s minden kísérletet, amely a vallásszabadság megrontására törekszik, azonnal a legsúlyosabb megnyilatkozások özönében, a minden oldalról felébredt tiltakozások áradatában kell elfojtanunk. Akkor nehezebben szánja majd rá magát egy mégoly ellenséges kormányzat arra, hogy rendszerint amúgy is terhes szekerét még felesleges világnézeti és egyházpolitikai ellenállással is megakassza.

DE A MÁR BEKÖVETKEZETT üldözés ellen is hatásosan védekezhetünk, ha megfelelő technikai szervezettséggel, például nemzetközi tömegmozgalommal és összefogással fordulunk a vallásszabadság megtiprói ellen. Még a szovjetnek is kellemetlen, ha a külföld teljes mértékben tudomást szerez azokról a vallásellenes merényletekről, amelyeket elkövet. Kezdeményezésünkre esetleg egy *nemzetközi vallásszabadságvédő liga* jöhetne létre, amely milliószámra gyűjtené össze a csatlakozókat a világ minden országából, esetleg valamennyi keresztény felekezet tagjai közül is, akik ígéretet tennének, hogy minden vallásüldözés ellen az egész vonalon állást foglalnak, ezeknek az üzelmeknek a leleplezését a „suttogó propaganda” eszközeivel terjesztik, a vallásüldöző országokkal lehetőleg sem gazdasági, sem társadalmi összeköttetést nem tartanak fenn, azokba nem utaznak és ott nem nyaralnak, könyveiket nem vásárolják stb. Ilyen tömörülés számára némi agitációval nem lenne nehéz igen jelentékeny tömegeket megnyerni — a vallásszabadság gondolata még mindig népszerű fogalom — s ez jelentene olyan szankciót, amelyet a vallásüldöző kormányok kénytelenek lennének tekintetbe venni; ugyanúgy, ahogy az amerikai filmgyártás kénytelen volt az Erkölcsvédő Liga követeléseivel számolni.

A védekezés ilyen nagyobbarányú megszervezése felé eddig legföllebb félénk és tapogatózó lépések történtek, egyik országban több, másokban kevesebb,

vagy szinte semmi. Pedig a tapasztalás nem igazolja a gyors lemondást. Egyes helyeken s országokban szinte kézzelfogható, hogy a kezdetben mindenható s minden pozícióba befurakodott vallásellenesség engedni volt kénytelen s végül háttérbe is szorult, ha az igazság bajnokai nem nézték tétlen sopánkodások közt a hazugság feltolakodását, hanem minden adott esetben azonnal védelmére keltek a megtámadott igazságnak: mindig újra, fáradhatatlanul, imponáló és meggyőző erővel vették védelembe a szent ügyet, leleplezték, megbélyegezték, nevetségessé tették a gőgösen terpeszkedő destrukciót. A helyzet lassanként, napról-napra megváltozott, s végül odajutottunk, hogy mindenki elfordult az ellenség jelszavaitól. Sokszor ami tegnap még egyedül elfogadható világszemléletnek látszott, azt ma már mindenki elutasítja és szégyenli, s letagadná, hogy valaha, nem oly rég, ő maga is arra esküdött (ilyen pl. nálunk a szabadkőművesség).

Mindezek alapján elmondhatjuk: az igazság terjesztése s vele a Krisztusország megalapozása szempontjából még igen jelentős lehetőségek fekszenek előttünk, amelyeket eddig csak csekély részben használtunk ki. A komoly krisztusi hódítás erős akarata mellett is feladatok előtt állunk, amelyeknek rendszeres munkabavétele mellett nem haladhatunk el tovább közömbösen.

Kiszámíthatatlan megújulás származhatnék abból, ha az Anyaszentegyház, amelytől ellenfelei mindenelőtt a közvéleményt s a közszeretetet hódították el, céltudatos eszmeterjesztéssel első helyen épp a közvéleményt és közbizalmat szerezné vissza.

Keresztény kultúráirányítás.

Amint az államvezetés nem állhat meg a maga jogainak elméleti elismertetésénél, célkitűzéseinek védelménél s a szembenálló törekvések letörésénél, ép-úgy a hódító kereszténység sem érheti be az önvédelem és közvéleményalakítás feladataival, hanem belső

életének, értéktermelő vitalitásának teljes kifejtésére is kell törekednie. Más szóval: keresztény kultúrát kell alkotnunk s élnünk, amely a maga belső gazdagságával érvényesül és hódít befelé és kifelé. Minél egészségesebb, tisztább, mozgalmasabb keresztény légkört sikerül teremtenünk, annál duzzadóbban sarjad benne s annál ellenállóképesebbé szilárdul a vallásos gondolat és élet. Nehéz az emberektől, főleg magasabb értelmi színvonalon állóktól, teljes keresztény életet kívánni, ha a környező légkört nem tisztítjuk meg, ha a hit s a hitélet éles és állandó feszültségben szegődik szembe a környező kultúrával, annak tagadhatatlan értékeivel, kimagasló képviselőivel, vívmányaival és intézményeivel. Megtízszerezhetjük híveink számát s a kereszténység még mindig válságban marad, ha minden vallásos megmozdulásunk egy krisztusellenes művelődés világrendjébe ütközik bele.

Ma pedig kultúránk számos eleme csakugyan mélyen keresztényellenes, hiszen a hitetlen bölcselet és a forradalmak talajából nőtt ki s történetileg épűgy, mint társadalmilag mereven szembenáll a kereszténység elveivel. Uralkodó bölcseletünk minden régi s új tévedésnek kaput tár, de a keresztény bölcselettel szemben hűvösen elzárkózik, világszemlélete a panteizmus, kantizmus és agnoszticizmus közt hullámszik, természetudományunk a darwinista materializmus sokszor megcáfolt, hivatalosan nem védett, de gyakorlatilag alapul fogadott szélsőségeit követi, történetírásunk jórészt katolikusellenes, államtanunknak alapelve sokáig a liberalizmus és államistenítés volt, ma pedig a nemzetistenítés hódít teret, szociológiánk úgyis szólva csak a kapitalizmus és a szocializmus két végétét ismerte, oktatásügyünk rendszere a pozitívizmus és liberalizmus szülötte, irodalmunk, sajtónk, művésztünk széles arányokban süllyedő.

ELKERESZTÉNYTELENEDETT KULTÚRÁNK sajátossága, hogy bár nincs semmiféle közös alapja, pozitív világszemlélete s minden rendszerének körülbelül ugyanannyi az ellenzője s bírálója, mint a vallója és védője, mégis

a maga tagadólágosságában egységesen fordul a kereszténységgel szembe, amely pedig néhány száz évvel ezelőtt még elismert közös alapja volt minden európai művelődésnek. Sajátos vonás az is, hogy a nyilvános életben gyakran olyanok is e kultúra negatív elveihez igazodnak, akik egyébként hívő keresztények.

Meg lehet-e fordítani mai művelődésünknek ezt az irányát? Egy sokban beteg vagy fogyatékos kultúra helyén uralomra lehet-e még egyszer emelni a keresztény kultúra hegemoniáját? Lehetséges-e, hogy a közvélemény Krisztushoz térésével egyidejűleg a művelődési atmoszférát is keresztény szellemmel töltsük el?

E kérdésre igennel kell felelnünk, feltéve, hogy akadnak köztünk szellemi kiválóságok, akik a kulturális életben fordulópontot jelenthetnek s hatóerejüket tudatosan fel is használják a közművelődés kereszténnyé tételére.

A modern kereszténytelen kultúrának éppen negatív s világnézetileg tanácstalan jellege, bázistalansága, ez a nem annyira pozitív téveszmékből, mint inkább gondolati vákuumból eredő divatos agnoszticizmus voltaképp maga is tág teret nyit a pozitív keresztény kultúráteremtő munkának, a jobb érvényesülési lehetőségének. Éppen a legmélyebb szellemek valósággal éheznek egy mélyebb s biztosabb kultúra után. Adjunk jobbat, mint aminőt a kereszténytelen kultúra nekik nyújtani tud s akkor művelődési életünk is közeledni fog a keresztény megoldásokhoz.

A keresztény kultúraalakítás feladatai.

A magasabbfokú katolikus eszmetisztázás fontossága. — Korszerű kérdések feldolgozása hittudományi, államtani, családvédelmi, nevelésügyi és szociális téren.

Mi lenne ennek a keresztény jellegű kultúráteremtésnek és kultúraigazításnak célja s várható eredménye? Mindenekelőtt az Egyház nagyobbfokú rehabilitációja a köztudatban. A kereszténység vezérszere-

pének újabb érvényrejuttatása a szellemi életben. Ennél is inkább azonban az, hogy így a keresztény gondolat a mindenkinek lelken égő korkérdésekkel kapcsolatban is tisztább fényben ragyogna fel, több tartalmat, időszerűséget, sugárzó erőt kapna s alkalmasabbá lenne a tömegek mai életének irányítására. Mert amíg a keresztény tan csak katekizmusi általánosságban s időfeletti elvontságban áll a közönség szeme előtt s részletes alkalmazásának módja a szellemi és társadalmi élet egész hálózatára keresztültanulmányozva és átgondolva nincs, addig a cselekvés sem lehet céltudatosan keresztény s az élet kereszténnyététele is szép szó és álom marad.

A hódító kereszténységnek s az egyetemességre törekvő apostolkodásnak talán éppen itt van a leg-sorsdöntőbb s egyben legnehezebb kérdése. Rengeteg ellenkezés az Egyházzal szemben, rengeteg meg nem értés és hűtlenség a kereszténységgel szemben származik onnan, hogy gondolatilag sincsenek tisztázva a korkérdések s a hit kapcsolatai: az Egyháznak és kereszténységnek az emberi haladáshoz, a társadalmi és gazdasági berendezkedéshez, az egyre felmerülő újabb és égető korkérdésekhez, a nemzetközi élet nagy igényeihez való viszonya. Talán még elméletileg sem. Amíg ezt az eszmetisztázó munkát mindenekelőtt magunk közt el nem végezzük, addig a katolicizmusnak minden fontos részletterületen pontosan körülhatárolt kulturális programot sem adhatunk, még kevésbé beszélhetünk egyetemes, átütő hatásról a társadalomra, szellemi hegemoniáról, eleven, irányító, fénykévéket sugározató erőhatásról. Addig az emberi művelődés és a kereszténység lényegében két külön világ marad.

Vessünk fel csak illusztrációként néhány idevágó kérdést.

Itt van mindenekelőtt maga a *teológia s a vele kapcsolatos tudományok*. Valamikor az Egyház az egész művelt világot lázbaejtette a maga elevenen lüktető, hatalmas arányokban s bámulatos önállósággal dolgozó teológiai munkásságával. Mindenki együtt

filozofált, disputált és érvelt vele, az emberek a piacon, az országnagyok az ország ügyeinek intézése közben dogmákról vitatkoztak. A szentatyák, később a középkor nagy skolasztikusai Szent Tamással élükön, majd az újkor elején a skolasztika lángelméi: Vittoria Ferenc, Suarez, Mariana s mások az egész erkölcsi és nemzetközi szellemi életet magukhoz bilincseltek, problémáik éles és perzselően korszerű fénykévéjébe vonták. Az epigonok kora viszont e teológiai virágzások után mindannyiszor benne rekedt a szinte gépies ismétlés, iskolai kommentálás és szélesretaposás módszereiben, vagy legalább is nem tartott lépést a kor szellemi forrongásaival, fürgeségével és problémalátásával. Ma is vannak kiváló katolikus bölcseleink és teológusaink, egyik országban több, a másokban kevesebb, akik igyekeznek tudásukat a korszerű keresztény kérdések tisztázására fogni, de mintha egyházi tudományosságunk egésze kissé nagyon is elmaradt volna attól az iramtól, amely régebbi korok sajátja volt s egyedül képesítheti a tudományok királynőjét királynői tisztjének gyakorlati kifejtésére. A keresztény bölcselet nem egészen ok nélkül került le a közfelfogásban a lábjegyzetben elintézhető kuriózumok közé, amelyekre senki sem kíváncsi többé, épúgy, mint ahogy a hitudományi üzem túlságosan elszigetelte magát az élettől. Idegen világban mozog s idegen nyelvet beszél, nem fordítja le azt a mai élet gondolatvilágának kifejezéseire. A skolasztikai módszer kitűnőségének tudatában egy kicsit mellőzi ennek a kitűnőségnek kitűnő alkalmazását a kor kérdéseire, a társadalom igazi szükségleteire, a szellemeket ma mozgató kérdésekre s arra a nyelvre, amelyet a mai ember beszél és megért. Figyeljük meg keresztény bölcseleti vagy hitudományi szakfolyóiratainkat, az elvontságok s magukban igen értékes részletkutatások mellett mily kevés a tárgyalt kérdéseknek az élettől, a társadalom égető problémáival való kapcsolatuk! Csoda-e, ha ezeket a folyóiratokat nemhogy világiak nem olvassák, még egyetemi tanárok sem, hanem a papok közül is

legfőbb a szakemberek? Pedig ma sincs hiány az étellel szorosan kapcsolatos, a kor sebeire tekintő és mégis mélyen tudományos kérdésekben. A keresztény bölcselet, a teológiai ismeretelmélet, a dogmatika, az apologétika, szentíráskutatás, egyháztörténet, erkölcstan terén még rengeteg a felderíteni való s nemcsak a tiszta elmélet síkján, hanem a gyakorlati és időszzerű kérdésekkel való eleven kapcsolatban is.

MEGDÖBBENTŐ, ha éppen a kor szellemiségét közelebről érintő tudományszakokban, például az ókereszténység történetének felkutatásában, a szentírástudomány számos részében, a dogmafejlődés vagy a mai korra alkalmazott társadalmi erkölcstan síkján, nem utolsó helyen a szociológiában nem mindig mi katolikusok vezetünk, vagy ha idevonatkozó munkánk inkább negatív, elhárító, bíráló, mint pozitíven építő s iránytszabó. Megdöbentő, ha morális teológiánk sokfelé ma is merő kazuisztikában merül ki, ha erkölcstani gondolatfűzésünk véget ér a VI. parancs elemzésében, mikor a modern erkölcstani problémák egész özöne erjed és hullámszik körülöttünk. Megdöbentő, ha hitbuzgalmi irodalmunk maga is egyre azokat az ezerszer elnyűtt gondolatokat variálja, amelyek egy szűk és eszmeszegény aszkétizmust tartanak szem előtt, holott épp a lelki életnek bőven lenne mondanivalója a ma gyermekének, a jelenkori szellemiség emlíni nevelt nemzedékeknek is? Roppant szegénységi bizonyítvány lenne, ha megengednők, hogy a kereszténység egy papi és szerzetesi különvilággá szűküljön össze, egy öncélú és zárt kaszt ügyévé zsugorodjék s észrevehetően megszűnjék a kor s a társadalom égető kérdéseinek eleven eligazítója lenni; ha rendjénvalónak találunk, hogy legtehetségesebb embereink női szerzetek és jámbor társulatok adminisztrálásában fogyasztják el erejüket s nem érnek rá az igazán sorsdöntő korfordulatokat vigyázni, rájuk a krisztusi gondolat fényshóróját rávetíteni?

Magának a Katolikus Akciónak s a szervezett katolikus aktivitásnak általában van-e készre kidolgozott, *tudományos alapozottságú elmélete*? Van-e már tudományos „aposztológiánk”? Nem új és szokatlan-e

nemcsak ez a szó, hanem a mögötte rejlő fogalom is? Minden fontos kérdésre készen áll-e az alapos és többé nem vitatható válasz? Például a világiaknak az apostoli munkába való rendszeresebb bevonására, kiképzésére, közéleti feladataira vonatkozólag? A német katolikusok ugyan már külön Caritaswissenschaftal is próbálkoztak, de még magának a karitásznak sincs minden elvi kérdése világosan s végérvényesen felderítve, úgyhogy állam, közületek, felekezetek hozzánk járnának iskolába, valahányszor egy jótékonyági akcióban szakszerű útmutatást keresnek.

*

Ugyancsak sok a tisztázni és pótolni való a szellemi és társadalmi életnek ama közvetlenül világi jellegű *gyakorlati kérdései* körül, amelyekben milliók boldogulása vagy boldogtalansága múlik, amelyeknek elméleti tisztázatlansága borzalmas katasztrófákra vezethet. Tisztázatlanok ezek a kérdések, mert akik egyedül jelölhetnék meg a krisztusi elvek fényforrásai mellett a megoldásukat, ezekkel a problémákkal nem foglalkoznak eléggé behatóan s így ma sokszor csak a mellébeszélők és baloldaliak foglalkoznak velük, akik a helyes problémalátás kulcsának nincsenek birtokában. Elmondhatatlanul fontos lenne, hogy ezekben a kérdésekben a katolikus szellemiség mutasson irányt s rajta keresztül a katolicizmus ismét az őt megillető súllyal jelentkezze olyan fórumokon is, amelyek előtt csak elmélyült tudás és szellemi érték számít. Végzetes baj, ha azoknak engedjük át e kérdésben a hangadást és közvéleményalakítást, akiket merő politikai érdek, vagy pillanatnyi szükséglet, esetleg nyomorult emberi önzés sugalmaz, amikor e kérdésekhez nyúlnak. Annyi munka volna itt, hogy egész tudományos testületek dolgozhatnának benne, ott, ahol ma csak elszigetelten emelkednek ki itt is, ott is prófétai hangok; s gondoskodni kellene arról is, hogy e tudós testületek tanulmányainak eredménye a keresztény értelmiségi rétegekben kellőképp népszerűsítess-

sék és aprópénzre váltassék, ami ismét többnyire súlyosan elhanyagolt feladat.

Ilyen égető s mindenekelőtt tudományos tisztánlátást igénylő kérdések pl. *a nemzet és az állam* vagy *a háború és a béke* kérdései: a nemzeti vagy jogi, történeti és kulturális államelv problémája, a nacionalizmus fogalomköre s a nemzetek önrendelkezése, a háborúk mélyebb okai s ezeknek megszüntethetősége, a nemzetközi és nemzetiségközi béke ügye, a nemzeti-ségi feszültségek lélektana, egy etikai és reális alapon álló újszerű Népszövetség, a kölcsönös lefegyverzés, a nemzetközi szerződések erkölcsi hatálya s hasonlók. Megannyi fojtogatóan időszerű kérdés, amely körül tömérdek vezércikk és politikai szónoklat ellenére egyáltalán nem látunk tisztán s amelynek gyakorlati kihatásai mégis irtózatosan nagyok: rajtuk múlik a béke minden boldog áldása s a háborúk minden fizikai, kulturális, vallási és erkölcsi borzalma. Nem érdemelnék-e meg ezek a kérdések valóban, hogy a legjobb katolikus fejeknek egész kollégiumai, nemzetközi akadémiái folytassanak körülöttük legkomolyabb tárgyalásokat s szabjanak a történeti fejlődésnek a maguk súlyánál s gondolati fölényénél fogva elhatározó irányt? Nem kár-e, ha a katolicizmus a pápai megnyilatkozásokon kívül e kérdések terén szólásra egyenesen egyáltalán nem jelentkezik? Ha negatív színt maga közösíti ki magát a társadalomvezetés legkorszerűbb munkáiból?

HA A KATOLIKUS GONDOLKOZÓK a világháború szörnyűségei után meglátták volna ennek a mindenekelőtt szellemi feladatkörnek roppant aktualitását, válaszra váró megoldatlan problémáit s a kimondhatatlanul súlyos felelősséget, amely e téren mindenekelőtt órájuk hárul, már régóta talán legelsősorban ezekre a problémákra vetették volna magukat. Nemzetközi összefogással, mert csak úgy ismerhetik meg közvetlenül az ellentétek s az ellentétes felfogások okait és érveit s találhatják meg az eligazodás lehetőségeit. A háború kezdetén a tudósok és tudós társulatok siettek szégyenletesen egymást kölcsö-

nösen bojkottálni; mi mintha még mindig benne élénk ennek az egymást meg nem értő, egymás véleményére, vitáinak mélyebb okára nem kíváncsi, köcsönös, kereszténytelen elszigetelődésben. Ha a katolikus szellemi és nemzetközi megértés és értetés munkája idejében megindul, azóta talán lényegesen messzebb lennénk a háború kikerülésének ideológiájában s a közvélemény is kénytelen lett volna világlapjaiban és parlamentjeiben, nemzetközi konferenciáiban és külügyminisztériumaiban megfelelően foglalkozni a katolikus szellemiség meg-látásaival s indítványaival. A jelzett irányban nálunk sem hiányoznak jelentékeny és értékes kezdeményezések, tanulmányok, irodalmi alkotások (pl. a francia Gaston Fessard írásai), de ezek inkább elszigetelt jelenségek. Nem volna-e megszégyenítő, ha Gandhi vagy más nem-keresztény tényezők több érdeklődést tanúsítanának e lényegükben keresztény kérdések tanulmányozása iránt, mint a keresztény szellemiség hivatott képviselői?

Magának a *hazának* és *hazafiságnak* világot mozgató, nemes elhatározásokat, páratlan hősiességet, meleg egybetartozási érzést keltő, de sokszor ferde irányba térült, fékezetlenül csapongó s céltalan háborúkat indító eszméje sincs keresztény szempontból tudományosan kellőleg feldolgozva. Nem szólva arról, hogy sokak szemében a nemzet valóságos Isten-pótló fogalommá vált, amelynek jogai Isten jogai fölé kerültek, a fogalomzavar kitűnik abból is, hogy régebben az emberek egészen más értelmezést adtak a haza fogalmának, mint ma, sőt ma is más fogalommal töltik el e szót az egyes nemzetek. Amerika Egyesült Államai vagy Svájc felfogásában a haza mindenekelőtt nem nemzeti, legkevesebbé egynyelvűségen alapuló nemzeti államot jelent. Amerikában is van izzó hazaszeretet, de a faji együvértartozás minden fogalmi eleme nélkül, sőt a történeti hagyományok közösségének is lényegesen kisebb szerepével. Amiért bizonyos nemzeti túlfűtöttség alapján mi Európában véres háborúkat vívunk, azért Amerika egyetlen zászlóaljat sem áldozna fel. Ott az államtól közbiztonságot, jogvédelmet, kultúratámogatást s szabadságbiztosítást várnak,

nem presztízsbeli, nyelvi vagy faji délibábok kergetését vagy éppen patétikus hősködést, vagy nyelvterületek szerint való elhatárolást. Anélkül, hogy egy kevésbé tradíciókedvelő s inkább gazdasági célokra berendezkedett államiság eszméjét okvetlenül jobbnak s eszmeibbnek kellene elismernünk s más országok számára is például felállítanunk, mégis revízió alá lehetne vennünk azt a hazafogalmat és hazafiságeszmét, amely a szűk határok közé szorult nyelvi, történeti s népi sajátosságaihoz szívósan ragaszkodó európai nemzetgomolyag kicsinyes surlódásainak túlzottan nőtt árnyéka, s amely fiatal költők és politikusok, fantáziafűtött vezércikkírók és a sovinszta kollektív-önzés fanatikusainak álmodozásai alapján túlságosan is irracionális vonásokat állított be e nemes eszme fogalmkörébe.

AMIG EZ A TÚLNYOMÓAN érzelmiségre és kardcsörtetésre alapozott hazafiság csupán kedélyes önképzőköri szavalatokban, tulipánmozgalmakban és zengő pohárköszöntőkben éli ki magát, addig ártalmatlan, de veszedelmessé válik, ha végül is egyetlen európai farkasüvöltéssé rútitja a nemzetek érintkezését, félreértett s elnagyolt képzetekért, vagy éppen szép szólamok mögé rejtett csoportérdekekért vezényel mézsárszékre könyörtelenül milliókat s a háborúk rettenetes értékhamvasztó poklába taszít egész népeket. A föld nem sakktabla s az embermilliók a maguk boldogság- és nyugalomvágyával, családi, erkölcsi és művelődési igényeivel sem merő sakkfigurák, amelyekkel benzinkirályok és élre került államvezetők végnélkül dobálódzhatnak, azon az alapon, mert egy kellőképp ki nem forrott, ki nem elemzett, elméletileg komolyan meg nem vizsgált képzettársítás a dicsőség nimbuszával veszi körül az öldöklést és a tömeghalált. Annál szükségesebb lenne itt a több tisztánlátás, mert különben a másik végelet előtt nyílik meg a kapu s majd a nemzetellenes pacifizmus elméletei jutnak népszerűsége, amelyek viszont a nemzetet s államot minden eszmei jelleg feláldozásával csak az anyagi érdekvédelem biztosítójának látnák. Éppúgy megvan az a veszély is, hogy így a hazaszeretet csak területi és

presztiziskérdések körül izzik fel időnkint s a komoly honfiúi köteleességteljesítés, az erkölcsi alapon álló, mindennapi és gyakorlati hazaszeretet megrövidül általa.

Ha a katolikus szellemiségnek sikerülne ezt a problémát mindenekelőtt elméletileg s aztán gyakorlatilag megoldania, ismét a katolicizmusé lenne az érdem, hogy egy tömeggyilkos örület alól kihúzza az ideológiai alapot, a nemzetközi megbékélés felé vezette az emberiséget s a nemzeti élet s fejlődés számára neme-
sebb és okosabb célpontokat jelölt ki.

AZ EGYHÁZNAK SOKSZOR szemére vetik ellenségei, hogy nemzetközi: valóságban pedig mennyire nem éli ki nemzetközi képességeit s hivatottságát! Még szűkebb, papi vagy szerzetesi körökben sem! Figyeljük meg: sokszor papok állanak legmerevebben egymással szemben a nemzetközi fronton! Nem mintha megfélemedeztek volna a krisztusi igazság s szeretet parancsáról, hanem mert nem jutottak el odáig, hogy a legszorongatóbb nemzetközi kérdéseket mindenekelőtt legalább maguk közt tisztázták volna! Hozzunk össze két politikailag ellentétes nemzetbeli papot, akár nagyműveltségű szerzetest vagy teológiai tanárt: a krisztusi szeretet és türelem nevében *hallgatnak* az őket érzelmileg leginkább elválasztó kérdésekről, megkerülik a problémákat, nehogy bajt okozzanak, de *tárgyalni* már nem tudnak róluk; ehhez hiányoznak a kidolgozott közös alaptételek és biztosított alap gondolatok. Azt mondják: jó testvérek vagyunk, valójában pedig gondolkozásuk és érzületük mérföldnyire van egymástól, sőt élesen szembehelyezkedik egymással. Nem azokról szólunk, akikből a politikai szenvedély kéklő lángolása minden józanságot kiégetett, hanem akik egyébként tökéletesen józan és okos emberek s amellet mély krisztusi lelkületű, nemesérzelmű keresztények. Ha még ők sem találhatnak egymásra még elvileg sem, hogyan értse meg akkor egymást a nemzetközi érzelmi káoszban égő világ? Ennek a szörnyen visszás és káros helyzetnek végső oka is az elvek részletes kidolgozásának hiányában, a nézőpontoknak a véletlenre, a politikai és nemzeti agitáció jelszavaira alapozott különbözőségében keresendő.

Itt van továbbá a *család* problémája. A családé, amelybe mint meleg fészekbe s természetes keretbe állította bele maga a Teremtő az emberiség egyéni és közösségi fejlődésének minden sorsdöntő mozzanatát. A családé, amely legtermészetesebb őre s fejlesztője a különféle erényeknek, a jellemalakulásnak, a jóságnak és szeretetnek, az erkölcsnek és összetartozási érzésnek. A mai erkölcsi és társadalmi züllöttség egyik legfőbb oka és kitenyészője a családi élet meglazulása; hiszen a férfi, a nő, a gyermek erkölcsi alapját semmi sem szilárdítja annyira, mint a rendes és szép családi élet; az, amelyet a kor szelleme kikezdett. A keresztényellenes áramlatok s a kor szociális tévedései minden erővel azon vannak, hogy a családot szétzüllesszék. A liberális jog- és államelmélet a család külön jogrendjét szinte teljesen ignorálta s ahol tehette, megtörte; még a gyermekek nevelését is, sőt vallásuk meghatározását sok esetben éppenséggel kivette a szülők kezéből. A szocializmus és kommunizmus elvből üldözi s rombolja a családot. A mai gazdasági életberendezés a családnak még nő- és gyermektagjait is a családon kívül való kenyérkeresetre utalja s ezzel együtt a serdülő gyermekeket korán kivonja a szülői fegyelem és tekintély alól; egészségtelen vagyon- és jövedelemeloszlási rendszerével számtalan esetben, szinte szabályszerűen, megnehezíti az idejében való házasságkötést, sőt sokszor a biztos gazdasági alapon álló házasságkötést magát s még inkább a család természetes és egészséges szaporodását. Irtózatos erkölcsi problémák: panszekszualizmus, törvénytelen viszonyok, kicsapongás, prostitúció, magzat- és gyermekellenes büntettek, szociális gyökértelenség és a társadalom alapsejtjeinek szétesése mutatkozik ennek a könyörtelenül családellenes mai iránynak a nyomában.

KATOLIKUS RÉSZEN régóta észrevettük a bajokat, ezerszer kiadtuk a családvédelem szépen hangzó jelszavát, rengeteg áldozatos részletmunkával iparkodunk a bajokat orvosolni. Azonban sokszor merőben tüneti kezelés-

sel. A katolikus szellemiség hivatott tényezői, értelmi arisztokráciánk, tudósaink, gondolkozóink végigvizsgálták-e már komolyan a család mai válságának okait s megállapították-e, hogyan s mily eszközökkel lehetne és kellene ezeket az okokat megszüntetni? Kialakult-e köztük nemcsak jelszavas és érzelmi, hanem tudományos és értelmi alapon álló, világos közvélemény a családvédelem komoly elvi követelményeit s gyakorlati lehetőségeit illetőleg, olyan fényben s ellentmondást nem tűrő tökéletességben, hogy a társadalom s az állam kénytelen lett volna vele foglalkozni?

A családkérdéssel kapcsolatos a *születések* kérdése s az egyke veszedelme. Nem szólva most az egykezés erkölcsi pusztításairól a szülők lelkében és vallásos életében, sem a nemzetek elnéptelenedéséről: mennyi tehetséges és értékes katolikus ember nem születik meg miatta, aki megszülethetett volna! Mennyi számbeli és ami fontosabb, értékbeli szaporodás marad el miatta katolikus téren is! A szaporodás beszűkülése s így a fogyasztóközönség megcsökkenése folytán nő a munkanélküliség, pang a gazdasági élet; az egyke nyomában a családokból eltűnik a napfény és öröm, a gyermekkacaj és a testvérek kölcsönös egymást-nevelésének hatalmas segítőereje — az egyke igazában nem nevelődik; — az elaggott szülőkön nincs aki segítsen, a felnőtt nemzedék testvértelenül néz az életben maga elé.

EZZEL A SZORNYÚ VESZÉLYEL szemben, amely ma már katolikus országokat és vidékeket is erősen ellepett, nem elég a merő erkölcsi prédikáció s a pusztá pasztorális ráhatás, bármennyire fontos ez is, hanem szükség van arra is, hogy mindenekelőtt az egyke világnézeti, erkölcsi, jogi és legfőképpen gazdasági okait feltárjuk s azok megszüntetésére konkrét és valóban kivihető javaslatokat tegyünk. Hogy ez nem könnyű feladat, nem szenved kétséget; de nem éppen azért kellene-e mindenekelőtt erre a feladatra szegeződnie oda a katolikus értelmi munka legjavának?

A *nevelés* roppant jelentőségét nemkatolikus oldalon újabban annyira felismerték, hogy ebből az érdeklődésből szinte félelmetes méretű pedagógiai irodalom termett ki. A nevelési kérdésnek azonban, ha valakit, minket katolikusokat kell érdekelnie. Miként alkalmazzuk a keresztény nevelés örök elveit a kor szükségleteire s körülményeire? Milyen szerep illeti az államot a nevelés és főként vallásos nevelés terén? A mai állam oktat, de nem igen nevel s ugyanakkor az egész nevelésügyet kiveszi a család és az Egyház kezéből. Roppant anyagi erejével, szervezeti felkészültségének hatalmas arányaival maga állít mindenfajta iskolát, képez ki tanerőket, szab meg tantervet s tankönyvpolitikát; lényegében pozitivistá alapon, az elmeképzés alapvető követelményeinek gyakori mellőzésével, a lélek érdekeinek s az Egyház gondolatainak lekicsinylésével. Mikép kell itt védekeznünk? Magyarországon szerencsére még jobb a helyzet, de azért a liberális és pozitivistá közoktatáspolitiká alapelveitől mi sem szabadultunk meg, részben épp azért, mert jobbat senki sem nyujt s mi, pozitivistákká lett katolikusok se nyujtunk.

A KATOLIKUS NEVELÉS terén állandóan hatalmas és imponáló erőfeszítések történnek, de az alapkérdések maguk még sok tekintetben tisztázásra várnak. A kérdések: mik a teendők, hogy a katolikus nevelés fölényes, belső értékét a kor szükségleteihez alkalmazzuk? Hogyan viselkedjünk az állam tanügyi monopóliumaival szemben? Keljünk-e versenyre vele? Vagy hassunk oda, hogy az állam is a keresztény nevelési elvek szerint rendezze be irányítási tevékenységét? Mit tegyen az Egyház ott, ahol olyan államrendszerek uralkodnak, amelyek az ifjúság nevelését világnézetileg is kizárólag a maguk hatalmi szférájába vonják? Ahol pedig van még tanítási és nevelési szabadság: hogyan éljünk vele? Hogyan egyeztessük össze a mai iskola követelményeit, a gyakorlatiság és sokoldalúság elvét a régi s örök szellem- és jellemfejlesztő célkitűzésekkel? Hogyan tegyük az oktatást is a nevelés, nevezetesen a világnézetit és erkölcsi nevelés eszközévé? Hogyan tegyük katolikus intézeteinket a lo-

bogó hitszeretetet és egyházhűség fellegváraivá, a szellemi irányú világi apostolkodás szemináriumaivá? Megvan-e már ezeknek a kérdéseknek a kimerítő irodalma? S ha igen, mi történik a gyakorlati érvényesítés terén? A kiviteli módzatainak ismeretét belevittük-e a saját köreink tudatába?

Maga a *kulturális fejlődés* a katolikus eszmesugároztatás híján nélkülünk s ellenünkre folyik, vajmi gyakran önmagára is káros irányban. Foglalkozik-e a katolikus szellemiség a kultúra célkitűzéseivel általában?

Tudatosítja-e maga és mások felé azt a sajtó problémát, amelyben élünk: hogy valóban ez a mai kultúra haladó-e, mint ahogy a liberalizmus és a maga részén a kommunizmus optimizmusa véli, avagy ellenkezőleg, egy technikai tökélyvel és sok stiláris csillogással kitenyészített újkori barbárságot zúdít a világra s a nagy csőd, a „Nyugat pusztulása” felé rohan, mint a pesszimisták állítják? Hol a hiba s hogyan kellene kultúránknak új alapelveket s új célokat jelölni meg a kereszténység és keresztény szellemiség alapján? Nem ijesztő tünet-e, ha az alapelvek tisztázatlansága folytán egy-egy újabb kultúrhóbort feltűnésekor még kitűnő katolikus koponyák, amúgy vallásos emberek, tudósok és kultúrpolitikusok is szinte eszüket veszítik s onnan várnak megváltást, ahonnan csak pusztulás jöhet?

Itt van előttünk végül a *társadalmi kérdés egész* szorító problémátömege. Kérdések, amelyeken nemcsak béke vagy forradalom, az ellenséges agitáció sikere vagy sikertelensége, az Egyház népszerűsége vagy népszerűtlensége, az emberek elégedettsége vagy nyugtalansága, hanem úgyis szólva *minden* múlik: vallás és erkölcs, család és nemzet, lélek és társadalom. A pápák útmutatása alapján a katolikusok dicséretesen hozzáálltak e kérdések tanulmányozásának, de bár kitűnő szociológusaink nagy számmal vannak, annyira még nem jutottunk, hogy katolikus szociális közvéleményt tudtunk volna kialakítani, hogy

helyesnek ismert eszméinknek a konkrét életszükségletekre való alkalmazását részleteiben is kifejtve, a katolikus közönség köztudatába be tudtuk volna vinni. Mi több: egész sor kérdés van még, amely a maga megoldatlanságában újabb mérgező anyagként hat, anélkül, hogy jelentőségét a katolikus társadalom értelmi rétegei csak elvben is felismerték volna. Katolikus szociológiai irodalmunk még nem találta meg azokat a tiszta és teljes megoldásokat, amelyek az egyes társadalmi és velük kapcsolatos gazdaságpolitikai kérdésekben egyaránt elkerülik a két oldalról fenyegető veszélyeket, amelyek nem úgy használnak az egyik oldalon, hogy ugyanakkor bajt okozzanak a másikon. A Quadragesimo anno elveinek gyakorlati alkalmazása terén még nem alakult ki a katolikus gondolkozók közt sem minden fontos vonatkozásban a teljes gondolati egység. Még kevésbé mentek át ezeknek az elveknek megbecsülése s alkalmazásuknak módozatai a köztudatba.

A KOZFELFOGÁS SOKFELÉ még mindig kicsinyes patronizálással, karitatív tapaszokkal akarja elintézni a nagy szociális bajokat. Egész társadalmi osztályok kerülnek válságba: a nálunk nagyrészt még katolikus földbirtok, a nagyrészt katolikus mezőgazdasági cselédség, a kisgazdatársadalom, a nagyrészt katolikus kisiparosság, a középosztály. A válságnak szomorú függvényei sorra mutatkoznak a házasság egészségtelen kitolódásában vagy lehetetlenülésében, az egykében, a vagyontalan katolikus néposztálynak vegyesvallású vidékeken a protestáns fél javára történő házasszerződéseiben, az erkölcsi zavarban, az elégedetlenségben s egyházgyűlöletben. Tudjuk, látjuk s meg vagyunk róla győződve, hogy népünk gazdasági erősítése nagy hasznára válnék a katolikus életnek, még intézményeinknek, iskoláinknak, mindenféle vállalkozásunknak s művelődésünknek is; de hogy hogyan lehetne az istenadta nép anyagi gondján s támasztalanságán segíteni, nem tudjuk. Nem értünk hozzá s akik hivatva volnának arra, hogy felvilágosítsanak minket, ezeket a kérdéseket vajmi gyakran közhelyekkel, kenetes igékkel, esetleg kortesszólamokkal, nem pe-

dig reális megoldások felmutatásával intézik el. Jómódú, elégedett, minden nemes ügyet szívesen támogató, egyházhű, erkölcsös és szapora népünk lehetne, városban és falun, de csak ha mindenekelőtt felismerjük s névleg szociális téren is felismerjük a szelemi úttörő munka abszolút fontosságát.

*

Nincs-e hát rengeteg tennivalónk a kulturális irányban? Lehet-e addig hódításról szó, amíg a szelemi élet terén nem teremtünk hódító kereszténységet?

Nemcsak a keresztény becsület kérdése ez, -- az is! — de azonkívül életkérdés, mert másképp minden hegemoniakövetelésünk légüres térben mozog s miközben a multak fényes emlékeit idézi, táborunk a szelemi jelentéktelenség színvonalára süllyed alá. Nem is csak védekezésből van szükség vezető katolikus kultúrára, hanem pozitív életigenlésből; mert élni nem lehet erő nélkül s erő a szelemi téren nincs kultúra nélkül, a mi esetünkben irányjelző s megoldásokat nyújtó, keresztény kultúra nélkül.

A MAGASABB KATOLIKUS kulturális élet hiányosságának vészes eredményei szinte kézzelfoghatóak. A tömegeket lehet pillanatokig agitációval, jó szóval, sajtóval vezetni, de komoly megoldásokat hozni s ugyanakkor értelmes tényezőket a megváltó munkába állítani csak szelemi felsőbbrendűséggel lehet. Hozzá ma s már néhány száz év óta éppen szelemi részről indul meg a kereszténység ellen a legtöbb s legvégtetesebb támadás. A bolsevizmus és kapitalizmus épúgy, mint az agnoszticizmus és gyakorlati kereszténytelenség végső elemzésben a szelemi élet megtévelyedéseiből ered. Az élet elpogányosodása a kultúra elpogányosodásának függvénye. Valamikor a kereszténység védelmezte a kultúrát a barbár pogányság nyugatratörése ellen, ma pedig keresztények rohannak barbár elvek és eszmék alapján a kereszténységre. A kereszténység vezető intellektusai pedig a veszélyt mintha fel sem ismernék, sőt akadnak, akik katolikus létükre téves kulturális irányok diadalát mozgatják elő, mint mikor a jozefinista korban a felvilágo-

sultságba beleszédült papok és teológiai tanárok maguk is az egyházellenes gondolat, a Wolff-féle bölcselet szócsövei lettek.

Két tényezőcsoport van hivatva itt megváltást hozni: *tudósaink* és azok, akiknek módjuk van a tudományos kutatás eredményeit a felsőbbrendű vulgarizálás eszközeivel az átlagértelmiség köreibben *közkeletűvé tenni*. Tehát a tulajdonképpen intellektualista csoport s az átlagértelmiség közvetlen szellemi vezérei. Amannak jobban kell a reális életet figyelni s szolgálni, emezeknek az antiintellektualizmus sivár divatját kell irtogatni s a katolikus mozgalmakat a felsőbb tanulmányok eredményeivel színvonalasítani. Necsak professzoraink legyenek egyfelől s a másik félen jámbor tudatlanaink, hanem legyen katolikus kérdésekben mélyebben kiművelt szellemi középosztályunk is!

A keresztény kultúrmunka technikája.

Kulturális hivatottságunk tudatának terjesztése. — Emberek és intézmények a kulturális munkában.

Mik hát a teendők a keresztény és katolikus kultúrmunka terén?

1. Mindenekelőtt a kereszténység *kulturális hivatásának egyetemes felismerése* s kifelé is elismertetése. Valósággal ki kell üldöznünk a társadalomból azt a felfogást, amely a kultúrát szembe akarja állítani a kereszténységgel s a közművelődés egész munkamenetét, intézményeit és módszereit keresztényellenes alapokhoz akarja kötni.

ERŐTELJESEN ÉS AZONNAL, mihelyt mozdulni mer, fel kell szólalnunk minden kísérlet ellen, amely akár a vallásellenességet, mintilyent, akár bizonyos téves elvi tételeket a magasabb műveltség magától értetődő feltételeként akarna feltüntetni. A keresztényellenes irányoknak az a gyakori taktikájuk, hogy ezeket a téves alapokat — kantizmus, szubjektivizmus, agnoszticizmus, darwinizmus, erkölcsi autonomizmus stb. — nem bizonyítja, de annál inkább bizonyítottnak feltételezi s mintilyent

igyekszik a tudományos közvéleménybe beleszuggeralni. Ugyanígy viselkedik a vulgarizáló irodalom és sajtó, például a becsületvédelem és lovagiasság foglama, a nemi élet, házasságjog, halotthamvasztás és ezer más kérdés körül, szinte fennhéjázóan ignorálva a keresztény élet-nézetnek „elavult” álláspontjait. Nekünk ezekkel a téves alapeszmékkel szemben állandóan résen kell lennünk s követelnünk, hogy a keresztényellenes rombolás agitátorai a tudomány és felvilágosodás nevében megokolatlan s bizonyítatlan alapeszméket ne akarjanak erőltetni. Ha az ellenfél fölényes magátólértetődéssel szeretné a keresztény művelődést a levegőtől megfosztani, mi viszont époly fölényesen mutassunk rá a hitetlen tudomány csődjére s arra, hogy minden művelődés csonka, amely a kereszténység elvi alapjait mellőzi. Rá kell mutatnunk kultúránk fölényes értékeire: szilárd biztonságára, századálló folytonosságára, belső egységére s egyetemességére, az anyagiakon túl a lelki és erkölcsi szempontokat is felölelő teljességére, amellyel szemben a keresztényellenes kulturális irányok tépettséget és káoszt, egységtelenséget és lélektelenséget eredményeznek.

2. A tudomány az életben nem mint elvont szellemiség érvényesül, hanem emberekben testesül meg s *intézményekben* ölt konkrét formákat. Azért a szellemi életet addig nem tehetjük kereszténnyé, amíg a tudományos élet fellegvárait a kereszténység ellenségeinek engedjük át. Nem elég tehát arra törekednünk, hogy a magunk részéről is állítsunk kiváló embereket a szellemi élet arénájába, hanem ennek az arénának őrhelyeire olyan embereket is kell állítanunk, a kulturális intézményeket olyanok vezetésére bízunk, akik a keresztény gondolat jogait tiszteletben tartják.

3. Ezeken az általános szempontokon túl s ezeknek konkrét érvényesítése érdekében tudatos *keresztény kultúrpolitikára* van szükség, vagyis azoknak a teendőknek tervszerű ellátására, amelynek kulturális munkánkat s törekvéseinket erőssé és hódítóképessé tehetik.

Keresztény kultúrpolitika.

A keresztény tudományművelés személyi hordozói. — Saját kulturális intézményeink fejlesztése s bekapcsolódás a nyilvános művelődési mozgalmakba. — Iskola és népművelés. — Irodalmi élet és irodalompolitika. — Feladataink a művészetek terén. — Irányító központok.

Egy ország katolikusai jelentős kulturális tevékenységet fejthetnek ki, anélkül, hogy e törekvéseiket egységes és céltudatos katolikus kultúrpolitika fogná össze. Ahol az a helyzet, ott a katolikus kultúrpolitikának első teendője, hogy — megszülessék. Vagyis, hogy katolikus társadalmunk vezető körei vegyék kezükbe a kulturális munka *tervszerű irányítását és szilárdítását*, állapítsák meg konkrét céljait, alapelveit, tartsák nyilván intézményeit, keressék meg a hiányokat és kívánalmakat, épügy, mint a rendelkezésre álló személyes és anyagi erőket, jelöljék ki egy szervezett keresztény kultúraművelésnek a helyi s időszerei körülmények szerint legalkalmasabb akcióprogramját.

1. Kultúrpolitikánk központi feladata maga a *tudósképzés*, a gondoskodás arról, hogy a tudomány minden szakában kiválóan képzett embereink legyenek. Itt alapvető program az *utánpótlás* rendezése. Tehetséges ifjainknak ambícióit magasabb értelmi célokra serkenteni, nekik a továbbtanulásra s állandó önképzésre módot nyújtani alapvető feladat.

AMENNYIRE NEM EGÉSZSÉGES irányzat s nem katolikus érdek, hogy a szellemi proletárok számát növeljük s egy beteges úrhatnáság dédelgetésével olyanokat is értelmi pályára csaljunk, akik a középszerűségeen soha túlemlkedni nem tudnak, épügy kívánatos, hogy a magasabbra hivatott tehetségeket ne engedjük pusztá alkalom- és pénzhiány miatt elkallódní. Ki tudja, hány katolikus tudós, államférfi, író, pap, szervező megy a közre nézve veszendőbe, azért mert pártolás, útbaigazítás és anyagiak híján az ekeszarva, a kaptafa vagy a félbemaradás nyelte el magasabb törekvésüket! De ugyanúgy kár az is, ha az értelmiségi pályára lépők tömege szinte mara-

déktalanul beleszédül abba a sodró forgatagba, amely a felsőbb tanulmányokat merő szükséges rossznak, a kenyérszerző elhelyezkedés útált s elkerülhetetlen feltételének nézi. Így a tehetségesebbje is alig ébred rá a tudatra, hogy a magasabb szellemi törekvések maguk is kíváncsatos életcél jelölnek, sőt az apostoli hivatás széles mezejét tárják fel. Mintha más irányok hívei jobban felismernék a tulajdonképpeni szellemi élet gyakorlati kultúráirányító jelentőségét s tudatosabban cselekednének e felismerés szerint.

Tanárainknak s nevelőinknek, épúgy mint kultúrpolitikusainknak e részben sok komoly tennivalójuk akadna. A nagy számok törvényei szerint: minél több lesz ifjúságunkban a továbbtanuló s tanulmányaiban megsegített tehetséges elem, annál bővebb kulturális átlagtermelést várhatunk, de annál inkább remélhető lesz az is, hogy a tehetségesek közt kiválóságok is akadnak s e kiválóságok közt egy-két egészen kivételes, egész környezetére, sőt korszakára s népére elhatározóan kiható katolikus vezéregyéniség.

2. Magának a kulturális életnek középpontjában természetesen a *tudományos élet művelése* áll, a mi szempontunkból ismét nem csupán öncélú és immanens törekvéssel, hanem az életalakítás rendeltetésével. A művelődés végső irányítói mindig az ideológusok, tudósok, gondolkodók voltak. Az elmélet közvetlenül ritkán hat az életre, de ha megerősödik, észrevétlenül hódító útra indul s történeti erőkké izmosul. E téren tehát a keresztény hódítómunkának szintén helyt kell állni.

A TUDOMÁNYOSSÁGHOZ az Egyházat kezdettől fogva legszebb hagyományai fűzik s ha az utóbbi századok szellemiségének döbbenetes erejű hittagadása mellett is a kereszténység máig nem veszítette el szellemhódító varázsát, ennek egyik oka éppen az, hogy a mi feltűnően sem hiányoztak soha a tudományosság ragyogó képviselői. Tűrheterlen is lenne, ha ma, amikor a világnézet száz meg száz ponton nyúl át a világi tudás területére, éppen a mi táborunkban hiányoznának azok a kiemelkedő szellemiségek, akik az egyes tudományszakoknak

a kereszténységgel való összhangját eleven erővel képviselik.

A helyes keresztény kultúrpolitikának gyakran feledett, fontos feladata: *tudományos értékeink bátorítása, érvényesülésének előmozdítása*. Luxus és végzetes taktikai hiba, ha sokszor kimagaslón érdemes embereinket véka alatt elfonnyadni engedjük, ha levegőt, tért, mozgásszabadságot nem juttatunk nekik, ha hírnévhez, továbbműködési lehetőséghez, dobogóhoz, nyilvánossághoz nem juttatjuk őket. Hány kiváló katolikus tudós senyved el az ismeretlenség homályában, míg nagyhangú szóbüvészek, protekciós közepszerűségek fényes katedrákon és stallumokban ülnek!

Tudományos életünk programját egyfelől a krisztusi tanításrendszer elvei, másfelől az élet és művelődés felmerülő problémái határozzák meg. Kíváncsok, hogy keresztény gondolkozóink a tudományt ne merőben önmagáért, mégcsak ne is pusztán a katolikus kultúrfölény fentartása okából műveljék, hanem találják meg mindig a kapcsolatot az életalakítás értelmi szükségleteivel is. Pusztán a katolikus tudományművelés még nem akadályozza meg egy ország vagy korszak elkereszténytelenedését s még azt az agitációs jelszót sem tudja hatástalanítani, amely szerint az Egyház a haladás kerékkötője: hacsak nem marad élő érintkezésben a valóság szükségleteivel.

HÁBORÚ IDEJÉN — s ma a világnézeti fronton állandó háború van — minden erőt a frontra kell irányítani s azért tudósaink is csak akkor végeznek igazán hasznos munkát, ha tudományos működésükben lehetőleg azokat a kérdéseket helyezik előtérbe, amelyeknek világnézeti s hitvédő jelentőségük is van. Amikor a tulsó fronton egyre-másra jelennek meg tudományos támadások a kereszténység ellen, fájdalmas lenne, ha a mi felünkön a felkészült és hivatott erők hasonlóképp nem állítanák tudásukat a keresztény igazságvédelem szolgálatába, hanem a merő szobatudomány sáncaiba árkolnák el magukat.

3. Mint más vonatkozásban, úgy itt is felmerül a gyakorlati kérdés: mi a helyesebb, ha főleg *saját* kulturális intézményeinket fejlesztjük, vagy pedig az általános kulturális törekvésekben fejtünk ki irányadó tevékenységet? Általánosságban itt is csak az lehet az elvi válasz: mind a kettőre szükség van.

A NYILVÁNOS KULTURÁLIS intézményekbe való bekapcsolódás többi közt éppen az egyházi és szerzetesi munkaerők szellemi megtermékenyülésére is hasznos. Amily fontos, hogy felnövekvő egyházi tudósgenerációnk mindenekelőtt a saját intézeteinkben alapozza meg a maga egyházas műveltségét s nem helyes, ha kizárólag vagy elsősorban világi főiskolákon helyeződik el, elmulasztván a keresztény szellemi atmoszférával való telítődést, époly helytelen lenne az is, ha túlzott aggodalmaskodásból egyoldalú szellemi autarkiára rendezkedenénk be s elvesztenők a kapcsolatot a világi tudományosság módszereivel és problémakörével.

Ugyanez a kettősség a kor kényszerű parancsa az *iskola és népművelés* terén is, az egyetemektől a közép- és szakiskolákon át, le egészen a népiskoláig és az iskolán kívüli népművelésig.

FRANCIAORSZÁGBAN újabban igen szembetűnő az értelmiségi osztályok közeledése az Egyházhoz. Az állami egyetemeken s középiskolákon, amelyek még nemrég a hitetlenség és szabadkőművesség bevehetetlen védőbástyáinak látszottak, egyre több világi tanár s az ifjúság jelentős része helyezkedik kifejezetten katolikus alapra s a maga körében folytat továbbhódító munkát a kereszténység számára. Olyan hangokat is hallani már, hogy a nemkatolikus iskolákból helyenkint nagyobb-számú meggyőződéses és harcos katolikus kerül ki mint a katolikus iskolákból. A katolicizmus behatolt a közönyös, világi környezetbe s keresztény szellemmel töltötte meg azt. Ez is a fenti tétel megerősítésére szolgálhat.

Az első keresztény századok is ezt a módszert követték. Amikor még nem is gondolhattak arra, hogy külön, saját iskolák s intézményeik lesznek, a meglévő intézményekben igyekeztek tért hódítani a keresztény gondolat számára, bár ugyanakkor ahol tehették, főleg a

vallásos tudományosság művelésére külön iskolákat is létesítettek (katekétikai iskolák).

Csak a kifejezetten katolikus intézetekben való-síthatjuk meg nevelésügyi eszméinket s módszereinket, melléktekintetek s engedmények nélkül, csak itt szerezhethünk alkalmat a katolikus pedagógia fölényes értékeinek kifejtésére. Viszont a nyilvános nevelés-ügyi intézmények irányításában is épúgy részt kell vennünk, mint ahogy részt kérnek belőle más világnézeti irányok. Általános kultúrpolitikai szempontból kívánatos, hogy itt is, ott is legyenek vezető pedagógusaink, elismert szakembereink, akiknek tudását a világi nevelés sem nélkülözheti; legyenek neveléstudományi és tankönyvíróink, akiknek munkáit kíválóságuk miatt a katolikus iskolán kívül is használják; legyenek tanáraink a világi intézetekben s az egyetemeken is, szakértőink és kultúrpolitikussaink a közoktatásügy minden ágazatában. Semmiféle téren többé el nem érhetjük, hogy mint valamikor az egész ifjúságot a magunk intézeteibe tömörítsük, de elérhetjük, hogy szaktudásunk s közreműködésünk folytán a keresztény nevelés szempontjai azokban az intézetekben is érvényesüljenek, amelyek nem állanak katolikus vezetés alatt.¹

¹ Nálunk az iskolaügy terén még kivételesen kedvező a helyzet, mert az iskolák jókora része ma is hitvallásos (felekezeti) jellegű. Más országokban a nemkatolikus intézetek nagy száma mellett a mi intézeteink jelentősége gyakran sokkal kisebb, mint régente volt. A XVI. és XVII. században 40—50 szerzetesi középiskola eldöntötte egy-egy ország értelmiségének világnézeti eligazodását. Ma ugyanennyi intézettel legfeljebb azt érhetjük el, hogy az értelmiségi társadalomnak egy bizonyos töredéke gondolkodik és érez katolikusabban, mint a nagy tömeg, de az összesség gondolkozását ezen az úton már aligha változtathatjuk meg. Talán embereink legjavát vagyunk kénytelenek lekötni intézményeink szolgálatában, úgyhogy kevés alkalmas emberünk marad akár másnemű feladatok teljesítésére, akár a nyilvános kulturális intézmények kívánatos befolyásolására s ezek illyképpen mindinkább laicizálódnak. Még az is megeshetik, hogy a nyilvános kulturális intézmények éppen azon a címen tartják távol maguktól a kato-

NÁLUNK AZ ÁLLAM minden felekezetnek szabad iskola-állítási jogát elismeri s iskoláit támogatja, ami magában véve helyes, de kellően éber katolikus kultúrpolitika nélkül káros egyoldalúságokra vezethet. A nemkatolikus felekezetek ezen az alapon olyan helyeken is tartanak fenn, jelentékeny részben államsegélyből, iskolákat, ahol a lakosság arányszáma s a beiratkozó tanulók vallási összetétele nem nekik kedvez. Vannak protestáns középiskoláink, amelyekben a tanulóknak alig 20—40 százaléka kerül ki a „fenntartó” felekezetből, míg a többség, főleg a katolikus tanulók, felemelt tandíjat fizetnek azért, hogy protestáns szellemben nevelkedjenek s majdan vallási érzületükben meggyengülve vagy hitközönyössé válva hagyják el az intézetet.

*

4. További fontos kulturális munkakör: az *irodalmi életé*. Minden szellemiség irodalmi kifejezésre törekszik s minden eszmei irány a csiszolt forma és művészi alakítás kereteiben igyekszik bemutatkozni. Magasabb szellemi élet nincs irodalom nélkül s eszménység nincs szépirodalom nélkül.

Feladataink e téren is többfélék. Az ellenőrzés s irányítás feladata mellett az építőmunka, eszméink irodalmi és szépirodalmi képviselője. Súlyos szavú, tekintélyt képviselő irodalmi kritikánk révén egyfelől saját

likus tudósokat és pedagógusokat, hogy hiszen ezek számára külön katolikus intézmények vannak, helyezkedjenek el azoknak keretében. Ezen az alapon folyik katolikus részen évtizedek óta vita pl. a külön katolikus egyetemek haszna és jelentősége körül. — Különleges teendők mutatkoznak nálunk az ú. n. királyi katolikus középiskolák terén, amelyeket a nagyrészt régi jezsuita vagyionból alakult Katolikus Tanulmányi Alap tart fenn s amelyeknek katolikus jellegét annakidején a liberális korszellem teljesen elmosni törekedett, úgyhogy az Egyháznak nemcsak tanárkinevezési s ellenőrzési joga ezekben a „katolikus” iskolákban nem volt — nagyrészt ma sincs —, sem azok alapjait nem az Egyház kezeli; sőt azelőtt még azt sem tudta megakadályozni, hogy e katolikus középiskolák igazgatói és tanárai közé ateisták, szabadkőművesek, másvallásúak és egyházilag érvénytelen házasságban élők be ne surranjanak. (L. Becker Vendel: A kir. kat. gimnáziumok, Kat. Szemle, 1939 május.)

táborunk irodalmi tevékenységét kell bátorítanunk, értékben fokoznunk, kisiklásoktól óvnunk s a teljesítmény csúcspontja felé serkenténünk, másfelől az általános irodalmat is oda kell szorítanunk, hogy a kereszténység, igazság és erkölcs szempontjait ne csak ne sértse vagy mellőzze s ignorálja, hanem irányító elvül ismerje el s a maga helyén irodalmi kifejezésre juttassa. Az előkelő és színvonalas bírálat szavát mindenki tiszteletben tartja, sőt féli s gyakran mi magunk vagyunk a hibások, ha az ellenséges vagy közönyös tábor nem törődik a mi szempontjainkkal s az általános irodalmi élet nem értékeli a mi témáinkat.

Az általános keresztény kultúrpolitikának épp ezért kimagasló része a keresztény *irodalompolitika*. Az, amely tudatosan és egyszerre fogja meg az összes idevágó problémákat: a tehetségek felfedezését, ápolását, érvényesítését, az írókra oly termékenyítőleg ható siker és felkarolás biztosítékait, a termékek elhelyezését és elterjesztését, egy fejlesztő hatású irodalmi bírálat kiművelését. Ennek az irodalompolitikának époly könyörtelenül kell üldöznie a keresztény cégér alatt terjeszkedő alsóbbrendűséget, mint az ellenséges irodalom fékezetlenségeit, bátorítani s érvényesülésében elősegíteni minden komoly tehetséget s értékes kezdeményezést s visszaszorítani az irodalom kontárait és bemocskolóit. A mi irodalmunk elve sohasem lehet a puszta l'art pour l'art szempontja s a merő irodalmi máz nem mentheti meg szemünkben sem a keresztény hit, sem a történeti hűség, sem az erkölcs ellen vétőket, ám felesleges béklyókat sem szabad az irodalmi szárnyalásra raknunk s a puszta kisedbotránkozásnak félelme nem vethet gátat a komoly keresztény irodalom szempontjainak.

GYAKORI TÉVEDES a mi irodalompolitikánkban, hogy az épületességi és pedagógiai szempont miatt bizonyos rövidlátó s kislelkű egyoldalúságba esik s irodalmunkat tartalmilag s művészetileg sekélyes színvonalra nyomja le. Nem elég, ha a katolikus irodalom csak katolikus: irodalomnak is kell lennie. Bármily magától értetődő

követelmény ez, hangoztatása nem fölösleges. Téves irány az is, amely népiesség címén burjánztatja fel a színvonalalattiságot s ezzel rossz hírbe keveri a katolikus irodalmat és gondolatot általában.

Ugyis elég fájdalmas látvány, hogy a formailag értékes irodalmi termés oly nagy mértékben térült el a keresztény eszméktől s ahol valamikor Dante, Chaucer, Calderon, Tasso s annyian mások a maguk ragyogó szellemiségével éppen a keresztény életeszmenynek állítottak halhatatlan emléket, ott gyakran az újkori klasszikus nemzeti rodalmak a vallástalanság eszméit fonják körül csillogó formai tökéletességgel. Katasztrófa, hogy ezeknek az irodalmaknak sokszor tündöklő szellemiségű csillagai mennyire más világnézetek elkötelezettjei: egy Schiller vagy Goethe, Byron és Shelley, Lamartine és Victor Hugo, Tolsztoj és Dosztojevszkij, Macaulay és Taine és annyi más. Szerencse, hogy főleg újabban imponáló katolikus csillagok is ragyognak a világirodalom egén: Manzoni és Sienkiewicz, Chesterton és Papini, Bourget és Bordeaux, Claudel és Peman; de a küzdelem még nem dőlt el, a cél még nincs elérve.

A léleképítő munkát irodalmi téren becsülni s támogatni annál inkább kötelességünk, mert nincs a világirodalomnak oly mély és kimeríthetetlen, gazdag és sokrétű témája, mint amennyi a kereszténységben s névleg a katolicizmusban rejlik. Sehol az irodalmi ihletnek s invenciónak oly bővizű forrásai nem buzognak, mint a mi krédónk, történetünk és életünk magaslatain. Sehol a hősiesség, eszmei küzdelem, szeretet, nagyság és tragikum nincs annyira otthon, mint Egyházunk történetében s híveink mindennapi életében. Kibányászhatatlan ércterület ez, jórészt még szűzi és megközelíthetetlen bányamező. Az irodalom maga mérhetetlenül gazdagodnék vele, ha ebből a témavilágból meritene s az agyonnyűtt, szélesretaposott, csömörig ismételt nemiség és kalandorélmények után derűsebb, színeesebb s mélyebbtűzű problémanyaghoz jutna.

FONTOS IRODALOMPOLITIKAI s egyben tudománypolitikai feladtunk: arról gondoskodni, hogy termelésünk pia-

cot és nyilvánosságot is találjon. Névleg ki kell jutnunk az irodalmi gettóból, amelybe egyfelől a nemkatolikus és sokszor nemkeresztény kiadói világ, másfelől egy szűk látókörű katolikus felfogás szorította a mi világnézetünket; azt a méltatlan helyzetet, hogy tehetséges katolikus íróink sokszor csak úgy érvényesülhetnek a legszélesebb nyilvánosság előtt, ha idegen szellemiségű kenyéradóik szája íze szerint írnak s tehetségüket idegen célok szolgálatába szegődtetik. Megdöbbentő, ha katolikus íróink csak ilyen megalázó feltételek mellett juthatnak világhírnévre, egyébként pedig néhány ezres példányszámmal kénytelenek beérni, ugyanakkor pedig a túloldal irodalmi mesteremberei, néha inkább a reklám, mint a belső érték alapján, csakhamar mint világnevezetességek kerülnek az irodalmi Parnasszusra.

Lehetetlen-e, hogy ez a helyzet megváltozzék? Valószínűleg nem, csak hogy a mi részünkön ezekhez a problémákhoz ritkán nyúlunk hozzá komolyan s elszántan. Túlságosan szakkérdésnek vagy merőben üzleti kérdésnek nézzük, ami pedig kiválóan a világnézeti érvényesülés kérdése s végeredményben a korszerű apostolkodásnak egyik jelentős mezeje. Hiszen millió s millió ember számára a regény s a szépirodalom az egyetlen szellemi táplálék, sőt ennél is több: lelkiületük alakítója, világszemléletük, ízlésük és erkölcsiségük idomítója. A társadalom irányításának egyik fontos eszközéről mondana le az a katolicizmus, amely ezeket a szempontokat elhanyagolná.

A katolikus irodalom felvirágoztatása s a keresztény szempontoknak az általános irodalomban való érvényesítése sok komoly tanulmányt és körültekintést igényel. A katolikus kulturális élet tényezőinek ezt az eszmetisztázó munkát szeretettel s megértéssel kell előbbrevinniök s ugyanakkor hidat építeniök a szellemi élet művelői s a nagyközönség közé. E téren a sajtónak és főleg a folyóiratirodalomnak, valamint könyvtárpolitikánkknak van szerepe. Nekik kell közvetíteniök s a szellemi és irodalmi munka iránt széles körökben érdeklődést kelteniök.

5. A kultúra kereszténységének további hódító eszköze s egyben természetes megnyilatkozása: a keresztény *művészet*. Az emelkedett lelkiiség természet-szerűleg keresi a formai szépet s viszont a formai szépség hatalmas lendítő ereje az eszmeiségnek. Az Egyház minden időben tudta ezt s azért a művészetek, nevezetesen a képzőművészetek, a költészet s a zene terén mindig az élen haladt. Ma sem szabad vezetőszerepét más tényezőknek engednie át.

Minket e helyütt a keresztény művészet hódító rendeltetése érdekel. Templomi építkezéseinknek, a templomok berendezésének, a liturgiának, a templomi éneknek és zenének mindig szem előtt kell tartania a kettős célt: a hívek épülésének s meghódításának feladatát is. Sokszor másvallásúak is szívesen járnak a katolikus istentiszteletre, mert annak, valamint templomainknak szépsége maga is áhítatra ébreszti őket, az elkérgesedett lelkekben is honvágyat ébreszt az örök szépség Istenének országa felé. Milyen széles mezeje volna még e téren a katolikus hódításnak s mily messze vagyunk attól, hogy egyházi életünk szépségének kidomborításával a távolállókra is hatásosan fejtsük ki hitéletünk lebilincselő erejét!

A TEMPLOMON KIVUL is nagy a jelentősége a keresztény művészetnek: az otthonban, iskolában, egyesületeinkben, a nyilvános életben, nem utolsó helyen a temetőben. A művészet formanyelve itt olyan érzéseket ébreszthet s olyan gondolatoknak adhat táplálékot, amelyeket a legmélyebb bölcséleti elmélkedés vagy tudományos fejtegetés sem volna alkalmas kifejezni. Ünnepeink és ünnepségeink: művészi előadások, színdarabok, filmek, hangversenyek, szavalókórusok, felvonulások, körmenetek, nagygyűlések, kongresszusok hatóereje mindkét vonatkozásban szinte végnélkül kiaknázható. Az ellenfél is felismerte a művészet roppant eszmeterjesztő s művelődésirányító értékét s még a szovjet is a maga szolgálatába igyekszik állítani a formai tőkély hatóerejét.

Manapság művészeti életünknek két irányban is mutatkozik válsága: a stíluskeresés és a mesterember-

kedés irányában. A stíluskeresés heves vitákat hozott s kétségtelenül értékes teljesítmények mellett számos kudarcot és süllyedést eredményezett. Magábanvéve nem lehet ellene szót emelni, hogy a keresztény művészet újabb stílusokban próbálja kifejezni eszméit, csak az a hiba, ha az újnak lázas keresése és szinte rögeszmés elsiklásai beteges irányba fordítják el a keresztény művészeti törekvéseket és alkotásokat. A mesteremberkedés veszélye pedig abban áll, hogy olyanok is sűrűn próbálkoznak vallási mozzanatok művészeti ábrázolásával, akikben a vallásos eszme nem él elevenen s így annak kifejezésére hiányzik belőlük az őszinte átélés. Enélkül pedig munkájuk nem művészet, hanem csak ipar lehet.

Miként az irodalomban, úgy a művészet terén is az érdeklődés általánosságátétele, az egészséges bírálat s a tervszerű és eszmenyújtó művészetpártolás a hódítóképes fejlődés biztosítékai.

6. Végül és összefoglalóan: nemcsak kultúrpolitikai érzékre és törekvésekre van szükség, hanem *szervezett kultúrpolitikára*. Kultúráirányító vagy kultúra-termelő munkánknek nem szabad a tervszerűtlen egyéni kezdeményezésekben vagy megszokott, a múltból gondolat nélkül átvett intézmények folytatásában megrekednie, hanem tervszerű akcióprogrammnak kidolgozására, munkafelosztásra és szervezett helytállásra van szükség: a kulturális munkánkat irányító, összefogó összhangosító és ellenőrző *akcióközpontokra*, amelyek egyre figyelik a teendőket, hiányokat, szükségleteket és gondoskodnak új munkaerőkről, közvetlen célkitűzésekről, a kulturális térfoglalás zökkenőnélküli menetéről. Amint az államoknak van szervezett kultúrpolitikájuk, úgy s még inkább kell az Egyháznak szervezett kultúrpolitikájának lenni, egységesen minden országban s az egész katolikus világban, s ennek a kultúrpolitikának emberekben, ügyrendben és módszeres tevékenységben kell megvalósulnia. Ez is olyan feladat, amely a lekipásztori s egyházigazgatási rendes ügymenetén talán kívül esik

s mégis a krisztusi hódító munka szempontjából elengedhetetlen.

Népünk kulturális színvonalának általános emelése e szempontból szintén különleges feladata a hódító kereszténységnek. Csak szellemileg csiszolt, s finomult lelkű közönség állhat ellen egy keresztényellenes álkultúra csillogó s megtévesztő szólamainak, a frázis és az eszmei divat vészes uralmának s szerezhethet a katolikus névnek s a vallásos iránynak kifelé is súlyt és megbecsülést. A modern istentagadás, a liberális vagy fajmitoszi alapon álló keresztényellenesség propagandájának hihetetlen szellemi színvonalalattisága, általában az újkorban divatos keresztényellenes jelszavak elképesztő tartalmatlansága maga is arra vall, hogy az ellenfél a keresztény tömegek szellemi és hitvédelmi felkészültségét megdöbbenően alacsonyra értékeli s a nagy siker, amelyet ennek ellenére elér, azt mutatja, hogy ebben az aláértékelésben igen sok esetben szomorúan igaza is van. Ezért valószínű csapás, ha a saját oldalunkon egyesek mégis úgy tesznek, mintha a hitet s a vallásos életet a naivságra, hiszékenységre és antiracionális beállítottságra kellene építenünk s nemhogy irtanák, hanem még növelik is népünk szellemi igénytelenségét. Túrhetetlen helyzet az is, amikor a köznyelvhasználatban a „jámbor” szó már az „ostobá”-nak lett a szinonimája („jámbor ökör”) s a „szent” sokak szemében annyi, mint „fanatikus”, beteges és rendellenes gondolkodású.

E) Közéleti kereszténység.

A közélet erőtényezői mint a keresztény életalakítás döntő feltételei. — A keresztény és keresztényellenes közhatalmi állásfoglalás jelentősége. — Elég-e a meggyőzés?

Bármily kielemezhetetlen fontosságú az emberek gondolkodásának tervszerű irányítása a keresztény igazságok felé s egy a mi krédónkon épült kultúra, mégis nagy tévedés lenne azt hinni, hogy mindez egyedül elégséges lehetne a tömegek meghódítására

vagy visszahódítására Krisztus országába. A pusztá érvelő, bizonyító, magyarázó és elméleti felvilágosítás, a szellem és értelem minden lüktetése légüres térben mozog, ha eszméinek igaz voltát tények és tetek alá nem támasztják. Pusztá propagandával meggyőzni, pusztá kultúrával tömegeket formálni semmiféle eszmesugározató teljesítmény nem képes, ha mellette s mögötte nem hatnak valóban életet keltő s idomító erők, amelyek a hirdetett eszmék belső gazdagságát életté és valósággá sűrítik. Enélkül a puska esetleg éppen hátrafelé sülni kezd s még erősebb ellenhatást és ellenpropagandát vonhat maga után. Bármily fontos tehát az igazságnak mint ilyennek védelme és terjesztése, mégis tévedés volna a győzelmet és döntő sikert *egyedül* attól várni, hogy Krisztus hívei egyszer már a modern eszmeterjesztés és kultúra eszközeit is vegyék époly mértékben a kezükbe, mint azt az ellenfelek teszik.

A KERESZTÉNYSÉGTŐL KÜLÖNBÖZŐ társadalmi irányok maguk sem álltak meg soha a merő eszmetermelésnél s eszmeterjesztésnél. A liberalizmus, szocializmus és kommunizmus épúgy mint a fasizmus és hitlerizmus ugyan egy pillanatig sem hanyagolták el emezeket sem, de egyúttal s mindenekelőtt életet teremtetek, intézményeket létesítettek, hatalmat vettek a kezükbe, az emberek gazdasági, társadalmi és politikai berendezéseivel foglalkoztak, vagyis olyan kérdésekkel, amelyek minden ember sorsába elevenen belevágnak. A nagy érdeklődés, amelyet keltettek s amellyel párhíveket szereztek, az eszmék tüze s a propaganda mellett, sőt talán ezt is túlszárnyalóan ennek a körülménynek az eredménye. Teljesítmények, életalakítás, kézzel is fogható társadalmi hasznotszerzés nélkül ezek az irányok minden hallhatlanul ügyes önreklámjuk mellett is hamarosan megásták volna a saját sírjukat. A propaganda maga elkeseredett visszautasításba fúl, ha az általa képviselt eszmerendszer nem mutat fel hamarosan való eredményeket.

Ha ez minden társadalmi irányról áll, fokozottan áll az Egyházzal. Az Egyház nem utánózhat történeti sikerekkel büszkélkedő mozgalmakat kritika nélkül s

bármennyire legelső feladata az igazság felmutatása s kultusza, nem érheti be azzal, hogy a maga isteni igazát merő prédikálással, kultúrával vagy éppen reklámszerű eszközökkel érvényesítse a társadalomban. Az Egyház mindenekelőtt a saját való teljesítményei, az emberek testi és főleg lelki érdekeinek igaz előmozdítása, az élet erkölcsi, szociális és kulturális gazdagítása, tehát egy segítő, egyensúlyt hozó, békét teremtő s üdvözítő munkálkodás által kell hogy érvényesüljön: vagyis az eszmék kultuszán túl alakítsa a közéletet is. Enélkül sem életadó erejét ki nem mutathatja, sem merőben lelki s eszmei tevékenységét biztonságosan és széles sugárral nem fejtheti ki.

Ha az Egyház közéleti tevékenységéről szólunk, nem teokráciai törekvésekre gondolunk, sem arra, hogy az Egyház a világi politikát is hatalmi körébe vonja, mint ez valamikor történt. Erre ma semmi szükség nincs: az Egyház csak fölöslegesen megterhelné magát vele.

Arról azonban a keresztény gondolat őrei sohasem mondhatnak le, hogy a közélet hatalmas, lelkeket s erkölcsöket formáló intézményeit ne engedjék a keresztényellenesség védősáncáivá fajulni, sem arról, hogy a közéletet épűgy, mint az emberek földi életének minden megnyilvánulását, ne Isten országának egyetemes törvényei szerint iparkodjanak alakítani. Más szóval: oda kell törekedniök, hogy a nyilvános élet is ne akadályozója, hanem pozitív támogatója legyen a keresztény kultúrának.

HOGY EZ A FELADAT mennyire komoly s teljesítésének mekkorák a kihatásai, akkor látjuk csak igazán, ha összehasonlítjuk azokat az országokat, amelyekben a közhatalom is támogatja a vallást, azokkal, ahol legfőllebb közömbösen, esetleg ellenségesen viseltetik az Egyházzal szemben. Milyen más tekintélye van ott a hitéletnek, ahol maga az állam szorgalmazza a hitoktatást, az ifjúság, a katonák, rendőrök, iparostanoncok vallásgyakorlatait, a kórházak lelkész ellátását, vagy ahol ezzel az állam nem törődik, nem tekinti fontosnak, esetleg kitiltja

a papot az iskolából, kaszárnnyából, kórházból. Nagy különbség, ha valahol, mint Olaszországban, az állam maga sem ismer el semmiféle házassági elvást és újraházasodást, vagy ha egy szabadkőműves szellemű állami törvényhozás még a katolikusok házasságának szilárd-ságát is folyton újra kikezdheti; ha szigorú film- és színházcenzúrát gyakorol erkölcsi szempontból s ugyan-így ellenőrzi a fővenyfürdők erkölcsiségét, vagy bünteti a káromkodást, mint ahogy azt Olaszország s Belgium teszi, vagy ellenkezőleg a maga közegeivel is rossz példát ad. Óriási különbség, ha a felnövekvő értelmiség olyan egyetemeken és főiskolákon tanul, amelyek a válást tiszteletben tartják, sőt annak mintegy tudományos fellelvárait szolgálnak, vagy ha ellenkezőleg a főiskolai ifjúságnak szinte nap-nap mellett választania kell hazuról magával hozott vallásos hite és tudós profesz-szorainak megejtő hitetlensége között. Óriási különbség, ha valahol irodalom és sajtó, színház és film, rádió és népnevelés az Egyház tevékenységét támogatja, vagy ellenkezőleg hatósági elnézés és támogatás mellett a hitetlenséget és erkölcstelenséget terjeszti. Ha maga az állam s a községek segítenek templomokat emelni, lelkipásztori intézményeket, katolikus iskolákat, karitatív és szociális kezdeményezéseket fenntartani, vagy ha a polgári hata-lom éppen csak megtűri az Egyház erőfeszítéseit, sőt esetleg akadályozza is azokat s durva önkénnyel még a kezét is ráteszi az egyházi vagyona és egyházi intéz-ményekre. Egészen más végül, ha az államhatalom maga is támogatja a katolikus hit és kultúra terjesztését a po-gány országokban, vagy ha érdektelennek, esetleg ellen-ségesnek mutatkozik a missziókkal szemben. Hiszen az államhatalomnak néha egyetlen lépése többet használhat a hitlejlesztés és keresztény behatolás ügyének, mint sok ezer katolikusnak évtizedes magános erőfeszítése.

Az erkölcsi kultúra intézményes védelme, társa-dalmi és közéleti körülbástyázása maga is kivételes jelentőségű feladat e téren. Nagy tévedés volna azt hinni, hogy ha akár minden papunk egy Szent Pál vagy Szent Ágoston volna s a keresztény igazság a közgondolkodás és közművelődés minden sarkpontján megdönthetetlen fényben ragyogna, ezzel már az éle-

tet kereszténnyé varázsolhattuk volna. Az élet több mint gondolkodás és az igazság egymaga nem teljes értékű életeraalkító tényező. A megismerés mellett époly fontos az akartnak, érületnek és erkölcsiségnek szerepe. Tömerdek ember van, akiket nem a vallási megvilágosittatás hiánya tart távol az élő kereszténységtől, hanem az akarat gyengesége, az erkölcsi lazaság és romlottság. Épp ezért keresztény életrendet teremteni csak úgy lehet, ha az igazság uralmi helyzetbe emelésén kívül arra is ügyelünk, hogy a társadalmi erkölcsre s annak irányító tényezőire a kereszténység felől erős és maradandó hatóerőt fejtsünk ki. Az emberek nagy része számára a saját lelkiismerete nem elég erkölcsi támaszték, hanem szüksége van külső támaszokra is: a társadalmi erkölcs ellenőrző, mérsékelő, nevelő s irányító hatására.

Ennek a védekezésnek az Egyházon kívül két hatalmas tényezője van, a *környezet* és a *közhatalom*.

A SZENVEDÉLYEK izzó lángjában égő, minden erkölcsi megkötöttségtől felszabadult, pogány erkölcsű emberek és fiatalemberek tömegeinek nem elég a szép szó, a templomi prédikáció vagy az iskolai nevelés szelíden eligazító szava; az elszilajodott indulatokat sokszor csak korbacsal, kényszerítő eszközökkel lehet rövid pórázra fogni. Semmi okunk, hogy ezektől az erélyes rendszabályoktól visszariadjunk, hogy azokat a közerkölcs felforgatóival szemben époly határozottan igénybe ne vegyük, mint ahogy az útonállókkal és betörőkkel szemben sem szoktunk pusztán elméletekkel és kesztyűs kézzel védekezni.

A környezet és a társadalmi nyomás megront és megőriz, pusztít és épít, szabad kantárra enged és vaskorlátok közé szorít. Átala sokkal jobban visszaszoríthatjuk a bűnözést s az erkölcsi szabadosságot, mint ezer elmélettel, egyéni buzdítással s a legjobb lelkipásztori vagy nevelői munkával. Másik fontos erkölcsalakító tényező: a közhatalom viselkedése, amely a közerkölcs ellenőrzésével, szabályozásával, sürgetésével vagy ennek elhanyagolásával szintén

igen nagy irányító hatással lehet a tömegek erkölcsére. Ahol az állam maga szigorúan bünteti az istenkáromlást, a fajtalan beszédet, a színház, fővenyűfürdő s a film erkölcstelenségét, a kerítés és csábítás minden nemét, a prostitúciót, a gyermek elleni vétségeket, a házassági hűtlenséget, elválást és hasonlókat, ott hasonlíthatatlanul könnyebb a tisztességes társadalom s főleg az Egyház helyzete az erkölccsuszító méregforrásoknak kiapasztásában, mint ott, ahol a közhatalom maga is az erkölcsi újpogányság leplezőjévé, szószólójává, védőjévé alacsonyodik. Nem is szólva arról, hogy az erkölcsileg egészséges társadalom a hit tételeinek s az Egyház intézményeinek befogadására is hajlamosabb szokott lenni.

Mindebből megint csak az következik, hogy ha napjaink kereszténysége komolyan óhajtja az élet s a társadalom keresztény alakulását, akkor nem szabad a közerkölcs oltalma terén egyszerűen megállnia a templom s az iskola munkájánál, sem a merő eszmeterjesztés műveinél, hanem biztos társadalmi és közéleti befolyást kell szereznie azokra a mozzanatokra, amelyek a társadalmi erkölcsöt elhatározó helyeken irányítják. Enélkül minden keresztény eszmeterjesztés és lelkipásztorkodás egyaránt a közerkölcs kereszténnyététele terén nagyon szép, de lényegében fogytékos hatású, egyoldalú munka maradna.

„Politizáló” vagy politikamentes kereszténység?

„Politikamentes kereszténység?” — Ennek a jelszónak ténybeli és elvi okai. — A helyes középút. — Közönségünk és népünk megnevelése a közélet számára. — Világi jellegű politizálás és Krisztus örök politikája. — Az irányítás joga és feltételei. — Stratégiai pontok a közéletben. — Nemzetközi kapcsolatok.

A közélet terén való katolikus helyfoglalásnak szükségességéről tehát nincs kétség, azt az Egyház fejei is ismételten s határozottan hangoztatták. A módra nézve azonban, miképpen történjék ez a helyfoglalás, eltérők a vélemények.

Sokan szívesen látják ugyan, ha derék és okos katolikus emberek a közéleti síkon is védelmére kelnek a katolikus ügynek, de az újságolvasáson kívül minden más közéleti érdeklődéstől távol maradnak. Általában a katolikus politikai tevékenységgel szemben éppen szigorúan egyházas körökben sűrűn találkozunk bizonyos elutasító állásponttal, sőt elég éles averzióval. Mi ennek az oka? Hogyan van az, hogy a katolicizmus, amely másfélezer éven át egyik fontos és magától értetődő kötelességének tekintette a közélet legfőbb irányítását és erőteljesen rajta tartotta kezét minden közéleti megmozduláson, most egyszerre szinte elvi alapon utasít el magától minden közéleti érvényesülést s rossz szemmel nézi, ha emberei politikai síkon is tevékenykednek?

A POLITIKÁTÓL VALÓ elfordulásnak bizonynyal vannak elvi és vannak adottsági okai. Az utóbbiak közt ott szerepelhet a tudat, hogy főleg a francia forradalom s a nyilvánosság életének elvilágiasodása óta a politika maga sok tekintetben annyira kétes jellegű, sikamlós irányú tevékenységi kör lett, annyira túlsúlyra vergődött benne a machiavellizmus és ravaszkodás, hogy a komoly katolikusok és főleg az egyházi körök érthetően húzódnak tőle. Sok országban annyira el is hatalmasodtak a közéletben a vallásellenes elemek, a nyilvánosság vezetése annyira az ő kezükbe siklott át, hogy a katolicizmusnak a felfogások gyökeres átalakulása és más jelentős feltételek nélkül úgylis alig van reménye, hogy ezen a területen a vezetést újra a kezébe szerezze; ennek folytán sokan úgy gondolkoznak, hogy minek is erőlködjenek, Beletörődtünk abba, hogy mások a hangadók s mi legföllebb védekezők lehetünk és szenvedők; mások határoznak rólunk és nélkülünk. A vezető katolikus tényezőket óvatossá s lemondóvá tette e részben sok szomorú tapasztalat is: katolikus politikusok és politikai kezdeményezések sajnálatos lesiklása a helyes útról, az Egyházra nézve kellemetlen bonyodalmak és kompromisszumok, megoszlások és szenvedélyes ellentétek, gyűlöletes támadások és botrányok, amelyek sarat fröccsentettek

a katolikus névre, rossz hírbe hozták a katolikus közéleti szereplést s viszont úgy látszik, hogy a mai konkrét politikai küzdelmekben szinte elkerülhetetlenek. Voltak jól indult világi és papi politikusaink, akiket a politika annyira magával sodort, hogy végül az önérdék mértéktelen hajhászása, az anyagiasság s már majdnem a panama süppedékébe merültek.

A gyakorlati nehézségeken túl itt szerepelnek továbbá az elvi aggályok. Ne szóljunk arról az ellenségeink által tudatosan terjesztett, a mi rétegeinkbe is beszüremkedő felfogásról, amely szerint a katolicizmusnak s főleg a papságnak a politika terén egyáltalán nincs keresnivalója; a vallás szorítkozzék merőben a templomi és magánéletre. Sajátosképpen ugyanerre a felfogásra jutnak sokan ellenkező kiindulópontból is: bizonyos aszkétikus egyoldalúságból, a befelé néző, kifelé passzív élet túlzott szeretetéből jutnak el a „politikamentes katolicizmus” elvéhez, s arra a szentpáli mondásra hivatkozva néznek gyanús szemmel minden politikai tevékenységet, hogy „aki Istenért harcol, nem bocsátkozik világi dolgokba”. (II. Tim. 2, 4.) Az igazán katolikus munka náluk a templom küszöbén kezdődik. Ennek az egyoldalúságnak és passzivizmusnak néha persze éppen az aktív katolikusok is tápot adnak, amikor a maguk részéről viszont annyira kívül kerülnek minden sekrestyén és templomon, hogy a természetfölötti talajt is elvesztik a lábuk alól.

További elvi nehézség s talán valamennyi közt a legkomolyabb, hogy nehéz is „katolikus politikát” csinálni, mert az vagy a hierarchia utasítása szerint alakul s akkor túlságosan rezerváltnak kell lennie, nehogy a hierarchiát s az Egyházat mint ilyent a politikának sáros és véres küzdőterére belevigye, vagy egyéni utakon jár s akkor meg könnyen zavart okoz, ha mégis „katolikus” politikának nevezi magát s másoktól is azt kívánja, hogy mint katolikus politikát támogassák. Ígyképpen a katolikus politikai tevékenység bizonyos fokig a gazdátlan-ság s határozatlanság jegyében áll.

A felsorolt nehézségek közt van olyan is, amelyet némi jóakarattal le lehet győzni, de van olyan is, amely komoly akadályt állít a katolikus közélet kialakulásának útjába.

Mi történjék tehát? Hagyjuk a politikai életet e dilemmák közt a maga sorsára? Zárkózzunk be parókiáinkra és szerzházainkba, szorítkozzunk csakugyan tisztán vallási akciókra s engedjük át a közélet irányítását másoknak? A kereszténységre kevés ügyet vető, a katolikus közéleti szempontokat tisztán még csak fel sem ismerő, vagy közömbös, sőt ellenséges elemeknek? Legföllebb a római Szentszék vagy a püspökök nyilatkozzanak alkalmilag a közéleti kérdésekben a katolicizmus nevében vagy adjanak ki egy-egy szükségesnek látszó utasítást a hívek és a papság számára? Más ne történjék semmi? Amikor a közéleti harc nemcsak anyagi érdekekért folyik, hanem benne dőlnek el az emberiség legszentebb érdekei, a vallás jogai, az Egyház igényei, a közerkölcs, házasságjog, az ifjúság nevelésének kérdései: lemondhatunk-e akkor a közélet irányításáról? Nem öngyilkosság-e ez, főleg amikor az Egyház ellenségei máris túlsúlyban vannak? Amikor egész országokban a kereszténység létét fenyegeti az ellenfelek közéleti elhatalmasodása? Amikor úgyszólván túlságosan lemaradtunk a nyilvánosság vonalán? Nem lenne-e árulás Krisztus zászlójával szemben? Gyermekeké válás ott, ahol harcosokra, hősökre, titánokra van szükség? Nem a közéleti kereszténység hiánya magyarázza-e meg az Egyház sorozatos üldözéseit az egyes országokban?

Hogyan egyeztessük meg itt az ellentétesnek látszó kötelezettségeket és szempontokat? Mik lehetnek itt az eligazodás helyes elvei? Talán a következők:

1. Mindenekelőtt leghatározottabban el kell utasítanunk azt az álláspontot, amely szerint legjobb, ha a katolicizmus minél kevesebbet foglalkozik politikával és közélettel. Ha a közéletet is Krisztus elvei szerint kell alakítanunk, akkor a *politikai tevékenységet sem elvben, sem gyakorlatilag ki nem rekeszthetjük a katolikus feladatok köréből.* Itt csak a *mikéntől és hogyanról* lehet szó, nem a *köteleességről* magáról.

ELLENKEZŐLEG, MINDEN ERŐNKKEL rá kell nevelnünk a katolikusokat sokkal inkább, mint eddig történt, arra a meggyőződésre, hogy a közélet terén is védelmezniük kell Krisztus ügyét s a maguk legszentebb érdekeit. Más a túlzott „politizálás”, vagyis a napi politikában vezető és irányadó helyen való aktív részvétel, ami természetesen nem lehet mindenkinek feladata — ezen a téren papoknak, szerzeteseknek a különleges helyzetük miatt, másoknak esetleg a politikai iskolázottságuk hiánya miatt csak mérsékelt szerepük lehet, — és más az eleven és tevékeny érdeklődés a nyilvánossági élet keresztény irányítása tekintetében. „Politizálni” nem mindenkinek kell, főleg evilági jellegű politikát űzni, például kormánytámogatás vagy ellenzékiesség dolgában, ilyen vagy olyan adópolitika, földbirtokkérdés, általában: a gyakorlati taktika kérdéseiben nem szükséges mindenkinek az első sorban hadakoznia. De ahol a vallás és az erkölcs kérdéseiről van szó: házasságjog, iskolaügy és nevelés, köz-erkölcs, Egyház szabadsága stb. kérdéseiben, ott igenis mindenkinek élénken kell érdeklődnie s helyt kell állania. Ez nem politika a szó köznapi értelmében, hanem állampolgári kötelesség, mi több: Krisztus politikája.

2. Hogy e kötelességnek katolikus társadalmunk és népünk megfelelhessen, okvetlenül szükséges, hogy *megfelelően iskoláztassék*, mégpedig két irányban: az elvi kérdésekben épúgy, mint a tények ismeretében. Elvi téren: tisztáznunk kell embereinkben a fogalmakat az állampolgári feladatok és kötelességek körül s ismertetnünk azoknak alapjait: az állam mivoltát, célját, feladatait és jogkörét, az állam és Egyház viszonyát, a nemzeti és népi eszme igazi értékét s jelentőségét, ismertetni kell a határt, ahol az állam joga megszűnik s az egyéné, családé, Egyházé kezdődik s amelyen jogsérelem nélkül az állam nem nyúlhat át. Épúgy kell aztán ismernie népünknek a tényleges helyzetet: mely esetben miről van szó, mi forog kockán, milyen haszon vagy kár származhatik ilyen vagy olyan nyilvános intézkedésből, kik azok, akikben megbízhatunk, kik azok, akikben nem s hasonlók.

GONDOSKODNUNK KELL ARRÓL, hogy a katolikusoknak az ilyen ismeretek megszerzésére bőséges alkalmuk legyen, tehát hogy ilyirányú előadások tartassanak, megfelelő műveltségi fokon lévőknel az idevágó kérdések zárt körökben meg is tárgyalassanak s álljon a közönség rendelkezésére olyan sajtó és irodalom, amely a közéleti elvek és helyzetek tisztázására alkalmas. Legyenek meg az eszközeink és intézményeink arra, hogy tömegekben kellő érdeklődést tudjunk kelteni a katolikus közéleti szempontok és szükségletek iránt s őket szükség esetén haladéktalanul mozgósítani tudjuk a katolikus közéleti fronton. Erről a kötelességről sem az ellenfél gáncsokodó jelszavai és bénítani akaró igyekezetei miatt, sem a saját köreinkben fel-felhangzó meg nem értő szölamok kedvéért lemondani nem szabad.

Ha közönségünk politikai nevelése magasabb szintet ér el s az elvek és tények kérdései körül biztosabban mozog, nem forog majd fenn többé úton-útfélen az a veszély, hogy embereink a mégoly színvonalalatti propagandának is könnyen áldozatul esnek s vakon hitelt adnak a megtévesztés terjesztőinek.

*

3. A tulajdonképpeni közéleti tevékenység terén éles különbséget kell tennünk egyfelől a rendszerint megoszlásra, pártoskodásra, érdekküzdelemre s visszavélésekre vezető „politizálás” és másfelől ama törekvések között, amelyeknek a közéleti tevékenység terén egyetlen céljuk a *Krisztusország védelme és erősítése*. A merőben evilági jellegű kérdésekben az egyes katolikusok politizálhatnak, amennyit akarnak, de ezt nem tehetik a katolicizmus vagy egy „katolikus párt” nevében: ellenben az egész katolicizmusnak egységesen és erőteljesen, teljes felfigyeléssel és odaadással meg kell mozdulnia, valahányszor a közéletben az Egyház jogairól, a keresztény házasság és iskola biztosításáról, a közkerkölcs védelméről, vallásellenes elemek és tömegek megfékezéséről van szó.

EZT A KÉT, lényegesen különböző területet nem is volna szabad ugyanazzal a névvel jelölni; helyesebb lenne, mint azt a nyelvhasználat máris megkülönböztetni kezdi,

az előbbi „politikának”, „politikai tevékenységnek” és „politizálásnak” nevezi, a másikat pedig „közéletnek” és „közéleti tevékenységnek”. A katolicizmus és főleg a papság lehetőleg ne „politizáljon”, de igenis erőteljesen irányítsa Krisztus felé a közéletet is!

4. Ki *irányítsa* a katolikus közéleti tevékenység menetét? Bármennyire kívánatos, hogy a katolikusok a közélet terén egységesen lépjenek fel, ennek az egységnek érdekében nem szabad olyan eszközökhöz nyúlnunk, amelyek a katolikusok szabad állásfoglalását feleslegesen és talán éppen a katolikusokra nézve elviselhetetlen módon beszűkítik. Vagyis: hacsak valahol a püspöki kar maga nem találja szükségesnek, hogy az összes katolikusok még tisztán taktikai kérdésekben is egy bizonyos párthoz csatlakozzanak, tulajdonképp *egyetlen politikai pártnak sincs joga magát* önhatalmúlag és egyszerűen a *katolicizmussal azonosítani*. A katolikus jelzõt magának lefoglalni világi jellegű vagy különböző taktikai eljárásokat megtűrő ügyekben senkinek sem szabad, s még kevésbbé volna helyes a katolicizmust tenni felelőssé azokért a nem mindig száz százalékig helyes lépésekért, amelyek a politikai küzdelmek és cselszövések terén szinte elkerülhetetlenek. Maga a hierarchia sem lehet hivatott arra, hogy merőben világi politikai kérdésekben irányt szabjon s még ahol csakugyan katolikus kérdésekről van is szó, ott sem tartja mindig tanácsosnak, hogy a taktikai eszközök ilyen vagy olyan megválasztását a maga tekintélyével vagy felelősségével fedezze.

ITT ALIG VAN MÁS ÚT, mint az, hogy a katolikusság céltudatosan neveljen ki magából kiváló közéleti férfiakat, akik egyéniségük sodró erejével utat tudnak jelezni e téren. Már a katolikus nevelőintézetekben, később a katolikus egyesületekben mutassunk rá a felnövekvő nemzedék előtt a közéleti apostolkodás kiváló jelentőségére; azonkívül támogassuk lelkesen az őszinte, eszmei lendületű kezdeményezőket s még inkább a politikai arénán csakugyan sikerrel és érdemmel dolgozó férfiakat, hogy ilyképp, lassankint katolikus közéleti vezérkar alakul-

jon ki, amelyhez a katolikus tábor minden különös parancs vagy kötelezettség nélkül, pusztá megértésből és lelkesedésből szívesen csatlakozik.

5. Azonkívül mint minden téren, úgy itt is a tervszerűség és nagyobb hatékonyság okából tanácsos lenne a vezető katolikusok bevonásával gyakran tartani *szűkebb megbeszéléseket a teendőkre vonatkozólag*, nem pártértekezlet alakjában, ami megint más dolog és más érdekeket szolgál, hanem pártfeletti szellemenben, az általános katolikus érdekek közéleti védelme s előmozdítása tárgyában.

EZEKRE A MEGBESZÉLÉSEKRE olyanok is bevonhatók, akik maguk nem aktív politikusok, de ítéletük helyességével s cínzetlen egyszerűségükkel hasznos irányításokat vagy indításokat adhatnak. Itt kellene eldőlni a kérdésnek, miként kell a katolikus ügyet a nyilvános életben s annak eszközeivel előbbre vinni, a veszedelmekkel szemben védekezni, a katolikus közönséget s a népet, valamint az általános közvéleményt megfelelően tájékoztatni. Mivel a Katolikus Akció alap gondolata minden politikai tevékenységet kizár, azért ezek a tárgyalások annak keretén kívül szervezendők. Így egy pártjellegtől mentes, tisztán katolikus közéleti *munkaközösség* alakulhatna ki, amely akkor is alkalmas keretétül szolgálna a katolikus összemunkálásnak, ha a résztvevők nem tartoznának ugyanahhoz a párthoz s a részleteket illetőleg talán éles véleménykülönbség mutatkoznék köztük. Az ilyen munkaközösségek tárgyalási hangjának alapja is csak az ellentéteket elsimító s azokon felülemelkedő krisztusi és apostoli szeretet lehet, amelynek őrzésére a munkaközösség technikai vezetőinek elsősorban kellene ügyelniök. Általában az ilyen munkaközösségek sikere a vezető személyiségeken múlik s ezért kívánatos talán, hogy élükre maga az egyházhatóság állítana alkalmas, összefogó erejű és éberszemű vezetőket.

6. Abban sem lehet vita, hogy katolikusainknak a *közéleti pozíciókban* arányosan kell helyet foglalniok.

ANNÁL TOBB JOCUNK VAN erre törekedni, minél feltűnőbb mellőzés érte a katolikusokat eddig éppen ezen

a téren, még katolikus többségű országokban is. Minél több műik egy vezetőállás betöltőjén s intézkedésein, annál fontosabb, hogy ilyen állásba lelkiismeretes és komoly ember kerüljön, aki örheiyének helyzeti energiáját majd nem a Krisztusország ellen, hanem meilette lejt ki. Ennek a követelménynek előfeltétele, hogy a közélet minden feladatköre számára megfelelő szakembereket neveljünk ki, mert a hozzánemértő és talán nem egészen tisztakezü katolikusok előtérbenyomása nem cél, gyakran éppenséggel káros. Ugyanígy nagy hiba, ha befolyásos katolikus emberek, papok vagy világiak, merőben rokoni, baráti vagy hasonló alapon olyanokat segítenek fontos közéleti pozíciókba, akik sem tehetségük és tudásuk, sem erkölcsi karakterük folytán azt a helyet betölteni nem tudják s ugyanakkor méltóbb és megfelelőbb ember előtt zárják el a köz s a keresztény akció szempontjából is fontos helyeket.

A közéleti katolikus követeléseket az ellenfél általában szereti egyszerűen *klerikális uralomvágyra* magyarázni. Ezzel szemben nekünk hangoztatnunk kell: 1. Az Egyház az államnak s a társadalomnak *annyi erkölcsi hasznót hajt*, hogy már a viszonzosság elve alapján is joggal várhat tőle viszonttámogatást. 2. Az Egyház szabad működése az *államnak is egyenes érdeke*, mert az államnak is fontos, hogy az Egyház által képviselt felsőbbrendű szempontok, a jog, a tekintély, a köteleességtudás, lelkiismeretesség és szeretet ápolása, a közösség erkölcsi színvonalának emelése, minél teljesebben érvényesüljenek.

A túloldal, úgy látszik, sokkal jobban tudja, mint mi, mekkora a jelentősége a közéleti, társadalmi és kulturális téren egy-egy *fontos stratégiai pontnak*, egy-egy állásnak, hivatalnak, pozíciónak, ahonnan egész tömegek irányítása történik. A forradalmak technikája az utóbbi pár évtized során teljesen tudatosan érvényesült: elég volt 1000—2000 erősen összehangolt ember arra, hogy a stratégiai kulcspontokat adott jelre megszállja, ezzel évszázados, sokmillió birodalmakat megrendítsen s néhány diktátor kezébe ejtsen. Egyes irányok sokszor éppen tudatosan látszanak érvénye-

síteni a sakkjátékrendszer elvét, ahol néha egy jelentéktelennek látszó, de fontos helyen álló figura dönti el a játék sorsát. Csak a javíthatatlan optimisták hisznek e téren még mindig az erők szabad érvényesülésében.

HA PEDIG VALAKI a katolikusoknak másokkal szemben való túlzott érvényesülésében látna veszélyt, erre nyugodtan azt felelhetjük, hogy mi csakugyan beérjük azzal, ha az arányosság mértéke szerint foglalunk helyet a közélet fontosabb őrhelyein; ezidőszerint pedig ennek az arányosságnak rendszerint alatta maradunk.

7. Végül a katolikus *nemzetközi kapcsolatok* kiépítése is sürgős feladat. Nem nemzetietlen nemzetköziségről van itt szó, hanem egyfelől a közös érdekek közös katolikus szellemben való előmozdításáról, másfelől a vitapontoknak katolikus alapon és katolikus szellemben való elsimításáról.

SOK OLYAN KÉRDÉS ADÓDIK, amelyben a katolikusok közéletileg és nemzetközileg is támogatathnák egymást anélkül, hogy saját nemzetüknek legkevesebbé is ártanának. Ilyen eset lenne például, ha a vallásszabadság védelmére kölcsönösen összefognának, nagy és nemes eszméknek vállvetett erővel kívánnának érvényt szerezni, ami a katolikus közösségnek is, de minden egyes országnak külön is érdeke. Ilyenkor a katolikus gondolatnak nemzetközi kapcsolatokon keresztül való érvényesítése oly önként kínálkozó szükségesség, hogy csodálni kell, ha erre a kötelességre a katolikus világ sokszor rá sem ébred. Nemzetközi viták és érdekellentétek esetében nem nekünk kellene-e mindenekelőtt sorompóba lépnünk a kölcsönös megértés helyreállítása és vitapontok szeretetteljes tisztázása érdekében? Ahelyett, hogy a hatalom mindenkori birtokosai, mint ez a világháborúban s azóta is történt, esetleg a maguk egyoldalú, szenvedélyes és önző szempontjait erőltessék rá a mi táborunkra is? Nem tűrhetetlen-e, hogy akárhányszor vezető katolikus egyéniségek is a kellő megértés s tájékozódás hiányában egész-mellett védelmeztek szabadkőműves és egyházellenes érdekeket? Tűrhetetlen, ha

egy elvakult sovínizmus még Krisztus gyermekeivel is el tudja hitetni, hogy a nemzet, a faj, az állam az első s csak aztán jöhet az Isten s az ő parancsai; túrbetetlen, hogy állig fegyverben nézzünk egymással farkasszemet ott, ahol igazsággal és szeretettel el lehetne oszlatni a félreértéseket; hogy a háborús gyűlölködés anynyira elragadjon minket is, hogy a pápák békeszólatai még a mi szívéinkben sem találjanak visszhangra.

Nem esztelen és nemzetáruló pacifizmus a cél, de igenis a keresztény igazságon alapuló béke: „opus iustitiae pax”, amelyet Páris és Genf szabadkőműves szellemű alkotásai nem valósíthattak meg, de amelyet megvalósíthatna a katolicizmus, mihelyt közéleti és nemzetközi tényezővé szilárdulna. Az eucharisztikus kongresszusok levegője mennyivel inkább tenné hajlamossá a lelkeket a kölcsönös testvéri megbecsülésre, mint a meztelen, kollektív önzés minden szaválása s a nem békét, hanem megtévesztést célzó világi „testvériség” minden mesterkedése!

AZONBAN HOL VAGYUNK MÉG ATTÓL, hogy a katolikus többségű nemzetek katolikus alapon közelednének egymáshoz? Hogy egy új, eszmei nemzetközi alapon találkoznának s állítanának fel közös frontokat? Gondolkozott-e eddig egyáltalán valaki azon, hogy egyszer hatalmas katolikus tengely kialakításán kellene dolgozni Európában? Egy katolikus közéleti Népek Szövetségének talán csendesebb és szerényebb, de mélyebb s maradóbb hatóereje lehetne, mint a genfi kísérletnek. A katolikus ügynek is sokszoros erősítésére vezetne s a világbéke jelentős szilárdulását hozhatná magával, ha katolikus közéleti férfaink egyszer már valamiféle katolikus kerekasztal mellett is találkoznának.

A vádat, amelyet ilyen törekvésekkel szemben a túlzó sovínizmus azonnal emleget: hogy mi katolikusok nem vagyunk jó hazafiak, mert nemzetközi katolikus felsőbbiséget akarunk stb., nyugodtan ráírhatjuk az irányított propaganda vagy az elvakultság számlájára s ellenpropagandával s felvilágosítással kell azt leküzdenünk. Sajnos, egyelőre nem nagy a veszély, hogy a nemzetköziség irányában egyhamar túlzásba esünk, ellen-

kezőleg attól kell félnünk, hogy egyelőre maguknak a katolikusoknak kiélezett érzelmi ellentétei s túlzott sovénizmus a megértés és békeszerzés minden kísérletét eleve megakasztják.

Szociális kereszténység.

A keresztény társadalmi rend jelentősége a világnézeti hódítás és erősödés szempontjából. — Miért érdeke az Egyháznak is híveinek szociális szilárdsága? — Társadalmi munkánk közvetlen feladatai: a szociális érzület s a társadalmi reform.

A keresztény közélet különleges munkatere a szociális munka: az a keresztény igazságérzetből és szeretetből fakadó tevékenység, amely a társadalmi egyensúly és béke biztosítására törekszik s ezért a tömegek, főleg a társadalmilag és gazdaságilag előnytelen helyzetben lévők anyagi jólétét, tisztességes megélhetését, a munka méltó megfizetését, az egészséges vagyon- és jövedelemeloszlást igyekszik közéleti törvénnyé és valósággá tenni. Erre a szociális tevékenységre keresztény részen ma sokkal nagyobb mértékben van szükség, mint azt a liberális gazdasági rendhez szokott társadalom, közte sajnos, katolikus tényezők is, felismerni szokták.

Szükséges ez a szociális munka, mert egyedül a kereszténység van azoknak az erkölcsi elveknek és erőknak birtokában, amelyek e forrongó társadalmi korban megnyugtató, mert igazságon alapuló rendet tudnának teremteni.

Szükséges a szociális munka, mert a kereszténység nélkül nem teljesíthetné legsajátabb lényegét, a felebaráttal szemben való igazságosság és szeretet törvényét s joggal vonná magára mérhetetlenül nagyszámú tömegek: munkások, kisemberek, földművesek, középosztálybeliek háborgó elégedetlenségét. Az emberek sokszor nem mondják ki hangosan, de keserűen érzik, hogy szociális elhagyatottságukban egyházi oldalról is hiába várnak segítséget s legfőllebb ala-

mizsnahullatásban van részük, de nem intézményes és igazságosságon alapuló támogatásban.

Szükséges a szociális munka, mert a szociális egyensúly hiánya nemcsak magában baj s méltatlanság, hanem vallási és erkölcsi téren is sokszoros káros következménnyel jár. A zilált anyagi viszonyok közt élő, rendes családi otthont nem ismerő, állandó létbizonytalanságban vergődő, tűzhelyt alapítani vagy gyermekeiről gondoskodni nem tudó emberek lelkében tompa keserűség érzete lázong társadalmi kítaszítotttságuk és alacsonyrendűségük folytán s már ezért nyugtalanok, minden szélsőségre hajlamosak s minden izgatásnak s ígéretésnek hitelt adnak. Viszont, a társadalmi egyensúlyban élők könnyebben hallgatnak a lélek igényeire is, szeretik a rendet és a békét, megfelelő gondot tudnak fordítani a művelődésre, gyermekeik nevelésére s otthonosan érzik magukat a kereszténység egész vallási és erkölcsi világában.

MINÉL INKÁBB AZ EGYHÁZ AZ, ami ennek a társadalomnak a szociális egyensúly és nyugalom áldásait hozza, annál melegebben csüngnek az emberek rajta s viszont minél kevésbbé látják az Egyházban társadalmi nyomottságuk megértőjét s enyhítőjét, annál idegenebb, mert legforróbb életigényeik mezején számbavehetetlen, érzéketlen és jelentőség nélküli fantómmá válik a szemükben. Ha ma Irországbán és Hollandiában a katolikusok oly elválaszthatatlan érzelmi közösségben élnek a papjaikkal, mint talán sehol másutt, úgyhogy a papellenes agitáció köztük teljesen talajtalan s érthetetlen maradna, ennek egyik fő oka bizonyval az, hogy a katolikus elnyomatás szomorú évszázadaiban az ír és holland katolikus nép egyedül az Egyházban látta jogainak hű és lelkes védelmezőjét, sorstársát, anyagi vonatkozásokban is összefogóját és természetes oltalmazóját. Viszont mély és végzetes a tömegek elidegenülése az Egyháztól, ahol ennek képviselői a nép nyomorát, szenvedéseit és támasztalanságát részvétellel bár, de tétlenül nézték, ahol a kereszténység a feudális vagy kapitalista világrend haszonélvezőinek leplezője, védője és érdekszövetségeként állt a tömegek szeme előtt.

Végül szükség van katolikus szociális munkára azért is, mert magának az Egyháznak is érdeke, hogy hívei gazdaságilag is erősek, teherbírók s társadalmilag számbavehetők legyenek, mert csak akkor számíthat híveinek nagyobb mértékű erkölcsi és anyagi támogatására, csak akkor jelent társadalmilag is súlyt és hatóerőt. A gazdasági nyugalmi helyzet a rendes családi életnek s ezzel az erkölcsnek, megelégedettségnek, keresztény kulturális fejlődésnek melegágya. Egy tekintélyes, vagyoniilag független, ennélfogva befolyásos s magasabb művelődésre alkalmas nép sokkal tökéletesebb támasza minden katolikus vállalkozásnak és törekvésnek, sokkal több papot, szerzetest, tudóst, vezetésre hivatott értelmiségit termelhet ki magából és sokkal könnyebben folytathat társadalom-irányító s egyházvédő tevékenységet az életben is, valamint a világi apostolkodás, a missziótámogatás s hasonló célok terén, mint egy páriákból, rabszolgákból, tengő-lengő koldusokból, tudatlanokból s elégedetlenekből álló tömeg, amelynek még a középosztálya is csak értelmiségi proletárság, amelynek minden figyelmét, gondját s erejét a mindennapi száraz kenyér sivar hajszolása emészti fel. Vegyesvallású vidékeken máris mindennapos a panasz, hogy a nemkatolikusok a maguk nagyobb vagyoni szilárdsága folytán jóval nagyobb súlyt jelentenek a községi s megyei életben, sokkal nagyobb további vagyonszerző lehetőségek nyílnak előttük, a vegyesházasságok dolgában sokkal nagyobb erővel tudják felekezeti érdekeiket ellátni, mint a vagyontalan és súlytalan katolikusok.

Mindezek szerint végzetes mulasztás lenne, ha a katolikus tényezők a szociális téren jelentkező szükségletek iránt közömbösök volnának s a társadalmi, igazságosság minden elevenebb sürgetését mint lehetetlenséget vagy bolsevista hangulatkeltést utasítanák vissza.

NEM VOLNA SZABAD ez irányban túlságosan vezettetnünk magunkat annak a reakciónak szellemétől sem, amely bizonyos egészségtelen túlzásokkal szemben magá-

ban véve csakugyan érthető s helyénvaló. Sokan egyszerűen azt hiszik, a szociális munka a mi részünkön okvetlenül a földünk felosztását, a vagyoni különbségek megszüntetését, talán éppen a tulajdonjog eltörlését jelentené, s attól tartanak, hogy a szociális igazságság követése saját megtakarított vagy becsületesen szerzett vagyonuknak szétoosztogatását jelentené. Jellemző, mennyire a patronizáló s alamizsnaosztó eszmeirány síkján jár a gondolkozásuk, hogy a szociális munkát következetesen összekeverik az osztogatással, alamizsnával és karitással. Holott a kettő lényegesen más és más. Az Egyház magában véve s bizonyos helyi viszonyoktól elvonatkozva igen nagyszabású szociális munkát végezhet valamely országban anélkül, hogy egyetlen hold földjét, egyetlen házát vagy értékét elvesztegetné, egyetlen gyümölcstermő fáját vágná ki tüzelőanyag gyanánt. Ellenkezőleg messzeágazó szociális politikát csinálhat úgy, hogy akár ennek is elsősorban önmaga látja hasznát, a saját intézményei és gazdasági alapjai is megszilárdulnak általa. Szociális munka nem annyi, mint vagyonfelosztás. Téves egyébként az a felfogás is, amely Egyházon mindig a papságot érti s az Egyház szociális tevékenységét egyszerűen és kizárólag a papság vállára hárítaná. A katolikus szociális munkára a világi közönség épúgy van hivatva, mint a papság.

A szociális munka mindenekelőtt: az *erőteljes szociális érzület általánossá tétele* magában az Egyházban s annak minden tagjában. Ennek az érzületnek első követelménye az a keresztény *társadalmi szolidaritás*, amely nemcsak önmagán akar segíteni, hanem embertársain is, sőt azt az elvet vallja, hogy minden egyes embernek annál könnyebb s biztosabb a boldogulása, minél erőteljesebben működik mindenki közre az egész társadalom és egész nemzet boldogulásán. A társadalmi szolidaritás, vagyis a krisztusi szociális lelkület a felebarátot is testvérnek tekint, akár gazdag az, akár szegény, akár művelt, akár egyszerű ember. Úgy akarja a maga boldogulását előmozdítani, hogy azzal

másokat nyomorba ne döntsön s mások tisztességes megélhetését ne akadályozza.

A helyes szociális lelkület nem állhat meg a jószándéknál, hanem a társadalmi igazságosság követelményeinek teljesítésében kell megnyilvánulnia.

A társadalmi igazságosság arra kötelez mindenkit, hogy olyan közállapotokat segítsen teremteni, amelyek közt minden dolgozni akaró ember számára van megfelelő munkaalkalom, minden becsületes munkát tisztességesen meg is fizetnek, az önhibáján kívül bajba jutott embert közös erővel megsegítik, nem az ember a tőkének szolgálja, hanem fordítva: a tőke az embernek szolgálja s ezért a tőke által való egyoldalú kiuzsorázásnak minden lehetősége megszűnik.

A tisztességes béren nem azt kell érteni, amely a kereslet és kínálat piaci ár hullámozása szerint véletlenül kialakult, hanem amely a teljesértékű munkáért teljesértékű bért is ad; vagyis amely a munkásnak és családjának emberhez méltó lakás, ruházkodás és ellátás biztosításán kívül kellő takarékoság mellett lehetőleg némi vagyonka (családi ház, kis kert stb.) gyűjtését is lehetségessé tegye. Így írja körül a keresztény igazságosság követelményeit maga XI. Pius pápa a Quadragesimo anno körlevelében s ugyanő a szociális gondoskodás céljaként azt sürgeti, hogy ezen túl senki se legyen a maga hibáján kívül ínséges és proletár.

Természetes, hogy ezt máról-holnapra megvalósítani aligha lehet. Főleg, ha kötelelességszerűen ügyelünk arra, hogy egyes szociális reformok által egzisztenciákat és egész keresztény társadalmi rétegeket tönkre ne tegyünk. Mert hiszen nem lerántani a felsőbbeket a cél, hanem az alsóbbrendű viszonyok közt élőket felemelni az emberi méltóság által megkövetelt színvonalra. De minden igaz kereszténynek, főleg ha a közéletben szerepet visz, komoly tanulmánnyal és igyekezettel azon kell lennie, hogy a pápa által megjelölt ideális képet a maga egész valójában, fokozatosan mielőbb valóra válthassuk.

A társadalom szociális újjáalakítása kétféleképpen munkálható: tökéletlen, átmeneti formában, bizonyos szociálpolitikai rendszabályok által, és tökéletesen, a szociális reform, vagyis a társadalom teljes gazdasági átszervezése által.

A szociálpolitika igyekszik a társadalom mai szerkezetének kiáltó hibáit és hiányait a mai *gazdasági berendezkedések lényegének érintetlenül hagyásával* megszüntetni, vagy legalább csökkenteni. Törekszik például a szociális biztosítást tökéletesebben kifejleszteni, az adózást igazságosabb alapokra fektetni, a munkanélküliséget csökkenteni, a keresztény kisiparost, kiskereskedőt, kiskgazdát védelmezni, a telepítési és kisbérleti munkálatokkal a földbirtok aránytalan eloszlásán enyhíteni stb.

A pápák által sürgetett teljes szociális reform viszont a bajokat gyökerükben igyekszik megfogni s a társadalmat a hivatásszervezeteken alapuló gazdasági önkormányzat bevezetése útján kívánja fokozatosan átszervezni. Ezek a hivatásszervezetek, a Quadregesimo anno elgondolása szerint, az egyes foglalkozási ágakat olyan gazdasági önkormányzattal látnák el, amelyen belül a tőke és a munka nemcsak mint egyenlőrangú, hanem mint egymásra utalt s egymást kiegészítő tényezők maguk közösen szabályoznák az összes idevágó kérdéseket, megszüntetnék a tőke egyeduralmát a munka fölött s kihúznák a talajt a kapitalista túltengések és minden osztályharc alól. Ha ez a teljes szociális átszervezés máról-holnapra nem is valósítható meg, arra mégis mindnyájunknak törekednünk kell s addig is, amíg ez lehetséges, legalább a legkiáltóbb társadalmi szükségleteken sürgősen és minden erőnkől segíteni kell.

A SEGÍTÉS technikai módjának egész irodalma van már, a mi táborunkban is; nem mutat a kérdés fontosságának helyes felismerésére, ha ez a szociális irodalom még vezető katolikus körök számára is sokszor hétepcsétes könyv marad.

F) Világtávlatok

Engedjük át magunkat egy percig egy káprázatosan szép víziónak: hogy a keresztény s katolikus országokban mindazt a szépet s jót, amit eddig mint hódító programot felvázoltunk, csakugyan teljes mértékben megvalósítani sikerült. Hogy fél Európában maradék nélkül helyreállítottuk a krisztusi igazságok uralmát a legyőzött téveszmék kiapadt vízőnjére fölött s a keresztény szellemű kultúra és közélet bátyái örködnék a Civitas Dei nagyszerű, egyöntetűen krisztusi élete pazar lüktetésén.

Megnyugodhatunk-e akkor? Elvégeztük-e a munkát? Szó sincs róla! Előttünk még így is a megtétlen feladatok rengetege állna: a *világ* elvezetése Krisztus országába!

Krisztus az egész emberiséget üdvözíteni akarja s tőlünk várja az elhatározó lépéseket ennek a szándékának megvalósításában. Ezért a missziós érdeklődés, a nemkatolikusok és nemkeresztények hazahozatalának szorgalmazása lényeges jegye minden igaz katolicizmusnak. Különös figyelmet s odaadó tevékenységet követel tőlünk ez irányban elszakadt keresztény testvéreink visszahozatala, hogy Krisztus akaratára szerint „egy akol legyen és egy pásztor”. Ámbár sok tekintetben igen messze elkerültek tőlünk s az érzelmi ellentétek főleg a multban, de sokszor a jelenben is, hihetetlen szenvedélyességgel lobbantak fel, azért mégis keresztények ők s nagy tömegekben őszinte Krisztus-hívők, akiket tehát minden dogmatikai, történeti és érzelmi ellentét mellett is az alapvető keresztény igazságok közössége mérhetetlenül közel hoz hozzánk s a gondoskodó szeretetet irántuk különösképp sürgős kötelességünkkel teszi. Nem felekezeti mohóság tehát s nem vallási imperializmus az, ami bennünk állandó vágyat ébreszt a krisztusi egységparancs teljesítésére s az elszakadt keresztények visszahozatalára, hanem a Regnum Christi egyetemes rendeltetésének hite s a kívánság, hogy egyazon

üdvösségnek hivatalosai lévén, a százados félreértések és széthúzások megszűnjenek köztünk s végre valamennyien csakugyan egymásra találjunk s együvé forrjunk Krisztus világosságában és szeretetében.

A feladat emberfölöttien nehéz, mert nemcsak áthidalhatatlan dogmatikai ellentétek tátognak az Anyaegyház s az elszakadt egyházak között, hanem ami súlyosbítja a helyzetet, érzelmiiek is s a kettő együtt ezernyi intézményen s előzményen keresztül sok százéves történeti különállássá merevedett.

A keresztény únió akadályai.

Dogmatikai, érzelmi és történeti akadályok. — Túltengő felekezeti öntudat. — Scylla és Charybdis. — Mercier bíboros kísérletei.

Mindenekelőtt van-e remény a kereszténység újraegyesülésére?

Bizonyos, hogy az úniós mozgalomnak egyelőre igen komoly akadályai vannak. Elsősorban azok a dogmatikai, érzelmi és történeti ellentétek, amelyek a Keletet ezer év, a protestantizmust négyszáz év óta elválasztják tőlünk s amelyeket éppen érintettünk. Ezeknek az ellentéteknek gyökere mélyen visszanyúlik a történeti fejlődésbe s bennük a dogmatikai különbözőségeken kívül lelki beállítottságok, sőt népi és faji ellentétek hangsúlyozzák a lelki elkülönödést.

HA MÉG CSAK TISZTÁN ÉRTELMI, dogmatikai síkon folya a vita, ha csak megértetésről, a balhiedelmek kiküszöböléséről volna szó, a megegyezés nem volna ennyire reménytelen. Azonban rendkívül nehéz az értelmet meggyőzni ott, ahol a szenvedély is közbekiált és sokan nemcsak a kölcsönös megértést, hanem az összeülést és nyugodt tárgyalást is szinte már árulásnak nézik a saját vallási álláspontjukkal szemben. Bizonyos fokig mégis úgy látszik, az únió szempontjából inkább szerencse, mint baj, ha az ellentétek ma már inkább érzelmi, mint dogmatikai pólusok örül izzanak; így legalább remélhető, hogy ha egy szép napon az únió vágya minden oldalon komoly formákat ölt s ez a vágy a szenvedélyeket le-

csitítja, a dogmatikai akadályok egyedül bajosan állhatják útját az egymásratalálásnak. Annál inkább volna ez remélhető, mert a keletiek és főleg a protestánsok ma már nem vallják oly egységesen a maguk dogmatikai ellentéteit a katolicizmussal szemben, mint régebben.

Az únió természetesen csak a katolikus Egyházbba való visszatérés alakjában képzelhető el s látszólag ez ma az egyesülés legfőbb akadálya. Hogyan kívánhatjuk józanul protestáns barátainktól, hogy egy négyszáz éven át keservesen és körömszakadtáig védett álláspontot, amelyért vér is folyt, most egyszerre meakulpázva visszavonjanak s a maguk különálló felekezeti életén harakirit kövessenek el? Ez a nehézség csak akkor oszlik el, ha majd egyszer a protestáns tömegek hangulatában mélyreható változás áll be s ők a visszatérésben nem caudiumi iga alá hajlást látnak többé, hanem a közös örökség nagyrabecsülésének s a krisztusi egységparancs teljesítésének minden eddigi keserűséget és félreértést felejtető hatalmas felbuzdulását.

A KELETI SZAKADÁRSÁG idestova ezeréves már. Itt a dogmatikai szakadás nem éppen mély, de annál meszebb elszakította tőlünk szakadár testvéreinket az ezeréves különélés, Kelet és Nyugat földrajzi s erkölcsi elidegenülése egymástól, az egymás csekély ismerete, valamint a szakadárságnak nemzeti egyházakba bomlása s politikai és nacionalista érzésekkel való elkeveredése. Ha egy csoda folytán a skizma valamelyik ága, akár a legnagyobb is, az orosz, ma végrehajtaná az úniót az Egyházzal, ez még nem jelentené a román, a szerb, a görög, a bulgár, az ukrán stb. elszakadt egyházak visszatérését, sem a régebbi keleti szakadások: monofizitizmus, nesztorianizmus stb. reúnioját. A helyzet nehézségét a végletekig növeli az a szenvedélyes ellenszenv, amelyet a pravoszlávia a híveibe a katolikusokkal szemben bele tudott égetni s magának a pravoszláv hierarchiának kiépítettsége, a maga százféle, részben igen ősi címével, méltóságával, hagyományával, ritusával és jogkörével. Ezeket a nagyon konzervatív keleti urakat már emberi hiúságukban is vérig sértené a gondolat, hogy Róma

előtt ismét meghódoljanak s esetleg eddig élvezett kiváltságos és kitüntetett helyzetükről lemondjanak. Róma minden tapintata és kímélete, minden engedményre kész hajlékonysága még csak igen kicsiny mértékben hordta le az akadályokat, amelyek mint hegymagas válaszfalak tornyosulnak minden úniós törekvés elé. Mégis megállapítható, hogy az egyházi egység gondolata a keleti egyházban ma is rendkívül eleven, mint ezt többi közt az egyik legnagyobb újabbkori orosz hittudós, Chomjakov is hangoztatja; sőt egy másik keleti teológus, Bulgakov szerint a keleti egyház volna hivatva arra is, hogy a nyugati szakadást megszüntesse s a protestánsokat Rómával kibékítse. (L'orthodoxie, Paris, 1937.) A multhoz képest sokban javult a helyzet az orosz egyházirtás és közös mártíromság folytán is: a szenvedő és halálra kínzott pravoszláv papság és főpapság körében nem egy baráti hang válaszolt a római Szentszék tapintatos és szeretetteljes segélyakcióira.

A *protestantizmus* minden belső válsága, szembezőkö doktrinális lazasága, felekezetekre foszlása, elvilágiasodása ellenére — vagy éppen emiatt — még mindig áthatolhatatlan ércfalként áll a krisztusi egységparancs teljesülésének útjában. Belsejében mindenféle irány megfér: a pietista, hagyománytisztelő, konzervatív árnyalatok mellett ott hömpölyög a felbomlás és hitetlenségbe torkolás minden elképzelhető folyamata. Előbbi a lutheri vagy kálvini örökséghez való ragaszkodásból, másik a szabadgondolkodáshoz és hitetlenséghez való közeledés alapján utasítja vissza mereven az Anyaegyház visszahívó szavát. Nálunk, Magyarországon szerencsére a protestantizmus még Isten- és Krisztus-hívő, legalább a hivatalos megnyilatkozásaiban, de már protestáns teológiai tanáraink közt szintén felütötte fejét a racionalizmusnak nevezett modernizmus és hitetlenség; külföldön pedig ez a tagadó irány, azt lehet mondani, uralkodó a protestáns főiskolákon. A protestáns nép széles rétegei odakünn még mélyen Krisztus-hívők, de pásztoraik már olyan nevelésben részesültek, amely a hitetlenséget tekintti a „reformáció” lényegének. Éppen ennek a bomlási folyamatnak megakasztására s a reménytelen dogmaegyeztetési kísérletek megkerülésére indul meg a protestantizmus kebelében mindig újra s újra olyan mozga-

lom — legutóbb a második ú. n. Oxford-mozgalom —, amely a dogmatikai kérdések félretételével pietista alapon iparkodik a protestáns kereszténységbe új életet vinni. Ugyancsak a vallásos protestantizmus megnyilatkozási formája az az imponálóan gazdag, karitatív, biblia-terjesztő és hithirdetői tevékenység, amely az utolsó száz év folyamán sokfelé felvirágzott.

Örölnünk kell annak, ha a protestánsok és keletiek közt is melegebb a hitélet, több a templombajárás és vallási gyakorlat, mint régebben, még ha ez a körülmény egy téves felekezeti öntudat megerősödését jelenti is. Hiszen ami az ő vallásos életükben pozitív, az is nagyrészt öntudatlanul a katolikus életnedvek tovább-buzogása, s a vallásos protestáns rendszeren könnyebben érti meg a katolikus vallásosságot, mint a pogány és hitetlen. Sajnos, széles protestáns rétegekben s egész országokban (Anglia, Svédország, Egyesült Államok) úgyis inkább a teljes vallástalanság az, ami a protestáns társadalmat elsősorban jellemzi s másutt pedig inkább a társadalmi, gazdasági s közéleti érvényesülés, esetleg merő hazafiság az, ami felé felekezeti mozgalmaik irányulnak. Lelkészeik is, akiket a szoros értelemben vett lekipásztorkodás távolról sem köt le annyira, mint a mi papjainkat, sokkal inkább ennek a külső érvényesülésnek terén tevékenykedhetnek, ami jórészt megérteti a protestánsok ügyesebb felekezeti önadminisztrálását, kifelé való térfoglalását és propagandáját, főleg vegyesvallású vidékeken is.

Az únió másik nagy akadálya az a túlfűtött felekezeti öntudat, amely elszakadt testvéreinket, főleg a protestantizmust, annyira jellemzi. Bármily szakadozott egyik-másik felekezet vallásos élete, bármennyire fogyatékos az ellenálló ereje a modern hitetlenség s erkölcsi lazaság szellemével szemben, a protestáns tömegek, mégha egyénileg alig élnek is vallási életet, rendszerint *duzzadásig tele vannak a maguk vallási fölényének büszke tudatával* s a hittel, hogy övék az igazi evangéliumi kereszténység, míg a katolicizmus csupa naivság, bálványimádás, külső formák kultusza. A protestantizmus ezt a felsőbbbségi öntudatot csodálatos ügyességgel tudta belevinni tömegeinek lel-

kébe s minden belső elesettsége ellenére ébren tudja azt tartani hívei között. Innen a tünet, hogy a protestantizmus türelmet hirdet, de magától értetődő követelménynek találja, hogy ott is övé legyen a vezető szerep, ahol számbelileg kisebbségben van.

AZ ONTUDATI TÚLTENGÉS magyarázza meg az állandó támadó helyzetet velünk szemben. Nem sokat védekeznek az ellenük felhozott kifogásokkal szemben, hanem ehelyett ők emelnek vádat s igényeiket a felsőbbrendűség nevében állítják előtérbe. Hittani tankönyveik s felekezeti irataik pozitív vallásos irányítás dolgában sokszor feltűnően meddők, de lobogó felekezeti önértetet lehelnek s mélyen begyökereztetik a „római Egyház” alacsonyrendűségének tudatát tanulóiifjúságuk, népük lelkébe.

Sokban egyező a helyzet a keleti szakadároknál is. Ott is époly eleven a maguk felsőbbrendűségének tudata, mint a nyugati Egyház megromlottságáról való meggyőződésük.

*

Katolikus részen az úniós törekvéseknek szintén többféle akadálya mutatkozik. Egyik az a lélektanilag érthető, de tárgyilag nem helyeselhető felfogás, amely a protestánsok és keletiek elzárkózásában, katolikus-ellenes viselkedésében nem tud mást látni, mint csökönyös és vak rosszindulatot.

EZ A FELFOGÁS kétségtelenül rendkívül egyoldalú. Bizony nyal vannak odatúl emberek, sajnos, sokszor éppen vezető helyeken, akik semmiféle érveléssel magukat meggyőztetni nem engedik, akik százszor megcáfolt vádak és félremagyarázásokat minden újabb bizonyíték nélkül szajkómódról ismételnék s leverhetetlen érveléseinket némán elhallgatják, mert azokra komoly feleletet adni nem tudnak. De ez legfeljebb azt bizonyítja, hogy egyes vezető felekezeti férfiakat megtéríteni nem tudunk; nem pedig: hogy a tőlünk elszakadt keresztény testvéreket általában sorsukra kellene bízunk. A tévelygők közt is van sok derék, mélységesen vallásos, Istent kereső lélek, aki egyelőre teljesen benne él ugyan a tévedésben, de nem rosszhiszeműen ragaszkodik ahhoz s a

szeretetteljes felvilágosítást egy napon talán szívesen meg is hallgatja.

Másik akadály a uniós mozgalomnak katolikus részen a félelem, hogy a túlzott engedékenységgel az elvek körül meg nem engedhető elalkuvásra vezethet.

A keresztény felekezetekkel való szótértés katolikus részen rendszerint két veszedelmes véglet, valószínű Scylla és Charybdis közt hányódik. Egyfelől az a veszély, hogy elvi engedményeket teszünk s a köztünk fennálló áthidalhatatlan ellentéteket minimalizáljuk, a béke és szeretet kedvéért a hitközönnyt mozdítjuk elő s azt a felfogást, hogy hiszen így is jó, úgy is jó, csak béke legyen; másfelől attól kell tartani, hogy a dogmatikai s egyházszervezeti ellentéteknek túlságosan merev hangoztatása s általában egy túlzottan kategorikus, parancsoló hangnem alkalmazása oda-túl végleg elriasztólag hat, olyformán, mintha a mi részünkön nem a szeretetteljes újraegyesülés s a félreértések és ellentétek megoldása után való nagy kiengesztelődés vágya lenne a vezérszempontra, hanem a leigázó hódítás rideg felülkerekedése.

ANNAKIDEJÉN XI. PIUS PÁPÁNAK „Mortalium animos” kezdetű körlevele szelíd és mérsékelt hangon foglalta össze a katolikus hitvédelemtan főbb szempontjait a protestáns-katolikus kérdésben, mégis szelítségben hadüzenetnek magyarázták a protestánsok; talán mert a dogmatikai álláspont világos leszögezése mellől hiányolták az érzelmi mozzanatok behatóbb méltányolását; ami ennek az enciklikának célja nem volt.

Angliában évek óta vitás kérdés, mi a helyesebb eljárás: annak az anglikatolikus irányzatnak erősítése-e a protestánsok részén, amely egész romanizáló mozgalmat akar indítani s izmosítani, úgyhogy tömegáttérés legyen a vége, avagy megmaradni az egyéni áttérések útján. Az előbbi módszer (a Mercier—Halifax-féle mechemelni megbeszélések révén) kétségtelenül nagyon hozzájárult az általános felekezeti feszültség enyhítéséhez, az utóbbi viszont nem bízik a tömegáttérésben mint ilyenben s fél, hogy az ilyen mozgalom illúziókat kelt, félúton

állítja meg az embereket s késlelteti az egyéni megtéréseket.

Sokan a jelzett dilemma miatt egyáltalán kitérnek a nemkatolikus felekezetek megnyerésének kérdése elől. Úgyis hiába, hangoztatják s hozzátézik: kár egy céltalan igyekezet kedvéért gyengeséget mutatni s a lanya katolikusoknak alkalmat adni arra, hogy azt higgyék, nekik is valamiféle alkudozásra kellene lépniök a nemkatolikus állásponttal a mindennapi életben. Pedig bárha ez utóbbi veszedelem ellen csakugyan határozottan védekezni kell, a közeledésnek és megközelítésnek ez a szinte elvi visszautasítása súlyos és végzetes tévedés. A felekezetekre bomlás nem olyan dolog, amelyet örökké változhatatlannak kellene tekintenünk, hanem oly baj, amelynek megszüntetése a kereszténység jelenének s jövőjének egyik legégetőbb feladata. A mai helyzetet likvidálni szent és folyton sürgető kötelesség, mert a kereszténységnek annyifelé szakadása állandó súlyos megsértése a krisztusi egységparancsnak s a szeretet törvényének, de gyengítője is az összkereszténység tekintélyének s erejének az ellenséges hatalmakkal szemben, itthon és a missziós munka területén. Nem cél, hogy egymással örökre farkasszemet nézve, egymásról nem tudva, egymással vetélkedve mesterségesen fenntartsuk a felekezeti megoszlást, ezzel a kereszténységet gyengítsük s millió és millió jóhiszeműen tévedő keresztény felebarátunkat végleg a tévedésnek engedjük át, hanem az a cél, hogy Krisztus egységes nyájába vezessünk el mindenkit, aki Krisztus nevét viseli s Krisztus után vágyódik. „Egyéb juhaim is vannak..., azokat is ide kell terelnem.” (Ján. 10, 16.)

Az a körülmény azonban, hogy a megközelítés rendkívül nehéz és kényes feladat s hogy el is lehet hibázni s vele bajt is lehet okozni, még mindig nem elég felmentő ok a kötelesség alól, hogy ezzel a kérdéssel szeretettel, gondnal és odaadóan foglalkozzunk. Főleg, amikor az egység és katolicitás nagy kérdései odatúl is megmozgatták már a lelkeket és tapogatózó lépések egész sorára vezettek az ökumenicitás síkján. Szabad-e akkor belenyugodnunk abba, hogy ezeknek

a mégis csak keresztény és Krisztus-hívő tömegeknek Krisztus Egyházába való visszavezetése évszázadról-évszázadra mint utópia és komolyan számba sem vehető álom elodáztassék? Szabad-e megriadnunk ezektől a problémáktól csak azért, mert attól tartunk, hogy közeledési kísérleteinket odatúl esetleg túlzott engedékenységnak vagy pedig ellenkezőleg: tolakodó hatalmi terjeszkedésnek és békebontó prozelitizmusnak magyarázzák? Vagy mert azt hisszük, a harcos hitelenséggel mint közös ellenséggel szemben semmivel sem szabad megzavarnunk a békét s a keresztény felekezetek türelmes egymásmellettségét, melyet a régebbi áldatlan vallási harcok után úgyis csak nagynehezen sikerült annyira-amennyire megteremtünk?

VOLTAK például, akik támadták a nagy Mercier bíboros mechelni érseket is, aki az idősebb Halifax lorddal rendszeres úniós eszmecseréket folytatott („mechelni beszélgetések”) s felejtik, hogy Mercier bíborost e tevékenységéért X. és XI. Pius pápák egyaránt dícsérték és buzdították. XI. Piustól származik egyébként ez az általánosságban tartott mondat is (1924 március 24.): „Legélénkebb elismerésünket fejezzük ki azokkal a katolikusokkal szemben, akik az isteni kegyelem ösztönzésére a mi elszakadt testvéreinkhez fordulnak s igyekeznek az utat egyengetni a hit teljességére való visszatérésük felé, főleg az Úr Jézus tanítványait jellemző szeretet példaadó megbizonyítása által.” Ugyanő ugyanazon év december 18-án így nyilatkozott: „A keletiek s a Nyugat katolikusai közt a kölcsönös megnemértésnek számos oka van. Mindent el kell követnünk, hogy eloszlassuk az előítéleteket, a helytelen dogmatikai felfogásokat, a történeti tévedéseket, amelyek a kibékülésnek útját állják. Ennek első feltétele, hogy magunk is kiszabaduljunk az ősi Kelet hitét és intézményeit illető bizonyos százados balhiedelmekből...”¹ Mindez természetesen a nyugati hitszakadásra is megfelelő fokban alkalmazható. Akik csupa túlzott óvatosságból szóba sem akarnak állni sem a kele-

¹ Jean Guitton: Le Cardinal Mercier. (Études, Paris, 1939. 313. kk.)

tlekkel, sem a protestánsokkal, nem járnak a XI. Pius által ajánlott úton, mégha egyes esetekben a közeledés közvetlenül csalódásra vezetett is.

Út az únió felé.

Az akadályok ellenére sem szabad lemondanunk az úniós törekvésekről. Mégpedig nemcsak akademikus jellegű, bátortalan s az eredményről eleve lemondó jámbor kívánságok alakjában. Az úniónak szerencsére már nemkatolikus részen is vannak lelkes áhítói és munkásai, a keleti egyházakban épűgy, mint a protestáns felekezetekben s nem lehet azt mondani, hogy ez a törekvés eddig is ne hozott volna örvendetes eredményeket. Keleten egész szakadár egyházmegyék tértek már vissza a keresztény egységbe s protestáns részen, főleg Angliában, az Egyesült Államokban, de másutt is jelentékeny konverziós mozgalom észlelhető. Érdekes, hogy az angol egyházi élet legkimagaslóbb alakjai közt mennyi a protestáns konvertita (Newman, Manning, Chesterton, Benson, Martindale stb.). Maga a pánkeresztény mozgalom alapján az únió vágyának megnyilatkozása protestáns és keleti részen.

Mik volnának e téren a követendő utak?

Tapintat és szeretet az érintkezésben és vitatkozásban. — Az elszakadt testvérek értékel. — Típusok a túlsó táborban. — Az únió-vágy felélesztése. — Felvilágosítás és személyes érintkezés. — Ökumenikus mozgalom. — Imádkozó egység.

1. Mindenekelőtt a *tárgyalási hangnem finomsága, tapintata* s a minden közeledési munkálatot átlengő *őszinte szeretet* az, amit itt szem előtt kell tartanunk.

ELLENSÉGES ÉRZULETET, idegenkedést és féltékenységet haraggal, felhánytorgatással, vagy akár pusztá érvekkel legyőzni nem lehet; legkevésbbé akkor, ha ezeket az érveket érdes, fölényes vagy gunyoros hangon adjuk elő. A felekezeti polémiának történetileg érthető, valamikor

talán helyénvaló, ma azonban kihatásaiban sokszor végzetes terheltsége a szenvedélyesség, a lebunkózni-akarás, a megnyerni nem, csak megsemmisíteni tudás. Itt nem fontos, melyik fél kezdte vagy kezdi meg újra és újra a csipkelődő, gúnyolódó, megbélyegezni akaró hangot; fő az, hogy ennek a hangnak a felekezeti érintkezés, sőt a felekezeti vita módszeréből teljesen el kell tűnnie. Az éles visszavágás jó lehet arra, hogy saját táborunkat erősítse s a közömbös szemlélőket tárgyilag eligazítsa, de arra teljesen alkalmatlan, hogy azokat belátásra bírja, akiket pedig úniós mozgalmunkkal első helyen kellene megnyernünk s belátásra bírunk. Jóérzelmű protestánsoktól nem egyszer hallottuk, hogy máris közeledtek a katolicizmus felé, azonban a katolikus polémiaának néha méltatlan hangja és szenvedély-fűtötte jellege visszalökte őket a közeledéstől, sőt a régóta szunnyadó protestáns öntudatot új életre szította bennük. Ha elszakadt testvéreink azt érzik ki beszédünkből, hogy megrögzött gonosztevőknek s tudatos ferdítőknak tekintjük őket, ez természetesen csak elvágja a közeledés útját s eleve hatástalanná teszi minden érvelésünket s visszahívó nógatásunkat. Viszont szelíd és szeretetreméltó eszmecserével nemcsak a felekezeti érintkezés és vita hangját tesszük mérsékeltté és kölcsönösen elfogadhatóvá, hanem a felekezeti elzárkózást és támadó kedvet is enyhíthetjük. Amíg egyes felekezetekben a mindenáron való szembehelyezkedés s az Anyaegyház iránti ellenszenv a vezető szempont, addig únióról nem lehet szó, még „le'ki únióról” sem; addig minden érvelés céltalan s minden békehirdetés merő szó. Az ellenszenv leszerelése az első cél, annál nehezebb, mert a legcsekélyebb elvfelelő nélkül kell végrehajtani.

Ez természetesen nem annyit jelent, hogy ott sem adhatunk hangot bizonyos erőteljes helyreigazításnak, ahol a támadást odatúl nyilvánvaló ellenséges indulat, ártó szándék, közismert tények elferdítése, vagy kézzelfoghatóan irányzatos elmagyarázása jellemzi. Azonban akkor is inkább félreértést kell ellenfeleink eljárása mögött keresnünk, mint tudatos ferdítési akaratot s nem a husángforgatás szilaj indulatával, hanem a szeretet és udvariasság előkelőségével kell az ellen-

feleket szinte lefegyvereznünk. A finom hangú helyreigazítás előbb-utóbb a szenvedélyes ellenfélt is lehiggadásra bírja s mintegy megszégyeníti, a békésebb hangnem kikényszerítésével pedig a megértés lehetőségét is előkészíti. (V. ö. Csel. 3, 17.)

Más hangnem és más eljárási mód van e tekintetben helyén a nemkatolikusok különféle típusaival szemben; mert ami az egyiknél használ, a másiknál árt hat s ami az egyik csoportnál helyénvaló, a másiknál esetleg túllő a célon.

2. Különösen alkalmas az érzelmi elzárkózás lecsökkentésére annak kifejezésre juttatása részünkről: *hogy őszintén elismerjük a tőlünk elszakadtak értékeit* s ámbár nem tudjuk helyeselni, de megértjük állásfoglalásaikat.

EL KELL ISMERNÜNK elszakadt testvéreinkben mindennek előtt ezt a sok igaz és őszinte keresztény érzületet, amelyet mindeddig nagyrészt megőriztek s amely nemcsak magában keresztény és erkölcsi kincs, hanem összekötő kapocs is köztünk és öközöttük, mert hiszen közös keresztény örökség az itt is, ott is. El kell ismernünk, hogy nekik is vannak igazi hitvallóik s a szenvedés és üldöztetés közben ők is mondhatatlanul szenvedtek Krisztus nevéért. (Például a mai Oroszországban.) De el kell ismernünk lojálisan azt is, hogy történeti elszakadásuk katolikus részen is számos hiba és mulasztás eredménye volt, valamint, hogy elszakadásuk után is kiérlelődött bennük számos értékes vonás, sok meleg és őszinte keresztény életstílus, amelyet megsemmisíteni még egy únió esetén sem lenne kívánatos. Azt is el kell ismernünk, hogy elszakadt testvéreink egyfelől az általános emberi kultúra, másfelől a hazafias érzület terén kimagasló érdemeket szereztek. Mindennek elismerése mellett természetesen hangoztatnunk kell, hogy mindez nem igazolhatja s nem teheti a jövőre sem elviselhetővé a krisztusi egységparancs megszegését s a katolikus Egyházban rejlő óriási értéktöbblet mellőzését.

Érdemes e vonatkozásban élesen megkülönböztetni *három alaptípust* a nemkatolikus táborban, amelyeknek vonásai esetenként kereszteződve is fellépnek, nagyjából azonban elég éles határterületeket jelölnek.

Vannak t. i. protestánsok, akiknél a *pozitív vallási értékek* állanak előtérben; azok az értékek, amelyek, ha más fogalmazásban is, némileg talán eltorzítva és egyoldalúan kidolgozva, de a katolicizmussal közös eredetűek. Melegszívű, mélyen vallásos, Istent kereső lelkek ezek, akik száz százalékig protestánsok ugyan, de csak azért, mert úgy hiszik s úgy tudják, hogy ez az út az Isten megismerésének és szolgálatának egyetlen tökéletes útja. A maguk dogmatikus és egyházszerkezeti álláspontjától való eltérést bűnnek, hithagyásnak, hűtlenségnek, Isten elleni árulásnak éreznék. Csodálatos jelenség, hogy a legtöbb katolizálás éppen ebből a fajtából kerül ki: éppen a pozitív vallásosság, az Isten akaratának őszinte keresése hozza hozzánk őket, mihelyt valamely körülmény folytán ráeszmélnek, hogy az igazság mégis a mi felünkön van. Ragyogó példája ennek az átalakulásnak Newman bíboros, hogy csak egyet említsünk a sok ezer közül.

Vannak azután protestánsok, akik békés és becsületese emberek, de kissé *felületesek* s főleg vallási téren nem emelkednek az átlagszínvonal fölé, nem jutnak el soha a biztos eligazodás vágyának élesebb és határozottabb kialakulásáig. Ifjúkorukban ők is sok elriasztót és meggyűlölttetőt hallottak a katolikus Egyházzal s ez, valamint bizonyos felületes egyéni megállapítások vagy részlettapasztalatok, elegendők arra, hogy őket mindenkorra visszatartsák a közeledéstől, esetleg az elválasztó tanoknak mégcsak a tanulmányozásától is. Megmaradnak többé-kevésbé meggyőződéses protestánsoknak, akár gyakorolják a protestáns hitélet külső követelményeit s erősebb felekezeti életet élnek, akár nem. A katolikusokkal való érintkezés s az élet maga, néhány olvasmány vagy meggondolás, többé-kevésbé leszereli bennük a heves katolikusellenességet, nem hiszik el a rémregéket, amelyeket bizonyos oldalon ránk kennek, nem bántanak minket, nem szeretik a vallási civódást, jó barátaik vannak köztünk, talán még papjainkkal is szívesen és tisztelettel érintkeznek. De ha arról van szó, szívesen össze is fognak ellenünk, mert alapjában magukat vélik az igazság birtokában. Ha az előbbi típus főként az egyszerű protestáns köznépet millióit foglalja magában, ez a máso-

dik típus talán inkább az értelmiségi osztályok nagy tömegeinek átlagos képlete.

Vannak végül protestánsok, akikben a *negatív telekezeti érzület* áll előtérben. Született ellentmondók, heves ellenzői a katolikus gondolatnak, sőt minden erőteljes kereszténységnek. Szinte csak a rosszat látják meg bennünk s a katolikus Egyházban. Nem a *vallás*, hanem a *telekezet* az, ami elsősorban érdekli őket. „A vallásra nem sokat adok, de az egyházamat nem engedem”, mondotta egyik főgondnokuk, aki úriember és főnemes létére kiköpött az utcán, ha katolikus pappal találkozott. Ez a harcias típus vagy azért harcias, mert a maga elferdült szemlélete a katolicizmusban valami szörnyűséges torzot lát, körülbelül ahogy a reformátorok csak az antikrisztus birodalmát látták és gyalázták a pápaságban; vagy ami szintén nem ritka, alapjában véve vallástalan emberek, akik a katolikus Egyházban éppen a több-vallást, az erősebb keresztény pozitívumot gyűlölik és támadják. Ezek azok, akikhez százszor közelebb áll a szabadkőművesség, mint az Egyház, vagy ha nem tudják magukat nyíltan a szabadgondolat és vallástalanság oldalára vetni, mert ahhoz mégis megőriztek magukban némi istenhitet, sőt kereszténységet is, de alapjában ez a lelki alkatuk: a tagadás, a természetfölötti élet minden komolyabb törekvéseivel való heves szembehelyezkedés. Ezek közül került ki a harcos egyházellenességnek számos vezető tagja, a nyugtalan, örökké háborgó, civódásra s rombolásra mindig hajlamos elem.

Természetes, hogy egészen másképp kell közelednünk az első, a második s a harmadik típushoz; egészen másként kell mindegyikkel bánnunk. A lelki rokonság hangsúlyozása a harmadik csoporttal szemben meglehetősen kilátástalan s talán veszedelmes is lehet, míg az első csoport tagjait semmivel sem taszíthatjuk el magunktól jobban, mintha a harmadik csoporttal fogjuk őket egy ka-lap alá.

*

3. Hatalmasan előmozdítja a jóhiszemű nemkatolikusokban a közeledés vágyát és készségét, ha minél gyakrabban s minél elevebben tesszük szavá magának a szakadásnak s az *egység elvesztésének* tájdal-

mas voltát, ha felcsillantjuk előttük is az únió ígértes reményeit, valamennyi Krisztus-hívő jövő egyesülésének nagyszerű vízióját s hangoztatjuk a közös világnézeti ellenfelekkel szemben való összefogás szükségességét.

ÉRDEMES-E, kérdezzük újra meg újra, ma is farkasszemet nézni egymásközt azért, mert eleink a XVI. században összevesztek? Azért, mert Luther, Kálvin és VIII. Henrik szembekerült a pápasággal? Nem szégyen-e és végtelen kára-e minden kereszténységnek ez a gyászos, négyszázéves széthúzás? Holott annyi a közös kincsünk s annyi a közös történeti multunk — hiszen legtudatosabb protestánsaink ősei is 500 és 1500 éven át mind katolikusok voltak. Erre a hangra sok jóindulatú protestáns felfigyel s az únió gondolatát elvben még a polémikus sem meri kereken visszautasítani. Ha nem nyujthatunk is csalfa reményeket valamiféle szatócsi alkudozásra vagy ötvenpercentes kiegyezésre, éreztessük elszakadt testvéreinkkel állandóan, hogy visszavárjuk őket. S bár mi teljességgel az igazság birtokában érezzük magunkat s a hit-szakadást szomorú megtévedésnek nézzük, őket mégis nem mint térdrekényszerítendő ellenfelet tekintjük, hanem mint tőlünk elragadott s mesterségesen elidegenített testvért, előre örvendve a napnak, amikor az évszázados félreértések elhárítása után végre ismét egymás kebelére hullhatunk. Csak így van reményünk arra, hogy egy napon megértő lélekkel fogadják a feléjük nyujtott testvéri kezét.

Az úniós hangulat és érzület komolysága érdekében szelíden, de határozottan szembe kell helyezkednünk azokkal, akik az úniót elsekélyesíteni, merő „lelki únióvá”, felekezeti békévé s „kölcsonös megbecsülésé” szeretnék ellaposítani. Rá kell mutatnunk egyre meg egyre, hogy igazi únió nélkül igazi béke, megbecsülés és lelki egység nincs és Krisztus egységparancsának sem tennénk vele eleget. A „lelki únió” csak az igazi úniónak előlépcsője lehet.

Hogy az únió hangoztatása, a túlsó félen is elismerést érdemlő törekvések lojális elismerése s az őszintén udvarias felekezetközi hang mily mértékben meg tudja nyerni a katolikus Egyháztól elszakadtakat, még ha ki-

fejezetten s erősen katolikus részről jön is, mutatta néhány évvel ezelőtt az únió egyik német apostolának, a jezsuita P. Pribilla Miksának meghívása az upsalai protestáns egyetemen úniós felolvasás tartására, amelyen a svéd luteránus egyház vezetői, élükön az upsalai érsek, megjelentek. Hasonló közeledő törekvéseknek helyenkint a keleti egyházban is tanui vagyunk. Ha ezek a törekvések közvetlenül nem vezetnének is többre, mint az úniós gondolat erőteljesebb felkarolására s közös megragadására, már ez is értékes eredmény lenne s nyomában bizonytalansággal enyhülne az a sokszor fékevesztetten szenvedélyes hang, amellyel egyes nemkatolikus körök minden ellen eleve tiltakozni szoktak, ami katolikus. Ebben az irányban is átfogó és tervszerű kezdeményezésekre volna szükség.

4. Mindez *nem jelentheti*, hogy a békés közeledés kedvéért most már a *vallási közönyt* mozdítsuk elő, engedjük lekicsinyelni az elválasztó pontokat, *hagyjunk fel minden védekezéssel*, a ferdítéseket és száajaskodásokat hagyjuk válaszolatlanul s az únió kedvéért mondjunk le a katolikus igazság diadalmas érvnyesítéséről. Ellenkezőleg: magának az úniónak érdekében elengedhetetlen szükség, hogy a katolikus gondolatok terjedjenek, tisztáztassanak és megvédessenek, azon az alapon, hogy mennél világosabban s irányzatos elrajzolások nélkül áll a szemek előtt a katolikus gondolat, annál megnyerőbb, vonzóbb és elfogadhatóbb lesz odátúl is.

Nevezetesen emeljük ki minden alkalommal, hogy egy a vallási különbségeket egyszerűen bagatellizáló, elmosott s erőtlen kereszténység, amelynek „minden vallás egyenlőként jó”, nem lehet cél s nem jelölhet úniót, legföllebb a tagadásban s a pozitív hitértékek félrevetésében köthetne ki.

A „HITVITÁNAK” itt valami egészen újszerű stílusára lesz szükség, egy olyan hangra, amely nemcsak nem sértő, hanem odatúlra is megnyerő és jóleső. Oszlassa el az előítéleteket anélkül, hogy egyenesen mint előítéleteket támadná azokat. Ne hangsúlyozza, hogy ez meg ez helytelen protestáns álláspont, hanem egyszerűen pozitíve és

minden polémikus él nélkül világítsa meg és fejtse ki a katolikus eszméket. Ezek az eszmék többnyire olyanok, hogy megfelelő kifejtés mellett önmagukat igazolják s az általános protestáns felfogást is megnyugtatják. Ha például az akaratszabadság elvét védem, az erkölcsös cselekvést dicsóítem, a házasság szentségét, a tekintélytisztelet és egyházi fegyelem elvét kiemelem, ha a gyónás lélekerősítő erejét, a holtakért való imádkozás kegyeletes szokását, a liturgia vagy az egyházi ábrázolóművészet szépségeit hangoztatom, voltaképp csupa katolikus gondolatot viszek érvényre. Ha ezt minden harc és vita nélkül teszem, a legtöbb nemkatolikusnak is teljes helyeslésével találkozom, aki viszont megriadna s ellentmondana, ha fejtegetéseim elején azt a régimódi s érthetően bántó bevezetést használnám: „Tévednek a protestánsok, amikor ezt tagadják” stb. Ilyenkor sok ellentétes támadás alól kihúzzuk a talajt s a felfogásokat közelebb hozzuk egymáshoz anélkül, hogy formálisan vitakoznánk. Nagyon sok protestáns hangoztat katolikus elveket, anélkül hogy tudná, hogy azok a hitújítók felfogásaiba ütköznek.

Amint a tertullianusi jelige szerint az emberi lélek természeténél fogva keresztény, úgy azt is elmondhatjuk, hogy a keresztény lélek természeténél fogva katolikus. Ezen az alapon él tömérdek katolikus gondolkíncs, szokás és intézmény a nemkatolikus felekezetek tagjaiban is. Kár ezt a tömérdek rejtett egyezést, az úniónak ezt a sok, lappangó elemét észre nem venni s fel nem használni.

*

5. A katolikusellenes elfogultság az érzelmi ellentéteken kívül a *téves felfogások tömegéből táplálkozik*, amelyek főleg túlnyomóan nemkatolikus vidékeken valósággal megmérgezik a gondolkodást. Ezeket a téveszméket már az únió érdekében is szakadatlanul irtanunk és helyesbíteniünk kell s e célból felhasználnunk a behatolás és eszmeterjesztés minden taktikai és technikai erejét.

BE KELL MENNÜNK azokba a körökbe, amelyekben ezek az előítéletek élnek, mindig újra lelepleznünk téves voltukat, mindig újra érvényesítenünk az elfelejtett s eltakart katolikus igazságot. Megint nem polémikus éllé, hanem egyszerűen az igazságterjesztés és felvilágosítás módszereivel, gondosan elkerülve minden bántó mellékzöngét s fölösleges vitatkozást. Beszéljünk ezekben a körökben is a mi tételeinkről, nem vitatkozó, hanem kedvesen bemutató s értető szellemben: a pápaságról, a szentek tiszteletéről s magukról a szentekről, miséről, áldozatról, eucharisztáiról, úgyhogy szavunkra azok is felfigyeljenek, akik ezeket a dolgokat eddig csak hamis megvilágításban látták. Szóljunk akár hagyományos vitatémákról is, Canossáról és Savonaroláról, Galileiről és Tillyről, búcsúpénzekről és hagyományról, inkvizícióról és eretneküldözésről, de mindig szelíden, okosan, történeti nyugalommal. Mutassunk rá, miben hibáztak az Egyház képviselői s miben volt igazuk. Az igazságnak ez az őszinte feltárása maga lesz a leghatásosabb propaganda. Szóljunk pedig főként sokat, okosan és melegen a katolikus Egyház nagy tartóoszlopairól, az apostoli jogutódlásról s a katolicitás nagyszerű gondolatáról, az Egyházban élő bámulatos isteni erőkről, az életszentség, karitás, kultúratermelés, hithirdetés és vértanúi hősiesség csodáiról, amelyek oly gazdagon buzognak az Egyházban, s amelyek becsületes, keresztény lelkekben okvetlenül visszhangra lelnek. Tegyük ezt anélkül, hogy a felekezeti öndícséret s öntúlbecsülés visszataszító érzését keltsük s akkor ezzel a katolikus és úniós felvilágosítással bemehetünk akár teljesen nemkatolikus területre is, skizmatikus s protestáns országokba s feleszmélésre indíthatunk olyanokat, akik a katolicizmust eddig az antikrisztus egyházának s a romlottság fészkeének tekintették.

6. Meg kellene találni a *személyes érintkezés* módiát is azok közt, akik az úniót mindkét részről előmozdítani első helyen hivatva vannak.

RÉGI IGAZSÁG, hogy a személyes érintkezés sok élt csiszol le és sok egymásra lövöldöző idegenséget szüntet meg. Nem arról a közeledésről van itt szó, amely a társadalmi barátkozás jegyében félretesz minden elvi ellen-

tétet s különbözést és a vallási közönyt mozdítja elő, hanem arról, amely úri hangon s őszinte keresztény szeretettel igyekszik megkeresni a megértés és megvilágosodás útját. Az ilyen megbeszéléseknek közvetlen eredménye mindenekelőtt a finomultabb hang, a felekezeti sérelmek örökös, túlzó hánytorgatásának lecsillapítása s bizonyos meg nem engedhető vitaeszközök kölcsönös megegyezésen alapuló vagy hallgatólagos mellőzése lehetne. Mindez ugyancsak az únió útjait egyengetné.

7. Az únió gondolatának egyik kiváló előmozdítója lehet az *ökumenikus* (egyházegyetemességi) *gondolat*, amely újabban, nemkatolikus részen is erősen hódít. Ökumenikus ugyanannyi, mint katolikus s ha az anglikán egyház magát hivatalosan a „Holy Catholic Church” egyik ágának tekinti, s ha protestánsaink minket szinte tüntetőleg „római katolikusoknak” vagy „római egyháznak” neveznek, nem egyszerűen „katolikusnak”, ennek oka az, hogy a katolikus szót ökumenikus értelemben kívánják használni, amely fogalom alá aztán ők is odatartoznának.

Bármennyire ingathatatlan az az álláspontunk, hogy katolikus Egyház és római katolikus Egyház egy, s bármennyire vigyáznunk kell arra, hogy az idevágó teológiai kifejezésekkel a teológiailag kevésbé járatos s félreértésekre hajló embereket tévedésbe ne ejtsük, magában véve mégis bizonyos, hogy a látható Egyházon kívül van *láthatatlan Egyház is*, vagyis azokon kívül, akik az Egyház testéhez tartoznak, vannak olyanok is, akik csak lelkéhez tartoznak hozzá. Ez a lelki hozzátartozás azonban maga is igen értékes kapocs s nem ugyan egyházszerkezeti értelemben, de más vonalon, a kegyelem és istenfiúság vonalán, minden külső kapcsolatnál mélyebb és értékesebb egységet jelöl. A nemkatolikus tömegek közt katolikus felfogás szerint is számtalan olyan ember akad, aki a kegyelem és istenfiúság magas fokán áll, míg a katolikusok közt is van viszont sok olyan, aki nem él kegyelmi életet. Akkor pedig keresztény és katolikus felfogás szerint nem ugyan egyházszerkezeti vonalon,

de a végeredményben mindennél fontosabb kegyelmi vonalon az istenfiúságban élő protestáns vagy szakadár testvér mérhetetlenül közelebb áll hozzánk s a katolikus Egyház lelkéhez, mint az a katolikus, aki bűnben él és Istennek ellensége.

EZEN AZ ALAPON az egymás megbecsülésének, a közledésnek és úniónak széles lehetőségei nyílnak. Nevezetesen az Anyaszentegyházba való betérés így elveszíti megalázó, megszegyenítő, „megtérő” jellegét. Az így áttérő protestáns vagy szakadár voltaképp nem új egyházba tér át, hanem *csak tudatosítja és szociális vonatkozásban is beteljesíti az egy igaz Egyházba való tartozását*, abba az Egyházba, amelynek lélek szerint eddig is tagja volt. Az eretnokség bélyege sem érheti őt igazában, mert soha igazi eretnek vagy szakadár nem volt, hanem csak az anyagi eretnokség vagy szakadárság bélyegét hordozta magán. Itt Vörösmarty Marót bánjának tragikumai ismétlődik, amikor a két testvér, Marót és Bod, mint török és magyar gyűlöli egymást, egymás vesztét okozza s csak az utolsó pillanatban ébred rá, hogy a vélt törökben testvért és magyart üldözött. Tenni kell róla, hogy ez a felismerés ne későn érkezzék!

Az ökumenikus mozgalom: a lappangó lelki egységnek tudatosítása, könnyen vezethet balfogásokra is, nevezetesen a dogmatikai és egyházszerkezeti különbözőségeket semmibevevő vagy ködös jelszavakkal palástoló közönyre. Ennek útját kell állni. Megnyilatkozhatik e mozgalom meddő s merőben külsőleges egységformulákban is, amelyek inkább elodázzák, mint siettetik a valódi megoldást. Helyesen irányítva azonban ez a mozgalom az egységvágynak és únióelőkészítésnek hasznos eszköze lehet s azért különös figyelmet érdemel.

8. Végül nagy súlyt kellene helyezni *az únióért való imádkozásra és imádkoztatásra*. Ahol az emberi jóakarat elégtelen, ott még mindig meghozhatja a megoldást a kegyelem csodálatos ereje. Az únióért kevesebbet kell vitatkozni s többet kell imádkozni.

A JANUÁRI IMAHÉT, amelyet protestánsok kezdeményeztek s amelyet a katolikus Egyház is helyesel, különösen alkalmas, a kegyelmi hatásokon kívül, a lelkek legmagasabb síkon való összehangolására, a tágabb értelemben vett Ecclesia orans szoros egységének éreztetésére, a söröpökön innen és túl. Ez az imádság a hit és lélek mélyebb azonosságára utal, vagyis arra, hogy az imádkozó nép tömegei, ha formailag elszakadtak is, lélek szerint egyek akarnak lenni velünk. Különösen alkalmas az imádkozó egység hangoztatására s a keleti szakadár-ság megnyerésére Kelet és Nyugat lényegében egyező liturgiája. Hiszen a keleti szakadárók szertartásai még a közös katolikus korból erednek s a vatikáni Polyglottonyomda által az egyesültek számára kiadott liturgiai könyvek szószerint azonos imákat tartalmaznak, mint aminőket a pravoszlávok Athén, Szófia, Belgrád, Istanbul, Kiev vagy Moszkva templomaiban használnak. Ez az imaközösség olyan mély és szent lelki alap, amelyre az únió-nak előbb-utóbb rá kell épülnie.

A zsidók.

A zsidók elzárkózása s annak okai. — A közeledés művészete.

Egy nem egészen 20 millió lelket számláló közösség, amely a kereszténységet árnyékként kíséri végig évezredes vándorútján, állandóan együtt él a keresztény tömegekkel, anélkül, hogy azok hitét, gondolkodását, erkölcsét, ízlését magáévá tenné, látszólag s néha egyes rétegeiben valóban is a barátságos együttélés és kompetetráció formái közt, vajmi gyakran azonban lappangó ellenszenv, kölcsönös lenézés s időnkint erőszakos kirobbanásokban megnyilatkozó ellentétben: ez a zsidóság. S ami legsajátosabb: bár a zsidók köztünk élnek s iskoláinkban, irodalmunkban s főleg gazdasági életünkben velünk állandóan elvegyülnek, a kereszténység aránylag mégis ritkán talál módot és tesz módszeres erőfeszítést arra, hogy a zsidók közül legalább azokat, akik a keresztény tanítás fölsége s a keresztény szeretet melege által valóban megközelíthetők

volnának, meg is közelítse s a kereszténység számára megnyerje.

Igaz, a zsidóság egy részében engesztelhetetlen ellenszenv él a kereszténységgel szemben. Époly bizonyos azonban, hogy a zsidók közt is nagy számmal vannak jóhiszemű és becsületes szándékú emberek, akik csak azért nem közelednek a kereszténységhez, mert nincs, aki a kereszténység felé hívogassa s az útban álló gátlásokon átsegítse őket. Feltűnő, mily mély és őszinte Krisztus-vágy mutatkozik gyakran a zsidók közt, mihelyt ezeken a gátlásokon túl tudnak kerülni s a kereszténység belső szépségét szabadon engedik a lelkükön érvényesülni. Feltűnő tapasztalás az is, hogy a modern zsidóságot a legkritikább esetben tartja meg ősei hitében a dogmatikai eligazodás s egészen más szempontok érvényesülnek benne rendesen, amikor a kereszténységtől távoltartja magát. Van, akit éppen az antiszemitizmuson való elkeseredés vet vissza fejlődésében, s aki azt mondja: azért sem hagyom ott üldözött népemet és felekezetemet. Van, akit külsőséges szempontok tartanak vissza: nem akarja idős szüleit áttérésével megszomorítani, azt akarja, hogy majdan őt is odatemessék, ugyanabba a temetőbe, ahol elhúnyt ősei pihennek. A katolicizmus felé is, ha megtér, elsősorban nem dogmatikai elvek és érvek vonzzák, hanem többnyire inkább a kedélyhez szóló momentumok: a katolikus tan belső szépsége, moráljának tisztasága, istentiszteleti életének melegsége, a katolikus karitás hősiessege és hasonlók.

Mindebből az következik, amit egyébként a tapasztalás is sokszorosan megerősít, hogy a zsidók jelentékeny részének a kereszténység számára való megnyerése éppen nem lehetetlen feladat. A zsidóság még legnagyobb anyagi és politikai sikerei közben is fáida'masan érzi a keresztény kultúrközösségből való kizártságát s vajmi gyakran saját vallásrendszerének bizonytalanságát s ki nem elégítő voltát. Amint nem lehet durva vagdalkozással magunkhoz édesgetni a lel-

külk mélyén megsebbzetteket, époly könnyű lenne jóindulatú figyelmüket felkelteni, ha őszinte szeretetet és segíteniakarást árul el közeledésünk. Hozzátehetjük: a zsidók átlagos értelmisége s érzelmi hangoltsága sokukat különösen is alkalmassá teszi arra, hogy érveinket megértsék s vallásunk szépségeit megbecsüljék; sokszor nagyobb mértékben, mint ezt nemkatolikus keresztény felbarátainknál tapasztaljuk.

A SZERETETTELJES KOZELEDÉS nem jelenti azt, hogy lepleznünk vagy tagadnunk kellene a zsidóság nagy részének súlyos hibáit s százados terheltségeit, vagy hogy ne kelljen minden erőnkkel szembehelyezkednünk azzal az elferdült életfelfogással és erkölcsiséggel, amelyet a zsidóság destruktív része sokszor oly borzalmas lelkiismeretlenséggel képvisel. Csak nem szabad durva kézzel nyúlunk a nyílt sebekhez s nem szabad, ami legjobban szokott fájni, vétkes általánosítással egy kalap alá fogunk a destruktív és a jóindulatú zsidóságot. Hangoztatnunk kell, hogy amikor Jézus Krisztushoz közelednek, nem lesznek hűtlenek őseik: a pátriárkák és próféták hitéhez, hanem ellenkezőleg; azoknak hitéhez térnek vissza s hogy nem a mai zsidóság, hanem a kereszténység az őszövétségi vallás törvényes folytatása. Bátorítanunk kell őket s átsegítenünk a megtérés legfőbb érzelmi akadályán: hogy a zsidók majd ezentúl kirekesztik őket maguk közül, a keresztények pedig nem fogadják be. Meg kell értetni velük, hogy nem azok az igazi keresztények, akik az Apostol intelme ellenére nem karolják fel szeretettel azt, aki kezdő és gyöngé a hitben (v. ö. Róm. 14, 1.), de hogy viszont nekik sem szabad szem elől téveszteniök, hogy a pusztá megkeresztelkedéssel még nem válik az ember teljesértékű kereszténnyé s a keresztény társadalom megbecsülését a keresztségen túl komoly és állhatatos keresztény élettel kell kiérdemelniök. Általában, hogy a neofitákból értékes keresztények válnak, nemcsak konverziós mozgalomra van szükség, hanem az áttérők különleges lelki gondozására is, szeretetteljes és figyelmes bevezetésére a keresztény hitéletbe.

A Budapesten néhány évvel ezelőtt tartott zsidókonferenciák feltűnő sikere és látogatottsága utat jelezhetne másutt is a teendők felé. Nem térítő, csak

ismertető céllal bemutatni a kereszténység jellegzetes és alapvető tételeit s a módot, ahogy az Egyház a zsidókérdésről gondolkodik, szeretettel s megbecsüléssel fogadni az érdeklődőket s türelemmel eligazítani őket a vallási megvilágíttatás útján: oly feladat, amelyre a katolicizmus minden nagyobb helyen s minden országban bizalommal vállalkozhatnék s az eredmény biztonnyal nem maradna el. Nem volna szabad e munkától visszariadnunk sem azért, mert érte esetleg zsidó vagy keresztény részről meg nem értő támadások érnek, sem azért, mert neofitáink közt mindig akad, aki nem válik új hitének becsületére. Krisztus Szívének biztonnyal különösen kedves az apostolkodás ama nép közt, amelyből apostolai, az első keresztények, saját Édesanyja és test szerint ő maga is származott s amelynek lelki gondozását éppen ezért semmiféle címen elhanyagolnunk nem volna szabad.

A pogány népek.

Egyenes és előkészítő Igehirdetés. — Megtéríthetetlen népek? — Közvetett módszerek. — A japán Nővérszövetség.

Ha már az elszakadt keresztény testvéreknek, valamint a velünk mégis csak sok alapvető gondolatban egyező zsidóknak megközelítése is súlyos nehézségekkel telítüzdelte feladat, mennyivel inkább áll ez a *pogány népek* szellemi átalakításáról, Krisztushoz vezetéséről! Vannak népek, amelyek közt az evangélium nagyobbfokú hirdetése nem ütköznék különös nehézségekbe, ahol — mint Madagaszkárban — úgy szólva csak a keresztény hit egyszerű prédikálására van szükség s hamarosan mindenfelé szárbaszökik a vetés, nő a kereszténységhez csatlakozók serege. Vannak azonban országok, sőt hatalmas birodalmak, amelyek büszkén ragaszkodnak ősi kultúrájukhoz s ezzel együtt a pogánysághoz; amelyeknél, ha nem viseltetnek is ellenséges érzülettel a kereszténység iránt, az igehirdetés egyszerű eszközei jórészt hatástalanok maradnak, s ahol külön, távolabbi előmunkálatokra,

a kereszténység kultúrájának impozáns kifejtésére, módszeres, alapvető eszmeteszítésre volna szükség, hogy komoly tisztelettel közeledjenek hozzánk s hajlandók legyenek a kereszt hírnökeit meghallgatni. S végül vannak országok és rétegek, amelyek éppen-séggel gyűlölettel s legnagyobbfokú bizalmatlansággal viseltetnek a keresztény vallás irányában s amelyek közt ennélfogva igen mélyreható alapvető s úttörő munkát kell majd végeznünk, a beidegződött társadalmi s vallási előítéleteket sokáig s nagyon rendszeresen oszlatnunk, míg egyenes hithirdetésre szélesebb mederben is sor kerülhet.

A KATOLIKUS HITTERJESZTÉS csodás dolgokat művel s mégis mintha ólomcipőkben járna! Ázsia 900 millió embertömegéből ma 8 millió a katolikus. Ha évenként 6—700.000 Ázsiában az újonnan megtérők száma, — mily szép szám ez is és mily roppant munka rejlik mögötte! — vajjon hány évszázad kell még hozzá, míg Ázsia csak felerészben is katolikussá lesz?

A hagyományos, egyenes igehirdetési módszer a missziós területen valóban csak lassú gyümölcsérést ígér. Jóformán csak azokhoz jut el, akiket a missziós állomás kis harangja (ha van), a hithirdető megnyerő rábeszélése, egyéni hivogatása, a már megtértek propagandisztikus tevékenysége, árvíz és járvány idején a kiosztott segélyek és orvosságok, vagy a kitett gyermekekből felnevelt keresztény nemzedék gyűjt a hithirdető szegényes szószéke köré. Ez bizony többnyire csak törmelékanyag, árterületi maradványok összeszedése. Így a nagy pogány tengert kiszárítani talán sohasem sikerül.

Megdöbbentő, amit a missziós irodalom állít, hogy a nagy keleti birodalmakban a kereszténység a tulajdonképpeni vezető kultúrvilágot, az irányadó rétegeket máig úgyszólván meg sem érintette még s nagyrészt csak a páriák és társadalmilag jelentéktelen rétegek megtérítésére szorítkozik. Megdöbbentő, ha azt olvassuk, hogy Japánnak 80 milliós pogány nép-

tömegében, ahol évente csaknem egymillió a születések száma, a katolikusok összes létszáma még csak 150.000 körül mozog s ezek a japán közélet és kultúra terén alig szerepelnek. Japánban tehát évente több új pogány születik, mint amennyi a katolikusok összes száma egy fél évszázadon át folytatott hithirdetői munka után! Protestáns hithirdetők is azt vallják, hogy Japán a kereszténység minden alakja közül a katolicizmust fogadná be legelőbb, mert annak egységessége, szilárd belső fegyelme s ősisége leginkább megfelel a japán léleknek; azonban a katolikus vallást Japán mai napig alig ismeri s Európa katolicizmusa egyáltalán nem tesz Japán felvilágosítása érdekében oly erőfeszítéseket, amelyek a feladat nagyszerűségével s roppant nehézségeivel némileg is arányban állnának.

A KERESZTÉNYSÉGEN KIVUL ÁLLÓ NÉPEK közül a *mohamedán* az, amelyről közmondásszerű, hogy megnyerhetetlen és megtéríthetetlen. Mohamed következetlen és sokban alacsonyértékű tanai hihetetlen mértékben megtudták ragadni a keleti lelket, a fatalizmusra, kényelemre, mélytűzű testiségre s harcias kegyetlenkedésre épűgy kész, mint elmélyedésre és külső ima- és böjtgyakorlatokra hajlamos ázsiai és északafrikai temperamentumot. A modern mohamedán rendszerint nem hisz már a Koránban, de még mindig ezerszer jobbnak s előkelőbbnek tartja azt az evangéliumnál, amelyet közelebből természetesen a legritkább esetben ismer. Minden keresztény megközelítési kísérlet odatúl két roppant ellenállásra talál: a mohamedánt lelke mélyén fűtő s az izlám-mal elválaszthatatlanul összeforrt népi öntudatra s a kereszténység, mint alacsonyrendű s vele évszázadok óta ellenségesen szembenálló hatalom ellen való gyűlöletre. Törökországban még ma is könnyen halálfia lenne az a keresztény pap, aki mohamedánt a keresztvíz felvételére buzdítana. Ugyanakkor a mohamedánizmus, bár középponti hatalma az egységes kalifátus megszűntével darabokra hullott, hihetetlen szívósságot mutat a terjeszkedés művészetében; állandóan nagyszámú propagandistát, hithirdetőt képez ki s küldi szét őket különféle országokba; ma már nemcsak Arábia, Egyiptom és Török-

ország, hanem India, a Szunda-szigetek, Kelet-Ázsia és Afrika is tele van mohamedánokkal.

Miért oly nehéz megtéríteni a mohamedánokat s a hindukat? Azt szokás e kérdésre többi közt felelni, hogy a hithez kegyelem is kell s úgy látszik, Isten a hit kegyelmét nem adja meg nekik. Ez a felelet mindent megmagyarázna, ha nem volna egy zökkenője. Feltehető-e, hogy Isten a hit kegyelmét száz- és százmilliós tömegeknek minden igehirdetés ellenére nem adja meg? Feltehető-e, hogy az a sokmillió hindu és mohamedán, aki a kereszténységgel való kapcsolatai ellenére semmi kedvet nem mutat a megtérésre, sőt az még az eszébe sem jut, legalább egy töredék, egy huszad- vagy tizedrész, azok, akik egyébként szívből áhítják az igazságot s az Isten tökéletes szolgálatát, ne találná meg a hit kegyelmét? Igaz, Isten megvilágosíthat a halál pillanatában is és üdvösségre vezetheti azokat is, akik életükben semmiféle fogékonyságot nem árultak el az evangélium iránt, de valószínű-e, hogy ekkora embertömegből úgyszólván senki ne árulna el életében ilyen fogékonyságot, az sem, aki aztán halála percében mégis hajlandó elfogadni a meghívást? „Aki megteszi, amit Isten tőle kíván, attól az Isten sem tagadja meg a kegyelmet.”

Titkok, amelyeknek felderítését ebben az életben hiába várjuk. De legalábbis nagyfokú valószínűség szól amellett, hogy mégsem lenne szabad egész százmilliós tömegek megtéréséért a felelősséget egyszerűen a kegyelem hiányára tolni. Az Isten mindenkit üdvözíteni kész szándéka mellett valószínű, hogy az Úr csak azoktól a pogányoktól tagadja meg eleve a hit kegyelmét, akik egyéni méltatlanságukkal rászolgáltak erre a kizáratásra; a többieknek is megadná, ha az igaz hit hirdetése és terjesztése minden rendelkezésre álló módot és eszközt jobban és ügyesebben kihasználna. Vagyis: bizonyos fokig mégis a mi hibánk, ha ezek a népek nem térnek meg. Egy kiváló, tapasztalt hithirdető írja Indiából: „Ne felejtsük el, hogy India, bár nagyon ősi ország, ma mégis mindenestül benne él a XX. században; ha az Egyház Európában és Amerikában ismét meghódítaná a tömegeket, ez India vallási fejlődésére is nagy befolyással lenne”. S ugyanez elmondható bizonynyal a többi pogány országokról is.

Mi szokott ezeknél a népeknél a megtérés legfőbb akadálya lenni? Az a mélyen beléjük rögződött előítélet, hogy az ő mohamedán vagy hindu vallásuk sokkal, de sokkal nagyszerűbb, kiválóbb s nemesebb, mint a kereszténység. Mire alapítják ezt a felfogásukat? Arra, hogy szerintük az ő vallásuk a legmagasabb erkölcsi színvonalon áll s viszont a kereszténység, főleg ahogy mai képviselőiben s azokban a „keresztény” európai emberekben megtestesül, akikkel érintkezésbe jutnak, szép tanításokat tartalmaz ugyan, de az életet megjobbitani nem tudja. A mohamedán s a hindu mélyen vallásos, néha az európai keresztényt is megszegyenítő módon az, bár a vallás nála gyakran megáll bizonyos külszínes vallás-gyakorlatoknál, míg a keresztényeknél, főleg az európai és amerikai egyetemeken, amelyeket fiai látogatnak, ezek sokszor semmi vallásos életet nem tapasztalnak. Innen aztán a mélységes megvetés a kereszténységgel szemben s a maguk szent könyveinek és szokásainak nagyratartása, amelyeket egyébként közelebbről gyakran egyáltalán nem ismernek. A kereszténység igazi tartalmának közelebbi megismertetése egyfelől, az ő szent könyveik és szokásaik babonás és erkölcsileg alsóbbrendű vonásainak feltárása másfelől sokakat mégis csak előbb-utóbb felvilágosíthatna s egy messzebből kiinduló tervszerű felvilágosító hadjárat köztük sem maradhatna hosszabban eredmény nélkül. Főleg, ha ez a felvilágosítás itt is olyan aktualitásokhoz kapcsolódnék, amelyek mellett ők sem mehetnének el közömbösen. Azonkívül, mikép a fentemlített indiai hírhirdető mondja, ha a kereszténység Európában s Amerikában újabb lendületes térfoglalást érne el, ez a Kelet és Távol-Kelet büszke népeit is a kereszténységgel való komolyabb foglalkozásra serkentené.

Szabad-e ilyen körülmények között egyszerűen a hit kegyelmének hiányában keresni a meg nem térés végső vagy egyetlen magyarázatát?

*

Az egyenes térítésen kívül a missziók személyzete régóta felismerte az indirekt megközelítő munka jelentőségét; ezért létesített, ahol csak tudott, iskolákat és főiskolákat, kórházakat és karitatív-szociális

intézményeket a missziók területén. Sajnos, hitesterjesztésünk erre a messzemenően előkészítő munkára ma még kevésbé van felkészülve, hiszen csekélyszámú missziós személyzetét s a rendelkezésre álló anyagi erőt a közvetlen missziós tevékenység maga túlfutja igénybe veszi. Indiában, Kínában, Afrikában nagyon sokszor az a helyzet, hogy a hithirdetők a már megtért keresztények rendes lelki gondozására is alig elégségesek, kifelé való újabb hódító munkára már csak kevés érkezésük s erejük marad s a távolabbi úttörő munkák végzésére az esetek legtöbbszörében egyáltalán nem telik az idejükből és teljesítőképességükből. Szerencse még, hogy bizonyos nagyobb szerzetesrendek a közvetlen missziós tevékenységen kívül, főleg a nagy pogány kultúrnemzetek közt, katolikus főiskolákat s egyetemeket is vezetnek, — így Szíriában, Indiában, Kínában s Japánban — amelyek közvetlenül kevés megtérést eredményeznek ugyan, úgyhogy növendékeik túlnyomó része pogány és pogány is marad, de annyiban mégis felbecsülhetetlen munkát végeznek, hogy a művelt, odavaló körök gondolkozásába, közömbös térről kiindulva, lassan és észrevétlenül mégis csak beleviszik a katolikus szellemű művelődés levegőjét. Munkájuk nem haszontalan, mert a katolikus missziós főiskolákból kikerült diplomás pogányok később legtöbbször esetben nemcsak a misszióra emlékeznek vissza meleg barátsággal s a hithirdetőknek szükség esetén segítségére vannak, hanem mert gondolkozásuk a hosszas, katolikus szellemű oktatás folyamán számos esetben öntudatlanul is hozzásimult a katolikus világnézet, ízlés és erkölcs alapelveihez. Feltehető, hogy ha ez a közvetett katolikus kulturális befolyás szélesebb mezőnyben s nagyobb intenzitással érvényesülhetne, ami a modern penetráció eszközeinek igénybevételével nem lehetetlen, a közgondolkodás átalakulása is gyorsabban menne előbbre s ennek hatása átütőbb mértékben jelentkezne a pogány birodalmak életében. Ezek a modern eszmeterjesztő eszközök: tudományművelés, közérdekű előadások, felolva-

sások, sajtó, irodalom, rádió, film s hasonlók, széles körben alakíthatnák át a pogány tömegek gondolkodását s vihetnék bele abba a keresztény gondolatok ismeretét és megbecsülését. Azok között a népek között is így leghamarább vághatnának utat a katolikus eszméknek, amelyek ma lelkileg legtávolabb állanak a katolicizmustól s a nyílt hithirdetői kísérleteket kihívásnak és merényletnek tekintenék.

El tudunk képzelni pogány földön például olyan tudományos, beható- és terjesztőtevékenységet, amely személyes kapcsolatok révén baráti összeköttetésbe hozna kiváló katolikus erőket a legelterjedtebb pogány lapok szerkesztőségével, filmközpontokkal vagy rádióállomásokkal s ezen a réven számos keresztény témát iktatna be a közérdeklődés eszmekörébe, például természettudományos, történeti, művészettörténeti vagy etikai téren, amely szinte észrevétlenül is a krisztusi igazság útját készítené elő. Sajnos, a hithirdetési jelentések azt mutatják, hogy bár ilyen irányú kísérletek szép haszonnal történtek már, a hithirdetői személyzetet annyira leköti a közvetlen igehirdetés, iskolai és karitatív munka, hogy ilyesmire ritkán jut erő. Világi segítségre pedig ma még legtöbb helyen nem is gondolhatnak. Még nagyon a jövő álma az az elképzelés, hogy világi apostolok egész sora állna be a missziós területeken a hithirdetők mellett az apostolkodás munkájába, részben az eszmeterjesztés, részben a beteggondozás, oktatás, vagy a missziók gazdasági tevékenységének ellátására, amint ezt Belga-Kongó missziós állomásai részben már meg is valósították, hogy így egyszerre teremtsenek a misszionának értékes világi férfi és női segédszemélyzetet s ugyanakkor az egész hithirdetői üzemnek biztos és önellátó gazdasági alapot. Hiszen az is rendkívül primitív s örökké fenn nem tartható módszer, hogy misszióink eltartására évről-évre 10—20 millió aranyfrankot hoz össze a katolikus világ s ez az összeg évente el is fogy: a misszió állandóan tökefogyasztásból él.

A vázolt elő-igehirdetésnek és elő-hitvédelemnek természetesen óvatosnak s lépésről-lépésre haladónak kell lenni, szem előtt tartva Krisztus Urunk intelme szerint azt, mit bírnak már meg a lelkek s mit nem. Ha mindig és mindenütt nyíltan kiállunk a porondra, azzal, hogy mindenki téved, az igazság csak nálunk van, eleve elrontjuk vele a sikert. Itt az evangéliumi okosság elvére van szükség, a Nobilik és Riccik alkalmazkodó művészetére, akik be tudtak hatolni India és Kína elzárt területeibe, azzal, hogy nem azonnal nyíltan prédikálták az evangéliumot, hanem távcsövet s hárfát ajándékoztak a császár embereinek vagy utánózták a benszült vezeklők sanyarú életét. Idegen területen az igehirdetésnek mindig közös, már biztosított érdeklődési területről kell kiindulnia, ami mindenkit megkap, aminek semminemű bántó vagy civódó éle nincsen, de amibe egy-egy fontos keresztény gondolatot ügyesen be lehet foglalni. Krisztus istenségét egyenesen bizonyíthatni például egy mohamedán többségű országban, esetleg rádióban vagy napilapban nem lehet: minden ajtó becsapódnék előttünk. Ám ha általában a vallás nagyszerűségéről szólunk s közben ügyesen beleszójuk azt a gondolatot, mily szép lenne, ha vallási téren a különféle tévítéletek megszűnnének s az egész művelt emberiség a teljes vallási igazság birtokába jutva ugyanazon egy igaz vallásban egyesülne: e gondolat elől bajosan zárkozhatnék el a hallgatóság. Sokan biztonnyal élénken helyeselnének is hozzá, ami pedig már az evangéliumhoz való közeledés egy észrevétlen lépése lenne. S ilyen kiindulópont mindenütt számtalan akad.

AZ SEM MINDIG SZUKSÉGES, hogy egyenesen vallási témát tűzzünk ki tárggyul. Beszélhetünk például filozófiáról s belefűzhetjük fejtegetéseinkbe a metafizikai törvények általános érvényét, az elégséges alap és az okság elvének kivédhetetlenségét, a lét általános tulajdonságait, a rossznak természetét, a természet rendjét és célszerűségét, az Isten lényeges tulajdonságainak s a gondviselésnek theodiceáját — észrevétlenül is kizárva min-

den többistenséget, valamint minden vak végzetet —, a lélek mivoltát s halhatatlanságát, az erkölcstörvény alapelveit — itt például hatásos rész következhetnék az egynejű házasság felsőbbbsége mellett —, vagy kidolgozhatjuk a szeretet törvényének egész nagyszerű etikáját, amely annyira a kereszténység veleje, anélkül, hogy talán egy szót isoznánk a kereszténységről stb. Vagy szölhatunk történeti és művészettörténeti kérdésekről; belszöve mindig a kereszténységre és katolicizmusra nézve egy-egy megnyerő s gondolkozásra keltő mondatot; beszélve például akár teljesen pogány hallgatóság előtt is a római katakombákról s a régi keresztényüldözésekről, vagy Michelangelo és Raffael alkotásairól, hisz ez mindjárt nagyszerű alkalmat ad arra, hogy az utolsó ítéletről, a katolicizmus komoly erkölcsi életfelfogásáról, a Mária-tisztelet szépségéről s hasonlókról ejtsünk néhány kedvesen és természetesen hangzó megjegyzést. Az ilyen indirekt behatolásnak, területelőkészítésnek, hangulatteremtésnek tömérdek alkalmat s kiindulópontja nyílik, szinte csak le kell hajolnunk utána, mint az utcán fekvő drágagyöngy után. Csak némi leleményesség, gondolkozás, utánjárás kell hozzá s talán kiszámíthatatlan hatások útjára bukkanhatunk.

Ha elérhetnők, hogy missziós igehirdetőink mellett, akik erre nem érnek rá, nem is mindig készültek fel erre, sőt hivatásuknál fogva nem is mindig látszanak ilyesmire alkalmasnak, külön, specializált világi erők dolgoznának ily irányban! Olyanok, akik a missziós területen egyébként is mint hivatalnokok, orvosok, mérnökök, mesteremberek volnának alkalmazásban, vagy külön e célra szervezett világi kisegítők! Valószínű, hogy akkor a hittedjesztés előtt széles új területek nyílnának meg s a misszionáló munka maga is sok tekintetben könnyebben s egyszerűbben folyhatna, mint eddig. Ezzel a világnak Krisztushoz térítése irányában talán számos ponton elhatározó jelentőségű lépéseket tehetnénk előre. Mindez persze ezidőszert még álom s még nagystílu megszervezőkre vár.

HOGY A MISSZIÓS TERÜLETEKEN milyen széles és váratlan lehetőségei akadnak a szoros értelemben vett hit-

terjesztési munkán kívül a szélesebbkörű katolikus propagandának, arra nézve tanulságos tapasztalatokról számol be egy Japánban működő német hiithirdető, *P. Gemeinder György S. V. D.*, egy Tokióból keltezett levelében (1938 június). Az Isteni Ige Társasága Nippon Shimai Kai (Japán Nővérszövetség) címen egy egyesületet terjeszt, amelynek katolikus japán leányok a vezetői, de amely főleg a pogány japán leányok közt toboroz tagokat s azok közt terjeszti eszméit. Egyik propaganda-körútján *P. Gemeinder* a spanyol dominikánusok közbenjárására az egyik állami felsőbb leányiskola növendékeinek tartott előadást a Nővérszövetség eszmei céljairól. Körülbelül 700 nagyobb japán leány hallgatta, valamennyien pogányok. Az előadások nem missziós, evangelizáló tárgyúak, hanem a természetes erkölcsan fejezeteit fejtegetik, de végeredményben mindig a keresztény igehirdetés számára készítik elő a talajt.

„Az előadás után — beszéli a páter —, megkértem az iskola igazgatóját, üsse rá pecsétjét útinaplómra. Ezzel anélkül, hogy sejtettem volna, egészen új, hatalmas munkatér nyílt meg előttem. Javatahamában szintén az állami leányiskolában tartottam előadást s emlékül ott is beütötték a bélyeget az útinaplómba. Mikor aztán Macujámában az ottani kereskedelmi iskolában tartottam előadást, a pogány igazgató annyira fellelkesedett, hogy mindjárt maga átsietett a szembenálló hatalmas állami iskolába s maga beszélte rá annak igazgatóját, hogy ő is hívjon meg engem a következő délelőtti tartandó előadásra. Még egy másik nagy iskolába is telefonált, ahol a következő nap délutánjára szintén előadásra kértek. Így a macujámai állami felső leányiskolában több mint 1000 pogány fiatal leánynak s az egész tanítószemélyzetnek jelenlétében tartottam meg előadásomat. Valamennyien nagy lelkesedést mutattak. Útinaplómban most már egész sor igazgatói bélyeg díszlett s ettől kezdve csak ezt a bélyegsorozatot kellett felmutatnom s minden iskolának, még a legelőkelőbb állami iskoláknak ajtaja is megnyílt előttem... Nem ritkán beszéltem egyszerre több mint ezer pogány leánynak s 80—100 tagú tantestületnek. Egyik helyen a pogány igazgató a következő szavakkal zárta be az előadást: „Az egész beszéd alatt folyton arra kellett gondolnom, honnan ered ezeknek

a szavaknak csodálatos ereje? Kedves leányok, ez az erő a hitből fakad. Ez a tanár úr azért jött el Európából Japánba, hogy a szép japán női lelket még szebbé tegye, s rávegyesse az Isten útjára. Ne felejtjük el az ő szavait s kérem önöket, ma este lefekvés előtt még egyszer gondolják át a tanár úr szavait s kísérelje meg mindegyikünk, hogy ezentúl eszerint is éljen. Ez lesz a legjobb köszönet a szép előadásért." Mikor aztán autónk az iskola előtt elhaladt, valamennyi ablakból utánunk intettek a japán leánykák... Egyetlen héten Shikokuban 7000 pogány diákleánynak és tanáraiknak és tanárnőiknek beszéltem. Azóta az ország bármelyik iskolájában könnyen megkapom az engedélyt előadás tartására. Az egyik tokiói felső líceumban tegnapelőtt 1500 diákleánynak és több mint 100 tantestületi tagnak tartottam másfélórás előadást."

A kérdésre, mint mond a páter az ő japán hallgatónőinek, ő maga így felel: Először hazája leányairól, a német nőkről beszél nekik sok szépet és jót, s aztán felveti a kérdést, melyik a kiválóbb: a német nő-e vagy a japán? A japán nő kiváló abban, hogy rendkívül szerény, türelmes, áldozatkész, házias s ebben nem is marad el a német nők mögött. Mik az árnyoldalai? Egyszer egy japán kisgyermek azt kérdezte tőle: miért olyan kék a szeme? A páter erre tréfásan így felelt: azért, mert kék szemmel az ember szebbnek látja a hegyeket, a tengert s az embereket. — Tán azért nem látok én, folytatta tovább, a japán nővilágon egyáltalán semmiféle hibát és árnyoldalt. Legfőllebb azt mondhatom el, mi az, ami a japán nő lelkét még szebbé és gazdagabbá tehetné? — Itt a leányok rendesen szorgalmasan felütik a füzetüket s buzgón jegyezgetnek, a páter pedig elkezd nekik az Istenről, a lélekről, az örökkévalóságról, bűnről és szenvedésről beszélni... Pogány leányoknak, akik erről sohasem hallottak s akikhez ilyenképpen a kereszténység s a katolikus Egyház ismerete, bárha kezdetlegesen, de legszebb s megnyerő formában jut el.

Az egyik japán püspök azzal hitta meg meggyébe a pátert, hogy bármilyen szegény, a Shimai Kai-mozgalmak költségeire szívesen áldoz annyit, mint akár egy új missziós állomás létesítésére.

Nem jelképes jelentőségű-e ez a püspöki szó? Nem

annak megértése-e, hogy egy széleskörű, bárha a lelkeket távolabbról előkészítő propaganda sokszor fontosabb missziós feladat lehet, mint a missziós-állomásra szorító közvetlen térítés?

Egyetemes célkitűzés.

A feladat rendkívülisége és sürgető jellege. — A pesszimizmus kibúvói. — Vád az Egyház ellen?

Már az eddigiekből is bizonyos egy dolog: hogy a Krisztusország terjesztése és felvirágoztatása a mai társadalomban nemcsak emberfölöttien szép, hanem emberfölöttien nagy és nehéz feladat is. Olyan, amely minden egyébirányú emberi vállalkozást vagy tevékenységet méreteiben, messzeágazó bonyolultságában s problémáinak változatosságában messze felülmúl.

Egy világ megfordításáról van itt szó, egy óriási gépezet megállításáról s más irányba átszereléséről, egy szinte ki sem számítható, át sem tekinthető feladattömeg megoldásáról, egy öt világrészen szétosztott, irtózatosszámú embertömeg gondolkodásának megváltoztatásáról, az uralkodó felfogások, irodalom, megnyilatkozások, a lelkiütemek s érzületek gyökeres kicseréléséről. Hol vagyunk mi ma attól, hogy ebben a szakadatlan, gőzmalomszerű zakatolásban, amelyet modern kultúrának s életnek nevezünk, az igazságnak hangját megfelelően hallassuk? Hol vagyunk attól, hogy azt a szüntelen és ezerváltozatú kórust leszereljük, amely ma az evilági, krisztusellenes vagy legalább katolikusellenes szellemi irányok dalát zengi öt világrészen át, minden országban, minden városban, úgyszólván a napnak minden órájában újra meg újra? Hogy áthangszereljük a mi melódiáink zengésére? Micsoda irtózatoss, szinte kétségbeejtő feladat ez! Majdnem olyan a helyzetünk, mint egy emberé, aki egy vadul száguldó gyorsvonal elé akarja vetni magát, hogy azt egy kézzel megállítsa, más ütemű mozgásra indítsa!

Nem! Mégsem ez a helyzet! A legnagyobb kórust

is leszerelheti egy ügyes karmester, a legszáguldóbb gyorsvonatot is megállíthatja s más vágányra vagy más ütemre vezetheti át egy kellő időben közbelépő technikus. Csak meg kell találni a módot s az eszközt arra, hogy a robogó gépezet száguldása más irányt és tempót vegyen.

Fejtegetéseink alapján megállapíthattuk azt is, hogy a társadalom visszavezetése Krisztushoz oly feladat, amelynek minden emberfölötti nehézsége mellett is *adva vannak az elérhető tárgyi feltételei*. Más szóval: hogy nem belső lehetetlenségen, hanem csak a módszeren s erős akaraton múlik, ha ezt a hódítást el nem végezzük. A kereszténység külső és belső fellendítésének olyan széles lehetőségei fekszenek itt előttünk, hogy a felelősségtől megrendülve kell kérdeznünk: nem terhelne-e mindnyájunkat súlyos mulasztás, ha ezeket a lehetőségeket az eddigénél sokkal nagyobb mértékben fel nem használnók?

Viszont — ez is alapvető fontosságú tétel — ennek a nagyböbbsztíli hódítómunkának elodázása, bármilyen történik, nemcsak rendkívül kíváncsatos lehetőségektől, a Krisztusország kiterjesztésének újabb távlataitól fosztaná meg az Egyházat, hanem ami époly megfontolásra méltó, újabb *visszasüllyedések és térvessztések veszedelmének tenné ki a keresztény ügyet*. Nemcsak győzelemről mondunk le tehát, hanem esetleg saját mozgási szabadságunkról s minden irányú tevékenységünknek lehetőségéről is, ha ezt a hódítómunkát elhanyagoljuk.

Éppen ezért első feladatunk e téren, hogy erre a kötelességre, a hitvédő és propagatív munkának mintegy létkérdésnek minden egyéb feladat elé helyezésére mindnyájan ráébredjünk s a hagyományos munkák kedvéért az alapok kellő erősítését a végtelenségig ne odázzuk el. Szomorú volna, ha egy világ Krisztushoz hódítása azon késnék vagy azon esnék el, hogy akik ez irányban indításra, jeladásra, elhatározó lépésekre volnának hivatva, elzárkóznak előle s a

mindennapi élet megszokott munkakörébe elmerülve, idegenül húzódnak félre a legsürgetőbb feladatoktól.

Siessünk megjegyezni, hogy nem is mindenki alkalmas e nagyobbstílusú munkának akár elvégzésére, akár vezetésére, akár kitervezésére. De vajjon nem vonulnak-e tőle vissza a szerénység jegyében olyanok is, akik kellő nekifekvéssel ezen a téren is nagyot alkothatnának?

Maga az Egyház a századok folyamán gyakran megmutatta, hogy a legnehezebb feladatokra is vállalkozik, ha kell s az evangélium érdekében minden megengedett eszközt hajlandó igénybe venni. Ezért foglalkozott tudománnyal, iskolák állításával, népek polgárosításával, annakidején még erdőirtással, hídépítéssel, céhekkel és államérettel is: mindebben helyesen látva meg az élet- és kultúraalakításnak eszközeit. A korszerű mai apostolkodásnak még nagyobb a jelentősége, szélesebb a területe s fejlettebb a technikája, s ha mi nem vehetjük is igénybe válogatás nélkül az ellenfelek vagy akár az államok minden eszközét és módszerét, a nagyvonalúságtól s ha kell, újszerűségtől nekünk sem kell visszariadnunk. Talán legkiválóbb embereinket kell e munkára beállítanunk, talán nagy anyagi áldozatokat hoznunk, amint az Egyház válságos időkben még a műkincseit is eladta s az egyházi edényeket beolvasztotta, hogy töröktől, mór-tól óvja a keresztény kultúrát. De hiszen ma töröknél és mórnál veszedelmesebb ellenfél fenyegeti a kereszténységet. A modern istentagadás és egyházpusztítás janicsárjai már itt portyáznak Európa országaiban s a keresztény hit és civilizáció alapjait fenyegetik. Amikor mindenünk kockán forog s maga a hit s az Egyház szabadsága is, minden egyéb, mégoly szent és nemes feladatot is háttérbe kell szorítanunk a védekezés elemi kötelessége mögött.

XI. Pius pápa maga figyelmezteti erre a katolikus világot „*Divini Redemptoris*” kezdetű körlevelében, ahol ezt mondja: „Amikor a haza veszélyben forog, minden egyebet félre szoktunk tenni, a pusztta életünk

fenntartásán s országunk védelmén kívül. Hasonlóképp nekünk is *mindennemű s bármikép nevezendő egyéb kezdeményezést háttérbe kell szorítanunk*, bármilyen fontos az, amikor magának a *keresztény hitnek és keresztény művelődésnek alapjait* kell megoltalmaznunk.”¹

*

A pesszimizmus persze kibúvókat keres. Szerinte mi katolikusok egyáltalán nem vagyunk alkalmasak arra, hogy ilyen nehéz és bonyolult hadműveletekbe bocsátkozzunk, egy egész világ s egy Krisztustól elfordult kultúra meghódításának álmaival foglalkozunk. Szerintük semmiféle, bármily nagystílusú katolikus propagandamunkával *nem érhetjük többé el azt*, hogy a közszellemet s az újkor egész lázas rohanását a kereszténység és katolicizmus szellemében befolyásoljuk. Akkor pedig kár, úgy vélik, egy meddő kísérletezés kedvéért akárcsak átmenetileg is háttérbe szorítani a közelebbfekvő célokat. Bele kell nyugodnunk „a kereszt oktalanságába” (I. Kor. 1, 18) s abba, hogy „e világ fiai okosabbak a maguk nemében a világosság fiainál”. (Lk. 16, 8.)

Azonban, hogy mindjárt ez utóbbival kezdjük: nem súlyos visszaélés-e Krisztus és Szent Pál idézett szavaival, ha valaki azokban szabályt és követendő törvényt lát, nem pedig panaszt és jobbulásra intő fájdalmas buzdítást?

IGAZ-E KÜLÖNBEN, hogy erőfeszítéseink akkor is kockázatos kísérletezések lennének, ha azokat kellő komolysággal és körültekintéssel készítendő elő? Nem onnan származik-e ellenfeleink előnyös helyzete, hogy előbb ismerték fel az újkori eszmetérjesztés és térhódítás tech-

¹ A pápa szavai a következők: „Quemadmodum cum publica res periclitatur, cetera posthabentur omnia, quae vel ad vitam necessaria minime sint vel directe ad civitatis propugnationem non spectent: eodem fere modo, in re de qua loquimur, alia cuiusvis generis coepta, quantacumque illa sunt, *postferri oportet* necessitati ipsa christianae fidei christianaeque humanitatis *communiendi fundamenta*”.

nikai módszereit, mint mi? Volnának-e nekik is első arcvonalba vezényelhető, kipróbált harcosaik, kiépített erődítései s kiforrott haditaktikájuk, ha ők is egyre késlekednének s mindenféle szép címeken máig is halogatnák a porondra-szállást? Ha ma Krisztus ellenségei sokfelé a közélet és közszellem, az uralkodó elvek és jel-szavak, az egyetemi előadótermek s a kormányzati hivatalok: nem onnan van-e ez főképpen, mert mi ezeket a területeket nagyon is könnyen átengedtük nekik? Mert erőink és gondoskodásnak 95 vagy 98%-át pasztorációra és nevelésre összpontosítottuk s buzgalmunkat aránylag kicsiny körökben éltük ki? Vajjon ha elejétől fogva mi is ott vagyunk mindenütt s épügy igyekszünk átítatni a magunk eszméivel a nyilvánosságot, mint amazok az övéikkel, vajjon nem állnánk-e akkor lényegesen jobban? Zokon vehetjük-e ellenfeleinknek, hogy ügyesen kihasználják az ürt, amelyet mi a távollétünkkel okoztunk s hogy ma nem adják ki ellenállás nélkül azokat az előnyöket, amelyeket a mi távolmaradásunk révén szereztek? Hiszen mindig nehezebb egy győztes ellenséget előnyös helyzetéből kiverni, mint vele egyenlő síkon s egyenlő helyzetben mérkőzni.

Abból tehát, hogy ma súlyos a helyzetünk, még nem következik, hogy akkor is reménytelen marad, ha eddigi mulasztásainkat komolyan pótolni igyekszünk.

Ellenfeleink látszólagos túlsúlyával szemben a mi oldalunkon az igazság s az erkölcsi értéktöbblet verhetetlen fölénye küzd, amely abban a pillanatban győz a tömegek lelkén, mihelyt méltóképpen ki tudja fejteni érveit s az emberek elé tudja tárni kincseit. Ez a tény máris a javunkra billenti a sikeres küzdelem reményét. A tévedés, a hazugság s a bűn pillanatnyi hatásra alkalmasak ugyan, de komoly mérkőzésben erőtlenül hullanak földre, mint fakardok az acélpengék suhogása alatt. Nekünk nem állnak rendelkezésünkre a tömegszenvédelvények fellobbantására alkalmas gyújtó eszközök, de viszont vannak olyan érveink, értékeink és szempontjaink, amelyekkel, ha ügyesen, meggyőzően s megnyerő formában tudjuk őket képviselni, nincs az az erő, amely versenyezhetne s nincs az az

ellenakció, amelyet akár játszva fel ne göngyölíthetnénk. Igaz, ennek a művészetnek kulcsát kevés ember hordja a tarsolyában, ehhez a munkához valóban széles sugarú tudás, nagy látókör, találékony szellem s gyakorlati tömeglélektan szükséges. De ki mondhatná, hogy ezek az adottságok a mi táborunkban teljességgel hiányoznak, vagy hogy ahol még ritkán jelentkeznek, nem volnának céltudatos munkával s bátorító támogatás mellett lényegesen fokozhatók? Nem érheti-e egyes esetekben e hiányok miatt is éppen azokat a kislelkű embereket gáncs, akik az ilyen munkára alkalmas erőket kifejldni, megszilárdulni, megfelelő munkakörbe kerülni nem engedik s pesszimizmusukkal mások lendületes apostoli vállalkozásait is lehorgasztják?

A kislelkűségnek tehát valóban nincs joga arra hivatkozni, hogy minden nagyobbstilű katolikus tevékenység szükségként kudarcba és csalódásba fulladt. Ha abba fulladt, annak éppen a kislelkűség volt egyik oka.

*

Végül még azt is mondhatná erre valaki: Ha ez az újszerű hódítómunka annyira szükséges s viszonylag mégis annyira elmaradt, nem éri-e az alapon vádaz *Egyházat*, mint amely itt egy súlyos kötelességet mulasztott el?

Feleletünk erre ez: Lehet valami tárgyilag mulasztás s formailag mégsem az. Az Egyház a legválságosabb korban sokszor oly súlyos létkérdések közt vergődött s az újszerű helyzetek oly váratlanul, észrevétlenül s oly nagy tömegben rohanták meg, maga a pasztoráció, nevelés és egyházigazgatás annyi súlyos, új problémát vetett fel, hogy érthető, ha az Egyháznak az újkorban szinte lélekzétvétélre sem jutott ideje s az új feladatoknak még a nyugodt áttekintésére is alig akadt érkezése.

ALIG VAN ORSZÁG EURÓPÁBAN S AMERIKÁBAN, amelyben korábban vagy későbben súlyos egyházpolitikai harcok, sőt kifejezett egyházüldözések nem dúltak.

Érthető, hogy akinek a torkát fojtogatják, vagy akinek egy földrengés romjait kell eltakarítani, az a legközvetlenebb és legsürgősebb létfeladatokon túl más problémákkal egyelőre nem foglalkozik. Maga a lelkipásztori és népnevelői munka is sokféle súlyos válságba került; itt is új helyzetek alakultak s új problémák merültek fel — gondoljunk csak a nagyvárosok rohamos fejlődésére s ezzel kapcsolatban a nagyvárosi lelkipásztorkodásnak hihetetlenül megszorodott és megnagyobbodott munkaprogramjára! Így ugyancsak érthető, ha a lelkipásztori kérdések útvesztőjében megoldásokat kereső nagyvárosi papság a természetszerűleg mégis csak távolabbi problémáknak nehezen szentelhetett megfelelő gondot és szellemi rugalmasságot; a jelzett szélesebb munkatér észrevétele, áttekintése és munkábavétele pedig elsősorban mégis a nagyvárosi, nem pedig a falusi papságot illetné. A püspökök s maga a római Szentszék is, ha nem kénytelenek nyomástartó, pillanatnyi egyházpolitikai gondokkal vesződni, a rendes egyházi közigazgatás, az Egyház belső életének irányítása, a lelkipásztori, nevelői és hitterjesztési munka legfőbb vezetése terén állandóan úgy el vannak halmozva munkával, gonddal, közvetlenül megoldandó, sokszor súlyos és bonyolult feladatokkal, hogy semmikép sem csodálható, ha a mindezen túl fekvő, egészen újszerű és messze elágazó egyházvédelmi és kultúraalakító munka nagystílű átszervezésére egyelőre kevés érkezésük akadt. Annál inkább, mert ennek az új munkamezőnek elméleti feldolgozása, minden cselekvő és szervező munkának ez a legelső feltétele, sokféle szintén túlságosan váratott magára.

Vádat emelni az Egyház ellen tehát a mondott címen nem lehet, legfőlebb azok ellen, akik ennek az új kötelességnek felismerése után sem sietnek arra ráirányítani a figyelmet s érdekükben ha kell, félreverní a harangokat. A szükséglet azonban mind általánosabban és szemléltetőbben tárul fel az Egyház előtt s azért, ami tegnap még menthető mulasztás volt, ma vagy holnap formailag is mulasztássá válhatik.

A hódítómunka egyetemes célkitűzéseivel szemben ma az a helyzet, hogy az egyházi tevékenység legnagyobb része, sokszor szinte egésze, *merőben a lelkipásztori s vele szorosan kapcsolatos teendőkre korlátozódik*, amely feladatok valaha csakugyan körülbelül kimerítették a katolikus tevékenység tárgykörét. Éppen ezért fel kell vetnünk a kérdést: helyes-e s megokolt-e ez az egyoldalú korlátozás?

Mivel a nagystílű s újszerű munkáktól való húzódozás is rendszerint azon a címen történik, hogy az Egyház legigazibb tevékenységi tere a lelkipásztorkodás s az ezzel kapcsolatos nevelés, mindenekelőtt azt a kérdést kell itt tisztáznunk: milyen viszonyban van a fönt vázolt hódítómunka a hagyományos és legsajáttabban egyházi tevékenységgel: a lelkipásztorkodással? Elegendők-e a vázolt munkára a lelkipásztorkodás és nevelés eszközei? És mi a lelkipásztorkodás szerepköre a hódító munka terén?

Kezdjük az utóbbi kérdéssel!

A lelkipásztorkodás a hódító munka szolgálatában.

A lelkipásztorkodásnak s vele kapcsolatban az ifjúság nevelésének megvannak a maga korszerű feladatai a kifelé való hódítás terén is.

A helyesen működő lelkipásztorkodás nemcsak a hívek megszilárdításának és lelki előmenetelének művelője, hanem a kifelé való terjeszkedésnek és egyházvédelemnek is jelentős eszköze, amennyiben kiterjesztheti lélekhódító erőit. A templomok s az istentiszteleti élet vonzó hatása, a lelkipásztori egyéniség megnyerő varázsa, a hitbuzgalmi, karitatív és kulturális akciók lendülete sokszor a közömbösöket és idegeneket is megkapja és lebilincseli.

Prédikációinkra, gyóntatószékeinkbe, egyházközségi kultúrelőadásainkra, lelkigyakorlatainkra és népmiszióinkra, különösen, ha az egyházközségi propaganda eszközeit is kellőképpen használjuk, elég sűrűn vetődnek el olyanok is, akik évek s évtizedek óta

távol maradtak a vallási élettől. A hívők hitéleti és erkölcsi megőrzésén túl a színvonalas lelkipásztorkodás különösen azoknak a rétegeknek visszahódításában jelent kitűnő s mondhatni: legmélyebbre ható eszköz, amelyeknek lelkében a hit és vallásosság fénye nem aludt ki végleg, csak lelohadt, névleg a vallástalan környezet, restség, tudatlanság vagy erkölcsi botlások folytán. Különleges jelentőség illeti a lelkipásztori intézményeket a hódítás terén annyiban is, amennyiben az egész széleskörű hódító munkának tevékeny erői természetszerűen maguk is a pasztoráció által ápolta lelki életből sarjadnak s tevékenységükben annak lelki hatása és irányítása alatt maradnak. A lelkipásztorkodás ilyképpen célja is, alapja is a szélesebbkörű hódító tevékenységnek.

Hogy azonban a pasztoráció a maga megőrző, irányító és hódító erejét áldásosan kifejtthesse, színvonalasnak kell lennie 1. mindenekelőtt a maga korszerű, belső ügymenetében és 2. különlegesen a maga hódító célzataiban.

Korszerű lelkipásztorkodás.

A lelkipásztorkodó munka *belső ügymenetének színvonala* tekintetében az utóbbi évtizedek folyamán rendkívül öröndetes fejlődéssel találkozunk.

Lehetetlen mélységes megindulással, nem hódolunk annak az áldozatos és messzeterjedő tevékenységnek, amelyet az Egyház lelkipásztori és hitehirdető buzgalma az igehirdetés, lélekkormányzat és megszentelés terén világsszerte kifejt. Krisztus pásztora mindenütt ott vannak a világon, nagyvárosok felhőkarcolóinak árnyékában s modern ipartelepek füstgomolyában, nádfedelű kunyhók s városi bérkaszárnnyák rengetegében. Ezer leleményességgel küzdenek a tudatlanság, istentelenség és bűn ezernyi démonja ellen. Valóban „törik magukat, mint Krisztus Jézus jó katonái”, „hirdetik az ígét, előállnak vele, akár alkalmas, akár alkalmatlan, intenek, kérnek, feddnek, minden türelemmel s tudománnyal” (II. Tim. 2, 3; 4, 2).

A modern pasztoráció kifogyhatatlan a mindenre kiterjedő gondoskodás újabb meg újabb leleményeiben; mindenütt ott van, ahol a lelkek ügye kockán forog, ahol testi-lelki baj vár segítségre; lelkipásztoraink ott sürgőldönek az egészségesek és betegek, születők és haldoklók, örvendők és szenvedők körül, hogy mindenkinek mindene legyenek s mindenkit megnyerjenek Krisztusnak. Sokszor magukra hagyatottan, meg nem értetten, államtól és közületektől el nem ismeretten, sőt üldözötten és megbélyegzetten. S nemcsak Európa vagy Amerika minden országában vannak ott az isteni Jópásztor hűséges követői, hanem mint hit-hirdetők elmennek a világ minden sarkába, az Egyenlítő hőtől perzselt birodalmaiba s a Sarkvidékek hómezejére, belpoklostelepekre és szegény páriák közé, hogy a katolikus hittedjesztés csodás önfeláldozásában öröklék fel tudásukat, szeretetüket, egészségüket s gyakran életüket is Krisztusért s a halhatatlan lelkéért.

Amily bámulat illeti e nagyszerű teljesítményt, époly igaz, hogy a lelkipásztori helytállás tekintetében egyes területeken elég különböző színvonalat találni. Vannak országok, amelyeknek papsága, akár az apostoli lelkületet és egyéni életszentséget nézzük, akár az értelmi felkészültséget, akár a gyakorlati talpraesettséget, minden dicséretet s elismerést megérdemel. Vannak viszont helyek, ahol egyik vagy másik ponton hiányok mutatkoznak. Akadnak egyházmegyék s talán országok is, ahol olyan nagy a pap-hiány, hogy a püspökök közepesen megfelelő papokat is kénytelenek a pasztorációra alkalmazni, vagy ahol a papság minden belső buzgósága ellenére csak kicsiny mértékben tud a lelkipásztorkodás legelemibb kívánalmainak is eleget tenni. Akadnak helyek, ahol még mindig több tízezer lelket számláló plébániák vannak, úgyhogy beható pasztorációról, minden katolikus ember és család lelkipásztori nyilvántartásáról s egyéni eléréséről alig lehet szó. Vannak plébániai módszerek, amelyek inkább okmánykiállító és pénzbeszedő állami

hivatalokhoz hasonlítanak, vagy ahol az anyagiak állnak túlságosan előtérben s az igehirdetés és istentisztelet, szentségszolgáltatás és pasztorális érintkezés, hitoktatás és beteggondozás elég fájdalmas hiányokat mutat.

Minket azonban e helyütt elsősorban a lelkipásztorkodás *hódító jellegű munkálatai* érdekelnek. Vessük fel a kérdést: mik a hódítóképes és terjeszkedni tudó lelkipásztori munka feltételei?

A lelkipásztori hódító munka feltételei.

A lelkipásztori egyéniség hódító ereje. — A lelkipásztori intézmények. — Fejlettebb lelkipásztori módszerek. — Rendkívüli alkalmak. — Kisegítő szervezeteink. — Szeretetteljes kapcsolat a papság s a hívek közt.

A lelkipásztori hódító munka feltételei gyanánt a következőket jelölhetjük meg:

1. Első feltétel a *lelkipásztor egyénisége*. Vannak vonzó és vannak taszító jellegű lelkipásztori egyéniségek s ha valahol, a lelkipásztorkodásban fontos, hogy aki az örök Jópásztort képviseli a hívek felé, maga is utánozza ennek a legszentebb lelkipásztori eszményképnek megnyerő, lebilincselő, magával ragadó vonásait. Oly tétel ez, amelynek egész irodalma van már s amelyet itt bőven fejtegetnünk nem kell.

Ma, amikor sokfelé úgyszólván minden vallási életet, sőt talán minden vallási érdeklődést is gyökerében elfojt s elakaszt a széles körökben elterjedt *papgyűlölet és papmegvetés* s az ellenséges irodalom és agitáció mindent el is követ a papság iránt való gyanakvás és ellenszenv felszítására, semmi sem fontosabb, mint az, hogy papságunk mindenegybes tagja egyfelől egyéni kedvességével és nemeslelkűségével megszerettesse magát mindenkivel, akivel érintkezik, másfelől kiváló tulajdonságaival és értékeivel tiszteltre indítsa az embereket, szinte belső meghódolásra kényszerítse még azokat is, akik ellenséges indulattal

közeledtek hozzá. Aligha mondhatjuk, hogy e tekintetben teendőinket már mind elvégeztük volna.

2. További feltétel: a *lelkipásztori intézmények kellő szaporítása s a szükségletekhez való hozzáférhetősége.*

RÉGI ELV, hogy mennél több a templom, annál több a hívő.

Roppant kár, hogy a liberális korban hirtelen megduzzadt városainknak külső területei, valamint a hirtelen megnőtt községek és telepek sokfelé kellő számú templom, lelkészség s papi ellátás nélkül maradtak. E mulasztás hirtelen pótlása sokfelé nehézségekbe ütközik, de éppoly örömdetes tény, hogy megfelelő komoly akarattal sokszor igen súlyos akadályokat is le lehet e téren győzni.

Szerencsére a templomépítő mozgalmakat sokszor még azok is adakozóan pártolják, akik egyébként nem tartoznak a legbuzgóbb katolikusok közé; ezt valahogy magától értetődően nagynak és szépnek érzik. Szomorú viszont, ha néha 20, 30, 40 ezer hívőt számoló plébániák felosztásának vagy újabb templomok s lelkészségek állításának útjában katolikus, sőt tán papi részen is mutatkoznak akadékoskodások.

3. A hódítóképes pasztorációnak a szó helyes értelmében *korszerűnek* kell lennie, vagyis alkalmazkodnia kell a viszonyok adta külön kívánalmakhoz s igénybe kell vennie a *lelkipásztorkodás fejlettebb módszereit is.*

MA MÁR ÁLTALÁNOS KEZD LENNI az a felfogás, hogy a lelkipásztori munkának csak egyik részét végeztük el a templomi funkciókkal, prédikálással és hitoktatással, beteglátogatással és az egyházi adminisztráció munkáival. Ma már különleges módszerek állnak a lelkipásztornak rendelkezésére, hogy valamennyi hívét elérje, azokat is, akiket a rendes templomi funkciókkal nem érhetne el többé, vagy akik (mint a vasutasok, rendőrök, postások, szállodai alkalmazottak, pincérek stb.) vasárnap is el vannak foglalva, sőt nappal talán sohasem érnek rá. Ez a módszeres lelkipásztori gondoskodás nyomon követi az ide-oda hullámozó lakosságot, a be- és elköltöző munkásokat, cseléd lányokat, tanuló ifjúságot; egyházközségi szervezet, statisztika és léleknyilvántartás,

utca- és házmegbizottak, lelkipásztori családlátogatás, az egyes hivatáscsoportok külön munkabavétele s hasonlók ennek a mindenre figyelő lelkipásztori módszernek szembetűnő vonásai. Amit e korszerű pasztoráció terén egyes nemzetek papsága alkotott, valóban mintául szolgálhatna azokban az országokban is, ahol ezt az intenzív és expanzív lelkipásztori módszert még alig ismerik s ahol, mint Olasz- vagy Spanyolország egyes vidékein, az Úr szántóföldjén még ma is faekével szántanak.

Megkapó például egyes országokban az a lelkipásztori gondoskodás, amely az egyik munkahelyről a másikra vándorló munkásokat vagy háztartási alkalmazottakat a rendőrségi bejelentőlapok figyelemmel kísérése alapján azonnal felkeresi, a plébános üdvözlétével együtt azonnal közli velük nyomtatásban az egyházközségi életre vonatkozó tudnivalókat, a plébánia helyét, ahová az újonnan érkezett immár tartozni fog, a mise-rendet, gyónási alkalmat, valamint az egyesületi életre vonatkozó közléseket és szeretettel meghívja őt az egyházközségi életben való részvételre.

Kár, ha egyes országokban a korszerű lelkipásztorkodást mint a „szervezési mánia” túlzásait még ma is lekicsinylik; ha beérik a hagyományos és kitaposott utak követésével s nemhogy kielégítenék az újszerű szükségleteket, hanem a hitéletnek így beálló szomorú hiányaira jóformán rá sem eszmélnek.

Éppen hódító szempontból nagy baj, ha magában az *istentiszteleti életben* nem vagyunk figyelemmel azokra a mozzanatokra, amelyek különösen alkalmasak a templomainkba betévedő embereket lekötni vagy elriasztani. Az elhanyagolt, tisztán nem tartott, szellőzetlen, vagy ízléstelen diszkekkel, szobrokkal, zászlókkal, girlandokkal túlhalmozott templom nemcsak a finomabb ízlésű híveket bántja, hanem főképp visszaszítólólag hat a távolállókra. Ugyanígy az egyházi öltönyök kopottsága, szakadozottsága, vagy ha az oltár s az oltárszekrény nem tükrözi a hódoló tisztelet, szeretetteljes gondozás és ízlés legfőbb fokát; vagy ha a lelkipásztor szinte megközelíthetetlen s az érdeklődők csak terhes utánjárással tudakolhatják meg a szentmisék pontos idejét, a gyónási, áldozási alkalma-

kat. Riasztólag hat, ha az egyházi zene és ének nem felel meg az ízlés, áhítat és egyházi előírások követelményeinek; ha a prédikáció üres és rideg, ha a szónok azt a benyomást teszi, mintha nem igen volna mondanivalója s maga is únná a saját beszédét.

4. A lelkipásztori hódítómunka egyik fontos feladata: a hívek *átsegítése bizonyos lelki zökkenőkön és válságokon*. Ilyen válságos pont az ifjúságnál a serdülés kora, vagy a családból való kilépés ideje, az egyetem vagy más veszedelmes környezetben való elhelyezkedés, falusi lányoknál a szolgálatbaállás stb. Ha a lelkipásztorkodás külön fel nem készíti e válságos pontokra az érdekelteket, nem csodálhatja, ha a környezetváltozással együtt az Egyháznak nagyon sok híve pusztul el s merül el az ellentétes áramlatokban.

5. A lelkipásztori hódítómunkának eszközei azok a *rendkívüli kezdeményezések is*, amelyek az ellanyhult hívek felrázására s visszavezetésére különösen alkalmasak. Ilyenek a hitvédelmi konferenciák, miszsiók, triduumok, zarándoklatok, katolikus napok s hasonló ünnepi rendezések.

EZEKEN SOKSZOR olyanok is megjelennek, akiket csak a kíváncsiság hoz, vagy mert röstelnek távolmaradni, de aztán akárhányszor mégis megfogja őket, amit hallanak, felébred vallásos érzésük, visszatérnek a hit gyakorlataihoz s ismét belesodrónak az egyházi élet meleg vérkeringésébe.

*

6. Kiváló eszközök még ezirányban azok a *szervezetek*, amelyeknek célja a magasabb lelki életre való törekvés mellett kifejezetten apostoli és hódító, aminő maga az egyházközségi Katolikus Akció és főleg a Mária-kongregáció és hasonló jámbor egyesületek. Ezek kipróbált s jól felkészült világi apostolokat állítanak a lelkipásztor mellé, akik természetfölötti alapon állva s önzetlenül dolgozva számos olyan munkát vehetnek le a lelkipásztor válláról, amelyet különben vagy senkisé is végezne el, vagy amely a lelkipásztornak magának szaporítaná a terhét.

Az ilyen egyesületek vezetése közvetlenül bizonyos munkatöbbletet s új gondot jelent a lelkipásztornak, ez a gond és munkatöbblet azonban hőven megtermi gyümölcsét.

Az egyesületeket, de általában is a pasztorációs munka nagy részét ajánlatos külön-külön megszervezni az egyes osztályok, foglalkozási ágak és néprétegek számára, mert tapasztalás szerint az emberek, főleg a férfiak és az ifjúság, szívesebben vesznek részt olyan vallási gyakorlatokon, ahol maguk közt vannak s amelyekben annak a testületnek színe és szelleme is kifejezésre jut, amelyhez tartoznak.

FÉLFIÁK PÉLDAUL sokkal örömebb s komolyabban vesznek részt vallásos előadásokon, körmeneten, szentséghezjárásban, ha nem nőikkel elegyesen kell azokon megjelenniök. Az Eucharisztikus Kongresszus férfiáldozásának nagy sikerét a csoportbizottsági rendszer, vagyis az egyes foglalkozási és hivatási ágak külön lelkipásztori megszervezése biztosította s ugyanez az elv mutatkozik nálunk az Emszo, Kalot, Kalász s hasonló szervezetek örömdetes fellendülésében. A hivatások szerint való hitéleti szervezkedés főleg Hollandiában s Belgiumban divatos s vezet régtől fogva legszebb eredményekre. Külön vannak ott megszervezve a katolikus orvosok, gyógyszerészek, jogászok, mérnökök, katonák, vasutasok, kereskedők, iparosok stb. Ennek a módszernek egyik előnye, hogy minden csoport már a testületi becsület szellemében is vigyáz arra, hogy soraiból senki se hiányozzék, aki odavaló. Így nagyon sokan végzik híven vasárnapi és húsvéti kötelességeiket s vesznek részt lelkigyakorlatokon, vallásos megbeszéléseken stb., akik egyébként erről könnyen elfeledkeznének.

7. Végül jelentős hódító tényező a pasztorációban: *a papság s a hívek közt való szeretetteljes viszony*, amelynél fogva a pap a templomon kívül is őre s atyai gondozója népének s az viszont ragaszkodó tisztelettel s követő készséggel övezi őt. Szomorú, ha egyes országokban a munkásság, másutt az értelmiség, ismét másutt a földművesosztály jelentékeny réte-

gei siklanak ki az Egyház kezei közül. Nem szabad, hogy a pap magára maradjon s elszigetelődjék híveitől; nem szabad, hogy az Egyház ellen községházán, gazdakörben, társaságban vagy bárhol támadás vagy lekicsinylő szó hangozhassék el s a jelenlévő katolikusok ne keljenek azonnal Egyházuk és lelkipásztoruk védelmére. Szomorú, ha egyes országokban a papság megvetett s alacsonyrendű kaszttá süllyed, amelynek tagjaival katonatiszt vagy más úriember végig sem menne az utcán; vagy ha a papság tekintélye a közbecsülésben annyira alászáll, hogy az úriosztály gyermekei közül csaknem senki sem lép papi pályára, még olyan családokból sem, amelyek egyébként gyakorlati katolikusok; ha nagy és előkelő szerzeteskollégiumok csupa katolikus növendékkel félszázad év óta alig érnek el 1—2 papi vagy szerzetesi hivatást. Van-e sok célja az ilyen intézetek fenntartásának?

A LELKIPÁSZTOR s a hívek szeretetteljes kapcsolatának s egyben az Egyházzal való szolidaritás s Krisztus-szeretet érzületének gyönyörű megnyilatkozása s hódítóhatású terjesztője a papnak *Dicsértesség*-kel való köszöntése. Hasonlóan szép szokás a kalaplevétel vagy keresztvetés a templom előtt. Szinte érthetetlen, hogy egyes nagy katolikus országokban ez a szép szokás nincs meg s nem is történik kísérlet azok behozatalára. Egyes délvidéki országokban magyarázatul arra hivatkoznak az emberek, hogy ott nagyon sok a templom és a pap s folyton köszöntgetni kellene. Különös azonban, hogy katonatisztek akkor is köszöntik ott egymást, ha mégoly sokan találkoznak is minden lépten-nyomon.

Hatalmas hódítóeszközzé kellene tenni s a papság és a nép lelki egységének kifejezőjévé avatni a *liturgikus életet* is, mint amely csakugyan a papság s a nép imádságos egybetartozásának kifejezését célozza; ma azonban, sajnos, bizonyos fokig inkább válaszfallá lett a kettő között. A liturgia belső értéke s felemelő lelki hatása mellett hadd lássák a kívülállók is, hogy a szent szertartások s a latin szavak és

énekek nem peregnek le a híveken, mint passzív szemlélőkön, hanem hogy az egész hívőszereg behatoló együttérzéssel tevékenyen is belekapcsolódik az Egyház hivatalos áldozati és imaéletébe.

A lelkipásztorkodás hódítóerejét néha érezhetően befolyásolja az *anyagi* kérdés: a lelkipásztor eltartásának és javadalmazásának kérdése. Egyik oldalon bizonyos irigységet keltő aránytalanság, a másikon a járandóságok behajtásának primitív, sokszor megalázó és gyűlöletes módja, aminő nálunk a párbérszedés. A hívekkel meg kell értetnünk, hogy a papnak is meg kell élnie s a lelkipásztori, egyházigazgatási és kulturális feladatok, amelyeket az Egyháznak el kell látnia, ugyancsak jelentékeny anyagi eszközöket követelnek. Viszont mindent el kellene követnünk abban az irányban is, hogy az egyházi vagyon s az egyházi járandóságok kérdéseinek helyenkint való rendezetlensége, a nagyjavadalmaknak túlságosan személyi, nem célvagyon jellegű felhasználása fölösleges ódiummal ne terhelje az amúgy is támadott lelkipásztorkodást.

*

A fentiek szerint a mai lelkipásztorkodás módszerében a hódítás szempontjából *három típust* különböztethetünk meg.

Az első beéri a *hagyományos és lényeges lelkipásztori munkálatok* többé-kevésbé tökéletes végzésével: az istentiszteleti funkciókkal, szentségek szolgáltatásával, igehirdetéssel, iskolával, irodával, egyházi adminisztrációval, esetleg néhány vallásos egyesület vezetésével. Ha ezt a munkát elvégezte a lelkipásztor, szabadnak érzi magát s többi idejét gazdálkodással, szórakozással, olvasgatással, beszélgetéssel és unatkozással tölti. Van, aki egyébként ezeket a hagyományos és elsődleges lelkipásztori teendőket nem közönséges buzgalommal, felkészültséggel és eredménnyel végzi, de azokon túl más kötelességet nem lát. Nincs dolga!

Ez a helyenkint még fel-felbukkanó típus néha veszedelmesen emlékeztet arra a béresre, akiről Krisztus Urunk az evangéliumban szól. (Ján. 10, 12. k.) Mindent el kell követni, hogy ez az irány mielőbb és végleg kivesszen papjaink sorából.

A második típus az előbbin túlmegegy azzal, hogy nemcsak a hagyományos feladatkört látja el többé-kevésbé pontosan, hanem azonkívül különös gondot fordít a hitben veszélyeztetett vagy az Egyháztól messze került hívek elérésére s visszahozatalára is. A hagyományos módszereken kívül a lelkipásztorkodás rendkívüli és modern eszközeit is igénybe veszi: bevonja működésébe a lélek-nyilvántartást és egyházközségi statisztikát, az utca- és házmegbízottak intézményét, a lelkipásztori látogatásokat, a szegények, betegek, munkások, cselédek, a vegyesházasságok, kórházak, börtönök gondozását, az egyesületi életet, sajtót, a sportot és ifjúsági mozgalmakat, az egyes hivatáscsoportok külön megszervezését, az Actio Catholica és egyházközségi szervezkedés minden eszközét. Lelki gyakorlatok és népmissziók, zarándoklatok és kultúrdelutánok nem hiányoznak ebből a lelkipásztori programból. Szentbeszédeiben, a templomi élet különféle megnyilvánulásaiban állandóan ott szerepel többi közt az elidegenültek visszatérítésének s a távollévők megközelítésének szempontja is.

A harmadik típus és harmadik fok mindezt megtoldja még azzal is, hogy *apostolokat nevel*: a hívő nép egész tömegét apostolkodó gondolkozással és érzülettel tölti el s az erre alkalmasokat külön is buzdítja és képzi. Prédikációinak, előadásainak s magánbeszélgetéseinek egyik fő tárgya az Egyház helyzetének és szükségleteinek, a lelkek nyomorának és veszedelmének szívet megnyerő ecsetelése s a lelkes felhívás, hogy Krisztus országának szorongatott helyzetén minden katolikus a tehetsége szerint segíteni törekedjék. Azok közül aztán, akik az így felkeltett általános apostoli érdeklődés hatása alatt komolyabb

hajlandóságot árulnak el az apostoli közreműködésre s akiket ő magasabb lelkületi, hitvédelmi és gyakorlati képzésen vezetett keresztül, megszervezi az egyházközség rendszeres és esetleges hivatásos világi segéderőinek csapatát. Ezeknek segítségével nemcsak az egyházközség belső ügyeit látja el nagyobb teljességgel és rendszerességgel, hanem gondja van a község vagy város egész szellemi, erkölcsi, társadalmi és közéletének helyes irányítására, anélkül, hogy a pártpolitika útvesztőibe bonyolulna. Ellenőrzi a helyi sajtót, a közigazgatást, a felekezeti közéletet, a kulturális törekvéseket, a hazafias mozgalmakat s világi vezérkarának támogatásával gondoskodik a keresztény gondolat érvényesüléséről valamennyiben.

Csak ha majd lelkipásztori életünk az egész vonalon erre a harmadik fokra emelkedik, remélhetjük, hogy a pasztoráció nemcsak a jók és jámborok megőrzésének, hanem a nagystílű krisztusi hódításnak is mindenütt hatékony eszköze lesz.

A hitoktatás a hódító munkában.

A lelkipásztorkodással szorosan kapcsolatos *hitoktatás* módszertani kérdéseit az újabb szükségletek szerint is annyira törekszik korszerűsíteni az Egyház maga s nem utolsó helyen napjainknak gazdag katekétikai irodalma, hogy erre a kérdésre bővebben ki térnünk fölösleges.

Itt a katolikus tervszerűség és hódítás szempontjából csak annyit emelünk ki, hogy hitoktatásunknak sohasem volna szabad megállni a hittani anyagnak megoly világos kifejtésénél és beemlézésénél, hanem a hitellenes áramlatok ellensúlyozásául mindig erős és meggyőző *apologetikus hiterősítésre s a katolikus öntudat élezésére* kell törekednie, még a legegyszerűbb környezetben s a legalsó korosztályoknál is. Az ifjúsággal nemcsak közölnünk kell a hittani ismereteket, hanem azokat meg is kell velük szerettetnünk, irán-

tuk odaadó lelkesedést keltenünk, felnövekvő nemzedékünket a tanult hitigazságok elszánt és önkéntes, találékony és lángoló védelmezőjévé avatnunk. Előre meg kell magyaráznunk nekik, hogy amit a hitoktatásban tanulnak, azt sokan kint az életben tagadni fogják s lekicsinylik, ilyen meg ilyen lélektani okokból, s hogy erre a tagadásra és lekicsinylésre a mai katolikusnak előre fel kell készülnie, vele szemben fel kell vértelkednie, a harcban öntudatosan meg kell a helyét állnia. Ezt a vallási öntudatosságot a mi hitoktatásunk mintha nem tűzné ki mindig oly világos célpontul maga elé, mint például a protestáns hitoktatás, ami egyébként a protestáns hittannak sok pontban inkább tagadó és támadó jellegéből érthető is; mindazáltal több tervszerűséggel a mi oldalunkon is többet lehetne ezirányban elérni.

Ezzel kapcsolatos egy másik gyakorlati észrevétel: a hittant a túlságosan bő „tananyag” kedvéért ne engedjük „tantárggyá” fonnyadni, a gyermekek s a hívek lelkében a vallást formaságok és tantételek gomolyagos rendszerévé süllyeszteni. Első helyen ne a beemlézés, hanem a vallásos nevelés álljon, a lángoló hit és igaz egyházszeretet felkeltése, az istenfiúságra való meghívás örömének, a kegyelem nagyra-becsülésének, az igazságszeretetnek, őszinteségnek, segíteni kész jóságnak, az állapot kötelességek teljesítésének felszítása. Az ifjúsági vallásos életben is a megkedveltetés legyen a fő, ne pedig a gépies áhítatgyakorlatok végnélküli tömege, a vallási formalizmus, a külsőségek hajszolása. Nem az az igazi katolikus, aki sok apróságot tud s aki ott van minden proceszsióban, novénán és triduumon, hanem, aki a hit, a kegyelmi élet s az evangéliumi erkölcs útján járva, jellemes viselkedésével mindenkinek javára s épülésére szolgál, aki teljesíti Isten iránti kötelességét, de nem marad el az emberi, családi, hivatali és hazafias kötelességek terén sem.

A katolikus iskola.

Az iskola mint a pasztoráció kiegészítője. — A katolikus iskola mai jelentősége. — A világi apostolság hadapródiskolái.

A lelkipásztorkodással szoros kapcsolatban áll a nevelés és iskolaügy, az Egyháznak ez a féltett kincse s értékes erőhálózata, amelynek kiépítésén kezdettől fogva szünet nélkül tevékenykedett. Átérezte az ifjúság nevelésének s a korai ismeretközlés rendszerességének roppant jelentőségét, egyfelől a felnövekvő hívőnemzedék vallásos megszilárdításában, másfelől a keresztény kulturális élet fejlesztésében. Épp azért az Egyház nemcsak a hittant és a teológiát művelte és műveltette az iskoláiban, hanem a világi szakokat is, s e területeken oly egyetemes és páratlan népnevelő érdemeket szerzett, amelyeket az elfogulatlan szemlélet csak csodálkozással vehet tudomásul. Az Egyház ma is az iskolafenntartás, oktatás és nevelés egyik legszámottevőbb tényezője s páratlan az az odaadás, amellyel e téren főleg férfi és női tanítórendjeink a világ minden pontján tevékenykednek. Munkájuk eredménye szinte áttekinthetetlenül gazdag s egy-egy jól vezetett katolikus kollégium vagy zárdaiskola, külföldön egy-egy katolikus egyetem, az egész város és vidék szellemi arculatát átalakítja. Nevezetesen nagy a jelentősége a katolikus iskolának az értelmiségi és közelebbről a tudósnemzedék utánpótlása vonalán.

MA AZ EGYHÁZ iskolaügyi és nevelési feladatkörének több körülmény ad különleges jellegzetességet. Egyik az, hogy a vallásellenes irányok s a kereszténytelen kultúra térfoglalása felől az Egyház értelmiségi birtokállományát különösen sok veszély fenyegeti. Másik jellegzetesség, hogy ahol az egyházellenes irány uralomra jut s az üldözés vagy elnyomás útjára lép, ott éppen a katolikus kollektív nevelés megnehezítésével, a vallásos iskolák elnyomásával vagy elvételével siet gyengíteni a keresztény nemzedéknevelés törekvéseit, vagy legalább a kötelező iskolai hitoktatást iparkodik a nyilvános iskolákból száműzni. További sajátosság, hogy ma az állam poli-

tikumnak tekinti a nevelés és oktatás ügyét s ha nem viszi is keresztül mindenütt rideg monopólium gyanánt az állami nevelés egyedüljogosultságának liberális elvét, mégis messzemenőleg érvényesíti a maga szempontjait a hitvallásos iskolákban is, például a tanterv, tanerőképzés, iskolakönyvek és iskolaellenőrzés tekintetében, aminek sok előnye mellett súlyos elvi hátrányai is vannak. Valamikor az Egyház volt a fő nevelő, ma az állam az s ugyanakkor a népoktatás, de főleg a magasabb iskolázás is a réginél lényegesen általánosabb lett.

A vázolt helyzet nemhogy csökkentené, inkább növeli s különösen időszerűvé teszi a szükségességet, hogy a nevelés és iskolaügy terén tovább is helytálljunk. Annak tudatában, hogy nevelőintézményeink mennyiségét s technikai készségeit illetőleg ma már más tényezőkkel aligha versenyezhetünk, főleg minőségileg s a korszerű célkitűzés tiszta határozottsága terén kell igyekezteinket megkettőznünk. Vagyis arra kell törekednünk, hogy nevelői intézményeink didaktikai és pedagógiai szempontból egyaránt az elsők közt álljanak, ugyanakkor pedig a társadalomalakítás és kultúrakisugárzás terén is komoly szerepet játszanak. Katolikus iskoláink és nevelőintézeteink, ha valaha, ma nem is érhetik be azzal, hogy annyira-amennyire teljesítik az állami iskolaprogrammok követelményeit s hogy elfogadhatóan keresztény irányban nevelnek, hanem a krisztusi hódítás célpontjait is szem előtt kell tartaniok, vagyis úgy kell nevelniök, hogy az Egyház mai küzdelmei számára minél több öntudatos, apostoli lelkületű katolikust, minél több jól kiképzett világi apostolt s akcióembert termeljenek.

Épp ezért ma kétszeresen fontos, hogy a katolikus nevelők és tanerők ne pusztán a vizsgákra, hanem az életre neveljenek, ne a külső drill és kaszárnyafegyelem, ne is a pusztá tanulmányi eredmény álljon előtérben, hanem a meggyőződés és lelkes egyházhűség, a jellem és nemes ambíciók kialakítása. Végleg el kellene tűnnie a látóhatárról annak a papi vagy szerzetestanár-, illetve tanárnő-típusnak, amelyet a

diákok és szülők nyelve a „diákfaló” elnevezéssel szokott megjelölni, a katedrazsándár típusnak, amely sem megszerettetni magát, sem őszinte tiszteletet ébresztetni a tanítványokban, nevezetesen a nagyobbakban is, önmaga s a képviselt nevelési irány felé nem tud, s talán csak örökre meggyűlölteti tanítványaival önmagát, az egész katolikus nevelést s végül magát az Egyházat is. A típusnak, amely már azért sem tud az életnek nevelni, mert annak eszmeáramlatait, mozgalmait és irodalmát nem ismeri és így légüres térben forog, vagy amely a vallásosság gépiesítésével kelt a növendékekben maradandó ellenszenvet minden hitélettel szemben, ahelyett, hogy a növendékek őszinte vallásos lelkületét szilárdítaná.

Katolikus nevelőintézeteink szaporítása érdekében kívánatos lenne, hogy a nevelés terén is szélesebb munkateret nyitnánk a *világi apostolságnak*. Szép, ha egy-egy egyházi középiskolában minden tárgyat: a nyelveket, a számtant, talán még a szabadkézi rajzot s tornát is papi vagy szerzetesi erő látja el, de talán hasznosabb lenne, ha módot találnánk arra, hogy világnézetileg s erkölcsileg kifogástalan s amellett apostoli lelkületű világi tanerőket is nagyobb arányban juttassunk szóhoz a mi egyházi középiskoláinkban s az így felszabaduló papi vagy szerzetesi erővel újabb intézeteket létesítsünk. Külföldön ezen az alapon szokás, hogy a papi vagy szerzetesi középiskolákban rendszerint csak az igazgató s néhány világnézetileg fontosabb tárgy tanára egyházi ember, míg a többi tanszakon világiakat alkalmaznak. Így Róma egyik legnevezetesebb szerzetesgimnáziuma mindössze 4—5 szerzetestanárt foglal le, de mellettük közel 40 világi erő működik. Ez is egyik eszköze a hódítófront kiszélesítésének. Ez az intézkedés az illetékesek állítása szerint annyira beválik, hogy néha a világi tanárok által vezetett osztályokban nagyobb a katolikus lelkesedés s több a papi vagy szerzetesi hivatás is, mint azokban az osztályokban, amelyeket papok vezetnek.

Elegendők-e a lelkipásztori eszközök?

A pasztoráció első a méltóság vonalán, de nem okvetlenül első a lélektani sorrendben. — Pasztoráció és gondolatalakítás.

Bármily fontos és alapvető a lelkipásztori s tanítói munka szerepe a krisztusi hódítás vonalán, bármennyire a pasztoráció által nyújtott lelki élet az a termékeny talaj, amelyből minden hódító buzgóságunknak sarjadnia s az a cél, amely felé minden hódítómunkánknek végeredményben törekednie kell, mégis meg kell állapítanunk, hogy a hitélet megalapozására, megvédésére, kifejtésére s elterjesztésére célzó munkálatok *semmikép sem végezhetők el pusztán a lelkipásztori eszközök és intézmények igénybevételével.* Más szóval a vázolt krisztusi hódítómunka elvégzésére, a társadalomnak Krisztushoz való visszavezetésére *semmikép sem elegendők a merőben lelkipásztori módszerek.* Ezt olyan sarkalatos tételként állíthatjuk fel, amelynek teljes mértékben való felsimerése nélkül *végzetes tévedések és mulasztások egész sorozatának kell szükségkép beállania.*

HANGSÚLYOZNUNK KELL ezt a tételt, mert vannak jámbor s egyébként értékes lelkek, akiknek szemében minden komoly apostoli tevékenység csak az igehirdetésnél s a szentségek szolgálatánál kezdődik és végződik. Minél több gyónás, áldozás, prédikáció s lelkigyakorlat, minél több egyénenkinti lelkipásztori ráhatás: ez náluk a katolikus tevékenység egyetlen vagy legfőbb zsinórmértéke. A többi legföllebb játék, különcködés, külsőség-kultusz!

Lélektanilag érthető, ha egyházi embereink s éppen a lelkibbek, jobban vonzódnak a leki, természetfölötti, bensőbb és melegebb tevékenységhez: a pasztoráció műveihez, amelyekre úgyis jobban felkészültek s amelyek rendszerint több papi örömmel, vigasszal s közvetlen kielégüléssel járnak. Hasonló okok teszik a tanítást és nevelést is sok tekintetben kedvessé. Érthető viszont az is, hogy aki valamit szeret

s amiben vigasztalást talál, arról könnyen elhiszi, hogy mindennél elébbvaló s talán az egyetlen komoly feladat.

EGÉSZ FENTI OKFEJTÉSUNKBÓL KÖVETKEZIK, hogy ez a felfogás — bár tiszteletreméltó premisszából indul ki — tökéletesen és végzetesen téves. Mert igaz ugyan, hogy a hitbuzgalmi és szentségi élet a katolikus tevékenység legfőbb kivirágzása és betetőzése, a legszebb és legtökéletesebb munka, a lelkeknek közvetlen Istenhez vezetése. De Isten országa terjesztésének szempontjából éppen nem mindig az a legfontosabb és legsürgősebb teendő, ami magában véve legelőkelőbb és legközvetlenebbül szent tevékenység. Egy ellenséges vár bevétele s a diadalmas bevonulás az ellenséges ország fővárosába lehet a győzelem legszebb betetőzése, de ki tagadná, hogy a döntő csatározás odakünn folyó mozzanatai a legfontosabbak s amíg bizonyos előmunkálatok elvégezve nincsenek, addig tévedés lenne csak éppen a befejező munkálatokon törni a fejünket.

Egyházunk felülmúlhatatlan erőforrásai: a lelkiség és hitbuzgalmi élet, méltóságban csakugyan minden fölött valók; azért hiba lenne ezeknek alábecsülése vagy lefokozása. Azonban mit ér a legjobb és legegészségesebb táplálék, ha a tömeg étvágytalanul s undorral fordul el tőle? A pasztorációs eszközök legelsőik a szépség s méltóság vonalán, de nem okvetlenül elsőik az alkalmazás lélektani és időbeli sorrendjében.

Mit ér, ha szűk körben egyre szaporítják a mégoly szent és nemes lelkipásztori munkákat és intézményeket, de közben nem gondoskodunk az egésznek védelméről, a tömegek lelkének az igazság számára alkalmassá tételéről, ha nem teremtünk olyan szellemi légkört s olyan közgondolkozást, amely mellett a lelkipásztorkodás mindenekelőtt maga is szabadon fejtheti ki erőit s azután: amelyek által azok is elérhetők lesznek, akiket a pusztá lelkipásztori eszközök alkalmazásával soha el nem érhetünk, a keresztény gondolathoz még közel sem hozhatunk volna?

Pasztorációnk maga tökéletlen hatású lesz, ha nem kapcsolódik hozzá a szélesebb keresztény életalakítás. Az emberek jórésze a templomi igehirdetés, lelki-

gyakorlatok s hasonló hitéletű mozzanatok hatása alatt a szentségekhez járulhat, Jézus szent Szívének ajánlhatja fel családját, rendszeresen látogathatja a vasárnapi szentmisét s a lelke mélyén esetleg mégis gyenge katolikus marad, akinek gondolatai, felfogása, állásfoglalásai sok tekintetben messze elütnek a keresztény életeszmenytől. Gyónó-áldozó katolikusok, akik liberális lapokat olvasnak, a társadalmi és politikai életben az Egyházat magára hagyják, minden sovíniszta és fajivallásörületnek behódolnak, házasesletükben s erkölcsi felfogásukban az Egyház álláspontját figyelmen kívül hagyják! A pasztoráció meg-megmozgatja, néha nagyszerűen felpeszsdíti szunnyadó jóakaratuskat, de nem változtatja át gondolkozásukat, nem teszi kereszténnyé s hitből élővé. Miért? Mert a tisztán átmenő lelkipásztori ráhatáson kívül semmiféle gondolati iskolázás vagy befolyásolás rendszeresen nem érte őket s maguk elég logikátlanok arra, hogy az ellentétet vallásos gyakorlataik és gyakorlati elveik között észrevegyék, például a hamis közéleti jelszavakat az igaz elvektől megkülönböztetni tudják.

VANNAK LEKIPÁSZTOROK, akik például a szörnyen elfajzott öltözködési, tánc- és fürdődivat ellen is pusztán a lelkipásztorokodás eszközével akarnak védekezni. Azt hiszik, prédikációval, vallásos iratokkal, esetleg püspöki körlevelek felolvasásával egyedül meg lehet változtatni egy társadalom erkölcsi életstílusát. Csodálják, ha minden prédikálásuk és mennydörgésük ellenére a divat tovább is lényegében pogány marad, annyira pogány, hogy még a jobbérzésű keresztény közönség is kénytelen bizonyos fokig hozzá alkalmazkodni, ha nem akar mindenben elmaradni. Pedig a megoldás elég egyszerű: nem lehet jó gyümölcsöt várni ott, ahol maga a fa rossz; nem lehet a keresztény erkölcsiségnek megfelelő életstílust kívánni, ahol maga a hit s a keresztény gondolkozás gyengült meg vagy ahol hit és gondolkozás között az összhangot meg nem teremttük.

A budapesti Eucharisztikus Kongresszus csúcsteljesítménye kétségtelenül a férfiak éjjeli szentségimádása volt. A 160.000 résztvevő jelentékeny hányada lelkesen vála-

szolt a szentségimádás vezetőjének kérdéseire s mély áhítattal megáldozott. Főlemelő s vigasztaló látvány volt. De vajjon annyit jelentett-e a férfiáldozók százezres száma, hogy ezek a férfiak most már mind igazán keresztények és katolikusok lettek? A gondolkozásukban, kultúrájukban, elveikben, olvasmányaikban, erkölcsiségben, családi, társadalmi és közéletben? Ki merné ezt állítani! A közös férfiáldozás nagyszerű indítás volt, de egymagában még nem jelentette Krisztus végleges diadalát valamennyi résztvevőnek a lelkében.

Miért nem elegendők a jelzett feladatokra a pasztoráció eszközei?

A pasztoráció és a hódító munka különbözése a cél és eszközök tekintetében. — A lelkipásztorkodás hatósugarának határai. — Saját érdekében el kell kerülnie a túlterhelést. — A helyi megkötöttségen túlemelkedő feladatok.

1. A lelkipásztori eszközök a jelzett hódító munkára mindenekelőtt azért nem elegendők, mert a pasztorációnak voltaképpen *célja és természete* sokkal szűkebbkörű, mint a hódításé; feladatai sokkal szűkebbre határolhatók.

A LELKIPÁSZTORKODÁSNAK FELADATA, hogy a híveket az igaz hitben megerősítse s megtartsa, a vallásos életbe vezesse és támogassa, az ígét hirdesse, a szentségeket szolgáltassa. Ezzel szemben a hódító és kultúraalakító munka szélesebb célkitűzéssel dolgozik: főképp azoknak a visszanyerésére irányul, akik már (vagy még) nem járnak templomba s nem veszik igénybe a pasztoráció szolgálatait. Az embereknek nem annyira a vallási életben való előbbrevitelére, mint inkább a vallásos élet előfeltételeinek megteremtésére s védelmére, az ellenséges áramlatok visszaszorítására s a kereszténységnek megfelelő kultúratmoszféra kialakítására törekszik. Emez is szükséges, amaz is: a kettőt egybekeverni, egyiket a másik miatt mellőzni nem szabad.

2. Különleges céljainak megfelelően a hódító munkának *más eszközöket* is igénybe kell vennie, mint a pasztorációnak. Érvei, gondolatmentei, technikai hatóeszközei nagyrészt mások, mint emezé.

NEM MINDEN ÉRVET, szempontot, gondolatfűzést lehet a templomi szószékre vinni vagy az iskolatermekben szóvátetni, amit a sajtóban, az előadói asztalnál, község-házán vagy parlamentben előhozhatunk, és fordítva. Bölcséleti, történeti, természettudományos kérdéseket csak nagyon módjával tárgyalhatunk templomban vagy iskolában; irodalmi, kulturális és gazdasági vagy éppen politikai problémákat szószékre nem igen vihetünk, pedig ezek sokszor lényeges megvilágító szempontokat adnak a katolikus igazság védelmében. Néha bizonyos személyi kérdések tisztázása is döntő jelentőségű lehet egy-egy szóbanforgó vitában, ilyesmit pedig templomi vagy iskolai katedrán tárgyalni már majdnem lehetetlen. A templomi szószék zárva van a világi előadók elől, holott sokszor éppen egy világi volna legalkalmasabb valamely szakkérdés katolikusirányú megvilágítására. De maga a pap sem adhatja elő a mondanivalóinak világi vonatkozásait a templomban oly szabadon és kimerítően, ahogy azt a templomon kívül teheti; hiszen már a hely szentsége s a templomi szónoklatnak főképp épületességi célja is bizonyos féket rak a tárgyalási módra, ami az igazság teljes bemutatásában esetleg gátló lehet. Ha a katolikus kultúráirányító tevékenységet a templomra s iskolára szorítanók, ezzel hatóerőnknek s gondolatkifejtésünknek jelentékeny részéről eleve le kellene mondanunk akkor, amikor az ellenfél a maga támadásaiban s a maga téveszméinek terjesztésében semmiféle ilyen gáttat nem talál a maga útjában.

Magukat a híveket is ezer meg ezer olyan kérdésben kell katolikus gondolkozásra tanítanunk, amely magában véve nem közvetlenül vallási jellegű: a hitnek a tudományos, irodalmi, gazdasági s minden irányú világi élet mindenféle vonatkozásában. Hogyan történhetné mindez kielégítő módon egyedül a lelkipásztori igehirdetés vagy a fejletlen ifjúság számára szolgáló iskola keretében?

Van, aki azzal nyugtatja magát, hogy: nálunk a nép még jó és jámbor s a rendes pasztoráción kívül semmiféle különleges eszközre nincs szükség, hogy a helyes úton megtartsuk. Erre ezt feleljük: Lehetnek kivételes és ritka esetek, amikor ez csakugyan így van, bár azt hisszük, legtöbbször meglehetősen nagyfokú önámítás rejti föl az ilyen bizakodó kijelentések mögött. Hol van ma

olyan boldog fészke a világnak, amelybe semmiképpen sem hat el a modern hitetlenség, egyházellenesség és erkölcstelenség szellője? Melyik az a kiváltságos sziget, amely teljesen elzárkózhatnék a sajtó, a rádió s a modern eszmeáramlatok egyéb terjesztőeszközei elől, amelyre ki ne hatna a keresztény szempontból megfertőzött modern kulturális légkör rombolása? S ha ez a sziget máig csakugyan megőrizte ősi érintetlenségét, vajjon megőrizheti-e holnap is? S ha az idősebbje hű marad is, mi lesz a városba kerülő ifjakkal? Egyébként a mai egyházvédelem és kultúraalakítás mozgalmaira nemcsak azért van szükség, hogy az ateizmus és a kommunizmus ellen őrizzük népünket, hanem azért is, hogy fejlett keresztény kultúrát teremtsünk s híveinket ráképesítsük arra, hogy ha majd új életkörülmények közé kerülnek, akkor is öntudatosan megállják a helyüket. A környezet és hagyomány erejében túlzottan bízó optimisták elfeljtik, hogy például nagyvárosaink prostituáltjai nagyobb részben éppen a jámbor és világtól elzárt falvak egykori leányaiból kerülnek ki, akiket odahaza is bizonynyal inkább a környezet, mint a tudatos lelkiesség tartott meg a tisztesség korlátai között.

*

3. Lényeges szempont továbbá, hogy a pasztoráció maga (s az iskola) *ma nem éri el s nem érheti el mindazokat*, akikhez az igazság szavát elvinnünk, akik közt Krisztus igazságait s jogait érvényesítenünk kell.

HA CSAKIS A TEMPLOMI SZÓSZÉKEN, vallásos egyeületeinkben s az iskolai tantermekben szállunk síkra a megtámadott krisztusi igazság vagy az Egyház fenyegetett jogai mellett, ha csak egyházközségi gyűléseinken fejtjük ki egyházvédelmi s bizonyító erőinket, ezzel még nem jutottunk el a nagy nyilvánosságig s ez talán tudomást sem szerez a mi felszólalásainkról és érveinkről. Egyes katolikus tényezőknek gyakori hibája, hogy ezzel nem számolnak s azt hiszik, ha szűkebb, vallásos körökben veretlen logikával utasítják vissza az ellenfél támadásait, akkor most már az egész világ e szerint igazodik.

Névleg nem éri el állásfoglalásunk ezen az úton — egyes kivételes eseteken kívül — a *mértékadó köz-*

életi tényezőket, a kormányzati és törvényhozó testületeket, az egyetemeket és főiskolákat, a szerkesztőségeket, irodalmi rétegeket s a közgondolkodás egyéb, széles hatósugarú laboratóriumait.

MINTHOGY a KÖZGONDOLKOZÁS s a nagy nyilvánosság élete pedig nagymértékben ezekhez a tényezőkhöz igazodik, az életet s a gondolkodást a mi eszméink szerint alakítani aligha tudjuk, ha éppen ezek a tényezők szinte tudomást sem szereznek a mi érveléseinkről, tételleinkről s gondolatfűzésünkről. A pasztorációnak azonkívül is gyakori gyengéje, hogy szinte teljes egészében megreked a társadalmilag csekélyebb súlyú emberek rétegeiben, amint az iskola hatásának is természetes korlátozója, hogy közvetlenül csak a kiskorúak körében érvényesül. De még a legmagasabb színvonalú lelkipásztorkodás is csak nagyon távolról és közvetve folyhat be a törvényhozás s a kormányzat keresztény szellemű alakításába. Nem csoda, ha ezekben a vallásellenes erők jutnak túlsúlyba, mert mi azzal tartjuk magunkat e területekről távol, hogy nem tartoznak hozzánk.

Nemcsak a közvetlenül iránytszabó körök nem vesznek így tudomást a krisztusi igazság érveiről, hanem a távolabbálló *tömegek* sem. Ne tévesszen meg senkit a többbezres tömeg, amely egy-egy templomi szentbeszéden vagy kultúrünnepélyen résztvesz, hiszen ugyanakkor tízszer, talán százszor annyian nincsenek ott, akiknek ott kellene lenniök, s akik más oldalról, esetleg éppen ellenséges félről sokkal erősebb befolyásolás alatt állnak.

MAGÁBAN A LELKIPÁSZTORI SIKERBEN gyakran az önmegtévesztés veszedelme rejlik. Egy jólsikerült körmenet vagy közös áldozás látványa nem egy lelkipásztort ringat túlzott optimizmusba. Egy délamerikai nagyvárosban mindannyiszor beláthatatlan tömeg vesz részt az úrnapi körmeneten. Egy vezető prelátus boldogan mutogatta e sorok írójának a körmenetről készült fényképeket s az Osservatore Romano-ban közölt lelkendező beszámolót. Mások, a józanabbak, viszont megsúgták, hogy az úrnapi körmeneten résztvenni ott egyszerűen divat, azonban a körmenetben résztvevők évhosszat jórészt sohasem mu-

tatkoznak a templomban, sőt felerészük talán megkeresztelve sincsen. Az illető város és állam egész közéleté s közszelleme erősen vallásellenes, iskolai hitoktatás nincs, a társadalmi erkölcs ijesztően mélyre szállt. Az optimisták azonban boldogan ráhagyatkoztak a körmenet fényes sikerére.

És főleg nem jutunk el érveinkkel a pusztá lelki-pásztorság síkján magukhoz az *ellentelekekhez*, ami pedig szintén fontos lenne. Érveinknek és cáfolatainknak talán legelsősorban azoknak kellene tudomásukra jutniok, akik az igazságot elferdíteni s a Krisztusországot támadni szokták. Elsősorban ezeket kell felvilágosítanunk és megnyernünk, vagy legalább leszerelnünk és elhallgattatnunk. Köztük is vannak jóhiszemű tévedők, az igazság fénye nem egy üldöző Saul alakított már Pállá. Akkor is azonban, amikor ez nem sikerül, erős hatással van a vallás ellenfeleire, ha az igazság verhetetlen páncélöltözetben dobban eléjük vagy ha okoskodásaik logikátlanságát s tárgyi tévedéseiket fölényesen megcáfolva látják. Sok hamis vád és érv vesztette el már így a varázsát és sok esetben kényszerült az ellenfél ilymódon nagyobb szerénységre s mérsékletre. Azonban hogyan jusson el szavunk és érvelésünk az ellenfél hadiszállásaiba, ha hitvédelmünk a templomra, iskolára, kultúrdélutánokra és egyesületekre korlátozódik?

Mindezt megerősíti a tapasztalás is. Ahol a katolikus tevékenység merőben a pasztoráció és nevelés munkáira szorítkozott, ott nemcsak kifelé nem tudott hódítani, hanem régi birtokállományát sem tudta mindig megtartani. Csak akkor és ott lendült fel a katolikus élet, amikor s ahol mind a két oldalon egyszerre indult a munka: a lelkipásztorkodás elmélyítésében s az újszerű eszközök használatában. A XIX. század első felének vallásellenes egyházpolitikája csak akkor adott helyet barátságosabb egyházpolitikai iránynak, amikor a katolikusok az egyes országokban komolyabban hozzáálltak a szélesebbkörű önvédelem és érvényesülés védműveinek felállításához. Példa erre

Németország, Belgium, Hollandia, Olaszország s az Egyesült Államok. Ha újabban ismét számos helyen és országban örvendetes fellendülést mutat a katolikus ügy, szinte minden ponton kielemezhető a jobbrafordulás összetevőiként azok a tervszerű katolikus kezdeményezések, résenlétek és előnyomulások, amelyek nem álltak meg a lelkipásztori célkitűzések-nél. Viszont az újabbkori katolikus visszaesések és egyházüldözések okait elemezve, számos esetben kaptuk azt a magyarázatot: Túlságosan csak egy irányban dolgoztunk s nem használtuk fel a tömegfelvilágosítás és életalakítás minden eszközt.

EGY KIMAGASLÓ mexikói papi egyéniségtől megkérdeztük, miként lehet az, hogy Mexikóban évtizedek óta folyik az egyházüldözés s nem lehetne-e az ország katolikus többségét ezzel szemben komolyabb ellenállásra szervezni? A mexikói pap így felelt:

— Ó, igen, ezt meg lehetne tenni nálunk is, csak ezzel senki sem foglalkozik.

— Miért nem? — kérdeztük.

— Azért — volt a felelet —, mert minket annyira leköt a pasztoráció, hogy másra gondolni sem merünk.

Nem szomorú rövidlátás mutatkozik-e az ilyen kijelentés mögött? Vajjon az Egyház ellenségei elérték-e volna azt a félelmes hatalmat, amelyet ma közvélemény-irányításban, kormányzatban, kultúrában, a vezetőhelyek elfoglalásában, könyvkereskedelemben és könyvkiadásban, sajtóban, színházban, munkásvezetésben s politikában gyakorolnak, ha nem vetik magukat tervszerűen ezekre az eszmeterjesztő és társadalomirányító eszközökre? A világ népei és vallásai közt csak maroknyi zsidóság tudott volna-e évtizedeken át oly irányadó tényező lenni, a protestantizmus tudott volna-e számos országban szám-beli kisebbsége mellett is túlsúlyra emelkedni, ha elhanyagolja az önadminisztrálás természetes eszközeit? Egyenesen tanulmányozásra csalogató az az ügyesség és éberség, ahogy a sajtót állandóan elárasztják a maguk szempontjából előnyös és előnyösen fogalmazott híradásokkal s az élelmesség, amellyel gondoskodni tudnak arról, hogy a befolyásos közéleti és társadalmi helyeket gyakran számarányukon felül is a maguk embereivel

töltsék be. Mi magyar katolikusok óriási áldozatokat hoztunk és roppant erőfeszítéseket tettünk és teszünk hitéletünk szervezésére és elmélyítésére, de például sajtónk kiépítésére is. Protestáns honfitársaink kevesebb áldozattal, de több élelmességgel erősítik meg pozícióikat s például külön napisajtó nélkül is sokkal elevenebb s főleg propagandisztikus szempontból élénkebb hírszolgálatot tudják a sajtót is ellátni, mint mi. Ez a propagandisztikus érzék vezeti őket abban is, hogy nagyjuk kultuszát igen serényen űzik s például utcaelnevezésekkel is szorgalmazták, vagy hogy felekezeti érdekeiket nemzeti és hazafias érdekekkel egybefűzve s csaknem azonosítva állítják be a közgondolkodásba. Csupa olyan eljárás, amire katolikus oldalon gyakran mégcsak a figyelem sem ébredt rá. Az sem tekinthető véletlennek, hogy a világszerte, részben nálunk is divatos fel fogások, például a vallási türelmesség interpretálása vagy a házasságjogi kérdések körül, sokkal inkább a protestáns, mint a katolikus álláspont szerint igazodnak.

Mindez csakugyan arra mutat, hogy csonka munkát végeznénk és súlyos mulasztást követnénk el, ha a Krisztusország terjesztése s védelme érdekében csak a pasztorációra s iskoláinkra szorítkoznánk.

EZZEL SZEMBEN BIZONYOS KATOLIKUS OLDALRÓL

már is halljuk az ellenvetést: a mi erőnk nem is ezekben a dolgokban rejlik; nekünk nem az önadminisztrálásra kell törekednünk, hanem a lelkiség többletére, amely aztán a maga erejénél fogva — bonum est diffusivum sui — hat és hódít. Nem skatulyázás és törtetés kell, nem külső szervezettség, hanem minél több igazi, belső, átélt kereszténység s akkor a többi magától jó.

Csak hogy ez az ellenvetés téves alapon áll, amikor az egyik kelléket a másik *ellen* akarja kijátszani. Természetes, hogy a mi erőnk elsősorban belső és lelki; mindenekelőtt jó keresztényeknek kell lennünk s a lelki értékeket ápolnunk. Egyházunknak lebírhatatlan fölénysége csakugyan mindenekelőtt ezekben rejlik. De hogy a lelki cél érvényesüljön s kellő arányokban érvényesüljön, a külső feltételeket is teljesítenünk kell s mi gyakran épp erről megfeledkezünk.

4. A hódítás és behatolás széleskörű munkáit már azért sem végezhetjük egyszerű pasztorációval, mert ez a lelkipásztorkodásnak magának *olyfokú megterhelését* jelentené, amely azt az amúgyis megszorodott és megnehezedett munkái végzésében károsan hátráltatná. A lelkipásztori munka a legszentebb és legsajátosabban egyházi munka, azt alárendelni semminek sem szabad. A hódító munkának is végeredményben az a célja, hogy az embereket a pasztoráció felé vezesse. Hogyan kívánhatjuk tehát a pasztorációtól, hogy még olyan munkát is maga végezzen, amelyet más tényezők is elvégezhetnek s esetenként nála jobban végezhetnek el s amely miatt a hívek szorosan vett lelki ellátását részben el kellene hanyagolnia?

A LELKIPÁSZTORKODÁS FELADATAI ma olyan nagyok, hogy csak teljes odaadással, minden lelkipásztori erő és lelemény maradéktalan felhasználásával oldhatók meg. Kivételesen primitív környezetben s az egyházszervező munka legelején a pap maga kénytelen úgyszólván minden munkát végezni: ő maga nemcsak lelkipásztor, hanem ugyanakkor pártvezér, szövetkezeti vagy takarékpénztári elnök, ünnepségrendező, zeneszerző és színházi sugó; de ez az állapot normálisnak sehogy sem mondható. A pap legyen az irányító lelke minden katolikus tevékenységnek, de ne vállalkozzék személyesen, legalább ne állandóan, olyan feladatokra, amelyek mellett a sajátosan lelkipásztori munka szükségkép háttérbe szorul. Neveljen megfelelő világi gárdát a többi munkára, még a pasztoráció segédmunkálataira is, de maga őrizze meg minden erejét a tisztán spirituális feladatokra. Még kevésbé mélyülhet el a pasztorációs érdekek beszűkítése és kára nélkül távolabbi feladatokba, ha azokat mások is elvégezhetik.

Nem annyit jelent ez, hogy a lelkipásztor alkalommal ne segédkezzék a templomon kívüli katolikus, sőt közömbös munkákban is, főleg ott, ahol egyenesen lelkipásztori és teológiai szakértelemre van szükség. Hiba volna, ha a lelkipásztorkodás és a távolabbi élet és kultúrmunka közt ür tátongana és ellentét fejlődne. De más az alkalmi segítség és más az idegenszerű munkában való nagyfokú elmerülés.

5. Még kevésbé vállalkozhatik a helyhez kötött pasztoráció maga olyan feladatokra, amelyek szükségképpen *minden helyi megkötöttségen túlemelkednek*, aminő a tudomány, a sajtó, irodalom, könyvkiadás, rádió, film, a közélet katolikus szellemű ellenőrzése, vagy például az értelmiség, egyetemi ifjúság, munkás-ság mozgalmai. De nem vállalkozhatik a pasztoráció azoknak a tömegeknek megközelítésére sem, legalább nagyban és intézményesen, amelyek a katolikus Egyházon kívül állanak.

ITT VAN ELŐTTUNK a keleti hitszakadás és az únió kérdése. Itt a protestánsok sok ágra szakadt, erős felekezeti öntudatú, sokmilliós tömege. Itt van a zsidó konverziók ügye s a pogányok közt való hithirdetés előmunkálatainak rendkívül széles mezeje. Nem fájdalmas probléma-e mindjárt az első kettő is? Bele szabad-e nyugodnunk abba, hogy ezeknek a nagy keresztény és Krisztus-hívő tömegeknek az igaz Egyházba való visszavezetése évszázadról-évszázadra elodáztassék? Ezek a munkaterületek épűgy, mint a sajtó, irodalom, a kultúrpolitika — *mind külön szakembereket igényelnek*, beható foglalkozást az egyes feladatcsoportokkal, a megfelelő irodalom nagyfokú ismeretét, személyes kapcsolatok odaadó ápolását, rengeteg önbeleélést és tapasztalatot, külön intézményeket, orgánumokat, akcióközpontokat, vállalkozásokat. Lehetetlen, hogy mindezt olyan emberek végezzék, akiknek aműgy is minden gondját s erejét leköti a pasztoráció, az egyházi adminisztráció, vagy az iskola és tudományos foglalkozás. Ha a hódítás és egyházvédelem terén ma sokfelé olyan szomorúan lemaradtunk, ennek legfőbb oka éppen az, hogy nem gondoskodtunk e téreken szakemberekről, melleleg akartuk e roppant feladatokat megoldani. S ha a katolikus hitterjesztés terén sokkal messzebb nem jutottunk, annak is egyik magyarázata az, hogy azt hittük, hogy a nemkeresztény népmilliókat, az egész roppant pogány világot Krisztushoz vezethetjük pusztán pasztorációs eszközökkel, a hagyományos missziós igehirdetés egyszerű módszereivel. Missziós állomásaink sok helyen alig jelentenek többet, mint szertehulló, apró vízcseppeket a forró pogány homokon, kicsiny és szerény őrhelyeket, amelyekről a kör-

nyező pogány embertenger szinte tudomást sem szerez. Mit jelent egy-egy kis missziós templom vagy kunyhóiskola, a pogány templomok és iskolapaloták egész sora, a pogány parlamentek, egyetemek, szerkesztőségek, kultúrházak, szalónok egész tömkelegében? A missziós templom és missziós iskola már úgyszólván csak a végállomás, ahová el kell jutnunk; az a pont, ahol a hit-hirdető már a maga pasztorációs eszközeivel munkába veheti a közvetlenül áttérni szándékozókát vagy már áttérteket. De hol van az előkészítő, hangulatkeltő, utatnyitó kultúrmunka, amelyre a hithirdetői személyzet a legtöbb esetben gondolni sem mer, mert sajátos lelkipásztori s igehirdetői feladatait is csak részben tudja ellátni? Nem a missziók ellen emelt vád ez, hanem ellenkezőleg: azok ellen, akik nem támogatják s építik ki azokat eléggé.

Boldogok lehetünk, ha a pasztoráció a saját feladatát tökéletesen el tudja végezni. Ne toljuk rá még azt a másik munkatömeget is, amelyre külön erők kellenek, csak azért, mert eddig e külön erőkről nem gondoskodtunk!

A PESSZIMISTÁK AZZAL SZERETNEK ÉRVELNI, hogy hiszen számos ilyen újszerű kezdeményezés fűlt már fájdalommal *kudarcba* s azért jobb, ha szépen megmaradunk a kitaposott utakon. A ténymegállapítás, sajnos, igaz: gyakran hullottak szép elgondolások s igyekezetek szomorú csalódásba. Ám részben nem éppen azért-e, mert ezen a téren szármalmasan elmaradtak s ennek folytán tapasztalatlanok és iskolázatlanok voltunk? Nem éppen azért is kellene-e sürgősen pótolnunk eddigi mulasztásainkat, mert eddig annyira tájékozatlanok maradtunk ezeken a munkamezőkön? A pesszimisták igaz tényre hivatkoznak, de hamisan következtetnek s ellenvetésük inkább erősíti, mint gyengíti tételünket. Mennél fontosabb a hódítás, annál kevésbé szabad annak munkálatait rendszertelen kísérletezés játékaul engedni át s dilettáns módra kapkodni bennük.

Mások attól félnek, hogy a szóbanforgó újszerű tevékenység nagyon is *világias jellegű* s könnyen sodorja majd a papokat is a politika meredélyei, egyéni megtevélyedések és egyéb veszedelmek felé. Ez a veszély

csakugyan fennforog, de vajjon a pasztoráció és nevelés, sőt maga a hitelesítési munka nincs-e szintén veszélyekkel övezve s nem fenyeget-e ott is a tévutakra siklás lehetősége? Éberségre s Isten kegyelmének alázatos kérésére itt is, ott is szükség van, főleg kétségkívül ott, ahol magukban véve világias természetű munkálatokról van szó. Ebből csak az következik, hogy az ilyen munkákra nemcsak tehetség és hajlam kell, hanem megfelelő lelkiesség is, önfegyelmelés és felsőbb ellenőrzés. Az újszerű apostoli munkák megszervezésében épűgy ki kell terjeszkednűnk a ballépések megakadályozásának s a hibák helyrehozatalának módszereire, mint ahogy a hadvezetés tudománya sem öleli fel csupán az egyenes harcászati tevékenységet, hanem magában foglalja a fedezéképítést és sebesűltgondozást is. De lemondani e miatt a szükséges munkáról nem szabad.

Nem aggasztja-e viszont a félénkeket az az egyoldalúság, amelybe vagy azáltal sodródtunk, hogy közvetlen feladataink s megszokott munkánk űzeme túlon-tűl lekötötte minden figyelműnket, vagy hogy nem számoltunk eléggé az újszerű veszedelmekkel, vagy hogy a modernebb módszerektől, talán éppen szokat-lanságuk miatt, idegenkedtűnk s húzódoztűnk, esetleg járatlanoknak érezvűnk magunkat ezek terén, mind-edig nem tudtűnk magunkat rászánni arra az átfogó munkaátcsoportosításra, amelyre itt szükség lenne?

Fűggelék: A magyar pűlda.

A magyar keresztűnység és katolicizmus a századforduló idején. — Szabadkűműves és szabadgondolkozó egyeduralom. — Intűzműnyeink elárvulása. — Az újjáéledés: Prohászka Ottokár, a lelki-gyakorlatok, kongregációk, szerzetesrendek és a papság reformja. — A keresztűn nemzeti ébredés katolikus alapjai. — Fellendűlű katolikus élet és öntudat. — A magyar katolikus lélek harcossal alap-vonása, közéleti érdeklűdése s egészsűgesen demokratikus ter-mészele.

Hogy az elkeresztűntelenedés folyamatának meg-állítása s a társadalom és a kultűra meglehetősen nagyfokű keresztűnnű tétele nem lehetetlen dolog, mutatja a magyar pűlda, amelyet világegyházi viszony-latban is érdemes volna mintaképűl felmutatni.

Senki sem mondhatja, hogy a magyar kereszténység és katolicizmus ma minden tekintetben ott áll, ahol állania kellene s hogy a hit és erkölcsi élet, a keresztény szellemű művelődés, szellemi élet, törvényhozás és közvélemény terén teendőink nagy részét elvégeztük volna már. Mégis, ha szemlére vesszük azokat az állapotokat, amelyek a magyar életet még csak egy 30—40 év előtt is jellemezték, hátatelt szívvel a Gondviselés iránt kell megállapítanunk, hogy olyan előmeneteleket tettünk, amelyeket a háború előtti években egyszerűen nem tarthattunk volna lehetségesnek.

Igaz, a magyar katolicizmusnak sok tekintetben kivételes helyzete volt, amelyet a leghevesebb ellenséges támadások is csak lassan másíthattak volna meg. Volt történeti és közjogi súlya, volt tekintélyes vagyona, igen elágazó iskolahálózata. Ezt azonban épűgy, mint a néplélekben rejlő nagyfokú, ősi vallásosságot, máris tudatosan kikezdte a végső leszámolásra készülő destrukció.

A századforduló idején s egészen a háború végéig a magyar közéletben és szellemiségben, törvényhozában és közfelfogásban szinte korlátlanul a szabadkőművesség uralkodott. Nézzük meg az akkori hírlapokat, az akkor megjelent könyveket, az akkori parlamenti naplókat: a kereszténységgel s főleg a katolicizmussal szemben alig találunk ott mást, mint gúnyt és lenézést, türelmetlen kirohanásokat s bántó megjegyzéseket. A szabadkőművesség nyíltan tárgyalta a kereszténység likvidálását: a hitoktatás megszüntetését, a szekularizációt, a hitvallásos iskolák eltörlését, a szerzetesek elleni háborút. A budapesti napilapok nagy része szinte kéjelgett abban, hogy ma ezt, holnap azt a vallási igazságot, ünnepet, személyiséget, intézményt tette vitriolos gúny vagy felháborodott szidalom tárgyává. Az értelmiség csaknem a maga egészében távol tartotta magát a vallási élettől, a munkásság menthetetlenül a legdurvább fajta szocialista izgatáshoz és vallásellenességhez látszott szegődni,

a főváros kormányzatában másnak, mint zsidó törzsfőnököknek s azok engedelmes uszályhordozóinak szava nem volt. Ez a helyzet bénítólag hatott minden amúgy is gyér katolikus megmozdulásra: aki katolikus részről megmozdulni vagy katolikus irányban valamit kezdeni mert, arra mint a kutya a sebzett vadra, rávetették magukat azok, akiké volt a sajtó s a parlament, a főváros és a vidéki városok vezetése, az egész közélet és közgondolkodás. Azt szétépték, szétmarcangolták, azon egy ép foltot nem hagytak. Emlékezzünk, milyen heves és sorozatos támadásban volt része a Mária-kongregációk újjáéledésének, hogyan iparkodtak lehetetlenné tenni minden katolikus szervezkedést; jaj volt a papnak s világi katolikusnak, aki egyszer szószéken vagy népgyűlésen, előadói asztalnál vagy irodalmilag komolyabban követelni merte a kereszténység közéleti uralmát. (Barkóczy-ügy.) Még plébános is csak az lehetett a fővárosban, aki előbb végigkilincselte a nagyrészt zsidó városatyák lakásait s nem egyszer szinte kézcsókra kellett görnyednie zsidóasszonyok előtt, hogy katolikus plébános lehessen. A színházakban ellentmondás nélkül folyt az állandó szemérmetlenkedés, amelyet még azzal is tarkítottak, hogy időnkint papokat és apácákat vittek a színpadra, lehetőleg pikáns jelenetek közé. Aki ilyesmi ellen felszólt, ahogy egyszer az Egyetemi Mária-kongregáció tagjai megtették a Böském című felháborítóan cinikus darabbal, azokat mint csendháborítókat a rendőrség intézte el, kirívó szigorral s az uralkodó zsidó-szabadkőműves iránynak való feltűnő kedvezéssel. Az irodalomban s a könyvkiadás terén a legrosszabbfajta, agresszív és türelmetlen zsidó-szabadkőműves irányzat uralkodott.

Az akkori magyar protestantizmus ennek az uralkodó irányzatnak úgyszólván kivétel nélkül falazott és segédkezett. Jelszó volt soknál, hogy százszor inkább a zsidók uralkodjanak Magyarországon, mint a katolikusok. A nevezetesebb protestáns lelkészek szinte kivétel nélkül benne ültek a szabadkőműves páho-

lyokban. A szabadkőműves napilapok sűrűn közölték a teljesen baloldali érzelmű protestáns lelkészeknek izzóan katolikusellenes cikkeit és nyilatkozatait. Protestáns hitéleti mozgalmakról, belső misszióról s hasonlókról akkor még igen keveset hallottunk.

A papság maga sem állott mindenütt színvonalon. Voltak egész egyházmegyéek és szerzetesrendek, amelyeknek erkölcsi híre nem volt a legtisztább. Vezető helyen nem ritkán olyan egyháziak ültek, akiket politikai „érdemeik”, egy vallásminiszter kegye vagy a puszta születési előkelőség és udvarképesség emelt olyan pozícióba, amelyet díszszel és haszonnal betölteni nem tudtak. A püspöki kar tekintélye időnkint veszedelmesen aláhanyatlott s a szerzetesrendek egy részét a közvélemény katolikus részen sem vette komolyan. Az egyházi élet elárvulásának egyik jellemző tünete volt a fővárosi templomhiány s az amúgy is rosszul, lélek nélkül ellátott, mert egyházas szellem nélkül betöltött plébániáknak nevetségesen kicsiny száma. A már akkor csaknem egymillió Budapestnek mindössze 16 plébániája volt — például még Zugló és Rákos is a terézvárosi plébániához tartozott — s akadt ezek közül több, amelyiknek lélekszáma a 80—100 ezer között mozgott. A legnagyobb ilyen plébánia élén Hock János állt. Jellemző, hogy az egyházmegyei skematizmus maga évről-évre ugyanazokat a lélekszámi adatokat mutatta fel, vagyis: hogy senki komolyan nem törődött még a hívek lélekszámának pontos megállapításával sem. Ily körülmények között s ilyen pasztoráció mellett nem csoda, ha a hitélet néhány szerzetestemplom kivételével végzetesen lecsökkent s amint az egyik szabadkőműves ujság akkor diadalmasan ki is emelte, még a 16 plébániatemplom is feleslegesen soknak bizonyult.

A nagyobb vidéki városokban a helyzet hasonlóképp alakult. A már akkor 130 ezer lakosú, túlnyomóan katolikus Szegeden például olyan terrort fejtett ki a zsidó-szabadkőművesség, hogy a város egész szellemi, művészeti és irodalmi élete egy zsidótöbbségű

város benyomását keltette. Akkoriban hat napilapja volt Szegednek, mind a hat zsidó s egyik túltett a másikon szabadszájúság és egyházgyűlölet dolgában. Az Urak Mária-kongregációjába sem sikerült Szegeden 3—4 fiatal tanárnál többet tömöríteni s mikor egy szerzetes hitszónok Szegeden az Isten létéről hitvédelmi előadást tartott, másnap a zsidó lapok durván nekitámadtak s annyi szitokkal és gúnnyal halmozták el, mintha legalább is nemzetfelforgató tanokat hirdetett volna. Még a katolikusok is oly kevéssé vették komolyan a köteleességüket, hogy a Katolikus Kör elnöke, míg a Kör nagytermében az említett előadás folyt, maga is a szomszéd helyiségben tarokkozott. A papság sem vette hivatását mindig komolyan.

Ugyanily állapotok voltak a megyékben, a többi vidéki városban, az egész országban. A magyar erkölcsiségre különös fényt vetett a tény, hogy külföldön az idegen származású prostituáltakat sokfelé egyszerűen hungarának, vengerkának, „magyar nő”-nek nevezték. A „magyar nő” egyet jelentett a perditával.

S ezt az itt csak vázlatosan ismertetett szörnyű pusztulást hamarosan mind határozottabb talpraállás váltotta fel. Hogyan is történt ez?

*

Az első nagy lökést a rekrisztianizáció felé Zichy Nándor indításai után főleg Prohászka Ottokár adta a magyar katolicizmusnak. Eredményeit tüneményes tudásán, szellemiségén, sugárzó erején és magával ragadó ékesszólásán kívül jórészt annak köszönhetné, hogy kezdetben tudatosan óvatos volt. Sokan akkoriban rossz katolikusként vádolták Prohászkat s gyakran hangzott a bíráló szó, hogy amit a szószéken mond, azt nagyrésztben akár egy protestáns vagy zsidó szószéken is elmondhatta volna. De Prohászka nagyon jól tudta, mit csinál; tudta, hogy félrenevelt hallgatósága a teljes igazságot akkor még nem viselte volna el s okos alkalmazkodással egyelőre beérte azzal, hogy olyan igazságokat hangoztatott s olyan formában, ame-

lyeket a hittől, igazságtól messze eltávolodott kor is megérthetett. A zsidó és szabadkőműves sajtó ujjongott s tapsolt Prohászkanak s őt szívesen játszotta ki a határozottabb hangokat pengető többi hitszónokokkal szemben. De Prohászka elérte célját: kényszerítette a templomtól elszokott társadalmat arra, hogy felfigyeljen a katolikus pap és püspök szavára, hogy újra elkezdjen érdeklődni a nagy kérdések iránt, amelyeket ő egyelőre burkoltan, de mégis csak szőnyegre hozott s észrevétlenül új nimbuszt, tekintélyt, népszerűséget font az egyházi igehirdető homloka köré. Prohászka előtt divat volt a pappal s Egyházzal szóba sem állni, viszont Prohászka óta divat lett az Egyház és a templomi szószék: ez volt a nagy apologéta első óriási diadala és teljesítménye.

Vele párhuzamosan indult meg az egyetemi ifjúság széleskörű megnyerése és megszervezése, főleg a Szent Imre-kör és a Szent Imre-kollégiumok által s ugyanakkor a szerzetesek, főleg a jezsuiták akciója, nevezetesen a lelkigyakorlatok s a Mária-kongregációk útján, amelyek egyaránt megfogták a magasabb értelmiséget, az ifjúságot s az iparos és kistisztviselő világot. A kongregációkban tömörült és szentimrés katolikusokkal csendben és észrevétlenül megindult *a szervezett világi apostolkodás első térfoglaló tevékenysége*, az első, még akkor nem így nevezett katolikus akció. Kongreganista kezdeményezésre egyre-másra új divat kapott lábra az egyes városokban: *a hitvédelmi konferenciák és lelkigyakorlatok*. Meglepő, egyre gyarapodó eredményekkel, megtérésekkel, felbátorodásokkal, nekibuzdulásokkal. Egyik katolikus kezdeményezés a másikat érte s a meglévőkbe főleg a kongreganisták vittek bele friss és elevenen lüktető erőt. A katolikus folyóirat lassankint divatcikk lett, a katolikus könyvkiadás nekilendült, a királyi katolikus középiskolák lassan megszűntek a szabadkőművesség tűzfészke lenni s a rég elvesztett pozíciók visszahódítása megindult. Az ellenséges csatazaj, amely ezt a csendes ébredést követte, nem vette el

az ébredők és ébresztők bátorságát. Folyóirataink egyre bátrabban és élesebben hangoztatták a teendők vezényszavait, ösztönöztek, indítottak, lelkesítettek. Belőlük sarjadt ki az újjáéledés további hatalmas lendítője: a versenyképes, katolikus irodalom.

A belső szellemben sorra megújuló szerzetesrendek is egyre erőteljesebben vették ki részüket a rekrisztianizáló munkában; a Prohászka és Mailáth püspökök szellemében láthatólag újjáéledő *világi pap-ság* lelkes és hivatását érző gárdája került a liberalizáló, kényelmes, régimódi papok helyébe. A főpapi kar e kezdeményezések s megújulások lánglelkű vezérének s irányítójának bizonyult.

Isten kegyes gondviselése s megrendítő történeti események szerencsés végeredménye volt, hogy Magyarországon a hirtelen uralomra jutott forradalmiság és bolsevizmus hamarosan lejárta magát s most az egész ország mint egyetlen menekvést és jövőre való biztosítékot a kereszténység uralmát áhítozta. Ez utóbbi sem eredt egyszerűen a dolgok természetes menetéből, itt is a tudatos és tervszerű katolikus indítás lendítette az ügyek fejlődését a *pozitív kereszténység felé*. A bolsevizmusból és liberalizmusból kiábrándult magyar tömegek az ellenhatás útján megállhattak volna, mint később a német nemzetiszocializmus, a pusztán fajilag értelmezett kereszténység, a fajvédelem eszmekörében is. Erre nem is hiányoztak hivatkozó hangok és törekvések. Szerencsére azonban a katolikus agitáció és a körülmény, hogy a baloldali radikalizmusnak régtől fogva elsősorban a katolikus tábor üzent erős hangon hadat, okozta, hogy a bolsevizmus elleni reakció kifejezetten keresztény, nem pedig újpogány, vagy vallásilag közömbös faji és nemzeti alapon indult. A nemzeti talpraállás vezérei, még ha egyes esetekben kevés közülük volt is a hívő kereszténységhez, kénytelenek voltak keresztény politikát kezdeményezni s a „keresztény nemzeti ébredés” zászlaja alatt megindulhatott a közéleti és irodalmi kereszténység térfoglalása. Megszületett a katolikus sajtó,

bárha mellette azonnal sikraszállott a merőben nemzeti, kényszeredetten „keresztény”, sokszor inkább protestáns és félliberális, inkább bizonyos általános jelszavakban, mint elvi következetességben s hitéleti megvalósulásban keresztény irodalom, de mellette mégis a katolikus gondolatnak erőteljes kialakulása is lehetségessé vált. A hatalmas nemzeti keresztény fordulat megtörte a szabadkőművességet s a zsidó egyeduralmat, míg végre ismételt zsidóellenes állásfoglalások után a legújabb zsidótörvények hatása alatt a zsidóságnak nem ugyan gazdasági, de legalább szellemi hegemoniája megsemmisült. A szociáldemokrácia még egy ideig a háború után is erőfeszítéseket tett, hogy az időnkint elviselhetetlenné fokozódott köznyomort és elégedetlenséget, valamint a „keresztény” politikusok egyes mulasztásait felhasználva, újra nyeregbe szökjék, míg végre a legújabb fejlemények hatása alatt s főleg a katolikus kezdeményezésű munkásmozgalmak: Emszo, Kalot stb. páratlan lendületű térhódítása nyomában csaknem teljesen köddé foszlott.

Közben a pasztoráció is meglepő erősödést mutatott. A keresztény nemzeti ébredés után hamarosan megindult az új templomok, lelkészségek és plébániák felállítása a fővárosban s a vidéken, az egyházközségi élet megszervezése, új szerzettelepülések, a lelki-gyakorlatos mozgalom, ami mind a mélyebb katolikus lelkiség újabb táplálójának bizonyult. A férfivilágot a *Credo*-egyesületek, az egyetemi ifjúságot az *Emericana*, a nép széles rétegeit a *Katolikus Népszövetség* tömörítette s töltötte meg erős katolikus öntudattal. A papság és szerzetesség csodálatos belső reformokon ment keresztül, mindig több lett a kor szükségleteit megértő, amellet mélyen apostoli és vállalkozó kedvű, tehetséges és bátor papi egyéniségünk a világi és szerzetes papság körében egyaránt, a templomok megteltek, a lelkipásztorkodás a korszerű pasztoráció formáihoz igazodott, a szentségek vétele megsűrűsödött, az egyházközségi szervezkedés, a Katolikus Akció s végül az Eucharisztikus Világkongresszus meglepő

virágzásba borította a magyar katolicizmust, amelynek egyik orgánuma, a déli Új Nemzedék, a magyar sajtó egyik legnagyobb példányszámú lapjává küzdötte fel magát. Ma már a katolicizmust nem lehet sem elhallgatni, sem vérig sérteni, sem kisemmizni anélkül, hogy azonnal fel ne zúgna száz meg százezer magyar lélekben a tiltakozó öntudat (Sztranyavszky-eset) s a katolikus önérzet felébresztésével kiderült, hogy lapangva, sokáig megfélemlítve mennyi katolikus hit- és egyházszeretet parázslott még a közszellem közönyének mindent elborító hamuja alatt is.

A katolikus vallási ébredés még a protestáns felekezetekre is áthatott, amelyek a forradalmak után szintén ráébredtek régebbi végzetes tévedésükre s most már nem a zsidóság és szabadkőművesség támogatásában, nem is a puszta és meddő katolikusellenességben látták legfőbb szerepüket, hanem hitéletük szorgalmazására s a katolikusokkal szemben legalább hangban finomabb és úribb modorra tértek át. A megszeppent zsidóság egy része ugyancsak gondolkozóba esett s a megkeresztelkedések nagy száma, nem pusztán a megriadás időszakaiban, hanem szélcsendes időben is, arra vall, hogy sokan felismerték az igazságot. Ha volt is az áttérések közt merőben üzleti és érdeki megokolású, sokan mégis őszintén tértek át s érezték, hogy nem Krisztus ellenében, hanem Krisztus oldalán kell állást foglalniok.

A magyar katolicizmus talpraállása, belső fejlődése, virágzása, a romok helyén új erődítményeknek építése bizonyíték amellet, hogy egész társadalmak és országok gondolkozásának jobbfelé fordulása s kereszténnyé tétele nem utópiás délibágkergetés csupán, hanem reális lehetőség, amely valósággá is válik, mihelyt az isteni Gondviselés kegyelme és vezetése mellett az illetékes tényezők a komoly cselekvés útjára lépnek. És akik a külföld ama katolikus országainak belső életét figyelik, amelyekben a katolicizmus ma siralmas bénultságban tesped, úgyszólván nyomról nyomra és lépésről-lépésre rámutathatnak azokra az

elég lényeges taktikai különbségekre, amelyek a magyar és egyes külföldi katolikusságok helyzetét egymástól elválasztják s ott a sikernek és lendületnek, itt a tehetetlenségnek és lemaradásnak közvetlen magyarázóit.

Nem lehetetlen tehát az elhatározó értékű cselekvés, csak meg kell az útját keresni s a megtalált úton bátran előhaladni.

*

A magyar katolikusságnak hatalmas életrepezsdülése egyébként példaadásul szolgálhatna arra nézve is, min múlik igazában az ilyen munka sikere? A nagyszámú közrejátszó mozzanat közül itt csak egy-kettőt emelünk ki.

Sorsdöntő volt a magyar katolikus ébredés történetében a magyar katolikus lélek *katonás, harcképes*, bizonyos fokig *militarizált* jellege. Nálunk a katolicizmus sohasem mutatta a merő szemlélődésnek és befeléfordulásnak azt az egyoldalúságát, amely a vallásos életet majdnem kizárólag világtól elvonulásnak és sekrestyébe zárkózásnak tekinti, ahelyett, hogy a gyakorlati helytállásnak és kifelé való hatékonyságnak is forrásává tenné. A magyar katolikus ébredést kezdetől fogva nem tétlen sopánkodás, hanem férfias határozottság jellemezte. Nem beteges vagy nőies passzivizmus, hanem nagyfokú aktivizmus töltötte el a mozgalom vezéreit, akik sohasem ijedtek meg a maguk árnyékától, nem reszkettek a harci zajtól, nem zárkóztak csendes fészkekbe, hanem kimentek oda, ahol leghevesebb volt a küzdelem, bátran összemérték fegyvereiket az ellenféllel, azonnal ott termettek, ahol a katolikus igazság felragyogtatására s megvédésére alkalom nyílt, hallatták szavukat, válaszoltak, érveltek, visszavágtak. A közöny szélcsendjéhez szokott, hitében ellanyhult társadalom kénytelen volt figyelni e hangokra s bár kezdettől úgy látszott, hogy az erőviszonyok egyenlőtlensége folytán a katolikus tábor csak újabb visszaszoríttatásra van ítélve s vol-

tak, akik azt hitték, kár az ellenfél haragját ingerelni, mikor úgylis gyengék vagyunk ahhoz, hogy győzelmet arassunk, az eleinte közönyös s a vallási harcokat únó közvélemény lassankint mégis kezdte észrevenni, hogy itt komoly érdekekről van szó s a katolikus követelések tiszteletet igényelnek. Egyre jobban fordult a kocka s egyre többen vették észre táborunk igazát, csatlakoztak hozzá s lettek maguk is az eddig sokszor elhagyott, megtagadott vagy elfeledett és észre sem vett zászlónak lelkes harcosai. Így nőtt az öntudatra ébredt és harcképes katolikusok száma évről-évre, akiket egy kevésbé harcos és határozott irány talán sohasem tudott volna tespedésükből felgerjeszteni.

A katolikus tábor másik szerencsés sajátossága volt nálunk, hogy sohasem riadt vissza az egyházi érdekeknek a *közélet terén való* képviselésétől sem. A magyar katolicizmus jól tudta, hogy az elvek nagy csatájában sok tekintetben a közélet, a törvényhozás és kormányzat szelleme határozza meg végső fokon a kimenetelt. Tudta azt is, hogy egyesek a közélet irányítására célzó minden törekvést azon a címen utasítanak vissza, hogy az Egyháznak csak belső, lelki fegyverekkel kell küzdenie, a politikától a katolikus tábornak vagy legalább a papságnak mindenképpen tartózkodnia kell; de tudta azt is, hogy különbség van önző, kicsinyes, földies célú, szétválasztó és gyűlöletes politika közt és Krisztus politikája között, párturalmi törekvések vagy egyéni politikai célok kerge-tése és a katolikus gondolatnak a közélet döntő fórumain való védelmezése között. A kereszténység, sőt katolicizmus jegyében folyt itt néha olyan politika is, amelyet a Krisztusország közéleti védelmével fogalmilag azonosítani aligha lehetett. De a magyar katolikus lélek így is különbséget tudott tenni a keresztény nevezetű, de közvetlenül világi jellegű politizálás s a kereszténység közéleti védelmének egyetemes szempontjai között. Részben éppen a nemkatolikus irányoknak hatalmas közéleti térfoglalása ébresztette rá

a katolikusokat az elkerülhetetlen szükség tudatára, hogy pártokon belül vagy pártokon felül, de a közhatalom irányításán keresztül is védelmezzék s elismertessék a katolikus gondolat jogait.

Ennek a meglátásnak alapján a magyar katolikusok csakugyan, ha nem is mindig egyenlő számban, egyenlő szerencsével, de mindig ott voltak a nyilvánosság fórumain: a törvényhozás termeiben, a minisztériumi szobákban, a megye-, város- és községházakban, az egyetemeken s más közéletileg jelentős intézményekben s tartották az őrséget mindenütt, ahol a szent ügy védelméről volt szó. Ebben is lényeges különbséget mutat fel eljárásuk bizonyos más országok katolikusainak eljárásával szemben, akik arra hivatkozva, hogy a politika nem való a katolikusoknak vagy legalább papi embereknek és szerzeteseknek, még komoly erőfeszítéseket sem tettek a közéleti térfoglalás felé. Ha Magyarországon az Egyházat és államot soha teljesen szét nem választották, ha nálunk a papságnak, nevezetesen a szerzetesrendeknek is egészen más a nimbuszuk és tekintélyük a közéletben és közfelfogásban, mint például Francia-, Olasz- vagy Spanyolországban, Angliában vagy Amerikában, ennek egyik főoka kétségtelenül az, hogy nálunk a papság mindig különbséget tudott tenni a voltaképpeni politizálás és a férfias közéleti helytállás között s nem engedte magát a nyilvános életben való irányító részvétel jogától elűtni.

Harmadik szerencsés mozzanat a magyar katolikusság ébredésében, hogy a magyar katolikusság mindig szerencsésen egybe tudta kapcsolni a *tekintélyi* elvet az *egészséges keresztény demokratizmus* követelményeivel. Nálunk a püspöki tekintély iránt való hódoló tisztelet és engedelmesség semmivel sem csekélyebb, mint más országokban, de sohasem lett életölő bizantinizmussá, szolgai és léleknélküli személytelenséggé. Nem jelentette azt, hogy az alsópapságnak, a szerzetességnek, sőt a hozzáértő világi elemeknek is ne lehessen joguk az egyházi élet terén

eszmék felvetésére, hozzászólásra, helyzetjobbítást célzó javaslatok tételére, a bajok szókimondó megjelölésére. Nálunk a hierarchia a jóindulatú és a tekintélyi elvhez engedelmesen hozzásimuló felszólalásokat és javaslatokat maga is mindig szívesen vette s ha azokat helyeseknek találta, nem egyszer saját tekintélyével is szentesítette. A magyar katolicizmusnak egyik jellemző vonása, hogy amint a magyar lélek általában, szeret a közösség ügyeihez jobbítólag hozzászólni, szeret hibákat észrevenni, de azonnal a fejét is töri rajta s indítványokat tesz, hogyan lehetne a bajokon közös erővel segíteni. Ezekben az indítványokban néha jóakarató hozzánemértés is mutatkozik ugyan, de gyakran akad bennük megszívlelésre méltó is és ami fő, elevenen tartja a katolikus közösségtudatot, nem enged teret bizonyos mindent egykedvűen néző egyházi fatalizmusnak. Ezzel szemben tudunk olyan katolikus országokat, ahol ez a nálunk oly magától értetődő elv meglehetősen elfojtottnak látszik, ahol jobbítási indítványtétel, hibák felmutatása és szükségletek megjelölése a megfelelő orvoslás sürgetésével együtt egészen ismeretlen és szinte már fegyelembe ütköző dolgoknak számítanának, s még az egyházi szaklapokban vagy kongresszusokon is alig szerepelnek. Arra a kérdésre, miért írnak egyházi lapjaik úgyszólván csak hitbuzgalmi, dogmatikai és egyéb elméleti kérdésekről, ünnepségekről, ájtatosságokról, jubileumokról s miért nem mutatnak rá hiányokra, bajokra, szükségletekre, miért nem adnak alkalmat nyílt hozzászólásra és javaslatokra, ilyen helyeken azt válaszolták nekünk, hogy ez szerintük a tekintélyi elvbe ütközik, mert a katolikus ügyekről való gondoskodás a főpapok dolga, másnak, mint az elhatározó lépésekre illetékes főpapoknak ezekhez a kérdésekhez a nyilvánosság előtt hozzászólniuk nem illik. Ezért aztán sem katolikus nagygyűlést, sem tanácskozó jellegű nyilvános kongresszusokat sem tartanak jóformán soha; kongresszusaik szinte kizárólag eucharisztikus ájtatossági vagy tudományos jellegűek.

Mindez — ismételjük — semmikép sem jelenti, hogy a magyar katolikusság már minden célját elérte s minden kötelességét teljesítette, vagy hogy minden tekintetben fölötte állana a külföldi katolikus országok katolicizmusának. Ellenkezőleg, sajnos, nagyon sok dolog van még, amiben a magyar katolicizmus még igen sokat tanulhatna egyes külföldi országok katolikusaitól. Ez azonban nem zárja ki, hogy Isten iránt hálás elégtétellel meg ne állapítsuk a magyar katolikus ébredés folyamatának és előkészítésének sok tekintetben példaszerű jellegét s hogy vannak dolgok, amelyekben nem egy külföldi nagy katolikus ország katolikussága bátran tanulhatna tőlünk.

Lehet különben, hogy nagyobb országokban sok tekintetben bonyolultabbak a viszonyok s nehezebb lenne keresztény részről ily hamar célt érni. Viszont elvileg a helyzet ott sem lehet lényegesen más. Ott is csak azon múlik a dolog: megtalálja-e a katolikus tábor a korszerű eszközökkel való társadalomhódítás útját. Éppen a francia katolicizmus példája biztató e téren: itt igazán fejlett és hatalmas keresztényellenes kultúrával s kifejezetten üldöző közhatalommal állt szemben a kereszténység s legújabbban mégis a kifelé való érvényesülésben is meglepő haladás jeleit mutatja.

Egy külföldi példa.

Nem azért, hogy a magyar példát egy célzatosan kiválasztott, lehetőleg sötétszínű külföldi példával aláfessük s ezzel az ellentéttel büszkélkedjünk, hanem hogy eddig fejtegetett tételeinket negatív oldalukról is igazoljuk, itt közöljük egy távolabbi katolikus ország *vallási életének néhány jellemző adatát*, mégpedig az illető országból magából komoly és megbízható helyekről szerzett, közvetlen tanuságok alapján. Egy közép-nagyságú, csaknem teljesen katolikus országról van szó, amelyet itt megnevezni érthető okokból nem kívánunk s amelyből egy körkérdés alkalmával kaptuk az alábbi válaszokat. A válaszok nem egy embertől szár-

maznak, hanem 15 ott élő külföldi katolikus közléseinek összesítései. A válaszok helyenkint zárjelben fel is tüntetik, hogy a 15 megkérdezett közül hányan adták az egyes kérdésekre egymástól függetlenül is ugyanazt a választ.

A kérdések és összegezett válaszok a következők:

*

1. El lehet-e mondani, hogy az önök országában a katolikus hitélet csakugyan virágzik s előmeneteleket tesz? Vagy pedig fordítva: egy helyben áll, vagy éppen süllyedést is mutat?

N... egyházmegyénkben, azt mondhatjuk, csakugyan virágzik a vallás, sőt szembetűnő haladást is tesz; a többi egyházmegyében haladásról nem lehet szó. Mindössze annyit állíthatunk, hogy a régebbi *rohamos* vallási süllyedés újabban *meglassúdott*, de nem állt meg. Egyik-másik egyházmegyében némi külsőséges szervezkedés tekintetében látszólag haladás mutatkozik, valóságban azonban ott is inkább süllyedést kell megállapítanunk, főleg a vallásnak a nép életére való pozitív hatása tekintetében. Összefoglalóan azt lehet mondani: ez az ország csak *névlegesen* katolikus ország.

2. Mi van országuk hitéletében leginkább dicséretre méltó?

a) A jórészt külföldi papok és apácák által vezetett katolikus iskolák és középiskolák (7 nyilatkozó),
b) a falusi nép hagyományos tisztelete a Szent Szűz és a szentek iránt (3), c) a nők jámborsága (3).

Mi az, ami legtöbb reményt nyújt a jövőre nézve?

Az, ha majd katolikusainknak esetleg sikerül ki vívniuk a törvényhozásban a kötelező iskolai hitoktatást (3).

3. Mi a legkárosabb tényező hitéletükre nézve?

a) Az „istentelen” állami iskolák, amelyek miatt fiatalságunk s a nemzeti élet vezetői általában meg-

lehetősen közömbösek és tudatlanok mind a hit, mind az erkölcs kérdései körül (9), *b)* az idevaló papság egy részének csekély képzettsége, kevés érdeklődése s erkölcstelensége (3), *c)* a szabadkőműves és protestáns befolyás és propaganda (2).

4. Mik önöknél a vallásos előmenetel legfőbb tényezői?

Vallásos előmenetelről a fentiek szerint nem igen beszélhetünk. Amiben némi jobbulás mutatkozik, abban a fő tényezők a következők: *a)* katolikus iskoláink és középiskoláink, amelyek a műveltebb osztályok ifjúságába bizonyos katolikus öntudatot visznek bele (5), *b)* bizonyos szűk méretű fakultatív hitoktatás, amelyet újabban az állam is megtúr az iskoláiban (3), *c)* a jól szervezett plébániai egyesületek (2).

5. Mik a fő bajok katolikus szempontból hitéleti, erkölcsi, kulturális és közéleti téren?

Hitéleti téren: *a)* a hitoktatás hiánya a nyilvános iskolákban (9), *b)* az idevaló papság képzettségének és buzgalmának alacsony színvonala (6), *c)* kevés igazán alkalmas papi hivatás (3). *Erkölcsi téren:* az amerikai eredetű mozgószínházak és képes folyóiratok lélekipusztító hatása s az ú. n. liberális napilapok (4). *Művelődési téren:* a szabadkőműves-protestáns propaganda és befolyás az állami iskolákban (4). *Közéleti téren:* *a)* a kormányzat vallásellenes iránya (4), *b)* a papi vezetők egy részében bizonyos érdeklődés- és bátorsághiány (3). Általában gyöngeségünk fő okát abban jelölhetjük meg, hogy erős amerikai befolyás alatt állunk s ennek a mi népünk nem tanult meg önállóan ellenállni, amint hogy a vallás itt általában és régtől fogva is csekély irányító hatással volt az emberek mindennapi életére.

6. Mikép virágzik önöknél a plébániai lelkipásztorkodás?

A már említett N... egyházmegyében jól, a többiekben sehogy sem.

Keresi-e a pasztoráció azokat is, akik maguktól nem jönnek a templomba?

Általában nem.

Felhasználják-e a korszerű lelkipásztorkodás eszközeit, aminők az egyházközségi szervezet, kartotékák, plébánosi látogatások, a családok, betegek, szegények gondozása, világiak által is stb.?

Az említett N... egyházmegyében helyyel-közzel igen; általában azonban: nem.

7. A katolikusoknak hány százaléka teljesíti rendszeresen vallási kötelességeit?

a) N... egyházmegyében ez a százalék megközelítheti az 50-et, b) a többi egyházmegyékben 10—15 közt mozog, c) a nőknél a százalék átlag jobb, mint a férfiaknál.

8. Milyen eredménnyel jár önöknél az iskolai hitoktatás s ahol nincs, hogyan pótolják azt?

Katolikus iskoláinkban van hitoktatás, mégpedig eredménnyel; a nyilvános iskolákban kötelező hitoktatás nincs s az újabban helyenkint behozott magánhitoktatás is rendkívül szabálytalan és így csekély eredménnyel jár.

9. Katolikus iskoláik virágoznak-e?

Az előkelő osztályok számára fenntartott iskolák, főleg a fővárosban: igen; a szegények s a vidék iskolái: nem. De még virágzó városi iskoláink is általában kevés maradandó eredményt érnek el, mert bármily kiváló nevelői munka folyik bennük, ezt a munkát utólag nem követi az egyházközségekben eleven katolikus élet és akció. A szegény és vidéki osztályok katolikus iskolái csekélyszámúak és gyöngék, mert a nép nagyon szegény és nem tud jó iskolákat fenntartani.

10. Van-e befolyásuk az állami és községi iskolákra valamint az egész közoktatásügyre és milyen?

Semmi, vagy igen kevés.

11. Vannak-e magasabb katolikus kulturális intézmények: főiskoláik, tudós társaságaik, tudományos kiadványaik?

a) Van egy szerzetes vezetés alatt álló katolikus egyetemünk; ennek szellemi és erkölcsi hatása azonban meglehetősen mérsékelt; a nemkatolikus egyetemekre és főiskolákra befolyásunk nincs; b) tudós társaságaink: nincsenek; c) tudományos kiadványaink: nincsenek.

12. Vannak-e templomon- és iskolán kívüli katolikus hitvédelmi és eszmeterjesztő intézményeik?

Említésreméltó fokban nincsenek.

Milyen szerepet visznek önöknél a katolikusok a sajtóban, rádióban, a mozgósínházak, közkönyvtárak, színházak terén?

a) Van egy katolikus napilapunk, amelynek inkább negatív befolyása van a nyilvános életre, de az is elég szűk mértékben. Negatív befolyáson azt értjük, hogy meg tudja akadályozni vagy legalább mérsékelni a katolikusellenes vagy vallásellenes törekvéseket a törvényhozásban, propagandában, színházban stb.; b) a rádióban van „katolikus óránk”, amely pozitív hatást mutat fel; c) a filmekre, közkönyvtárakra, színházakra a katolikusoknak számbavehető befolyásuk nincs.

13. Mi történik önöknél a szociális kérdés katolikus szellemű megoldására, főleg a munkások lelki és szociális támogatására? És milyen eredménnyel?

Némi propagandán kívül s egy szerzetesek vezete-
tése alatt álló pápai birtokon kívül: semmi.

14. Van-e befolyásuk a közéletnek keresztény szellemű irányítására? A törvényhozásra, kormányzásra, közigazgatásra?

Kevés, vagy semmi.

15. Virágzik-e önöknél a Katolikus Akció?

Mint összesítő s állandó mozgalom: nem. Mint

alkalmi szervezkedés egy-egy katolikusellenes mozgalommal szemben, amely azután a veszély látszólagos elmúltával ismét teljes tétlenségbe temetkezik: igen.

Ez a Katolikus Akció önöknél bátorítja, táplálja s támogatja-e a többi katolikus egyesületeket és kezdeményezéseket?

Nem.

Folynak-e önöknél szakszerű és tervszerű tanácskozássok a katolikus ügy előbbreviteléről.

Nem.

Vannak-e önöknél katolikus gyűlések, nemcsak ajtótossági, hanem tanulmányi és gyakorlati célzattal?

A főváros egyik szerzetes kollégiumában s egy jezsuita által alapított fővárosi olvasóköri körben: igen; különben: nem.

16. Papságuk a szemináriumokban kap-e különleges oktatást a korszerű lelkipásztorkodásról s annak módszereiről?

Kivéve a jezsuiták és Isteni Ige Társaságbeliek skolasztikátusát: nem.

17. Képeznek-e ki világi apostolokat, akik rendszeresen és hivatásszerűen élnek az apostolkodás feladatainak?

Nem.

18. Van-e önöknél a katolikusoknak befolyásuk a köz-erkölcsökre? A családi életben belül és azon kívül? Az öltözködési, fürdőzési, szórakozási és táncdivatok terén vagy az erkölcstelen irodalom visszaszorítása dolgában?

Nincs.

19. Van-e önöknél áttérő mozgalom s mi vezeti az embereket a katolicizmus felé?

A protestantizmusból s egy „nemzeti vallás” eretnokségéből: igen; ennek fő oka a lelkészeikből való kiábrándulás. A pogányságról a hegyvidéken: igen; ennek oka a derék misszionáriusok kiválósága.

Ez az elszomorító körkép természetesen sehogy sem jelenti azt, hogy a katolikus többségű országok átlagának kifejezője lehetne. Ellenkezőleg, biztosan állíthatjuk, hogy ez a helyzetkép az egyik legszomorúbb s legkevésbé fejlett katolicizmust mutatja be, amely a világon van s amelytől a legtöbb katolikus többségű ország nemcsak Európában, hanem más világrészekben is messze és előnyösen elüt. A sötét kép bemutatása azonban jellegzetes példája annak, hová sülyedhet egy valaha virágzó katolikus ország, ha nem ismeri fel a veszélyeket s nem siet azoknak erőteljesen és céltudatosan útját szegni.

Megjegyezzük még, hogy az illető országban lelkipásztori intézményekben nincs hiány, a templomi funkciók rendszeresen folynak s nem hiányoznak a zárándoklatok s néha fényes egyházi (pl. eucharisztikus) ünnepségek sem.

HARMADIK FEJEZET.

A hódító munka alanyi feltételei.

Feltűnő aránytalanság és egyoldalúság személyi és anyagi erőink megoszlásában. — A gyalogság és lovasság mellett tűzérőre és légvédelemre is szükség van. — Szabad-e az arcvonalnak csak egy részét építenünk ki?

Áttekintettük a krisztusi hódítás roppant feladatkörét, a szükségességeket és lehetőségeket, amelyek előtt ma az Egyház áll. Megállapítottuk, hogy rendkívüli teendők egész láncolata fekszik előttünk, amelyeket pusztá hagyományos módszerekkel megoldani nem lehet, amelyekre sem a lelkipásztori vagy közvetlenül hitterjesztői, sem a nevelésügyi módszerek és intézmények magukban véve nem elegendők. A rendkívüli feladatok tehát rendkívüli eszközöket igényelnek s megdöbbenve kell kérdeznünk önmagunktól: rendelkezünk-e ezekkel a rendkívüli eszközökkel? Ha hiányoznak, gondoskodunk-e arról, hogy előteremtsük? S általában, ráébredtünk-e teljes mértékben az újszerű feladatok által követelt újszerű módszerek intézményes igénybevételének parancsoló szükségességére?

Ha ezeket a rendkívüli feladatokat nem vesszük kellőképp figyelembe s nem keresünk rájuk megoldást, szükség esetén egészen rendkívüli eszközökkel is, könnyen úgy járhatunk, mint egy hadsereg, amely a háborúban a frontnak *csak egyik szakaszára összpontosítja erőit s eltűri, hogy a többi vonalrész jóformán fedetlenül maradjon s legfőlegb egyéni kezdeményezéseknek, buzgó önkénteseknek s elszórtan jelentkező csoportoknak szolgáljon kísérletező területül.* Ma a katolikus erők tevékenységét talán 70 százalékban a *pasztoráció köti le, további 20 százalékát*

az iskolaügy, a többit a karitás, az adminisztráció s hasonló, míg a talán nehezebb, de époly égető munkára, amely nélkül az egész front állandóan veszélyben forog, alig szolgál személyi és anyagi erőinknek egy-két százaléka. Nem kell-e félnünk, hogy ez az aránytalanság súlyos katasztrófákba vezethet? S nem vezetett-e máris súlyos katasztrófákba?

Oly nagyok ez újszerű feladatok, hogy azoknak elvégzésére az Egyháznak a meglévő erőkön kívül valósággal még egy második hadseregre lenne szüksége: azon kívül, amely a lelkipásztori és nevelői munkát végzi, még egy másikra, amely a *lelkipásztorkodáson kívüli, egyházvédő, propagandisztikus és kultúraalakító feladatokra vállalkozik*. Megdöbbentő gondolat, hogy amikor erre a második hadseregre époly szükség volna, mint az elsőre, annak ma még szinte csak első előőrseivel találkozunk erre-arra.

MENTSÉGUL EZZEL SZEMBEN arra szokás hivatkozni, hogy hiszen lelkipásztorkodási téren is nagyon sok még a megoldatlan feladat. Igaz. De itt mégis vannak jelentős számmal intézményeink: templomaink, plébániáink, iskoláink, zárdáink, kórházaink, egyesületeink; míg a szélesebb sugarú katolikus kultúrmunka terén sokkal kevesebb kezdeményezést mutathatunk fel. Van-e például ugyanannyi s ugyanoly felkészültségű hiterősítő központunk, egyházvédő, népfelvilágosító, apologetikus eszmeterjesztéssel foglalkozó intézményünk, mint amennyi lelkipásztori intézmény áll már a rendelkezésünkre? Van-e ugyanannyi katolikus nyomdánk, könyvkiadó vállalatunk, szerkesztőségünk, mint amennyi zárdánk, kórházunk vagy középiskolánk? Van-e ugyanannyi szociális központunk, mint amennyi karitatív alkotásunk? Van-e elegendő számú és élettartalmú kulturális szervünk? Imponáló bölcseleti, természetudományos, történelmi, szociológiai és belletrisztikai irodalmunk? Amint vannak nagyszerű hítszónokaink, gyóntatóink, népmiszionáriusaink, lelki vezetőink és hitbuzgalmi íróink, vannak-e ugyanakkora létszámú s hasonló szellemi felkészültségű egyházvédő rohamcsapataink, csatáraink, propagátoraink, tömegmozgatóink, sajtószervezőink, rádió-

és filmembereink, irányító hatású közéleti bajnokaink? Kicsinyben: községünkint, városunkint, egyházmegyénkint; és nagyban: országunkint és világviszonylatban?

Vannak, kétségtelenül vannak kiváló embereink és érdemes kezdeményezéseink ezeken a téreken is, de sokszor inkább a szerencsés véletlen ajándéka folytán s ritkán látunk intézményes gondoskodást afelől, hogy az Anyaszentegyház harcaiban az ilyen harcosok és harci intézmények soha és egyetlen jelentős ponton se hiányozzanak.

Ezért sem állhat meg a kifogás: minek verjük félre a harangokat, hiszen elég újszerű kezdeményezés van már! Van katolikus sajtóunk, még némi filmünk is, külföldön még rádióleadóunk is, sőt vannak missziós repülőgépeink! Ó, hogynem! Vannak: mutatoul egy-kettő. De sem elegendő számban, sem kifejtett, teljes, intézményes szakszerűségben. Itt pedig erről van szó.

Igen, de az Egyháznak nem is ez az első s igazi teendője, mondják sokan. További tévedés. A lelki élet ápolása sajátabb, de nem egyedüli feladata az Egyháznak. Ha a többiről is nem gondoskodunk intézményesen, ha az élet és kultúra nagystílusú meghódítását s keresztény alakítását nem tartjuk époly fontosnak, mint a lelkipásztori munkát, ha az ellenséges gondolattüzérség szakadatlan támadásainak kivédésére nem fordítunk ugyanakkora gondot, mint a belső hitápoló munkára, könnyen úgy járunk, mint egy hadsereg, amely kitűnően megszervezte ugyan a gyalogságát és a lovasságát, de közben *megfeledkezett a tüzérségének és légvédelmének megszervezéséről*. Enélkül pedig győzelmet aratni s az ellenséget feltartóztatni nem lehet. Így sem előre nem juthat a sereg, sem biztonságban nem érezheti magát s a gyalogság és lovasság minden elméleti s gyakorlati felkészültsége maga is minden pillanatban összeomolhat az ellenséges támadások tüzeiben.

Nem láttuk-e ismételten, hogy az ellenség hirtelen birtokába keríthetett egész országokat, amelyekben pedig kitűnően megszervezett lelkipásztori és iskolai intézmények virultak? Nem láttuk-e, hogy hatal-

mas méretű katolikus fellendülés s nagyszerű részlet-eredmények ellenére az ellenfél mégis diadalmasan tehette rá a lábát a porba gyúrt katolicizmus nyakára? Ilyenkor aztán későn kaptak észbe az egyházi tényezők; mint fészkükből kivert, riadt madarak tanácsstalanul rebbentek ide-oda az otthonukból kiűzött, megkínzott, becsületükben megtépázott papok és szerzetesek. Ám ha aztán egy szerencsés fordulat nyomán az üldözés elmúlt s a normálisnak látszó helyzet visszatért, ugyanezek az egyházi tényezők vajmi gyakran megint csak ott folytatták, ahol az előbb abbahagyták: megint csak buzgón miséztek, litániáztak, temettek és kereszteltek, pasztorálták a híveket, tanították az ifjúságot, gondozták a szegényeiket és betegeiket; de gyökeres programrevízióra és programkiegészítésre, stratégiájuk korszerű átállítására legtöbb esetben megint csak nem gondoltak. Ha a veszély néhány évtized múltán ismét visszatér, majd époly készületlenül találja őket, mint azelőtt. Feldúlt templomaikat most nagy fáradsággal kitatarozzák, de arra ismét nem gondolnak eléggé, hogy védőtörlaszokat is emeljenek templomaik és intézményeik köré.

Ennek a nagyon egyoldalú s következményeiben könnyen végzetessé váló gondolkodásnak megváltoztatása, a pasztoráción kívüli katolikus kultúrmunka, egyházbvédelem és egyházfejlesztés megszervezése s e célra erőink megkettőzése, ha kell, egy *egészen új hadseregnek talpraállítása* az a sorsdöntő feladat, amelyre a katolicizmusnak fel kell gyürkőznie, ha nem akarja sorsára bízni a Krisztusország jövőjét.

*

Ám nem fantasztikumok ezek? Lehet-e arról szó, hogy a Krisztusország védő és hódító hadserege megkettőzze erőit?

Erőink fokozása.

Ha egy állam azt látja, hogy valamely fontos és szükséges hadiművelet elvégzésére hadserege s gazdasági felkészültsége nem elegendő, mindenekelőtt

körül kell néznie, van-e rá mód, hogy erőforrásait lényegesen gyarapítsa. Maga az Udvözítő figyelmeztet minket arra, hogy addig ne fogjunk se hadviseléshez, se toronyépítéshez, míg leülvén, számot nem vetettünk magunkban, van-e elég erőnk tervünk kivitelére. (Lk. 14, 28.) Ha feladataink roppant sokféleségét és nagyságát fontolóra vesszük, hamar megállapíthatjuk, hogy ma rendelkezésre álló erőink és eszközeink e feladatok megoldására elégtelenek; de szerencsére épúgy megállapíthatjuk azt is, hogy a Gondviselés nagyszerű tartalékokat halmozott fel szinte a kezünk ügyében, amelyeket még éppen nem merítettünk ki. Egyik legfőbb feladata tehát hódító vállalkozásunknak az, hogy egyfelől a hiányokat, másfelől a hiányok pótlására kínálkozó eszközöket komolyan vegyük szemügyre.

A hódító munka alanyi feltételei során meg kell állapítanunk, hogy minden nagy feladatnál elsősorban két dolog szükséges: *megfelelő számú munkaerő és a munkaerők megfelelő minősége*. Nekünk is kettőre kell mindenekelőtt gondolnunk: a krisztusi hódító hadsereg létszámának emelésére és teljesítőképességének fokozására.

Hogyan állunk mindenekelőtt a rendelkezésre álló munkaerők *mennyiségével*?

A) Mennyiségi erőszaporítás.

1. Papi és szerzetesi erők.

A papi létszám teljes elégtelensége. — Hány lélek esik egy papra s hány papra volna szükség? — A papság aránytalan eloszlása. — A hivatások számának gyarapítása.

Az apostolkodás munkaterén mindenekelőtt tisztikarra: megfelelő számú *papságra* van szükség.

Hogyan állunk ma a papi létszámot illetőleg?

Sajnos — és egy kicsit jellemző is —, pontos kimutatásunk a papság létszámát illetőleg nincsen. Egy hadsereg vagyunk, amelynek tiszti létszámát szabatosan nem ismerjük. Hozzávetőleges számítás szerint

mégis körülbelül 320.000-re tehetjük a katolikus papok számát a földkerekségen.

320.000 pap! Hány ember számára szolgál ez a papság?

Az emberiség létszámát ma több mint kétmilliárdra teszik. 2.000.000.000 ember: olyan óriási lélekszám ez, amelynek apostoli ellátására a papi erőknek egész nagy hadseregére volna szükség.

Ha nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy 1000 ember lelkipásztori gondozására legalább 1—1 lelkipásztor kell, akkor az egész emberiségnek, vagyis *kétmilliárd léleknek ellátására kereken kétmillió lelkipásztor kellene*. A valóságban pedig a katolikus papság létszáma csak 320.000. A fenti számítás alapján tehát a szükséges papi erőknek csak mintegy *heted-része* áll rendelkezésre. Minden katolikus papra ma körülbelül 7000 lélek esik; mégpedig egyenlő elosztást véve alapul, mintegy 1400 katolikus, 700 keleti-szakadár, 800 protestáns, 60 zsidó, 900 mohamedán és több mint 3000 pogány. Minden egyes papral Teljességgel lehetetlen, hogy ekkora embertömeget egyetlen pap lelkipásztorilag kielégítően ellásson. Itt valóban a papi létszám megtöbbszörözésére volna szükség!

AM A VALÓSÁGBAN még ennél is rosszabb a helyzet.

A lelkipásztorkodással foglalkozó papság száma jóval kevesebb, mint 320.000, mert le kell számítanunk belőle egyfelől azokat, akiknek tevékenységét a tudományos és iskolai munka, egyházi adminisztráció s hasonlók kötik le, másfelől akiket betegség, aggkor vagy más körülmények emelnek ki a teljesértékű munkaerők közül. Azonkívül 1000 lélek lelkipásztori ellátására egy lelkipásztor legfőleg kivételesen szerencsés körülmények között lehet elegendő, ahol t. i. csupa hívő és hitéletet élő katolikusról s egyszerű lelki alkatú emberekről van szó. A valóságban a legtöbb mai embernek lelkiisége annyira bonyolult, annyira tele van vallási és erkölcsi irányban problémával, bajjal, ezer kérdezni és eligazítani-valóval, hogy helyes vezetése s megőrzése csak intenzív és egyéni lelkipásztori gondozás mellett lehetséges, amint egyetlen pap 1000 léleknek nyújtani teljességgel kép-

telen. Megnehezíti továbbá a lelkipásztori ellátást az emberek műveltségi fokának, életkörülményeinek és foglalkozásának nagyfokú különbözősége, amely sokszor egészen különleges lelkipásztori utánjárást és gondozást igényel. Számítsuk ide még az emberek fizikai életkörülményeit és földrajzi szétszórtságát, megközelíthetőségük nehézségeit, sokaknak a lelkipásztori intézményektől (templom, iskola stb.) való távollakását. A lelkipásztori ellátás szempontjából egészen különleges nehézségeket jelent végül a tény, hogy az emberiségnek még csak körülbelül egyötöde katolikus s annak is csak egy bizonyos hányada aktív; a többinek: az elhidegült, névleges katolikus tömegnek visszahódítása, főleg pedig az Egyházon kívül álló több mint 1.600.000.000 léleknek fokozatos megközelítése — ami szintén apostoli kötelesség — olyan óriási feladat, amely megint különlegesen képzett s nagyobb számú papi munkaerőket, ezeknek az erőknél egész új légioít tenné szükségessé.

Mindezek alapján azt az általános számítási alapot, amely 1000 lélekként 1—1 lelkipásztori erőt vesz fel szükségesnek, irreálisnak kell tartanunk. A valószínűségben legfőlőbb 500 lelket lehet egy lelkipásztorra számítani, ami kétmilliárd léleknél éppen *4 millió papot tenne szükségessé* — a mai 320.000 helyett! Vagyis: nem hétszerannyi papra volna szüksége a Krisztus-országnak, mint amennyivel ma valóban rendelkezik, hanem *tízszer-húszszor többre*. Csak akkor végezhetne ez a papság teljes munkát: lelkipásztorit, ha hívőkről van szó, térítőit, ha hitetlenekről vagy az igaz hiten kívül állókról.¹

¹ A mai Magyarországon az 1930-i magyar, illetőleg cseh népszámlálás szerint 10.315.683 az összlakosság száma; ebből 67²/₁₀₀% a katolikus, 19⁵/₁₀₀% kálvinista, 5⁶/₁₀₀% luteránus, 5⁸/₁₀₀% zsidó. A katolikus papság száma az 1935-i összeírás szerint az akkori Magyarországon 4212 latin és 196 görög szertartású volt; ehhez járul az 1939-ben visszacsatolt területeken még kb. 600 latin és 450 görög szertartású pap. Ha tehát összes papjaink számát ma kb. 5400-ra tesszük, akkor a mai Magyarországon 1—1 katolikus papra átlag 1900 lélek esik, mégpedig 1280 katolikus, 373 kálvinista, 110 zsidó, 108 luteránus, 29 egyéb. Ha 1000 lélekre egy lelkipásztor szükséges, akkor Magyarországon nem 5400, hanem *10.315 pap kellene*, 500-as alapon pedig 20.630.

Hasonlót mondhatunk a *szerzetesi és szerzetesnői munkaerők* elégtelenségéről. Ha a szerzetes-testvéreket és nővéreket ugyanakkora számban vesszük fel, mint a papokat, vagy ha akár meg is kettőzzük ezt a számot, még mindig meg kell állapítanunk, hogy ez az imponáló segítő hadsereg már számánál fogva is csak egy töredékét végezheti el azoknak a feladatoknak, amelyek a lekipásztori munka közvetlen kiegészítéseként várnak rájuk, akár az ifjúság nevelése, a betegek, árvák, szegények és aggok gondozása, akár a hit-terjesztési segédmunkálatok, akár az egyházi intézmények anyagi ellátása körül. Rendkívül értékes s nagyjelentőségű munkák, lélekmentő s egyházépítő teendők maradnak megtétlenül ezeknek a szerzetesi és szerzetesnői segítőerőknek elégtelen létszáma folytán.

Ehhez járul, hogy mind a papságnak, mind a szerzetesi intézményeknek *eloszlása* a munka roppant mezején éppenséggel *nem egyenletes*, sem területek, országok és földrészek tekintetében, sem a lelki szükségletek és feladatok nagysága és sokfélesége szerint.

Régi panasz, hogy még itthon, a keresztény országokban is sokszor milyen aránytalan a papságnak s a szerzetesi intézményeknek eloszlása. Városainkban a papság jókora része a belterületeken dolgozik, míg a külterületek lelki ellátása sokkal szórványosabb szokott lenni, pedig itt talán nagyobb a munka és a veszély, mint odabent. Európa egyes országaiban a papság száma olyan nagy, hogy soknak közüle már szinte komoly munkája is alig akad, viszont például Közép- és Dél-Amerika katolikus országaiban egy minden elképzelhetőt meghaladó paphiány gátol minden komoly katolikus fejlődést. Ugyanez az aránytalanság mutatkozik a szerzetesi intézmények eloszlásában is. Természetes viszont, hogy bizonyosfokú összpontosításra a papi és szerzetesi életben szükség is van, főleg ott, ahol a papi és szerzetesi utánpótlás, valamint bizonyos lényeges és csak központilag végezhető apostoli feladatok körül folyik a munka.

Még nagyobb az aránytalanság a papi munkaerők felosztásában az itthoni s a hithirdetői munkamezők ellátását illetőleg. Amíg például Európa katolikus országaiban néhol 5—6, sőt 10 pap esik ezer lélekre, sőt egyes papi intézetekben 10—20—30 pap működik egy helyben, aránylag kicsi munkatéren, addig más vidékeken és országokban 5—6 ezer lélekre alig esik egy pap s főleg éppen a legnehezebb munkaterületeken, a pogány missziókban legtöbbször 100.000 vagy 500.000, sőt egymillió lélekre alig esik 1—1 pap. A mohamedán kultúrvilág 250 milliós tömege meg éppen szinte teljesen nélkülözi a katolikus pap lélekmentő munkáját. Ha a pogány missziókban, amelyeknek belső problémái sokkal súlyosabbak, mint a mieink, ugyanolyan sűrűséggel alkalmaznánk papokat, mint ahogy őket Európában néha egyetlen intézmény körül sűrítjük, akkor a pogány missziókra nem 15 vagy 20 ezer, hanem talán néhány százezer papi embert kellene mozgósítanunk. Fantasztikus számok, amelyek mögött pedig igen reális kívánalmak és lelki szükségletek rejlenek!

Mindezek szerint a Krisztusország komoly fejlődésének egyik legelső teendője: a *papok és szerzetesek létszámának lényeges emelése* lenne.

ISMERETESK AZOK az igen komoly és sikeres erőfeszítések, amelyek a hivatások számának növelése érdekében az egyházi felsőbbiségek s az egyes szerzetek sokfelé folytatnak. Ezeknek az erőfeszítéseknek eredménye természetesen még nagyobb lenne, ha az illetékes **tényezők megtalálnák a módját annak, hogy olyan országokban és vidékeken is rendszeresen folytassák a hivatások ébresztésének munkáját, ahol közvetlen pap- vagy szerzeteshiányról nincs szó s azután az ilykép jelentkezőknek fölöslegét valamiképp olyan területekre irányítanák, ahol hiány van.**

Külön ki kell emelnünk annak fontosságát, hogy középiskoláinkban ne habozzunk, főképp a hittanórán, alkalommal *egyenesen is szót ejteni a papi és szerzetesi hivatás fönségéről és szépségéről*, ismertetve a

papság és szerzetesség nagy érdemeit a történelem s jelenkor áldásos mozgalmaiban s rámutatva az egyes papi vagy szerzetesi intézmények jellegzetes vonásaira. Ez sok komoly fiatalembert ejthet gondolkodóba s vezet esetleg a papi vagy szerzetesi életcél felé, aki egyébként talán soha el nem gondolkozott volna ilyenről. Nem árt utalni arra is, hogy mennél szigorúbb, tevékeny szerzetbe lép valaki, annál teljesebb lelki megnyugvást és annál gyümölcsözőbb apostolkodást remélhet. Hasonló felvilágosítás volna helyénvaló a leányiskolák felsőbb tagozataiban. Itt is, ott is hangsúlyozni kell, hogy senkit sem akarunk rábeszélni, annál kevésbé, mert egyéni kedv és hivatás nélkül szerzetbe lépni vagy papnak menni a legnagyobb esztelenség lenne. Tapasztalás szerint az ilyen okos, felvilágosító előadásoknak s a megfelelő egyéni irányításnak eredményeképp értékes hivatások egész sora szokott jelentkezni.

Különösen kívánatos ez a szelíd és mérsékelt, de mégis céltudatos toborzás a *missziók* érdekében. Sajátos vonás: ma éppen a távoli missziók gondolata, a tulajdonképpeni hithirdetői hivatás az, ami ifjaink s leányaink körében sokszor igen hamar szikrát vet, ha van, aki őket ennek a hivatásnak páratlan szépségeire, hősisége mellett nagyszerű lehetőségeire figyelmezteti. Mily kár, ha indítások híján értékes hivatások száradnak magban!

Azokat a fiatalembereket, akik papok szeretnének lenni s erre a pályára egyébként alkalmasak is, de a papnevelő-intézetekben elhelyezkedni nem tudnak, szintén vagy a szerzetek vagy a missziós-szemináriumok felé kellene irányítanunk. Külföldön vannak olyan missziós-szemináriumok és szervezetek is, amelyek világi pap-hithirdetőket képeznek ki s helyeznek el. Hazai szigorúbb szerzeteink sem utasítottak vissza létszámbeteltség címén még egyetlen alkalmas szerzetesjelöltet sem.

A szerzetesintézmények mellett ma sokfelé egyre inkább kialakul a szabadabb szerkezetű, de azért lel-

kileg s apostolilag ugyancsak kiválóan fegyelmezett; szerzetszerűen vagy internátusszerűen együttélő választos szervezetek típusa, aminő nálunk női ágon az oly áldásosan fejlődő Jézus Szíve Népleányai Társasága intézmény. Nagy előnyük a bizonyos hagyományszerű szerzetesi megkötöttségektől független, nagyobb és korszerűbb apostoli mozgásszabadság. Az ilyen intézmények, de a hagyományszerű szerzetestársulatok előtt is, amennyiben elevenek s az apostoli alkalmazkodás elve elől el nem zárkóznak, a tevékenységnek csodálatos távlatai állnak nyitva.

Külön figyelmet érdemel azoknak a szegénysorsú, de kiváló tehetségű s papi pályára vágyó fiataloknak kitaníttatása, akiktől sokat lehet várni az Isten országában, de akik megfelelő támogatás híján nem fejlődhetnek. Egyes országokban megfelelő burzák alapításával segítenek ezen a bajon vagy pedig felszólítják a jobbmódú katolikus családokat, vállalják el egy-egy ilyen kiváló adottságú gyermek neveltetési költségeit. Egyes szerzetek apostoli iskolái vagy püspöki fiúszemináriumok is segíthetnek ebben az irányban.

A hivatásébresztésnek és hivatásfejlesztésnek az az esetlegességekre és véletlenekre bízása, amelyet ma még sokan az egyetlen természetesnek képzelnek el, kell hogy lassan eltűnjék és helyet adjon a tervszerű ébresztő és előmozdító munkának. Itt sem szabad úgy hagyni, hogy rá a Gondviselésre s a kegyelemre, hogy magunk szinte kisujjunkat se mozdítsuk az érdekében.

Nem ritkán az a fő akadálya a papi létszám gyarapításának, hogy nincs elég *papi állás* megszervezve s a főpásztorok félnek több növendékpapot taníttatni és felszentelni, mint amennyit a meglévő papi állásokban biztosan elhelyezni s ahánynak nyugodt megélhetését biztosítani tudják. Ilyen esetekben a papságnak s a világi apostoloknak, de az egész katolikus közéletnek is egyik sürgős kötelessége volna a papi állások s intézmények olyan szaporítása, amely a lelkek s a hitélet valóságos szükségletének megfelel s annak az

érületnek meghonosítása és fellendítése a katolikus hívek köreiben, amely a katolikus papság ellátásáról minden áldozat árán gondoskodni kötelességének tartja, tekintet nélkül arra, hogy a meglévő alapítványok és dotációk mennyi papi erő létfenntartását biztosítják.

A PAPI ÉS SZERZETESI HIVATÁSOK alacsony számát sokfelé az okozza, hogy az egyházi és szerzetesi pálya egyes országokban és körökben éppen nem áll közbecsülésben. Ahol a papot vagy szerzetest úton-útfélen támadják, vádolják és megalázzák, s ahol egy nyílt vagy burkolt egyházüldözés szinte koldussorsra nyomja le s teljesen bizonytalanná teszi a papság életszínvonalát, ott emberileg érthető, hogy csak egészen hősi lelkek vállalkoznak e legszentebb pályákra s maguk a szülők és a környezet is mindent elkövetnek, hogy főleg a műveltebb családból származó és tehetségesebb fiatalságot e pályáktól visszatartsák. Éppen ezért már e hivatások kívánatos növelésének szempontjából is fontos, hogy olyan közhangulatot teremtsünk, amely a vallást és Egyházat általában, de névleg a papi és szerzetesi pályát is tisztelettel és népszerűséggel veszi körül. A közhangulatnak ez a keresztény szellemben való átítatása azután anyagi téren is lényegesen csökkentheti azokat a nehézségeket, amelyek a hitéleti intézmények kifejlesztését általában s névleg a fokozottabb papnevelést s újabb és újabb papi állások megteremtését oly fájdalmasan szokták akadályozni vagy lassítani.

A papi és szerzetesi hivatások tervszerű szaporításának is külön irodalma van már s azért a részletekre itt nem kell kitérnünk.

2. *A világi apostolok elfeledett hadserege.*

Nem vagyunk csak papok egyháza. — A világiak mozgósításának szükségessége. — Mik a világiak felhasználhatóságának feltételei?

A papi és szerzetesi munkaerők mellett még egy harmadik hatalmas hadserege lehetne az Anyaszentegyháznak, ha sikerülne a *világi apostolok* számának, felképzésének és munkábaállításának nagyarányú

és intézményes fejlesztését olyan értékben megszervezni, ahogy az egyfelől a cél nagyszerűségének, másfelől az Anyaszentegyház ezirányú szükségleteinek követelménye.

Mennyire megfelel ez az elgondolás annak a sokfelé nagyon is elhomályosult, pedig valójában alapvető tannak, hogy a mi Szentegyházunk *nem papok egyháza*, hanem főképpen *világiak egyháza*, mert a világiak nem ugyan hierarchiai fokon, de általában époly teljesjogú tagjai és szerves részei Krisztus titokzatos testének, mint a papok, sőt számbelileg a világiak vannak az Egyházban többségben! Hogy a világiak nem ugyanolyan fokon és módon apostolkodhatnak, mint a papok, senkit se vezessen arra a téves fel fogásra, hogy tehát nekik az Egyház kevésbbé legyen a szívük ügye s kevésbbé kívánja szerető és cselekvő gondoskodásukat, felvirágoztató közreműködésüket, mint a papokét! Az ősegyház példája, amelyre XII. Pius is utal a Katolikus Akcióról szólván, ugyanezt erősíti.

A VILÁGI APOSTOLOK É HADSEREGÉNEK munkábaállítása jórészt nem egyéb, mint a Katolikus Akció kiépítésére vonatkozó pápai sürgetések teljesítése. Hiszen a Katolikus Akció lényege éppen a pápai körlevelek szerint nem más, mint a világiak szerves bekapcsolása az apostolkodásba a hierarchia vezetése mellett. Alapelve kettős: egyrészt az Anyaszentegyháznak szüksége van a papság munkája mellett a világi katolikusokéra is, mert az Egyház csupán a papsággal minden mai feladatát megfelelően megoldani nem tudja s másrészt a világiaknak is joguk és szent kötelességük, hogy ne hagyják a kereszténység ügyének ellátását s előmozdítását pusztán a papokra, mintha az csupán egy kaszt vagy osztály érdeke lenne, vagy mintha ők a hitélet s a katolikus művelődés védelme, terjesztése és fejlesztése terén nem volnának cselekvő közreműködésre hivatalosak és alkalmasak.

Ma a világiak segítő munkájára kétszeresen szükség van, mert amíg a papság kellő világi segítség nélkül marad s a közvetlen teendők körül is úgyszólván egyedül küzd a porondon, addig a nagyobbstílusú hódító s behatoló munka megszervezésére egymaga egyáltalában aligha

gondolhat. Az Egyház és a kereszténység addig nem érhet jobb napokat, nem teljesítheti tökéletesen feladatát, amíg a világiak apostolkodása úgyszólván csak jelző és exhortatív szóbeszéd s a világiaknak az eddigénél sokkal nagyobbarányú bevonása az apostolkodásba szervesen meg nem történik. Ettől pedig ma még nagyon távol vagyunk!

Majdnem minden országban felhangzik a panasz, hogy nagy a paphiány s még ahol (mint nálunk) a papjelölteket néha tucatszámra utasítják is vissza, mert hogy a szemináriumokban nincsen több hely s több papi állás sincs megszervezve, kétségtelen, hogy rengeteg feladat marad az egyházi életben megoldatlan, megfelelő munkaerő híján. Hiszen meg kellene oldanunk a szorosan vett pasztoráció mellett a modern eszmeterjesztés és egyházvédelem óriási súlyú feladatait is, amiben a papságnak mindig vezető lesz a szerepe; a társadalmi szervezkedést, a sajtót és irodalmat, a tudományos intézményeket, a rádiót, filmet, színházat, művészetet, a törvényhozás eszmei irányítását, a kereszténységnek a szociális téren való érvényesítését, a munkásmozgalmakat, a társadalom szociális újjászervezését. Ezeknek a munkálatoknak ma kilenctized része vagy egyáltalában hiányos még, vagy olyanok fáradnak benne, akik erre csak melleleg érnek rá, akiknek ezer más munkájuk mellett alig marad erejük és figyelmük ezeknek a feladatoknak megfelelő mozgatására. Nem önként kínálkozik-e itt a világi segítség gondolata?

VANNAK AZONBAN ORSZÁGOK, amelyekben a papok száma még a szorosan vett lelkipásztori munkákra is túlságosan kevés. Nemcsak Dél-Amerikának valamennyi állama ilyen, nemcsak a missziós területek mind ilyenek, hanem Európában is számos ország, bizonyos fokig Magyarország is; hiszen nálunk még az Alföldön, a Tiszántúlon, a Dunántúlon is nagyszámú olyan község van templom és pap nélkül, amelybe nemcsak néhány száz, hanem néha ezer és ezernél több katolikus hívő tartozik. Az ilyen országokban a papság számának lehető szaporí-

tása természetesen elemi parancs volna. Azonban még a szorosan vett lelkipásztorkodás terén is sokkal kevesebb pappal lehetne beérni, ha legalább azokat a munkákat, amelyeket nem okvetlenül papnak kell végezni, amelyeknek elvégzése sem cölibátust, sem teológiai tudást, sem felszentelést nem igényel, az eddiginél jóval nagyobb mértékben vállalnák el a világi apostolok. Ilyen munkák volnának: a szervezés, családlátogatás, egyesületi vezetés, oktatás, beteggondozás, a betegek lelki előkészítése a szentségek vételére, sajtóterjesztés, népművelés, sőt az adminisztrációnak és egyházi vagyonkezelésnek nem egy gondja, ami ma legtöbb esetben az amúgy is kevés számú papságra háramlík. A világiak nagyobb-fokú közreműködése főleg három okból marad el: vagy azért, mert nincs elég lelkes, világi vállalkozó, vagy mert ezek a világiak lelkületesen és szakszerűség szempontjából nincsenek eléggé kiművelve, vagy mert főleg anyagi okoknál fogva ténykedésük az egyházi élet kereteibe szervesen nem illeszthető bele és így kisegítő tevékenységük minimális, sőt inkább csak alkalmi, átmeneti s rendszertelen.

Ez a helyzet a világi katolikusokra nézve is megalázó és nyugtalanító. A jobbérzésű világi katolikusok látják, hogy az egyházi életnek és a keresztény eszme megerősítésének társadalmi és közéleti téren ezer hiánya van s hogy ők ezeken a bajokon jelentékeny fokban segíthetnének. Tudják, hogy a pápák épp azért sürgetik a Katolikus Akciót, mert a világiak rendszeres bevonását az apostoli munkákba szükségesnek tartják. Nekik is fáj a sok hiba és visszaélés, amelynek leküzdésében segíthetnének s nyugtalanítja, megalázza őket az a tudat, hogy íme, az Egyház mégsem nyúl utánuk, nem reflektál az ő rendszeres közreműködésükre. Beéri azzal, hogy alkalmilag, esetenként valami kis közreműködéssel, itt egy jópéldával, bátor szóval, ott egy alkalmi segítséssel tegyenek valamit ők is a nagy ügyért; de rendes és rendszeres, komoly és egész munkát ritkán mer rájuk bízni.

Viszont a másik oldalon az is tény, hogy a világiak rendszeresebb bevonása az egyházi életbe sok-

szor nehézségekbe ütközik, sőt sok esetben csődöt mondott már és szinte kompromittálta a világi apostolkodást magát. A világi apostolok ugyanis komoly egyházsegítő munkát csak úgy végezhetnek, ha lelkiileg és szakszerűen alaposan felkészültek erre a munkára, épúgy, mint ahogy a papot is hosszú szemináriumi éveken át képezik ki a hivatására. Ezenkívül természetes, hogy ha hivatásszerűen végzendő, egész munkát kívánunk a világi apostoltól, akkor életfenn-tartásáról is gondoskodnunk kell épúgy, mint ahogy a papság életfenn-tartásáról gondoskodunk.

Ma is vannak ugyan hivatásszerűen apostolkodó világi segítők: kántorok, katolikus tanítók és tanárok, egyházközségi alkalmazottak, katolikus intézmények gondnokai, katolikus kórházak orvosai, katolikus lapok szerkesztői és munkatársai, kiadványvállalatok és nyomdák vezetői és alkalmazottai és ide tartoznak bizonyos fokig az egyházi vagyon kezelői, intézői, gazdatisztjei, alkalmazottai is. Ma is tehát egész kis hadsereg dolgozik többé-kevésbé az Anyaszentegyház szolgálatában. Azonban ki mondhatná, hogy ezek mind apostolkodásnak tekintik a feladatuk teljesítését? És ezeket valahol előzetesen kiképezték, megnevelték-e az apostolkodásra, vezeti-e, továbbképezi-e, szilárdítja-e őket valaki az apostolkodás szellemében?

Ezeket a hivatásszerűen segéd-apostolkodásra rendelt embereken kívül azonban még rengeteg katolikus volna alkalmas a világi apostolkodás munkálataiban való rendszeres segítségre. Vajjon ki gyűjti őket össze? Ki foglalkozik az egyes egyházközségekben mutatkozó jóakaratok összefogásával, az illetők rendszeres lelkiéleti, hitvédelmi és hittani, valamint gyakorlati (szónoki, szervezői, írói stb.) kiképzésével? Legtöbbször senki. Azok után nyúlunk — ha nyúlunk —, akik önként kínálóznak — ha kínálóznak. Így azután előadódik, hogy néha éppen a legalkalmatlanabbak, a méltatlanok és legkevésbé arra valók tolazkodnak a katolikus közmunkák terén az előtérbe, esetleg önző csúszó-mászók, anyagi vagy hiúsági elő-

nyöket lesők, tudatlanok és súlytalanok, s viszont az igazán értékes és segítségére alkalmas erők háttérbe szorultak vagy el is kedvetlenednek.

Ime, a teendők egész sora, oly területen, ahol eddig kevés rendszeres munka folyt.

B) Minőségi erőgyarapítás.

A munkaerők számának szaporításánál nem kisebb fontosságú azoknak fokozott felképesítése az apostoli harcra. A minőség sokszor lényegesebb, mint a mennyiség s azért a krisztusi hódítás hadseregének lehető tökéletes kiképzése egyik legfőbb feladatunk.

Három irányban kell ennek a képzésnek folynia, *lelkületi, értelmi és gyakorlati irányban.*

1. Lelkületi képzés.

A győzelem elszánt akarata, mint minden hadsereg munkaképességének első feltétele. — Akarati lángelmék a közéletben s az egyháztörténetben. — A három emberosztály. — Az apostoli lelkület különféle típusai.

Minden hadsereg teljesítőképességének egyik első feltétele a harcrakész lelkület, a győzelem kivívásának elszánt akarata. Aránylag kicsiny sereg is csodákat művelhet, ha lobogó harcivágy tölti el minden tagját s viszont amely seregnek tisztikarában s legénységében ez az akarat nem tüzel eléggé, ahol kishitűség, megalkuvás és kényelemvágy ver gyökeret a lelkekben, ott sem hősiesség, erőfeszítésről, sem igazi győzelemről nem lehet többé szó.

A KÖZÉLETBEN ÉS TÁRSADALMI TÉREN éppen napjainkban látjuk az akarat dinamikájának valóságos csodatetteit, látunk politikusokat, akik akaratuk példátlan feszítőerejével egész országok sorsát tudták megváltoztatni, sokmillió népet a maguk eszméinek diadalszekere elé fogni, akik gyémántkemény, dacos, győzelmi vágyuk gigantikus erejével sziklát robbantottak és világtörténelmet csináltak. Ez a halálosan elszánt, semmiféle kibúvót nem ismerő lendület alacsony sorból népek diktá-

toraivá emelték fel őket s olyan kvalitások kialakítására adott nekik erőt, amelyeket multjuk és neveltetésük alapján senki sem tartott volna lehetségesnek. Mi több, győzedelmes akaratuknak ez a sugárzó energiája a munkatársak és szakemberek egész légióját vonzotta oda melléjük, akik olyan részletfeladatok megoldását is lehetőségessé tették, amelyekre a vezetők maguk semmikép sem terjeszkedhettek volna ki. Irányuk lehet téves és sikerük mulandó, de hogy akaratarejük csodákat művelt, tagadni nem lehet.

Az egyháztörténelem lapjain sem ritkák ezek a minden nehézségen győzedelmeskedni tudó, minden akadályt elsöprő *akarati lángelmék*. A Szent Pálok, Athanázok, Chrysostomusok, Nagy Szent Gergelyek és VII. Gergelyek mellett ilyenek voltak a középkor nagy hithirdetői és egyházterjesztői mind: a Szent Patrikok és Ágostonok, Remigek és Bonifácok, Szent Henrik és Szent István királyok, akik egész népeket vezettek be Krisztus országába; ilyenek voltak a Szent Bernátok, Assiszi Ferencek, Domonkosok és Loyolai Ignácok, akik az egész egyházi élet megújításában hatalmas tevékenységet fejtettek ki, elsősorban azért, mert lobogó láng és rettenthetetlen akaratérő tűzelt bennük.

A lelki életben főleg Szent Ignácnak a „három emberosztályról” szóló ismert elmélkedése emeli ki klasszikus éllel az akarati elhatározás döntő jelentőségét. Vannak, mondja ez az elmélkedés, emberek, akiknél az akarás alig több, mint a célnak bizonyos, meddő és elméleti igenlése; inkább tétlen óhajítás, mint komoly lelki megmozdulás. Vannak aztán, akik tudnak ugyan akarni, akarják is a célt, de nem végső odaadással és elszántsággal; akaratuk lengő-hajló ingadozása mindig újra megakadályozza az elszánt cselekvést. És vannak végül, akik nemcsak áhítoznak a cél után, nem is csak immel-ámmal akarják azt, hanem komoly és végleges elszántsággal, meg nem alkuvó áldozatkészséggel, katonás következetességgel és teljes odaadással. Ezek az emberek nem riadnak vissza semmiféle külső akadálytól vagy belső ellankadástól s igénybe tudnak venni minden eszközt és módot, hogy

céljukat abszolút biztonsággal elérhessék. Az akarásnak csak ez a harmadik foka érdemli meg az igazán elszánt akarat nevét s egyedül ez vezet biztos eredményekre.

Ez a különbségtétel nemcsak az aszkétikus elhatározásokra általában, hanem az apostoli akarásra is vonatkoztatható. Vannak katolikusok, talán papok is, akik éppen csak hogy „nem bánnák”, ha Krisztus ügye jobban állna a világon, mint ahogy áll, de már tenni érte, fárasztó s áldozatos munkára vállalkozni érte az érdekében nem hajlandók. Beérik a legkevesebbel, a szigorúan kötelezővel, de megriadnak, mihelyt nehezebb feladatok elé kerülnek. Vannak aztán, akik alkalommal tesznek is valamit a katolikus ügyért, szívesen ott is szerepelnek a katolikus mozgalmakban, főleg ahol ezért ellenszolgálatot, elismerést, kitüntetéseket, befolyást, előmenetelt remélhetnek. Inkább a katolicizmusból, mint a katolicizmusért élnek. Örülnének Krisztus diadalának, csak az ujjukat ne kelljen nagyon megmozgatni érte s legfőlebb akkor tevékenyek, ha ugyanakkor hiúságukat és anyagi céljaikat is kielégíthetik. Kívánják a katolicizmus diadalát, de úgy, hogy a maguk kényelméből s élvezeteiből, főleg pedig a maguk zsebéből lehető keveset kelljen feláldozniok. Esetleg arra még szívesen vállalkoznak, hogy szép nyugodtan, kényelmesen elszántsanak-vessenek az Úr szőlőjében, lekipásztorkodjanak, prédikálgassanak, tanítgassanak és adminisztrálgassanak, vagy a világi apostolkodás terén alkalommal egyet-mást megkísérljenek. De visszalépnek s ezer kibúvó mögé bújnak, mihelyt a Krisztusország eredményesebb szolgálata rendkívüli erőfeszítéseket, komoly fejtörést és állandó, alázatos munkát követel tőlük.

Ezzel az akarattal a társadalom Krisztusnak való visszahódítása útján sokra jutni természetesen nem lehet. Az igazi apostoli elszántság ott kezdődik, ahol az Isten- és az emberszeretet oly lánggal lobog bennünk, hogy nem tudunk belenyugodni egyetlen lélek elvesztésébe, ha azt bármely erőfeszítés árán Isten-

nek s az örök életnek megmenthetnők. Nemcsak tenni akar valamit ez a lelkiület az Egyházért és a lelkekért, hanem mindent meg akar tenni érdekükben, minden erejének megfeszítésével, minden szeretetének és leleményességének latbavetésével. Mindenkit aggódó szeretettel zár szívébe, minden felebarátjában Isten képét látja, az örök életre meghívottat, a kárhozat veszedelmében forgót, a sürgős segítségre szorulókat. Senkit nem zár ki gondoskodásából, senkire nem tekint közömbösen, senkit el nem hanyagol, még a tőle távol élő, idegen országokban, messze földrészekben lakó embertársakat sem; mindenkit Krisztushoz szeretne emelni s az örök élet útjára vezetni. Ez a világot átfogó szeretet nem meddő érzület csupán benne, nem elméleti vágy és tétlen sóhajlás, hanem tettek sarkalló nyugtalanság, minden eszközt felhasználó, teljes megoldást sürgető akarat.

Sajnos, nem mindnyájunkban lobog ez az apostoli lelkesedés egyenlő hőfokon. Hadsereg vagyunk, amelynek nem minden tisztje, altisztje és közkatonája akarja a célt olyan szívóssággal, olyan feltétlenül győzni akaró elszántsággal, aminő egy ilyen nehéz és bonyolult területen egyedül vezethet teljes és döntő eredményre. Azért nem győzünk a világnézeti fronton, mert nem eléggé *akarunk* győzni. Azért nem tudjuk a kereszténységet régi fényébe visszaállítani, az ellenséges támadásokat győzelmesen kivédeni, a világot Krisztusnak visszahódítani, mert nem eléggé izzik bennünk a kérlelhetetlen, meg nem alkuvó, semmitől vissza nem rettenő apostoli lángolás.

HA IGAZI APOSTOLI LÁNG ÉGNE BENNUNK, nem maradnának sürgős feladatok néha évtizedeken keresztül megoldatlanul, rendezetlen és zilált állapotok, poshadás és visszaélések nem terpeszkednének tovább eligazítatlanul. Embereink nem térnének ki oly könnyen a legsürgősebb s legnehezebb feladatok elől sokszor keveset mondó ürügyeken, társadalmi kötelezettségekre, egészségi állapotukra, túlterheltségükre s hasonlókra való örökös hivatkozással. Nem szerepelne oly nagy mértékben minden-

felé a kényelemszeretet, az egyéni nagyravágás, az anyagiasság szempontja ott, ahol lélekbevágó érdekek védelméről van szó s ahol evilági, sőt Krisztus-ellenes célok szolgálatában álló emberek gyakran megszegytenek minket ügybuzgalom, fürgeség és áldozatkészség dolgában. Több lenne sorainkban az a krisztusi lelkület, amelynek csak egy a fontos: Isten országa s a lelkek megmentése s az a szentpáli gondolkozás, amely elmondhatja magáról: „Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem”.

Mély és teljes értékű apostoli lelkület nemcsak papokban és szerzetesekben lehet meg, hanem világiakban is. Amint a pap és a szerzetes a maga hivatásában, úgy a világi katolikus a maga világi pályáján is minden szabadidejét, gondját és szeretetét az Isten országának szentelheti. Igaz, a családi élet s a világi foglalkozás kötelességei bizonyos határokat szabnak buzgóságának, de e mellett még mindig maradhat több-kevesebb ideje, érkezése és szellemi rugalmassága arra, hogy a Krisztusország terjesztésének és fejlesztésének hasznos munkása lehessen. A vagyonos ember is lehet lelkileg szegény, a családos ember is gyakorolhat lemondó önuralmat s a világ szabad levegőjén mozgó katolikus is apostoli fegyelmezettségnek vetheti alá magát.

Helytelen, ha sokszor legderekabb katolikusaink is csak éppen a maguk bajával törődnek s az Egyház lélekmentő harcaiból érzéketlenül kivonják magukat. Lelki életet élnek, de minden apostoli tűz nélkül, imádkoznak, de csak magukért és maguknak. Meg kellene értetni híveinkkel, hogy meddő az az Isten-szeretet, amely nem mutatkozik az apostoli lélekmentés vágyában s nem hajlandó Krisztus országának ügyéért a küzdelmek és fáradalmak porondjára is leszállani. Nem igazi buzgóság az, amely legföljebb bizonyos inaktív örömben vagy fájdalomban mutatkozik az Egyház diadalaival vagy szenvedéseivel szemben. Néha talán igehirdetésünk is hibás, ha nem mer a világi hívektől többet követelni a minimumnál s nem meri megértetni

velük, hogy Krisztusország szeretete nemcsak befelé élő jámborságot követel, hanem az áhítat átlendülését a lélekmentő cselekvésbe is. Nem szabad nyugodnunk, míg az apostoli tettvágy minden komoly hívót magával nem ragad s valóságos szent szenvedéllyé nem tüzesedik bennük, akárcsak a hazaszeretet lángolása a katonák lelkében.

Fel kell mutatnunk előttük az Anyaszentegyház roppant feladatait s nehézségeit, itthon és a missziók világában s hogy az Egyház rájuk is számít, mégpedig nemcsak imáikra vagy anyagi adományaikra, hanem gondolataikra, szellemi és technikai közreműködésükre, rendszeres és nagyarányú munkavállalásukra. Meg kell értetnünk velük, hogy lényeges hódító és védelmi feladatok maradnak ma a Krisztus országa körül elvégezetlenül, mert a papság maga vagy nem elegendő hozzá, vagy nem is mindig alkalmas rá. Hogy tehát itt világiak, de képzett, hittanilag s gyakorlatilag kiművelt s a mellett olthatatlan apostoli lángban égő világiak egész hadosztályaira lenne szükség. Emberekre, akik szent lelkesedéssel és Krisztus-szeretettel, fegyelmezetten és felkészülten, egységesen és szervezeten vetnék rá magukat a ma még el sem kezdett, át sem gondolt, merő problémás állapotban gomolygó feladatokra, itthon és világviszonylatban egyformán. Hogy tehát a világi apostolkodásra ma valósággal történelmi feladat vár: százados, eddig megoldatlan kérdések feldolgozása és megoldása, az Egyház munkájának kiszélesítése, az egy helyben megrekedt s az arcvonalnak csak egyik szakaszát ellátni tudó beszűkültségből való kilendítése, új érvényesülési és hatólehetőségek kihasználása, a katolikus munka egyetemességének s nagyvonalúságának kiteljesítése.

Mi a világi apostolkodás szerepköre s jelentősége ezek alapján? Óriási, szinte végiggondolhatatlanul széles távlatú! Olyan hivatás ez, amely ma fontosság dolgában bizonyos fokig a papsággal vetekszik s ha nem éri is el azt szentségi jelleg, belső méltóság s közvetlen isteni küldetés dolgában, mégis hatóerejének széles

arányait, sokszerűségét s történeti jelentőségét illetőleg bátran állítható melléje mint vele egyként szent és emberfölötti hivatás!

MILY ÓRIÁSI FELLENDULÉST hozhatna például csak a missziók ügyének, ha erre alkalmas, hivatott, nagystílú világiak egyszer kezükbe vennék a *katolikus hitleterjesztés anyagi megalapozásának megszervezését!* Ha akár itthon, akár a missziós országokban hatalmas gazdasági vállalatokat létesítenének — nem a missziók cégére alatt, mert ennek sok egyéb mellett a Szentszék tilalma is útjában áll, hanem magán- vagy egyesületi kezdeményezésben, úgyhogy e vállalkozások anyagi hozama (vagy hozamának egy része) a missziók javára szolgáljon, véget vetve a missziók mai koldusi helyzetének, sokszor teljes anyagi tehetetlenségének s annak a rendszertelenségnek, hogy a misszió állandó gyűjtésből és tökeemésztésből tengődik; emellett biztosítva a széleskörű keresztény behatolás és eszmeterjesztés anyagi feltételeit is. Mit hozhatnának itt létre erre alkalmas és ilyen irányban egyéb helyen kitérően bevált világi emberek, ha egyszer elevenné pezdülne lelkükben az a meggyőződés, hogy a Krisztus-országnak az egész világon való elterjesztésére vagy legalább ennek az elterjesztésnek előkészítésére és anyagiilag lehetővé tételére ők épúgy vannak hivatva, mint a papok, püspökök és maga a pápa!

A világi apostolkodás korszerűségének és szinte korlátlan lehetőségeinek átérzése tenné egyedül lehetővé azt is, hogy világi katolikusaink örömmel s állhatatosan vállalkozzanak az apostolkodáshoz szükséges különleges *tudás és felkészültség* elsajátítására. Akkor majd nem kell azon panaszkodnunk, hogy világnézeti *tanfolyamaink*, tanulmányi körünk s hitvédelmi irodalmunk a világiak körében aránylag csekély érdeklődésre találunk.

AZ APOSTOLI VÁLLALKOZÁST sokszor az a *pesszimista, félénk és fáradt lemondás* szűkíti be és bénítja meg károsan, amely szinte eleve beletörődött már s beleszokott a katolikus ügy inferioritási helyzetébe s nem tud a teljes győzelem komoly lehetőségében bízni. Ez a pesszimizmus rendszeren nemcsak magában a pesszimizmában öl

ki minden bátor kezdeményezést, hanem vajmi gyakran bizonyos fagyos légkört terjeszt maga körül is, másoknak is elveszi a kedvét, hóbortnak, kalandos kísérletezésnek tekint minden lendületesebb tevékenységet s maró kritikájával elkészeríti a kisebb-nagyobb csalódásba jutott lelkesebb munkásokat. Ez a pesszimizmus talán annak az inferioritási érzésnek természetes eredője, amely az Egyház sorozatos újkori visszaszoríttatásaiból s veszteségeiből magyarázható; de része lehet benne a katolikus lelkülettel természetszerűen együttjáró bizonyos szerény alázat és lemondásra való készség túlzásának is. Ennek az inferioritási érzésnek és pesszimizmusnak bátor és bizó leküzdése a komoly apostoli akarásnak szintén fontos követelménye.

Természettőlotti erőgyarapítás.

Természettőlotti szándék és lelkiesség. — A kérő ima apostoli jelentősége. — Imádkozó világhadjárat. — Áldozatos szellem. — Apostoli életstílus.

Az apostoli lelkületnek természetfölötti alapon kell állni s mindenekelőtt a kegyelmi erők gyarapításával növelni a saját belső értékeit. Abból a meggyőződésből kell kiindulnia, hogy a mi harcunk nem emberi harc, hanem isteni szándék engedelmes teljesítése. Nem érvényesülési küzdelem, hanem istenszolgálat, amelyre csak az élő hit ama lobogó lelkesedése indíthat el minket, aminővel a középkor vallásos buzgalma a kereszteshadjáratokra vállalkozott, terveinek foglalatja- s igazolásaképen ezt a jelszót hímezve zászlaira: „Isten akarja!”

1. Ennek okáért mindenekfölött a jelzett *természettőlotti szándékot* kell magunkban s embereinkben kiművelnünk.

A tudatot, hogy Isten művét végezzük s az ő akaratának eszközei vagyunk. Hogy a harc, amelyben állunk, szent és isteni küzdelem, amelyet szentül is kell végigharcolnunk. „Sancta sancte tractanda.” Isten ügyeit elmélyült, természetfölötti lelkiesség nélkül előmozdítani nem lehet. Lelki alapozottság híján a föld

sava könnyen megromolhat s ahol tegnap még szent lelkesedés tüze lángolt, ma bűnök és botrányok burjánozhatnak fel; világiás hiúság, törtetés és anyagiasság kerül előtérbe. Ellanyhul az élő hit is s aki tegnap másoknak prédikált, ma maga rohan vesztébe. Istenkísértés, ha valaki az Isten munkáját Isten nélkül akarja végezni.

A természetfölötti szándék ma is nélkülözhetetlen apostolkodási feltétel, amely nélkül bármily tanult, tehetséges és tevékeny az ember, csak a levegőt verdesi. Nem elég Isten művét akarni, hanem azt Isten lelkével kell akarni; nem elég Krisztus országát védeni és építeni, hanem ezt a védekezési és építési munkát is Krisztusba forrottan, Krisztus kezébe kapaszkodva, állandóan Krisztusra szegezett szemmel kell végezni. E nélkül nincs állhatatosság s önzetlenség, nincs természetfölötti ihlet és maradandó lendület.

SZÁZ PÉLDA MUTATJA AZ EGYHÁZTORTÉNELEMBEN, hogy nem a hirtelen fellobbanó buzgalom viszi előbbre a vallás ügyét, hanem a komoly, természetfölötti elmélyülés. A subiacói, alvernai és manrézai barlangmagányok csendjéből, az imádság és elmélkedés gejzírjeiből árad ki mindig az Egyházat megújító energiafolyamok özöne, amint már a kereszténység első századaiban, Szent Pál, Jeromos és Bazil idejében az apostoli kezdeményezések termékeny elindítója az időleges magánybavonulás és imábamerülés volt. Az Egyház nagy apostolai, hithirdetői és újjáélesztői nemcsak a külső munka emberei voltak, hanem a lelkiség hősei is, nemcsak nagy alkotók, hanem nagy imádkozók, nemcsak a küzdelemben, hanem lelkük aszkétikus áttüzesítésében is atléták. „Nálam nélkül semmit sem tehettek” (Ján. 15, 5), hangzott szakadatlanul a fülükben, valamint az apostol szava: „Nem azon múlik, aki akar vagy aki törtet, hanem a könyörülő Istenen” (Róm. 9, 16). S épp az a tudat, hogy leglázasabb munkálkodásuk közben is nem ők az igazi erőtenyezők, hanem csak eszközök az Isten kezében, adta meg egész lényüknek azt a földöntúli varázst, amely minden cselekedetüket átlelkésítette és megaranyozta, minden munkájukat valósággal Isten munkájává avatta.

Természetfölötti lelkületünk tisztaságát állandóan kikezdi és veszélyezteti bennünk, papokban és világiakban egyformán, az evilági szellem, az önzés, az anyagiaknak, hiúsági szempontoknak, előremeneteli váagnak és kényelemszeretetnek belejátszása legszen-
tebb törekvéseinkbe is. Nem kívánhatjuk mindenkitől, hogy szerzetes legyen s minden mégoly jogos földi ki-elégülésről eleve lemondva, egyedül és kizárólag csak az Isten nagyobb dicsőségét tartsa szem előtt. De arra mindnyájunknak törekednünk kell, hogy az Isten dicsőségének szándéka legalább is legelső helyen álljon a lelkünkben és soha azt egyéni szempontjainknak úgy alá ne rendeljük, hogy ezek miatt éppenséggel kárt szenvedjen. Uldözzük ki önmagunkból még a rejtett önzés és világiasság cselvetéseit és önámításait is, amelyek hol az okosság, hol a rendszeretet, hol a zavartalanabb jámborság címén akadályozzák meg egész lelkünknek s minden képességünknek Isten igájába való beállítását! Máskülönben megtörténhetik, hogy azt hisszük, Istennek szolgálunk s Istennek élünk s valójában nem az Isten, hanem a saját kedvteléseink, talán szent és nemes mezbe bujtatott önzésünk az, ami legmélyebb elemzésben igazít minket.

Helyt kell állnunk azokon a munkaterületeken is, amelyekről nem vonható kétségbe, hogy már természetüknél fogva az elvilágiasodás és külsőségekbe-
veszés veszedelmeivel járnak. Jaj, ha éppen miattuk halványul el bennünk az Istennel való benső egye-
sültség fénye s oszlik el melege; ha végül a csupa lótas-
futásban, lázas külső tevékenységben megglazul ben-
nünk az élő kapcsolat, amelyben a minden kegyelmek Adójával maradnunk kell, hogy külső tevékenységünk valóban szent szolgálat, Isten műve, igazán apostoli teljesítmény legyen!

HOGYAN IS VÉGEZHET tökéletes apostoli munkát az, aki nem közeledik állandó lelki önműveléssel a Krisztus-ország nagy feladataihoz? Aki irtózik az erőfeszítéstől és áldozattól, akinek egész gondolkodása s érzületvilága merőben evilági s akinél az apostolság többé-kevésbé

csak külső máz vagy póz? Hogyan hódítson önmagán keresztül Krisztusnak az, akin egyéni hibák egész sora ütözködik ki állandóan, akinek türelmetlen, tapintatlan, fölényeskedő s fegyelmezetlen modora csak elriasztja az Egyháztól az embereket? Aki csak önmagát tartja bölcsnek s mások tanácsát semmibe sem veszi? Aki csupa kényelemszeretetből vagy fölényes kicsinyeskedésből semmitmondó dolgokkal vesztegeti idejét s minden lendületesebb munkaütemet megakaszt? Csak az állandó Krisztus-figyelés és Krisztus-utánzás őrizhet meg hivatásunk munkamezején a jobbról is, balról is fenyegető elsiklásoktól. Attól, hogy se kapkodók, elsietők és erőszakoskodók ne legyünk, se késedelmeskedők s örökké tanakodók. Hogy ne essünk se a túlságos közlékenység hibájába, se a túlságos zárkózottságéba. Hogy alázatosak tudjunk lenni szolgáltság nélkül. Elvhűek ridegség és merevség nélkül, takarékosak fukarság nélkül. Diplomataék, de nem kétszínűek; udvariasak, de nem udvaroncok; vidámak s mégsem csapongók; méltóságteljesek s mégsem gőgösök; optimisták s mégsem fantaszták; bizakodók s mégsem könnyelműek; józanok, de nem epések. Bátrak és szerények. Ki egyeztetheti össze e látszólag ellentétes s az apostolzkodásban mégis oly fontos kívánalmakat természetfölötti élet és öniskolázás nélkül?

2. Névleg nem szabad megfélekednünk az apostoli erőgyarapítás vonalán a *kérő imádság* nagy jelentőségéről. Ha éppen szeretet és kötelesség parancsolta munkásságunk nem enged is hosszas és rendkívüli imagyakorlatokat, legalább az állandóan ápolt imádságos lelkület, az Istenbe kapcsolódás, a kegyelem röpimaszerű kérése soha el ne maradjon bennünk.

Mi, akik hiszünk abban, hogy Krisztus nélkül „semmit sem tehetünk”, hisszük a kegyelem erősítő hatásának korlátatlanságát (Fil. 4,13) s az imádság csatlakozhatatlan hatását (Mt. 21, 22 stb.) nem utasíthatjuk a pusztá, jámbor szólamok közé, másod- vagy harmadsorba, az apostoli kegyelmekért esdő ima szorgalmazását. Az imádság nemcsak az önmegszentelésnek s egyéni tökéletességvágyunk első eszköze, hanem az apostolkodásé is: az apostol általa forr egygyé a természet-

fölötti hatékonyság síkján az Első Mozgatóval. Ez az a lélekzetvétel, amely nélkül hamarosan elállna minden keresztény élet.

VIGASZTALÓ TUDAT, hogy nemcsak a katolikus Egyházban, sőt nem is csak a kereszténységen belül, mindennap sok mély és gazdag imádság száll az éghez. Egyházunk imaéletét különösen gazdaggá teszik ennek az imaéletnek üde változatosságban patakzó formái s belső értékét páratlanul megnöveli ennek az imaéletnek eleven kapcsolata az Egyház liturgiájával, a szentségekkel és főleg a szentmiseáldozattal, tehát a legértékesebb imádkozónak és áldozónak, Krisztus Jézusnak végtelen értékű imádságával. Ez a katolikus imaélet azonban egész mivoltában egyúttal apostoli célzatú s az egyén megszentelésén túl a világ, a lelkek megmentésére, Isten országának terjesztésére irányul. Ahogyan már a Miatyánk első fele, főleg a „Jöjjön el a Te országod”, kifejezésre juttatja a leghatározottabban apostoli gondolatot, úgy mélyen apostoli egyetemes célzatú főleg maga a szentmise, Krisztus örök, világmentő s lelkeket üdvözítő áldozatának ez a soha meg nem szűnő megújítása. Ugyanezt a szellemet leheli a liturgia, sugározzák a katolikus ünnepek, hirdeti a szentek gyönyörűséges és elragadó példája. Az Egyházban mindenütt a lelkek megmentéséért, Isten megvilágosító s üdvözítő kegyelméért való imádság áll előtérben.

Nem állapítható-e meg mégis bizonyos mulasztás ott, ahol az Egyháznak imaéletébe belekapcsolódunk és azt a hívekkel is utánoztatnunk kellene? Nem mulasztjuk-e el gyakran túlságosan, hogy magunkban s híveinkben megfelelő mértékben tudatossá tegyük ennek az imaéletnek apostoli, természetfölöttien altruista, az egyénen túl mindig az összességre is, egy egész világ megmentésére s a Krisztus-ország világiadialára irányuló jellegét? Nem kár-e, ha híveink még az imaéletükben is gyakran túlságosan önös és anyagiasságos gondolkodásúak? Hogy elsősorban mindig csak jó egészségért, esőért és jó termésért imádkoznak, betegségek elhárításáért, esetleg lelki előmenetelükért is, de e mellett az apostoli vágyak és kérelmek az imaéle-

tükben meglehetősen elhomályosulnak? A hívek legnagyobb része szakszerű és hivatásos apostoli munkát úgysem vállalhat, viszont imádkozni az Egyház nagy apostoli céljaiért valamenyi képes: miért ne állítsuk az Ecclesia orans hatalmas seregét mint egyik leglényegesebb kegyelmi forrásozást az apostoli munka szolgálatába?

NEM HIBA-E AZ IS, ha sokszor még Istennek szentelt lelkék vagy a világban élő, de komoly, aszkétikus törekvésű hívek is az imádságban beérik egy bizonyos önőség igényeivel s a maguk lelki előmenetelét szűkkeblűen különválasztják Krisztus nagy imádkozó szándékainak áhításától? Ez a kissé önző, kissé elferdült, csak önmagára gondoló aszkétizmus aztán nem párhuzamot és kölcsönösséget állít fel az egyéni tökéletesedés és az apostoli buzgalom között, hanem ellentétbe helyezi e két, lényegileg elválaszthatatlan érdekkört. Pedig hiba: akár a kegyelem esőjétől meg nem öntözött külső tevékenységet tartani egyedül fontosnak, akár fordítva, áhítatgyakorlatainkat félteni a „túlságos” apostoli buzgalomtól.

Még kevésbé beszélünk itt arról a lelkiségről, amely megreked egy formaságokba merevedett, mesterségesse ridegült, öncélú aszketizmusban s nem lendül át a tevékeny szeretet cselekedeteibe ott és akkor, ahol s amikor erre mód és alkalom kínálkozik.

A krisztusi világhódítás munkájának egyik fontos lépéseként tehát tudatosabbá kell tenni híveinkben az apostoli ima szépségének s jelentőségének elvét s aztán meg kell szervezni a *világ megmentéséért imádkozó világhadjáratot*. Híveikben fel kell ébreszteni a meggyőződést, hogy az igazi imádság sohasem önző, szűkkeblű és egyoldalúan földies szándékú, hogy meg kell tanulnunk úgy imádkozni, ahogy Krisztus Szíve állandóan imádkozik értünk: egy világ üdvösségét tartva szem előtt s egy világ számára esdve le a könnyörülő Isten megvalósító, serkentő s életretámasztó kegyelmeit. Meg kell értetni s kedveltetni velük az Ecclesia oransnak, az imádkozó Egyháznak s a liturgiának fölségesen egyetemes és apostoli célzatú ima-

szándékait s rá kell nevelni őket arra, hogy imádságukba mindig foglalják bele a felebarát lelki szükségait is, a bűnösök megtérését, Krisztus és az Egyház diadalát.

UGYANEZT AJÁNlja már a pasztorális és aszkétikus szempont is; hiszen az imádság maga megtermékenyül, megelevenedik, színessé, változatossá, mélytűzűvé lesz azáltal, hogy nagy apostoli szándékokért imádkozunk: egyszer a betegekért és haldoklókért, másszor az ártatlank megőrzéséért, harmadszor a hitetlenek és bűnösök megtéréséért, majd a pogányokért, zsidókért, az Egyház egységén kívülállókért; majd ismét a pápáért, a püspökökért, papokért, szerzetesekért, világi apostolokért, országunk, városunk, rokonaink és jóbarátaink, főleg családtagjaink lelki javáért és üdvözüléséért, és így szinte végtelen sorban tovább. Ennek az imagyakorlatnak a kegyelmi hatáson túl az a haszna, hogy híveinkbe szinte észrevétlenül beleneveli a természetfölötti gondolkodás és apostolság szellemét, az Egyház egyetemes gondjaiért való lángolást, a világ üdvéért aggódó Krisztussal való együttérzést és együttcselekvést. Mennyi apostoli készséget hány papi vagy világiapostoli hivatást ébreszthet az ilyen apostoli imaszellem! Hozzá kell szoktatnunk a híveket ahhoz is, hogy a szentmisében szintén elsősorban a lélekmentés és kegyelemszerzés nagy eszközét lássák és szívesen mondassanak vagy hallgassanak misét azokért a nagy apostoli szándékokért, amelyek lelküket eltöltik.

Az apostolkodó imádságnak egyik legimponálóbban megszervezett serege az Imaapostolság (Apostolatus orationis), amelyet nálunk inkább a Jézus Szíve Szövetség néven ismernek. Az Imaapostolság a maga 30 vagy 40 millió csatlakozott tagjával, még ha ez a csatlakozás természetszerűleg elég laza jellegű is, kétségtelenül igen számottevő hadsereg. Egyik legfőbb érdeme magán az imádkozáson kívül éppen az, hogy a hívek tízmillióit megtanítja apostoli szándékkal imádkozni, kiemelkedni a maguk szűk, egyéni érdekköréből, imádságaikat s áldozataikat hónapról-hónapra azokért a mindig világtávlatokban mozgó célokért ajánlani fel, amelyeket maga a Szentséges Atya hagy jóvá. Kíváncos volna, hogy az igehirdetés és pasztoráció egész vonalán hasonlókép

sűrűn hangozzék fel a sürgetés, hogy az egész világ hívei állandóan egyesüljenek a pápa által megáldott apostoli szándékokért való könyörgésben.

Az imádsággal kapcsolatban az *öntelajánlás és áldozatos szellem* apostoli célú gyakorlására is fel kell hívunk a hívek figyelmét. Testi-lelki szenvedéseiket, lemondásaikat, a szegénység sujtó gondját, a szeretet gyakorlatait áldozatként ajánlják fel egy-egy nagy apostoli szándékra: a kínai, indiai, afrikai, óceániai missziókért s hasonlókra.

A KATOLIKUS KARITÁSZ ÉS BETEGGONDOZÁS előtt ezen a vonalon különösen szép tevékenység lehetősége nyílik. Magának a szenvedőnek, a szegénynek s a betegnek is elviselhetőbb lesz a szenvedése, ha lelkében ott él a főlemelő tudat, hogy ennek a kínos órának itt, annak az álmatlan éjszakának ott látja majd hasznát az Isten országa s hogy összetörtségünk és sebeink által, ahogyan az izaiási Isten-Szolgájáról mondja az Írás, sokan meggyógyulnak és élnek.

Maga a *kegyelmi élet*, a *példaadás* s az egész lényünkön előmlő *természettőlöttiség* ugyancsak jelentős eszköz az apostolkodás terén, mert egyfelől Isten termékenyítő kegyelmét vonja le ránk, másfelől mint élő apologétika és néma prédikáció magában is apostoli tett. Nagy keresztények és szentek életében olvasuk, hogy pusztán Istenbe merült egyéniségüknek kisugárzásával hatalmas apostoli eredményt értek el s Isten nem ritkán feltűnő eredményekkel jutalmazta azoknak életszentségét is, akiket körülményeik és hivatásuk nem állított egyenesen az apostoli arcvonalba. Lisieux bájos, világtól elvonult szentjének tündöklő példája maga is tanúsítja, hogy nem mindig a kifelé aktív apostolkodásnak van legnagyobb lélekmentő hitele az Isten előtt. Ez természetesen nem annyit jelent, hogy teljesmértékű külső helytállásra nincs szükség, de bizonyos, hogy az apostoli harc síkján is a legerősebb hatások a lelkiség mélyeiből forrásznak.

A papság és szerzetesség lelkületi képzésének tökéletesítése három tényezőn múlik: a szemináriumi vagy noviciátusi nevelésen, az előjárói gondoskodáson és magán a papságon. Ha egyik is fogyatékos, a hiányt egy egész papi életnek s rajta keresztül az egyházi fejlődésnek s a hódító munkának is meg kell szenvednie. Elég egy gyenge pont a pap vagy szerzetes lelkiületében, hogy az ellenség besurranhasson rajta s meggyengítse Krisztus bajnokának egész harcát. Részletekre itt nem kell kitérnünk, e kérdéseknek egész irodalmuk van már.

A világi apostolok lelkületi képzésének ismert s bevált eszközei: az alkalomnyújtás a szentségek gyakori vételére s ezzel a lelki élet technikai megkönnyítése, a vallásos társulatok (Mária-kongregációk, Cerdók), főleg pedig a zárt szentgyakorlatok. E részben is tiszta és világos a teendők útja, pusztán a megvalósítás lendületét kellene még sokszorosan fokozni.

NÉVLEG KIVÁNATOS VOLNA, ha papok és mélyebb lelkiségre s apostoli tevékenységre alkalmas világiak időnkint nemcsak 3, hanem 8, 10, sőt 30 napos szentgyakorlatot végezhetnének. A Szent Ignác-féle hatalmas exerciciumos lélekalakítás tulajdonképpen egyhónapos egy-szeri elvonulást és meditálást igényel s a 3 napos kis izelítő legfőlebb némi felfrissülést jelenthet: rövid, futó záport ott, ahol csak lassúbb, mélyreható eső hozna teljes termékenyülést. Az újkori nagy katolikus megújódást a lelki alapozás síkján, mint a Gondviselés egyik legfőbb ajándéka, a Szent Ignác-féle lelkigyakorlat hozta; az is fogja megújítani, ha megint egyszer annak eredeti, teljes formáira nyúlunk vissza.

Lelkipásztori üzemünknek egyik nagy fogyatékos-sága, hogy uniformizál s ugyanazt nyújtja buzgónak, lanyhának egyaránt. Ha más nem, a világi apostolképzés rendkívüli fontossága arra kell hogy indítsa lelkipásztorainkat, hogy külön is vegyék kezelésbe azokat, akik többre képesek s apostoli téren is többre vágnak az átlagosnál.

A HELYES APOSTOLI ÖNKÉPZÉS nem feledkezhetik meg azoknak az erényeknek műveléséről sem, amelyeket már a természetes erkölcstörvény is megkövetel s amelyeknek az emberekkel való apostoli érintkezésben különös jelentőség jut. Hiba lenne például, ha külső áhítatgyakorlatokban szigorú aszkéták volnánk, de jellemre, szavartató, úriemberi viselkedésre nem törekednénk. Ha a végletekig törvénytisztelők, valóságos paragrafusimádók lennénk, de a legfőbb törvényt, a szeretetet, kevésbé tartanók fontosnak. Ha kitűnően ismernők és szigorúan alkalmaznók az egyházjog előírásait, de az evangéliumi törvény szellemét nem tennők igazán magunkévá. Szégyen, ha gyónó-áldozó katolikusok, sőt aszkétikus hírben álló papok emberi jellemesség és úri becsület dolgában néha el-elmaradoznak hitéletet nem élő, de közismerten jellemes emberek mögött.

2. Elméleti képzés.

Alaposság a hitvédelmi kiműveltségben. — Egyetemesség és sokoldalúság. — Az önképzés gyakorlatlansága.

A krisztusi hódító munkának legnagyobb része értelmi síkon mozog s azért az ebben tevékenykedő munkaerőknek komoly elméleti felkészültségre van szükségük, hogy a hódító harcban helyüket megállhassák.

A hitet védeni, a begyökeresedett tévedésekkel a harcot felvenni, az igazságot hatásosan képviselni s keresztény kulturális légkört teremteni csak azok tudnak, akik egyfelől kitűnően ismerik a hitvédelemtant, keresztény bölcséletet, egyháztörténetet, a dogmatika és morális főbb kérdéseit, legalább azokat, amelyek nagyobb korszerűséggel bírnak, másfelől a katolicizmusnak a mai élet problémáival való kapcsolatait. Ehhez természetesen nemcsak igen beható és sokoldalú tanulmány szükséges, hanem az is, hogy az idevágó tudásanyagot valósággal át- meg átéljük, a saját lelkünkön százszorosan átszűrjük, egyetlen hiánytalan világképpé, hatalmas gondolati dómmá és erősítőmennyé fejlesszük. Csak akkor tudjuk a vallási igazságot

kifelé is úgy képviselni, oly biztosan, világosan és verhetetlenül, hogy az embereket magunkkal tudjuk ragadni s meg tudjuk győzni. A hitvédelmi kiműveltségnek és tudásnak ez a vértéke nemcsak a papnál szükséges, hanem a világiaknál is, legalább vezető s kiemelkedő pozíciókban.

Nevezetesen kettős adományokkal kell ma minden komoly hitvédői műveltségnek rendelkeznie: alapossággal és egyetemességgel.

a) *Alapossággal.* Minél szélesebb s exponáltabb körben kíván dolgozni, annál alaposabb ismeretekre kell szert tennie a katolikus igazságok terén. Minden apostolnak, a világinak is, kivétel nélkül meg kell tudnia helyesen felelni a ma leginkább hánytorgatott világnézeti kérdésekre, kielégítően meg kell tudni oldani a divatos ellenvetéseket, visszaverni a vallási alapigazságok kézenfekvő bizonyítékait. Nem apostolkodhatik ma az, aki pl. nem tudja legalább egészen egyszerű okfejtések alapján bebizonyítani a lélek létét és halhatatlanságát, Isten létét, Jézus istenségét, a katolikus Egyház isteni eredetét s lélekkormányzási jogát, az Egyház jogát az ifjúság nevelésére, a házasságjog rendezésére s hasonlókat. Magasabb fokon természetesen sokkal behatóbb katolikus ismeretekre van szükség, máskülönben munkánk üres szalmacséplés lesz, általánosságban mozgó és felületes; vagy pedig előállhat az a helyzet, hogy az ellenfélnek egy csavaros ellenvetésére nem tudunk megfelelni, vagy tehetetlenül ötlölünk-hatolunk körülötte. Vezetőpozícióban megéppenséggel elengedhetetlen, hogy csak olyan világiak képviseljék a katolikus ügyet, akiknek egyéni feddhetetlenségén s hitbuzgalmán kívül a tudásuk és szellemi felkészültségük is imponáló, nemcsak profán téren, hanem katolikus vonatkozásban is.

EGÉSZ MA URALKODÓ KULTURÁNKON, gondolkodásunkon, irodalmunkon és közoktatásunkon, de néha az apostolkodáson is ugyancsak megbosszulja magát a *skolasztikus elmeképzés hiánya*. Az újkori „felvilágosodásnak” és liberalizmusnak nem ok nélkül volt szálla a szemé-

ben ez a módszer, a végsőig elmélyedő, logikailag verhetetlen gondolkodás iskolája, a bizonyítás dönthetetlenségének s a cáfolás kivédhetetlenségének az a rendszere, amely előtt a hazugság s a tévedés nem állhat meg. A skolasztikus gondolkodási fegyelmezettség a világos eszmefűzésnek s az igazság biztos kifejtésének egyaránt egyik legfőbb feltétele. Valósággal apostolképző, gondolatközlési iskola is, mert arra szoktat, hogy a hittannal állandóan kétféle szempontból foglalkozzunk egyszerre: a magunk és a mások szempontjából. Kétféle célt tartunk szem előtt: a magunk kiművelését s ugyanakkor azt a művészetet is, hogy a hit tételeit másokkal is világosan és biztosan közölni tudjuk. Amióta a skolasztikus, formai elmeképzés megszűnt a közoktatás hivatalos módszere lenni s jozefinista hatásra részben még a szemináriumok tantervében is háttérbe került, ezt a formai elmeképzést, sajnos, legtöbbször csak magánúton, elmélyedés és sokszoros megvitatás útján sajátíthatjuk el. Meg kell tanulnunk, hogy minden felmerülő, világnézetiileg fontos kérdésben azonnal kiérezzük a probléma velejét, jelentőségét és hátterét, a nehézségeket s a fogalomzavar okait s mindenben megkeressük a végső bizonyosság útját. Ennek egyik soha el nem évülő eszköze az önmagunkkal s másokkal való baráti, elmélyedő megvitatás.

Neveléssel és tanítással foglalkozó szerzetesnőinknél is elengedhetetlen lenne a magasabb katolikus szellemi élettel való szorosabb kapcsolat. A modern állami előírások szerint apácáink világi egyetemeken s főiskolákon tanulnak és vizsgáznak, ott szükségképp bizonyos nem éppen katolikus szellemű tudással telítődnek meg, viszont katolikus művelődési vonatkozásban gyakran meglehetősen középiskolai színvonalon maradnak s a két különböző szellemi irány és színvonal egyeztetését majdan elvégezni alig tudják. Ezt a mindenképp káros hiányt okvetlenül pótolni kellene, mégpedig nemcsak tudományos katolikus könyvek és folyóiratok tanulmányozásával, tehát önképző úton, hanem intézményesen is.

A formai önképzésben rejlik az *előadóművészetnek* is legmélyebb titka, amint viszont ennek fogyatékosága okozza, ha sok előadásnak és nagyhangú beszédnek gyakran oly feltűnően szegényes a hatása. A modern embert nem azért nem vonzza a templomi prédikáció vagy az

egyesületi eszmehirdetés, mert talán nem érdeklik a valósi kérdések — ennek ellenkezője áll —, hanem mert kevés szónok tudja ezeket az igazságokat olyan logikusan előadni, hogy hallgatóságát elejétől végig lekösse vele, birtokba vegye, meggyőzze s a krisztusi igazság mellett fellelkesítse. Vannak nagyszerű adottságú szónokaink, stílusművészeink, akiknél ötletességben és ügyes fordulatokban nincs hiány s akik mégis kevés haszonnal dolgoznak, míg viszont aránylag csekély szónoki készséggel megáldott előadók lekötnek, meggyőznek és tetterre indítanak. Minden ügyeskedés és álpátosz mögül ugyanis menthetetlenül kiérzik a gondolati bizonytalanság ügyefogyottsága, míg tán a másiknál minden szárazság és hűvösség mellett diadalmasan tör elő az eszmék világossága s logikai kapcsolata. Ha aránylag kevés igazán jó hitszónokunk vagy világi előadónk van, ennek talán nem annyira a retorikai készség hiánya az oka, mint inkább az, hogy a szónok nem telt el igazán a hirdetett igazsággal, nincs igazi mondanivalója; talán sokat tanult és tud is, de amit tanult, nem vált benne vérré, s nem elmélkedte át eléggé azt, amit tud, az embertársak szemszögéből is, az ő bajaik, gondjaik, balhiedelmeik, félrevezettségük és lelki veszedelmeik szemmeltartásával.

A hitvédői beleélésnek feltétele a folytonos errefogdolás, tanulás, eszmélődés, önképzés. Ne csodálja senki, hogy beszédje s írása üres és lebilincselni nem tud, hogy szempontjai egyoldalúak s fegyvertára szegényes, ha figyelmét évek során át minden más leköti inkább, mint a keresztény igazságkincs belső forgatása és átélése. Rendesen úgy van: amily fokban egy pap vagy hivatott világi apostol szakember a sportban, gazdaságban, politikában, zenében, gyógyteákban és a tarokban, ugyanannyira *nem* szakember a hit dolgaiban s azoknak okos, ügyes, körültekintő s minden eszközt felhasználó feltalálásában.

*

b) Az alaposság mellett nem nélkülözhető a tudás *egyetemessége* sem. Műveltségünk nem állhat meg a puszta hittani ismereteknél, hanem ki kell terjednie azokra a tudáselemekre is, amelyek a hit kérdéseivel

kapcsolatban állnak, tehát a természettudomány, az irodalom, a kultúra és világtörténelem fontosabb fejezeteire. A mai irodalom és sajtó elég nagyfokú átlagműveltséget vitt bele a tömegekbe, amelyek épp ezért a katolikus eszme képviselőjétől is joggal elvárnak legalább olyan gazdag és tágkörű átlagtudást, aminővel a szellemi élet egyéb területein mindennap találkozunk. A mai hitvédőnek valóságos enciklopédikus tudásra kell szert tennie s ismernie kell azokat a tudományos megállapításokat, az irodalom, s az élet ama mozzanatait, amelyeket a keresztény igazság védelmében és megvilágításában eredményesen fel lehet használni. Az ilyen enciklopédikus tudás nemcsak azért fontos, mert az olvasottság és műveltség imponáló benyomását kelti, hanem mert általa előadásunkat, érvelésünket, sőt társalgásunkat gazdaggá, színessé, tartalmilag változatossá tehetjük.

EZT A SOKOLDALÚ TUDÁST csak szorgalmas tanulással, olvasással s a felhasználható mozzanatok megjegyzésével vagy feljegyzésével érhetjük el („*silva rerum*”, egyéni anyaggyűjtés). Olvasmányainkat is helyesen kell tudnunk megválogatni. Időnket, pénzünket és figyelmünket elsősorban a csakugyan értékes irodalom beszerzésére és feldolgozására fordítsuk. E tekintetben néha elszomorító egy-egy pap vagy világi katolikus könyvtárának átvizsgálása. Regények, költemények, csekélyértékű alkalmi művek s egy kis szakirodalom mellett gyakran hiába keresnők itt azokat a klasszikus munkákat, amelyek a hittudomány és hitbuzgalom, hitvédelem és egyháztörténet valóságos fegyvertárai, vagy azokat a folyóiratokat, amelyek a katolikus tudományosságot az időszerűség és közérthetőség kereteibe foglalják s azonkívül magasabb nézőpontból ismertetik a katolikus mozgalmakat is. Hogyan tudjon az, aki nem olvas és nem tanul? Hogyan győzzön, aki fegyvertárát nem gyarapítja s nem érdeklődik a harc állása s az ellenfél támadásai felől?

Az Egyház joggal tiltja a híveinek a vallásellenes könyvek és lapok olvasását, de ez nem jelenti azt, hogy akik az Egyház védelmére vannak hivatva, kellő óvatos-sággal és lelki felkészültséggel s a szükséges engedélyek

beszerzése mellett ne ismerkedhessenek meg a vallás-ellenes támadásokkal. A harcban való lemaradásunknak talán egyik nem utolsó oka, hogy a mi sorainkban sokszor a lelkiileg és szellemileg legjobban felkészült elemek túlságosan kevésbé ismerik a való életet, a hit, az Egyház, az erkölcs ellen intézett támadásokat. Éppen a kiegyensúlyozott, Istenbe merült lelkek természetesen nem szívesen forgatják a vallásellenes irodalom lapjait, nem érdeklődnek színdarabok és filmek iránt, nem igen hallgatnak rádiót, nem járnak kültelki munkásgyűlésekre vagy szabadgondolkodó felolvasásokra, nem látják közelről az egyházellenes tüntetéseket és nem vesznek közvetlen tudomást mindarról, ami ma bálteremben és fővenyfürdőn, mulatóhelyeken és szépségversenyeken végbemegy. Ennek az elzárkózásnak következtében azonban gyakran éppen a segítségre hivatottaknak alig van fogalmuk azokról a veszedelmekről, amelyek közt ma a lelkek forognak s az ellenintézkedésekről, amelyekkel e bajokkal szemben védekezni kellene. A világtól való elvonulás mellett is meg kell őriznünk a tisztánlátást s figyelniünk kell az ellenséges hadmozdulatokat. Rajta kell tartanunk kezünket a társadalom útőzerén s érdeklődnünk minden iránt, ami Krisztus országának károsodását jelentheti.

3. Gyakorlati kiképzés.

Az apostolképzésnek harmadik kelléke és célpontja a *gyakorlatosság*. Aki apostolkodni akar, annak meg kell tanulnia a művészetet, hogy az emberekkel bánni tudjon, ismerje bajaikat, gondolataikat és tévedéseiket s tudjon úgy szólni hozzájuk, hogy megnyerje s helyes irányba vezesse őket. Azonkívül jártasnak kell lennie a katolikus szervezkedési mozgalmakban, hogy tevékenysége hasznosan illeszkedjék bele ezeknek keretébe.

Az előadás művészete, akár szóbeli, akár írásbeli előadásról van szó, a formai és tartalmi önképzésen kívül magának az *előadói stílusnak* csiszoltságát is felöleli. Azt a stílust, amely világosan, élesen tudja előtérbe állítani a főkérdést, okosan tud érvelni és cáfolni s ért a megnyerés, buzdítás és lelkesítés mester-

fogásaihoz. Az írónak és szónoknak meg kell tanulnia, hogyan lehet az örökké változatlan igazságot a mai ember lelkéhez közel hozni, a hitnek a mindennapi élet problémáin győzedelmeskedő erejét szoknak a nyelvén kimutatni, akikkel éppen dolga van. Ezt a művészetet csak az tanulja meg, aki nyílt szemmel forog az emberek között, éles figyelemmel kíséri az ő problémáikat és észjárásukat, szenvedéseiket és vágyaikat, olvasmányaikat és környezetüket, s azonkívül az idősebb és tapasztaltabb apostoltársak munkamódjából szorgalmasan ellesi azt, amit egyéniségének károsodása nélkül maga is felhasználhat.

NE MONDJA SENKI, hogy ezek olyan követelmények, amelyekre csak kivételes tehetségek alkalmasak. Kellő szorgalommal és figyelemmel bizonyos fokig még közepes erők is jelentős eredményt érhetnek el, míg viszont a legjobb adottságok vajmi gyakran parlagon maradnak, ha a komoly önnevelés és önkritika hiányzik mellőlük. Ami a szónoknál a tartalom mellett kétségtelenül fontos segédeszköz: a jó megjelenés, kellemes hang, ötletesség és tüzelni tudás, vagy az írónál a választékos stílus, azt természetesen megfelelő adottságok nélkül pusztán szorgalommal elérni nem lehet. De kellő önképzés és tanulás mellett annyit mindenki elérhet, hogy szóbeli és írásbeli előadóművészete elfogadható s élvezhető legyen, az embereket lekösse, szívesen hallgassanak rá és figyeljenek fel érvelésére. Az altató, unalmas szócséplés, a szögletesség és laposság, a tapintatlanság és nyersség legtöbb esetben igenis leküzdhető akadály épűgy, mint ahogy leküzdhető hiány lenne mondanivalóink belső homályossága és tartalmatlansága is. Ebben az önképzésben jelentős szerep jut a testvéri figyelmeztetésnek és baráti bírálatnak, amelyet kikérni és jó néven venni ugyancsak az apostoli buzgalom kötelessége.

Gyakori hiba, hogy embereink nagy tudással rendelkeznek ugyan, de tudásukat hasznosítani, másokkal ügyesen s megnyerő formában közölni nem tudják. A gyakorlati apostolképzés egyik fontos feladata tehát, hogy erre a hibára figyelmeztesse s belőle kigyógyítsa az apostoli hivatás jelöltjeit. Föllelvalói, vagy baráti szóval figyelmeztesse a szónokot, előadót, író, szervezőt arra, ami

különösen jó és helyes a teljesítményében s mutasson rá arra is, amit még javítani s tökéletesíteni kell benne. Okos ember az ilyen jóakaró, jobbító megjegyzéseknek csak örül és tanul belőlük, mégha esetleg alacsonyabb rendűektől jönnek is.

A gyakorlati kiképzéssel kapcsolatos, hogy a lel-
kileg és elméletileg felkészült erőket az apostoli tevé-
kenységbe gyakorlatilag is be kell vezetnünk. Az a
cél, hogy ne pusztá elméleti tudósokkal és gyakorlati
dilettánsokkal dolgozzunk, hanem egész szakembere-
ket állítsunk be a világi apostolkodás minden kor-
szerű feladatába, tehát: az ifjúsági mozgalmakba,
egyesületek vezetésébe, munkásmozgalmakba, kul-
turális ügyekbe (film, könyvtárak, népművelő elő-
adások stb.), a karitás, beteg- és szegénygondozás
ellátásában, az egyházközségi nyilvántartás, házassá-
gok és családok gondozása s hasonlók terére, vala-
mint legfőbb fokon: embereket képezzünk ki a nyil-
vánosság előtt való helytállásra, a nagyarányú egy-
házvédelem és propaganda munkáira. Ezért az elmé-
letileg már kiműveltek mindegyikének alkalmas
munkateret kell kijelölnünk — egyiknek a paszto-
ráció segédmunkálatai, tehát az egyházközségi munka
körül, másiknak szélesebb síkon, a hódítás és kultúr-
alakítás mezején — s megadnunk nekik főleg kezdet-
ben a gyakorlati útmutatásokat. Minden akcióvezető-
nek egyik kötelességévé kell tennünk, hogy munka-
társakat neveljen maga mellett, lássa el azokat jóta-
náccsal, anyaggal, állítsa bevált küzdők mellé, szere-
tettel figyelmeztessé hibáikra s növelje megnyilat-
kozó értékeiket, ismertesse velük az egyes problé-
mák, helyzetek, eszközök jelentőségét s a lélektani
hatás műfogásait, adjon alkalmat tehetségük kifutta-
tására. Sok türelmet, bölcseséget, beleélést igénylő
munka, de nélkülözhetetlen s gyümölcsöző. Hányszor
bizonyult már a fáradságosan megnevelt tanítvány
utóbb mesterénél is kitűnőbbnek!

Mind a lelkiületi, mind az elméleti és gyakorlati

kiképzés terén különösen a *világi apostolok* képzése meglehetősen megoldatlan probléma s azért ezzel külön kell foglalkoznunk.

A világi apostolok képzése.

Honnan vegyünk tökéletes felkészültségű világi apostolokat? — A világi apostolkodás szervezatlensége. — Átmeneti megoldások.

A papot az ő apostoli működésére hosszú éveken át ezernyi gonddal készítik elő. A lelki életre való nevelésen kívül öt-hat évi filozófiai és teológiai stúdiumon kell keresztülmennie, komoly és szigorú vizsgálatokat kell tennie, amellettt gyakorlatilag is állandóan képezik, az előjárói gondoskodás és rávezetés százféle fogásával iparkodnak őt a lekipásztori munkára alkalmassá tenni. Később is ott van felette állandóan előjáróinak szeme, a püspök atyai felügyelete, a paptársak testvéri figyelmeztetése és példája s maga a folytonos gyakorlat. A világi apostoljelölnél mindez hiányzik. Magának az elmélyült lelkiségnek rendszeres kialakítására csak ritka, szerencsés esetekben van alkalma; elméleti s gyakorlati felkészültsége legtöbbször merőben az egyéni buzgalom s ügyesség dolga s jóformán csak véletlenül kedvező külső körülmények között lehetséges. Még a papból sem válik mindig kiváló apostol, még színvonalas szemináriumi képzés s nagyfokú felső ellenőrzés mellett sem, csoda-e akkor, ha a világi katolikus, még ha tele van is jószándékkal, hamarosan megtorpan, elkedvetlenkedik vagy helytelen irányba fordul? Ha az elméleti és gyakorlati felkészültség hiánya újra meg újra fájdalmasan kiütözik a munkáján? Ha éppen ezért az Egyház csak félve állítja be s ő maga alig mer nehezebb feladatokhoz nyúlni? Alkalomszerű, mindennapi feladatokban így is hasznos munkát végezhetnek laikusaink, de önállóbb munkakörben s exponált helyen sürgőldödniök ilyképen nehezen lehet.

Pedig ma szükség van olyan tökéletes felkészült-

ségű világi apostolokra is, akikre a legnehezebb s legfelelősségteljesebb munkákat is nyugodtan rá lehet bízni, névleg a pasztorációnkívüli hódító munkálatok és vállalkozások egész sorát. Kellő felkészültség mellett a világiak bátran vállalhatnák az oroszán-részt a gyakorlati egyházvédelem, a propaganda, a kulturális és közéleti munka terén, még a missziók világában is, hiszen ezekhez a munkálatokhoz sem felszentelés nem okvetlenül szükséges, viszont ami szükséges: lélek, odaadás, tudás és rátermettség, valóban nem kizárólagos papi tulajdonságok.

Itt azonban rendszerint az a komolyabb felkészülésnek az akadály, hogy a jóért lelkesedő *világi erők rendszeres beállítása az egyházvédő munkába nincs megszervezve*. A világi hívő talán szívvel-lélekkel vágyik az apostoli munkára, esetleg nagyszerűen ki is képezi magát s aztán mégis hoppon marad: nem talál alkalmaztatást! Hány menne szívesen misszióba is: Kínába, Afrikába, mint orvos, mérnök, gazdász, tanító, szervező, mechanikus, ha a missziók alkalmazni tudnák, s hány akadna közte olyan is, aki éppen a missziók gazdasági megszervezésén, önellátó és teherbíró képességének növelésén is sikeresen dolgozhatnék, úgyhogy újabb és újabb kiküldetést tenne lehetővé! Amíg azonban a hivatásszerű világi apostolkodás megszervezve nincsen, nagyrészt még itthon sem, maga a komolyabb felkészülés is vonzóerő nélkül marad és céltalannak látszik.

Senki sem tanul szívesen, ha nem tudja, hogy tanulmányának hasznát is látja s munkájára szükség lesz. A kispap azért tanul a szemináriumban szorgalmasan, mert egész életét a papi pályára tette fel s abban hivatást, de egyúttal megélhetést is lát. Amíg ez a szempont a világi katolikusoknál a legtöbb esetben hiányzik, szükségkép hiányzik a természetes indíték és biztosíték is az elmélyedő felkészülés tekintetében. Viszont ahol az Egyház szolgálata egyúttal kenyeret is jelent, mint a katolikus iskolák tanárainál, tanítóinál, a kántoroknál, katolikus lapok íróinál és munkásai-

nál, az egyházközségi alkalmazottaknál, az egyházi birtokokon működő gazdasági tisztviselőknél stb., ott jelentkezőben s a kívánt képzettség megszerzésére irányuló készségben sincs hiány.

Itt tehát céltudatos fejlesztésre van szükség. Egyfelől csak olyan világiaknak kellene egyházi kenyeret adni, akik nemcsak kifogástalan katolikusok, hanem őszinte *apostoli érzületet is tanúsítanak* s az apostolkodásra módszeresen *fel is készültek*, erről esetleg vizsgát is tettek; másfelől fokozatosan *szaporítanunk kellene azokat a vállalkozásokat*, amelyekben mód nyílik dotálható, hivatásszerű világi apostolkodásra. Ilyen vállalkozások s intézmények teremtése egyébként maga is világi apostoli feladat lehetne. Nem kell azonban elfeledkeznünk azokról a világiakról sem, akik egyéb oldalról lévén ellátva, anyagi *javadalmazás nélkül* is örömmel vállalkoznak apostoli közreműködésre s hajlandók a szükséges felkészültséget is megszerezni, ha biztos reményük van arra, hogy tudásukat és munkájukat az Egyház csakugyan igénybe is veszi. Akcióink fejlődése egyre jobban növelheti annak lehetőségét is, hogy erre kiválóan alkalmas világi erőket *teljesen is kiemeljünk a merőben világi jellegű munkakörökből* s époly teljesen az apostoli munkamezőre állítsuk be őket, mint ahogy azt a papsággal tesszük. Hány pompás katolikus erő vész el ma az Egyházra nézve, aki szívvel-lélekkel az apostolkodásnak szentelné magát, de mert annakidején vagy nem érzett papi és szerzetesi hivatást, vagy körülményei nem engedték, hogy e pályákra lépjen, kénytelen elmerülni világi foglalkozásában, mert hiszen ettől kapja kenyerét! Mekkora lendületet nyerne a katolikus ügy, mennyivel több ideje maradna a papságnak a pasztoráció kiépítésére, ha intézményesebben válogatnánk ki, iskoláznánk s állítanánk munkába olyan világi, hivatásszerű apostolokat, akik erre különösen alkalmasak! Mily szép lenne, ha a püspököknek a papságon kívül teljes vértezetű *laikus munkatársakból álló egész tábor ajánlaná fel szolgálatait* s a püspök ugyanúgy

oszthatná be őket nagyfontosságú, korszerű munkákba, mint ahogy ma papjait a lelkipásztori feladatokra diszponálja!

A világiak tervszerű kiképzése terén az apostoli célú vallásos egyesületek s a tevékenységüket az iskola falain túlterjesztő katolikus tudományos intézmények mellett főleg az *Actio Catholica* van segítségre hivatva, ahogy azt nálunk programjába fel is vette.

A Katolikus Akció szerepe.

A Katolikus Akció s annak különféle formái. — A világi apostolkodás három típusa s ezek kiképzése.

A szervezett és tervszerű világi apostolkodás összefogó s a pápák által melegen ajánlott kerete: a *Katolikus Akció*. Hivatalosan talán valamennyi országban megvan már, de még nem mindenütt találta meg a szervezkedés mezején a helyes és erő kifejtésre igazán alkalmas ügymenetet. Vannak országok, ahol a Katolikus Akció alig egyéb papiros-szervezetnél; vannak, ahol az A. C. a meglevő s eddig jól bevált katolikus szervezetek megokolatlan félretolásával mint mindent magába olvasztó új szervezet próbál működni, de ezzel ódiomot szerez s értékes munkaerőket elkedvetlenít, s vannak helyek, ahol fordítva: a meglevő szervezetekre és egyházközségekre támaszkodva valamennyijének meglendítésére, termékenyítésére, közös feladatok érdekében való összefogására szolgál. Szerencsére ilyen a magyar Katolikus Akció is, amely sohasem az elnyelést és magábaforrasztást, megsemmisítést és újrakezdet tekintette céljául, hanem a meglevő értékeknek felpozícióját, közös célok elé állítását s a hiányzó mozgalmak szorgalmazását.

NEM MINDEN KATOLIKUS CSELEKVÉS „katolikus akció”, nem is minden szervezett világi apostolkodás az, hanem csak: amelyik a hierarchia vezetése mellett szervezeten működik. A katolikus apostolkodás és tevékenység fogalmköre tehát jóval tágabb, mint a Katolikus Akcióé, mert beletartozik egyfelől a magánkezdeményezések tág

területe is, másfelől azok a szervezett katolikus munkálatok, amelyek a hierarchiának inkább csak általános ellenőrzése, de nem kifejezett vezetése alatt folynak, vagy a Katolikus Akció különleges munkatervébe nem illeszthetők bele, — ilyen lehet például a katolikusok politikai tevékenysége. A Katolikus Akció tehát a korszerű apostoli tevékenységnek nem az egésze, de mindenestre gerince s legkimagaslóbb része s ezen az alapon bizonyos apostolképzésre beállított egyesületek mellett a világi apostolok kiképzésére is egyik leghivatottabb tényező.

A Katolikus Akció helyi, egyházmegyei és országos keretű, vagyis: munkáját helyi, egyházmegyei és országos szervei révén folytatja s a konkrét teendőket a helyi, egyházmegyei és országos szükségletekhez szabja. Nemcsak végrehajtó szerv, s e tekintetben kissé egyoldalúnak látszik, amit egyik országos Katolikus Akciójának szabályzatában olvasunk, hogy a „Katolikus Akció nem egyéb, mint a hierarchia rendelkezéseinek világiakból álló végrehajtó szerve”; mert bár az A. C. természetesen teljességgel a hierarchia utasításai alá rendeli magát, viszont a maga részéről is tehet kezdeményező lépéseket és indítványokat; sőt egyik legfőbb értéke az, hogy a szükségletek és teendők szakszerű megbeszélései alapján konkrét cselekvési programokat dolgoz ki s terjeszt a hierarchia elé, hogy aztán annak utasításai keretében öntevékenyen vigye végbe kijelölt feladatait.

A MAGYAR KATOLIKUS AKCIÓ ELNÖKSÉGE például hetenkint tart megbeszéléseket a felmerülő országos jellegű katolikus kérdésekről, fontosabb ügyekben a püspöki karnak jelentést tesz s javaslatokkal szolgál. Ezt a szinte permanens tanácskozó s helyzetellenőrző munkát országos vonatkozásban a hierarchia maga el sem végezhetné, hiszen lehetetlen, hogy egy egész ország püspöki kara szinte hétről-hétre gyűlésezzék. Másfelől a hierarchikus elv sem zárja ki az alsópapság s az erre alkalmas világiak bevonását a tanácskozás és kitervezés munkájába. A döntés a katolikus Egyház alkotmányának szellemében így is a püspöki karé marad. Ugyanez a munkabeosztás

érvényesülhet az egyházmegyei és helyi A. C. vonalán. S éppen azért, mert az A. C. ezen az úton nálunk bőséges munkaalkalmat talál, nem szorul rá arra, hogy az egyes testületek és egyesületek munkakörét próbálja átvenni s magát azok helyébe mintegy behelyettesíteni. Az A. C. nem új egyesület a régiék mellett, vagy éppen: mindent elnyelő egyetemes szervezet, hanem összefogó csúcsszervezet, közös tető, amely alatt minden katolikus szervezet megőrzi a maga önállóságát, tekintélyét és mozgásszabadságát a hierarchia akarata szerint.

Ezen az alapon talán azokban az országokban is hamar fellendülne a Katolikus Akció, amelyekben eddig nem találta meg az erőteljes fejlődés útját.

A helyes munkaprogramhoz azonban *emberek* is kellenek s az A. C. ezeket is nagy mértékben kiképezheti az egyházközségek és egyesületek bevonásával.

Háromféle világi apostolkodást ismerünk: *alkalmi, rendszerest és hivatásszerűt.*

Az alkalmi apostolkodásra minden valamirevaló katolikus hivatott, viszont a rendszeres és hivatásszerű apostolkodásra csak a kiválasztottak.

A lelkipásztorkodás feladata, hogy templomban és templomon kívül állandóan ébressze és szítsa a hívekben az apostolkodás általános kötelességtudatát s annak általános kellékeit. Az eddiginél sokkal általánosabban kellene eltöltenünk a hívek szívét apostoli tettvággyal, a kívánsággal, hogy az Anyaszentegyház ügyeit valamennyien előmozdítsák imádsággal, jó szóval, példaadással, gyermekeik és alantasaik helyes irányításával, sajtóterjesztéssel, a missziók iránt való érdeklődéssel, stb. Az általános apostoli lelkület felébresztésére kiválóan alkalmasak az apostolkodásról s annak indítóokairól szóló szentbeszédok; az apostoli célzatú szentgyakorlatok, megfelelő kiadványok olvastatása, az ellenfél megszégyenítő előhaladására való gyakori rámutatás, apostolkodási vállalkozásaink élénk ismertetése, stb.

TANULSÁGOS E RÉSZBEN, amit a missziós lelkesedés fel-
 élesztéséről a missziós ügy egyik legkiválóbb ismerője,
 Ledóchowski Mária Terézia grófnő ismételten hangozta-
 tott: Nem kell az embereket arra nógatni, hogy a mis-
 zsiókra áldozzanak; elég, ha élénken beszélünk nekik a
 missziókról s felkeltjük bennük a missziós érdeklődést;
 majd akkor maguktól jelentkeznek s felajánlják adomá-
 nyaikat! Ugyanez elmondható az egész vonalon: a kato-
 likus apostolkodás szükségleteinek, kísérletezéseinek, si-
 kereinek és hiányainak érdeklődést keltő feltárása maga
 a legjobb lelkesítő az apostoli közreműködésre.

Ha egyszer az apostoli lelkesedés általános lesz,
 bizonyosan akadnak majd olyan világiak is, akik nemcsak
 átmeneti s alkalmi, hanem rendszeres, beosztott, köte-
 lességszerűen vállalt munkára is jelentkeznek; sőt ezek
 közül kinőnek majd olyanok is, akiket hivatásszerű mun-
 kára érdemes alkalmazni, akár javadalmazás ellenében,
 akár anélkül is. Mily szép lenne, ha minden nagyobb
 egyházközségben 40—50 rendszeres munkatárs segédkez-
 nék — ez hetenkint egy délután, az naponként 1—2 óráig
 — valamely kijelölt egyházközségi munkában s ugyan-
 akkor 3—4 hivatásos világi állna főfoglalkozásként az
 egyházközség szolgálatára. Mily szép lenne, ha országos
 vagy egyházmegyei vonatkozásban is kiváló világi segéd-
 erők bocsátának erejüket és szabadidejüket a papság
 vagy az egyházmegyei és központi A. C. szolgálatára!

Hogyan emeljük ki tehát ezeket az erőket?
 Hogyan képezzük ki őket s vezessük be a gyakorlati
 munkába? Röviden ezek itt a teendők, *három csoportba*
 foglalva s mindegyik csoportban *három fokot* külön-
 böztetve meg:

1. *Lelkületi síkon:* a) általában szorgalmazni kell a hívek
 apostoli érdeklődését; b) magasabb fokon: a jobbkat
 tömöríteni s magasabb lelkiségre, apostoli lángolásra ve-
 zetni (szentgyakorlatok); c) legfelső fokon: az egészen
 kiválókat, a teljes önátadásra készeket az apostoli tett-
 vágy legmagasabb örökifejtéseire ösztönözni.
2. *Értelmi vonalon:* a) általában növelni kell a katolikusok
 vallási érdeklődését s értelmi tájékozódását; b) a kivá-
 lókkal kurzusokat, olvasmányokat, tanulmányokat vé-
 geztetni; c) a legjobbakat vizsgákra hívni, vítaesteken,

tanulmányi körökben teljesvértű debatterekké, írókká, szónokokká, akció-szakemberekké képezni.

3. *Gyakorlati téren:* a) mindenkinek megjelölni az apostolkodásnak számára is mindig nyílt munkaterét; b) a jobbakat rendszeres munkába fogni; c) a legjobbakat belevinni az akció és akciószervezés hivatásszerű szolgálatába.

Az A. C. ilyképen egy világi gárdát nevelhetne, amely három tagozatot foglalna magában:

1. az *alkalmilag* közreműködő lelkes és buzgó katolikusokat,

2. a kiforrottabb lelkületű s rendszeres kiképzést nyert, épp ezért *rendszeres* apostoli segédmunkára kész világiakat,

3. a *hivatásszerűen*, teljes odaadás és kiváló képzettség alapján apostolkodásnak élőkét, mondhatnók: az Anyaszentegyház s az A. C. *modern oblátusait*, akik csak abban különböznének a papoktól és szerzetesektől, hogy nem végeztek rendszeres teológiát, nem tettek fogadalmat s nincsenek felszentelve; egyébként odaadás, buzgalom és felkészültség dolgában, kiki a maga területén, teljes értékű munkása a Krisztus-országnak.

Mindhárom tagozatban lesznek *közepes*, *jó* és *kiváló* munkaerők, akiket egyszerűbb, önállóbb felelősséggel járó, vagy egészen nagystílusú feladatkörben alkalmazhatunk.

Egy ilyen kiképzett s szorosan összefogott világi gárda valóban új hadsereget jelenthetne a krisztusi hódítás csatasíkján és sok papot is szabadíthatna fel a hódító munkára.

C) Tervszerűség.

A helyzetekhez simuló munkaterv s a megszokás gátló ereje. — A késlekedés okai.

A hatóképesség minőségi gyarapításának egyik feltétele: a *tervszerű tevékenység*, vagyis az, amely komoly helyzetismereten s éberségen alapul s a való

helyzetben okosan hozzásimulva jól megfontolt s egyetemesen elfogadott programmok szerint dolgozik.

Helyzetismeret, éberség és simulékonyság! Nem kapkodás és a hagyományoknak, a szokásos munkának szinte elvi félrelökése, de igenis bölcs alkalmazkodás a körülményekhez s az a nagylelkű elszántság, amely azonnal hajlandó akár a megszokott és megkezdett munkamódok feláldozásával is a jobbhoz és célra-vezetőbbhöz szegődni.

EZ AZ UNÁTÁLLITAS nem mindig könnyű dolog. Emberi vonás, hogy szívesebben folytatjuk a tegnap megkezdett munkát s cipeljük tovább a megszokott kereteket, sem-hogy új feladatokon törjük a fejünket s revízió alá vegyük eljárásunkat, vajjon ma is ugyanoly hasznos-e, mint valamikor lehetett; ez vagy az a munkakör nem vesztett-e a jelentőségéből, nem köt-e le feleslegesen sok erőt és időt, nem vált-e esetleg eszközből akadállyá, jótétéményből nehezezzé? Így az apostolkodásban is hajlandók vagyunk elhinni, hogy minden úgy a legjobb ma is, ahogy tegnap jó volt. Mert régen a katolikus eszmeterjesztés és térfoglalás problémája nem jelentett külön, bonyolult kérdéshalmazt, hát ma is kitérünk a nehezebb kérdések útjából s belemerülünk az örök tegnap munkáiba. Mert valamikor az Egyház tökéletesen elérte a tömegeket, ha meghúzta a harangjait s az emberek ellentmondás nélkül jöttek szószéke köré, ma is szeretjük hinni, hogy ez így van s nem akarjuk észrevenni, hogy a templom harangja ma már a legtöbb embernek semmit sem jelent, legföllebb az ebéd vagy vacsora idejére való figyelmeztetőt, s hogy a túlságosan hagyományos módszerekkel a társadalomnak már csak kicsiny töredékét érjük el.

Sokan minden bajért csak a korszellemet vagy pedig ellenfeleinknek legendás ügyességét és szerencséjét okolják. Époly mértékben okolhatnák a saját helytállásuk, leleményességük és bátorságuk fogyatékoságát. Tele vannak jószándékkal, de arra már nem tudják rászánni magukat, hogy őszintén és elfogulatlanul megkeressék a bajok forrását s tervszerűen kutassák azok megoldásának és megelőzésének módját.

Nem a programnéküliség jele-e, ha minden ba-

junk és szorongattatásunk ellenére meglehetősen elmellőzzük a modern egyházvédelem s eszmeterjesztés eszközeit s erőnket egyoldalúan a pasztorációra s iskolára fordítjuk? Hogy bizonyos tapogatódzó s kezdeményező kísérletezéseken kívül ez irányban alig teszünk sokat? Az irodalom és sajtó, közület és közművelődés, szociális tevékenység és nemzetközi mozgalmak terén ugyan ott sűrögnek a mi embereink és kezdeményezéseink, de inkább csak egyéni és sokszor tervtelen kezdeményezéssel, míg egyetemes, átfogó és elhatározó jellegű mozgolódásról, az idevágó feladatoknak tervszerű és nagyarányú munkabevételéről alig beszélhetünk. *Tevékenységünk egy roppant kiterjedésű és rendkívül sürgező munkamezőt eddig csak csekély mértékben ölelt fel, a tömegek visszahódításának, a kultúra újra-megkeresztelésének, a Krisztusország világterjeszkedésének modern módszereit még csak most kezdi beiktatni a maga egyetemes akciótervébe.*

Mi ennek a késedelemnek a magyarázata. Csak az lehet, hogy embereink nem közelítenek az újszerű tömeghódítás módszereihez tervszerűen s épp azért nem is bíznak az ilyen irányú munka egyetemes sikerében.

Itt tehát sürgősen kell a hiányt pótolnunk s a jelenkor apostoli munkáiban a programmszerűséget első szabállyá tennünk. A nagy egységekben épűgy, mint a kisebb szakaszokon. Míg ez utóbbiakon a tervszerű munkaterv megállapítása a helyi tényezőké, addig a katolikus összmunka tervének alapvonalait a katolicizmus egészének, leghivatottabb erőinek közös igyekezettel s összműködéssel kell megállapítaniok a hierarchia legfőbb irányítása s ellenőrzése mellett.

EGY NEMZETKOZI NEVŰ szocialista vezér azt mondta egyszer egy püspökünknek: Mit tennénk mi, ha nekűnk olyan hatalmi eszközeink volnának, mint a katolikusoknak vannak! Templomaink, szószékeink, iskoláink! Ha nekűnk is minden faluban akadémikus képzettségű ügyvivőnk volna! Ha mi rendelkezűnk az egyházi vagyonnal! S ha olyan világszervezet állana a rendelkezésűnkre, mint önöknek!

Mások, idegenek, ellenségek irigylík a mi erőnket.

Szégyen lenne, ha a tervszerűség hiánya folytán ez az Istentől származó, csodálatos, lélekmentő erő részben felhasználhatatlanul maradna!

1. Szakszerűség.

Szokemberek és szakszerű megbeszélések. — A tanácskozások és azoknak intézményesítése.

Tervszerűség jórészt annyi, mint szakszerűség. Ha tervszerűen akarunk dolgozni, *szakembereket* és *szakintézményeket* kell segítségül hívunk és *szakszerű tanácskozások s megbeszélések* alapján kell cselekednünk.

A szakembereket hajlam, tanulmány és tapasztalat termeli ki. Kívánatos, hogy minden egyházköztségben külön hozzáértő referense legyen az egyházközség jogi, kulturális, karitatív, ifjúsági, szociális, stb. ügyeinek s ugyanez magasabb fokon legyen meg minden egyházmegyében s minden országban. Legyenek országos szakembereink és szakintézetek az iskola- sajtó-, film- s hasonló kérdések, az egyházvédelem, kultúrpolitika, szociális mozgalmak, közerkölcs. nemzetközi kapcsolatok nyilvánvalósága.

Annnyit jelent ez, hogy az egyházi élet és tevékenység terén mindinkább *kétféle szervezésre* lesz szükség. Az egyik, ha úgy tetszik, a *függőleges* irányú lesz, amely a pápától a püspökökön át, espereseken s plébánosokon keresztül a világi hívekig terjed, s a másik a *vízszintes* irányú, amely minden fokozaton külön megteremti a parancsnoki, a szaktanácsosi s a végrehajtó tényezők sorrendjét. E második nélkül a szakszerűség hiánya előbb-utóbb fájdalmas következményekben jelentkezhetik.

AMINT AZ ÁLLAMI ADMINISZTRÁCIÓBAN lehetetlen, hogy a miniszter vagy a miniszterelnök mindent maga intézzon s minden részletkérdésben szakember legyen, hanem minden kérdéscsoportra külön osztály van megszervezve valamelyik minisztériumban, amely minden idevágó kérdésben azonnal teljes felvilágosítással s esetleg indítványokkal szolgál, úgy valószínűleg az lesz az

egyházi szervezkedés jövő irányvonala is, hogy nemcsak a lelkipásztorkodásra, hanem az egész katolikus kultúr-munkára vonatkozóan megfelelő szakközpontok létesülnek az irányadó tényezők mellett. Ha pl. az angol politikában felmerül egy egyiptomi, egy indiai vagy kanadai kérdés, akár hadügyi, tengerészeti, politikai, vagy gazdasági természetű, mindegyiknek megvan egy-egy londoni minisztériumban a maga szakreferense és szakosztálya, amely azonnal minden felvilágosítást megad, rendszeres jelentéseket tesz és javaslatokat terjeszt elő. Semmiféle püspöktől vagy rendfőnöktől nem lehet józanul azt kívánni, hogy az egyházigazgatás és lelkipásztorkodás hatalmas területén kívül még egyenlőképp szakember legyen a sajtó és irodalom, kultúrpolitika, az ifjúsági és munkásmozgalmak, az iskolaügy és szociális kérdések vagy az úniós és missziós ügyek terén s ne vegye szívesen, ha ezeken a különleges területeken különleges felkészültségű szakerők állnak rendelkezésére.

Ha minden fontosabb egyházi központban a vezető tényezők mellett szakemberek és szaktanácsok működnek, ezek nemcsak az egyházi felsőbbbségeknek tehetnek hasznos szolgálatokat, hanem az ő megbízásukból esetleg az alárendelt tényezőknek is szakszerű tanáccsal szolgálhatnak, munkálataikat szakszerűség szempontjából felülbírálhatják, jelentést és szükség esetén javításra vonatkozó indítványokat tehetnek. Ez a szakszerű felülvizsgálat az egyházi élet és tevékenység egész vonalán voltaképpen époly kívánatos, mint ahogy az állam vagy a hadsereg szükségesnek tartja az alárendelt helyek folytonos ellenőrzését megfelelő szakemberek és vizsgálatok révén. Számos jel szerint maga a római Szentszék is arra törekszik, hogy magában Rómában a megfelelő bíborosi kongregációk keretében vagy azok mellett a szakcsoportokat mindinkább különválassa s minden feladatkör legfőbb ellenőrzésére és intézésére megfelelő szakembereket vonjon be.

A katolikus tevékenységnek ilyenmő továbbszervezésén semmikép sem kell felesleges centralizálást érteni, sem a szükséges szabadmozgás s a helyi viszo-

nyokhoz való alkalmazkodás beszűkítését. Ellenkezőleg, ez a továbbszervezés az egyes munkacsoportok és munkatényezők tevékenységét csak megkönnyíteni s ahol kell, meglendíteni lenne hivatott.

Hasonlókép kívánatosnak mutatkoznék — s ma még bizonyos hiányokat mutat fel — *a rendszeres tanácskozások és megbeszélések intézményesítése* azok részén, akik az egyházi és apostolkodó munkát végzik és irányítják. Ezek a megbeszélések a tervszerű és egységes eljárásnak rendkívül hasznos, szinte nélkülözhetetlen feltételei. Máris tapasztaljuk, hogy nemcsak az egyházmegyei zsinatoknak vagy a lelkipásztorkodó és tanító papság módszeres tanácskozásainak van igen nagy haszna és jelentősége, hanem kiváló eredményekkel jár az is, ha pl. egy-egy nagyobb város vagy akár egy egyházmegye vezetői, papi és világi tényezői rendszeres és szakszerű tanácskozásra gyűlnek össze bizonyos gyakorlati katolikus kérdések körül.

AMILYEN MAGÁTÓL ÉRTETŐDŐ ez a kíváncsiság, éppoly meglepő, hogy vannak országok, amelyekben a katolikusok ezeket a szaktanácskozásokat jóformán nem ismerik, sőt azoktól szinte elvileg húzódoznak. Egyes országokban még a katolikus nagygyűlések, sőt a közös püspökkari tanácskozások is ismeretlenek. Ebben bizonynyal helyi viszonyok játszanak közre, de aligha kétséges, hogy ez az állapot magában véve meglassítja az egészséges katolikus munkafejlődés ütemét. Ezekben az országokban még az egyházi folyóiratokban sem igen találunk átfogó, gyakorlati indítványokat, a hitélet hiányaira s az újabb szükségletekre rámutató megnyilatkozásokat. Csak dogmatikai, kazuisztikai, történelmi és liturgiai cikkeket. Mintha fegyelemsértést látnának még a helyzetjelentések megtételében s az indítványozásban is. Mindenesetre szembezőkö viszont a katolikus öntudat és katolikus szervezkedés fellendülése éppen azokban az országokban, ahol ezek a szaktanácskozások és cikkezések régóta gyakorlatban vannak, mint ahogy pl. Németországban voltak s ahogy Belgiumban, Hollandiában, az Egyesült Államokban s nálunk is régtől fogva szokásosak.

2. Munkafelosztás.

Összefogó szervek és munkaközpontok. — Állandó akciócsoportok mint a hódító munka közvetlen szervei.

A tervszerű cselekvés további kelléke a munkafelosztás. Mindenre kell gondolnunk, ami a cél érdekében szükséges és minden munkarészletre külön erőket beállítanunk, különben megeshetik, hogy egyik frontszakasz minden hősi erőfeszítése összeomlik a többi frontszakaszok kihagyásos működése folytán.

HÁBORÚBAN egy-egy frontáttörést vagy diadalmas előnyomulást csak egy minden oldalról egyszerre megindított, koncentrikus művelettel lehet elérni. A világnézeti hódítóhadjáratban is csak úgy érhetünk teljes sikert, ha egyszerre indítunk tervszerű s nagyvonalú tevékenységet a pasztorációban s azon kívül a tudományos téren, a nagy tömegek mozgatásában, iskolában, sajtóban, kultúrában, közéletben, szociális mozgalmakban és nemzetközi vonatkozásokban.

Épp ezért helytelen dolog lenne az idevágó kezdeményezéseket teljesen az egyesek jóakarására, ötletére vagy a véletlenre bízni. Meg kell hagyni mindenkinek az erői kifejtéséhez szükséges mozgásszabadságot, nem szabad mindent egy keretbe szorítani s kényszerzubonyokat alkalmazni, de a fejtelenségnek sem szabad teret engedni. Kíváncsok tehát, hogy minden országban, minden egyházmegyében, minden nagyobb városban legyenek a hierarchia legfőbb irányítása mellett működő *összefogó szervek, munkaközpontok*, szinte *vezérkarok*, amelyek nem ragadnak ugyan magukhoz minden tevékenységet, nem kárhoztatnak semmiféle magánkezdeményezést, nem kívánnak a katolikus tevékenységi központok, pl. egyesületek s intézmények felett joghatóságot gyakorolni, hanem mint az egyházi felsőbbség által felállított irányító szervek kérés, indítványtétel, bizonyos akciókra való felhívás, tanácsadás és segélynyújtás útján igyekeznek az egész katolikus tevékenységet bizonyos magasabbrendű egységbe fogni össze. Ilyen munkaközpont a jól vezetett A. C. is,

amely azonban a politikai tevékenységet a maga feladatköréből kizárja.

A gyakorlatban ezek a munkaközpontok bizonyos *szakcsoportok* keretében fejthetnék ki fokozottan értékes tevékenységet. Ilyen csoportok alakulhatnak a következő feladatcsoportok körül, esetleg jórészt az A. C. keretei közt is:

a) *Szellemi és tudományos élet*: annak mozgalmi, intézményi és képviselői; tudósok, gondolkozók; tudós társulatok és tudományos testületek; egyetemek és főiskolák; tudományos kongresszusok, tudományos irodalmi kiadványok.

b) *Közérdekű irodalom*: a népszerűsítő-tudományos, szépirodalmi és szórakoztató, ifjúsági és népies kiadványok; könyvkiadóvállalatok, nyomdák és könyvkereskedések; könyvterjesztő vállalatok; köz- és kölcsönkönyvtárak; irodalmi egyesületek, irodalmi előadások és ünnepek.

c) *Folyóirati, heti- és napisajtó*: katolikus sajtóorgánumok, szerkesztőségek, kiadóhivatalok, lapterjesztő-vállalatok, olvasóköri; a nemkatolikus, de komoly és tisztességes irányú folyóiratok és lapok s az ellenséges és kártékony orgánumok szemmeltartása.

d) *Rádióügy*: katolikus leadóállomások, a szintelen rádióban is katolikus órák, előadások, egyházzenei s hasonló produkciók szorgalmazása; a nemkatolikus rádióelőadások ellenőrzése.

e) *Film, színház, művészet, zene*: gondoskodás katolikus tárgyú vagy legalább kifogástalan irányú darabokról; a műkedvelő színház-ügy s az egyesületi film. A közömbös vagy ellenséges filmek, színházak stb. ellenőrzése s megfelelő óvóakciók azoknak katolikusellenes vagy erkölcsellenes tevékenységével szemben.

f) *A tömegpropaganda egyéb eszközei*: képek, falragaszok, fényreklámok, röpiratok, népgyűlések, felolvasások és előadások, szórakoztató összejövetelek, ünnepélyek és tömegmanifesztációk.

g) *Iskolaügy*: katolikus, más felekezetű vagy nyilvános jellegű elemi-, közép, szak- és főiskolák; tan-

könyvek, tantervek; iskolaügyi kormányzat és törvényhozás; a kötelező hitoktatás és a katolikus tanulóifjúságnak kötelező vallásgyakorlatai; tanárok és tanítók képzése, mozgalmi és szervezetei.

h) *Ifjúsági ügyek és mozgalmak*: gyermekek, kisebb és nagyobb ifjak, iskolás vagy az iskolát elhagyott ifjúság valláserkölcsei, kulturális és nemzeti gondozása; vallásos egyesületek, cserkészlet, levanteintézmény s hasonló; főiskolai ifjúsági szervezetek és mozgalmak.

i) *Családvédelmi és házassági ügyek*: nő- és gyermekvédelem, az egészséges otthon kérdése; a közérkölciség védelme; utcák, kirakatok, szórakozóhelyek, fürdőhelyek; a pornográfia és prostitúció, valamint tiltott tárgyakkal való kereskedelem megrendszabályozása.

j) *Szociális munkák*: a mezőgazdasági és ipari munkások és munkásifjak, az ipari és kereskedelmi, közüzemi és háztartási alkalmazottak szociális, kulturális és lelki gondozása; a háziipar ügye; a szocializmus és kommunizmus visszaszorítása; keresztény szellemű hivatásszervezetek.

k) *Népjóléti, közegészségügyi, takarékosági és mérsékletességi mozgalmak*: a közjótékonyosság és karitás megszervezése.

l) *Közeleti feladatok*: a községi, megyei, országos és nemzetközi vonalon a katolikus érdekek és jogok, igények és követelések megfelelő képviselése; a katolikusok, mégpedig komoly katolikusok megfelelően arányos részvétele a közügyek intézésében s a fontosabb hivatalok ellátásában; katolikus nemzetközi kapcsolatok.

Ennek a szakszerűen beosztott, tervszerű katolikus tevékenységnek módszertani elvei az egyes országok és vidékek, sőt egyházmegyék és városok különbözősége szerint elég lényegesen eltérhetnek egymástól, s ugyanazon területen is különféleképpen alakulhatnak az erőviszonyok ilyen vagy olyan eloszlása s a katolikusoknak a világnézeti küzdelemben pillanatig elért pozíciója szerint. De már a fenti skematikus felsorolás-

ból is kiviláglik, hogy a krisztusi hódító tevékenységnek ma mindenféle irányban rendkívül széles és hálás munkamezői nyílnak.

3. Az erők előteremtése.

*Honnan vegyük a szükséges személyi és anyagi erőket? — A szer-
ves fejlődés útja. — Meglevő kiindulópontok.*

Felmerül itt a kérdés, — és minden elképzelhető ellenvetés közül, amit a fentiek ellen emelni lehetne, ez az egy a komoly és megszívlelésre méltó — honnan vegyük erre a hódító munkára s annak központi irányítására *a megfelelő személyi és anyagi erőket?* Új feladatok, szükségletek merülhetnek itt fel, amelyek terén csak nagyon komoly értékek végezhetnek eredményes munkát; honnan vegyük ezeket? Raboljuk ki az egyházmegyéket és szerzetesrendeket? Vegyük el tőlük a legjobb erőket? Amúgy is alig tudják fontos pozícióikat megfelelő emberekkel betölteni s akkor még kérjük el tőlük leghasznavehetőbb szónokaikat, íróikat, szervezőiket az újszerű egyházzvédő s egyházfejlesztő munkára? Nem vakmerő és irreális kívánság ez?

HA AZ ISMERTETETT KULTÚRMUNKA terén sokféle húzódozás és halogatás mutatkozik, ennek oka éppen az, hogy a cselekvésre hivatott tényezők valósággal visszaborzadnak a feladatnak ijesztő nagyságától.

Az Anyaszentegyház a maga rendes, normális, mindennapi munkáit is alig győzi. Rengeteg pasztorációs és nevelésügyi feladatot nem tud elvégezni, mert nincs elég embere, intézménye, pénze, sokszor még a szűkebben egyházi problémák megoldására sem. S akkor még újabb, óriási kiterjedésű, rendkívüli nehézségekkel átszőtt feladatkört is vegyen munkába? Mai hadseregét is nehezen tartja fenn, sokszor nevetségesen kevés az ereje a meglevőnek megőrzésére és némi előnyomulásra s akkor azon törje a fejét, hogy még egy egész, újabb hadsereget állítson ki és szereljen fel? Egy egészen új világszervezést indítson útnak?

1. Erre a kérdésre mindenekelőtt egy *általános felelettel* szolgálhatunk. Ami csakugyan *szükséges* az Isten országában, az *lehetséges* is! Az Isten országában nincsenek és nem lehetnek olyan feladatok, amelyek valódi szükségleteket jeleznek s amelyekre megoldási mód és lehetőség az Isten kegyelmével s megfelelő emberi erőfeszítés mellett ne akadjon! Ha csakugyan ez az Isten akarata s nagyobb dicsősége, akkor igenis habozás nélkül ide kell vezényelni a legjobb erőket!

HÁNYSZOR ÁLLT AZ EGYHÁZ az évszázadok folyamán hasonlóan nehéz és újszerű feladatok előtt, amelyek a kishitűek szemében első pillanatra megoldhatatlannak látszhattak! S az Egyház mégis megoldotta azokat lassú, szívós, kitartó munkával. Talán némi késlekedéssel, némi habozással, néhány sikertelen kísérlet után, de a Gondviselés mindig küldött lángelkű és Krisztus szeretetétől izzó férfiakat, akik a lehetetlennek látszó feladatok megoldásának is megtalálták az útját!

Ha fenti gondolatfűzéseink igazságon alapulnak, vagyis ha a Krisztusország védelme, fejlődése és terjesztése érdekében a jelzett újszerű munkára szükség van, akkor csak az kell, hogy ennek a szükségességnek a tudata lassan behatoljon a katolikus lelkekbe, az Egyház buzgó védői és bajnokai meggyőződésébe s akkor az apostoli gondoskodás és szeretet előbb-utóbb megtalálja majd az útját és módját annak, hogy a nehézségeket leküzdje s a lehetetlennek látszó újszerű feladatot is megoldja.

Voltaképp itt már letehetnők a tollot; ezzel az általános felelettel is beérhetnők. Azonban kíséreljünk meg némi részletezést is!

2. A megoldásnak ezen a téren is a *fokozatos és szerves fejlődés útján* kell haladnia. Vagyis: a célt erősen és sürgősen akarnunk kell, nem szabad a feladat elől azzal térnünk ki, hogy kár utópiákat kergetni; de aztán lépésről-lépésre, nyugodtan s biztosan kell haladnunk s bízunk kell a fejlődés folytonosságának minden akadályt legyőző erejében.

NEM ALLITHATUNK SÍKRA azonnal olyan vállalkozásokat és intézményeket, amelyeknek létesítésére nemcsak igen jelentékeny anyagi eszközök volnának szükségesek, hanem amelyeknek eredményes működését mindenekelőtt szellemileg kellene megalapoznunk; vagyis emberekről gondoskodnunk, akik ezeket az intézményeket sikeresen vezetni tudják és tömeghangulatot, tömegmeggyőzést ébresztenünk, amely ezeket az intézményeket életben tartja s felvirágoztatja. Nem taposhatunk ki a földből új hadseregeket, mint ahogy ezt Wallensteinről mondták; nem varázsolhatunk elő hirtelen olyan férfiakat, akik a hitvédelmi helytállás, a kulturális irányítás, a tömegpropaganda, a tudományos és szellemi élet, irodalom, sajtó, művészetek, a szociális munka, a társadalmi szervezkedés és közélet, a társadalmi felfogások és a közvélemény alakítása terén máról-holnapra hatékonyan és ellenállhatatlan erővel léphetnek porondra; embereket, akiknek szavára azonnal ezrek és százezrek figyelnek fel; akiket elhallgattatni, megkerülni, mellőzni többé nem lehet; akiknek érvelését senki megcáfolni, senki lekicsinyelni nem tudja; akik szellemi fölényükkel, tudásuk fényözönével győzhetetlenül vernek vissza minden ellenséges támadást s viszik diadalra a keresztény gondolkodást egy egész országban, egy egész társadalmi rétegben, talán az egész világon.

Kétségtelenül súlyos problémák, de bízunk kell abban, hogy ha keressük, lassankint minden szükségletre megtaláljuk a megfelelő megoldást. Ha majd sokan igyekeznek erejük és tehetségük legjavát ebben az irányban gyümölcsöztetni, sok kicsiny eredmény együtt mégis létrehoz bizonyos általános javulást s ami még fontosabb: a sok kicsiny és közepes erő mellett lassankint majd csak jelentkeznek elsőrangú erők is, kimagasló, egy egész országot vagy korszakot befolyásolni tudó emberek, akiknek tevékenysége talán évtizedekre kihatóan lényegesen fellendítheti a Krisztusország érvényesülési lehetőségeit s teremthet széles körökben katolikus szellemi atmoszférát. Emberek, akiknek teremtménye az eddig közömbös társadalomnak s magának az államnak cselekvő közreműködését is biz-

tosíthatja kezdeményezéseink és törekvéseink sikerességétélében.

AZZAL A PROBLÉMA ELŐL való könnyed elsiklással szemben, amely egyszerűen kijelenti, hogy az új feladatokra nincs sem ember, sem anyagi erő, legtöbb esetben joggal állíthatjuk szembe a kérdést: vajjon nem mutatkozik-e környezetünkben gyakran meglehetősen nagyfokú *erőpazarlás és aránytalanság* az erők és teljesítmények elosztásában? Nem lehetne-e némi erőfeszítéssel egyes dolgokban sokkal inkább takarékoskodni erőkkkel és emberekkel, hogy a veszélyeztetett és fontosabb őrhelyekre több jusson? Ha alaposan körütekintünk a hagyományos munkák mezején, némi jóakarattal találunk ott elég erőt, amelyet nagyobb körütekintéssel és igyekezettel jobban ki lehetne használni. Embert és anyagi erőt egyaránt. A lekipásztori, liturgikus és tanító munkában nem minden hagyományos elfoglaltság és megszokott anyagi dotálás vagy javadalom jelent ma igazán halaszthatatlan és elsőrendű szükségletet. Sok dolgot inkább csak a berögződés, egyes emberek kényelme vagy világias érdeke és a gondolatlanul tovább cipelt hagyomány tart életben, nem komoly szükségesség. Bürokratikus túltengés, céltalan formalizmus, meggyökeresedett előítéletek, egyházi sinecurák miatt, néha merőben anyagi vagy hiúsági szempontok kedvéért sok olyan berendezéshez ragaszkodunk, amelynek beszűkítése csak egyszerűsítene a problémákat s az erők és anyagi eszközök egész sorát szabadíthatná fel a nagyobbvonalú és igazán szükséges munkákra.

Erőink tervszerű elosztásának hiányát mutatja a roppant *aránytalanság* is az egyes országok papi és szerzetesi létszáma között. Míg egyes, főleg déli országokban nagyszámú olyan pap van, aki különösebben fontos hivatást nem teljesít, addig pl. Dél-Amerika országaiban minden hitéletet megfojt az elképesztő paphiány.

BRAZILIÁNAK kb. 45 millió katolikusa számára alig van 3500 papja, annyi, mint egyes európai országokban néha egy-egy kisebb tartománynak. Egy-egy újonnan felszentelt lekipásztorra akkora területeket bízunk, mint a

Duna—Tisza-köze. Jogszerűség szempontjából persze nem lehet kifogást tenni az ellen, hogy mindenki abban az országban s egyházmegyében marad, amelyhez tartozik, de a szeretet s a papi zélus felkeltésével s kellő közvetítő szervek segítségével mégis sokban lehetne enyhíteni az aránytalanságot. Ha az a 6—8000 spanyol pap, akit a vörösök meggyilkoltak, inkább Argentínába, Csilébe s Peruba ment volna kisegíteni!

Sokfelé annyian jelentkeznek az egyházmegyei papnevelőkbe, hogy negyed-, sőt tizedrészüket is alig tudják felvenni kispapnak s így ezek a nem ritkán igen mély és őszinte hivatások elkallódnak, — ugyanakkor pedig más országokban olyan a helyzet, hogy 8—9 egyházmegye számára, mint ez Buenos Airesben megtörtént, egy évben mindössze csak egy papot szenteltek fel. Nem volna-e itt helye valamiféle nemzetközi kiegyenlítő és közvetítő központnak, amely az erre vállalkozó fiatal hivatásokat oda vezérelné, ahol szükség van rájuk?

Egy ilyen közvetítő és kiegyenlítő hivatalnak hálás munkatere akadna abban is, hogy elhelyezze azokat a papokat, szerzeteseket, szerzetesnőket, akik egy-egy vallásüldözés vagy politikai államátalakulás alkalmával földönfutóvá válnak.

3. Mi több: ha egyszer sokan, köztük jelesebb tehetségű és lelkesedésű férfiak dolgoznak ebben az irányban, remélhető lesz, hogy ezek az emberek nemcsak egyéni munkájukkal viszik előbbre a közéletben a katolikus gondolatot, hanem megfelelő *továbbszervező munkát* is végeznek. A maguk tapasztalatai, egymás-közi eszmecseréi, kialakult gyakorlata alapján meg fogják tudni jelölni a további, minél rendezettebb és szervezettebb ilyen irányú tevékenységnek s a szükséges erők előteremtésének útjait, amelyeket ma még alig ismerünk. Ők maguk fogják megtalálni s a felsőbb egyházi fórumok elé terjesztetni a további és részletesebb munkatervet, pl. arra nézve, hogyan lehessen a papság és a világi apostolok számát lényegesen szaporítani, őket jobb, időszerűbb kiképzésben része-

síteni s munkába állítani. Vagyis: ezek az emberek nemcsak egyénileg lesznek kiváló bajnokai Krisztus ügyének, hanem bizonynyal akad majd köztük kiváló szervező erő is, vezérkari ember, aki a legnehezebb probléma megoldásán dolgozik eredményesen: azon, hogy honnan vegyen az Anyaszentegyház megfelelő erőket s eszközöket a kiszélesített harcvonal megfelelő ellátására. Bizonynyal akadnak majd köztük, ha nem azonnal, hát idővel, olyan szervező tehetségek is, akik a kiszélesített hadszíntér hadbiztosaiként működhetnek: felhasználható anyagi forrásokat nyitnak meg az újabb és újabb vállalkozások és intézmények gazdasági megalapozására s az e téren működő erők eltar-tására.

Mennyivel több erő áll ma pl. a magyar Katolikus Akció szolgálatára, mint az első szervezéskor! Erők, amelyeket éppen az egészséges kezdeményezés és fejlődés termelt ki magából és maga körül.

KEZDET BEN A KATOLIKUS KULTÚRAIRÁNYÍTÓ MUNKA végzőit talán nem tudjuk teljesen felmenteni minden lelkipászori vagy nevelői munkától, már azért sem, mert megélhetésük esetleg éppen ehhez van kötve; de lassankint adódhatik majd olyan helyzet, ahol a védelmi, eszme-terjesztő vagy kultúrmunkás már a maga kultúrmunkájából is megél. De a hívők is mindinkább ráébrednek arra, hogy adakozásuk és egyháztámogatásuk nem merülhet ki a pasztoráció és karitás közvetlen istápolásában, hanem ezeknek az újszerű feladatoknak szükségleteiről is nekik kell valami formában gondoskodni. A lelkipásztorkodást és nevelőmunkát anyagilag alátámasztó egyházi vagyon maga sem született meg máról-holnapra, hanem lassan alakult ki és növekedett abban a mértékben, ahogy a hívek a pasztoráció újabb és újabb szükségleteiről meggyőződést szereztek s vallásos buzgalmuk az Anyaszentegyháznak majd ezen, majd azon az új munkaterén segítségére sietett.

4. Egyébként egyes országokban az Egyháznak máris számos olyan *világi erő áll rendelkezésére, aki katolikus vagyonból él és hivatásszerűen volna köteles a korszerű világi apostolkodás terén teljes erejével*

közreműködni. Hozzávetőleges számítás szerint ma Magyarországon a papságon kívül kb. 20.000 ember eszi az Egyház kenyerét: egy egész hadsereg!

Sajnos, attól még sok esetben távol állunk, hogy ezektől a világi erőktől necsak külsőleges kötelességteljesítést, hanem apostolkodó szellemet is várjunk, s a múltban még az is előfordult, hogy nálunk éppen a katolikus vagyonból fenntartott kir. kat. középiskolák tanári kara a szabadkőműves és egyházellenes agitáció vezéreit termelte ki magából. Mégis a célnak ennek kell lenni. Természetesen, ha azt akarjuk, hogy ezek a sokszor igen jóindulatú világi erők csakugyan a világi apostolkodás szellemében lássák el feladataikat, nem elég alkalmaztatásuk pillanatában meggyőződést szerezni arról, hogy egyénileg jóra való katolikusok, hanem széleskörűleg gondoskodnunk kellene arról, hogy az Egyház körül alkalmazandó világi erőket előbb *intézményesen neveljük be a világi apostolkodás szellemébe és feltételeibe.*

4. Az anyagiak.

Az anyagiak kérdése e vonatkozásban szintén fontos és súlyos kérdés. Az egyházbvédő és eszmeterjesztő központok embereinek, papoknak s világiaknak eltartása, kellő segéderőkkel, irodai, postai költséggel való ellátása, utazások, kiadványok s hasonlók, mind jelentős összegeket emésztenek fel. Számos sürgős egyházi feladatunk rendezése odázódik el anyagiak híján évtizedről-évtizedre; honnan vegyük még újszerű kezdeményezésekre is a kellő eszközöket? Templomra, szoborra, karítászra még csak adnak az emberek, de ki ad ilyesmire?

Itt legelőször is általános, elvi feleletül az szolgálhat, hogy ami az Isten országa szempontjából valóban életszükséglet, arról sohasem szabad azt mondan, hogy teljesítése lehetetlen dolog. Az Isten akaratának teljesítésére mindig van lehetőség, csak meg kell azt keresni. Ha a szükségletek hierarchiájának

szemmeltartása közkincsévé lesz a katolikus társadalomnak, készek leszünk akár az egyházi kincseket beolvasztani és eladni, de lélekbenjáró szükségletekre, az elkereszténytelenedés visszaszorítására okvetlenül meg fogjuk találni az eszközöket. *Az Isten akarja!*

Egyébként itt is a fokozatos előhaladást és szerves fejlődést kell szem előtt tartanunk s egyelőre szerényebben indulnunk, arra törekedve, hogy a létesített központok és intézmények maguk törjenek utat maguknak s biztosítsák fennmaradásukat és fejlődésüket. Maga a katolikus nép nem szokott fukarkodni adományaival s alapítványaival ott, ahol komoly, értékes apostoli munkát lát. Nem állíthatunk sikra egyszerűre pazar intézményeket, de céltudatosan kell azon dolgoznunk, hogy amit kiállítunk, maga is fejlődés-képes legyen, anyagilag is, aminek gyakran megvan a módja, csak a be nem avatottak nem ismerik. Egy-egy munkaközpontnak, akcióbizottságnak pl. legyen mindig egy talpraesett gazdasági szakembere, gondnoka, pénzügyminisztere is, aki külön tervet dolgoz ki az anyagiak biztosítására s a pénzeszközök helyes felhasználásának ellenőrzésére.

Az Egyháznak mindenütt, de főleg nálunk, igen jelentős anyagi erőforrásai vannak, amelyeket ebben a vonatkozásban is figyelembe szabad venni.

SAJNOS, EZEKNEK KEZELÉSE a közmeggyőződés szerint sok rendeznivalót mutat fel, aminek tárgyalása túlmenne fejtegetéseink keretén; bizonyos azonban, hogy egy szerencsés átrendezés nálunk is sok nyugtalanságot s ódiomot szüntetne meg s az Egyházat új anyagi forrásokhoz juttatná. Különösen rendezést sürget az anyagi javak elosztása és jövedelmüknek felhasználási módja, hiszen ma e téren is gyakori a hiba. Sok egyházi alapítvány szolgál ma meglehetősen idejétmúlt s kicsiny jelentőségű célokat, olyanokat is, amelyeket maguk az alapítványozók, ha élnének, sürgősen átcserélnének fontosabb, komolyabb egyházi célokra. Ma már semmi értelme annak, hogy sokszor igen jelentős egyházi jövedelmek luxuscélokra, rokontámogatásra, ötletszerű szétforgácsolódásra szolgálja-

nak, hogy egyházi sinecurákkal növeljük az egyházellenes hangulatot és gátoljuk fontosabb célok ellátását. Lehetetlen az is, hogy egyik plébánia, kanónia vagy püspökség valóságos kis paradicsom legyen, míg a másik a megélhetésért vívódik; egyik faluban a híveket ezer teher nyomja, másokban szinte már osztalékot osztathatnának. Mennyi egyházi közszükséget lehetne megoldani, ha több arányosságot, rendet, célszerűséget vinnének bele az egyházi vagyon kezelésébe és felhasználásába! Valóban, a magyar katolikus Egyház újjászervezője címét érdemelné ki, aki ezt a fájó s bonyolult kérdést végre erős kézzel megoldaná. Addig is azonban, míg az áhított egyetemes és gyökeres átrendezés megvalósul, ha másképp nem, az egyházközségi adókból vagy római indultum alapján, mint ez a múltban, pl. az esztergomi bazilika befejezése érdekében megtörtént, néhány nagyobb javadalom időleges be nem töltése s jövedelmének idefordítása révén meg lehetne teremteni a legszükségesebb költségeket. Ha egy ideig kevesebb reális apátja és kapitulárisa lesz az országnak, ez a magyar katolicizmusnak kisebb kára lesz, mintha lényeges egyházvédelmi és propagandisztikus végvárak maradnak ellátatlanul.

Végül bizonyos esetekben igénybevehetőek lesznek az állami vagy községi hozzájárulások is olyan törekvéseink támogatására, amelyek nyilvánvaló közérdeket vagy kulturális célt szolgálnak.

5. A vezetés tervszerűsége.

A tervszerűség éltető lelke: a tervszerű vezetés. — Az egyházi vezető helyzetének mai különleges nehézségei. — A hívek támogató közreműködése a helyes vezetésben. — Központosítás és szabad mozgás. — Szellemi vezéregyéniségek.

A hódító munka terén különös jelentőség jut természetesen a vezetésnek is.

A katolikus munka tervszerűségének éltető lelke: a vezetésnek tervszerűsége. Minden sikeres államfejlődés, hadviselés vagy nagyarányú gazdasági vállalkozás terén az eredményességnek egyik fő feltétele a vezetés kiválósága, amely nagy lépésekkel közeledik a célhoz s amelyhez az alárendelt közegek engedelmesen

és fegyelmezetten csatlakoznak. Nálunk az Egyháznak Krisztustól eredő hierarchikus és monarchikus jellege eleve eldönti a tekintélyi kormányzat s az őszinte ön-alárendelés szükségességének kérdését. Ebből, valamint az egyházi joghatóság rendkívül széles kiterjedéséből és megszentelt jellegéből a vezetők felelősségének rendkívül magas foka épűgy következik, mint az alattvalók engedelmes simulékonyságának szükségessége. Ha egy bank, az állam vagy a hadsereg vezetői mégoly végzetesen tévednek is, esetleg emberek tizezreit döntik nyomorúságba, de közvetlenül csak az anyagi jólét s a földi élet vonalán ártanak, míg itt egyetlen mulasztás, egyetlen balfogás lelkek ezreinek örök sorsára lehet károsan döntő hatással. Érthető, ha lelkiismeretes egyházi férfiak számos esetben visszaborzadtak ekkora felelősség vállalásától s nem mutat elmélyült lelkiségre, ha valaki merő nagyravágyásból vagy emberi hiúságból túlkönnyen vállal ilyen mindennél súlyosabb felelősséget.

A HIERARCHIKUS VEZETŐK, püspökök és papok kormányzói felelősségében osztoznak egyébként bizonyos fokig azok a világiak is, akik felsőbb megbízás vagy pozíciójuk alapján a katolikus tevékenység valamely pontján szintén vezető pozíciót töltenek be.

Ma az egyházi vezetés felelőssége különösen is súlyosbodik az egyházkormányzatnak s taktikai vezetésnek jelenkori különleges nehézségei folytán. Az egyházi vezetőnek, ha feladatát helyesen akarja megoldani, a kiválóságok egész sorával, kivételesen szerencsés adottságok halmazával kell rendelkeznie. A feddhetetlen, példaadó életen, tudáson, tapasztaláson, bölcseségen, lelki erőn, atyai gondoskodáson, a jó pásztor szeretetteljes egyéniségén, világ- és emberismereten, adminisztratív és jogi jártasságon túl ma az egyházi elöljárónak mindenekelőtt *hadvezérnek is kell lennie*, aktív irányítónak, szervezőnek és inspirá-

tornak, kezdeményezőnek és elevenítő középpontnak. Olyannak, aki nemcsak rendet s fegyelmet tud tartani, nemcsak aktákat tud elintézni, hanem tud lelkesíteni is; nemcsak azt tudja mindig bölcsen megmondani, mit nem lehet tenni, hanem maga is észreveszi a lehetőségeket s fel tudja lelkesíteni az embereit arra, hogy a lehetőségeket ki is használják. Nemcsak visszatart, hanem előbbre is visz; nem kegyesen hozzájárul, hanem elől megy; nemcsak célpontokat jelöl meg, hanem van bátorsága s ügyessége ahhoz, hogy magával is ragadjon s a célokat meg is valósítsa. S ha már lehetetlen — mert az esetek legtöbbszörében csakugyan lehetetlen —, hogy valaki mindezeknek a felsorolt kiválóságoknak egyenlő mértékben birtokában legyen, legalább azt kell okvetlenül mindig tudnia, hogy minden egyes ügykörben kire és kikre támaszkodhatik, kiknek a segítségét és tanácsát veheti igénybe, kikkel oszthatja meg a felelősséget. A mindent egyedül tudni és intézni akaró autokraták az egyházigazgatásban époly ritkán válnak be, mint az állami kormányzatban.

AZ EGYHÁZI TORVÉNYKÖNYV bölcsen előírja, hogy az egyházi méltóságokra és hivatalokra mindig a legalkalmasabbat s legméltóbbat kell választani. Ez a különben is magától értetődő elv teljes szakítást parancsol annak a multnak még visszajáró emlékeivel, amely felelős egyházi pozíciók betöltésében származást, összeköttetéseket, politikai és más evilági érdekszempontokat tartott szem előtt. Mérhetetlen bajok hosszú sora, az Egyház vitális erőinek századokra való megbénulása származott e visszaélésekből, nem is szólva a simónia és nepotizmus szomorú erkölcsi pusztításairól.

Amily világos azonban az Egyházi Törvénynek idevágó elve, oly nehéz gyakran a gyakorlati megvalósítása, mert nem mindig akad, akiben a kíváncsú tulajdonságok mind megvannak s egymás közt egyensúlyt tartanak. Van, aki lángelme, ragyogó szónok és tudós, de gyenge adminisztrátor; vagy nagyszerű lelkipásztor, de rossz jogász; kitűnő papi egyéniség, de az emberekkel bánni, másokat lelkesíteni s vezetni nem tud; vagy ki-

válóak az érintkezési formái s a diplomáciai adottságai, de kevés benne az apostoli lélek, az önzetlenség és természetfölöttiség. Pedig magas helyen egyetlen fontos követelménynek hiánya is katasztrófákat okozhat. Nem csoda, ha az Anyaszentegyháznak állandó gondja a legmegfelelőbb egyházi férfiak kikeresése a nagyfelelősségű hivatalokra. Ugyanez áll egyébként alárendelt fokon a kisebb egyházi hivatalok, a helyi lelkipásztorok kiválasztásáról is, valamint a katolikus intézmények, szervezetek és vállalkozások élére állítandó világiakról.

Sajnos, sokan még ma is annak a felfogásnak hódolnak, amely az előkelőbb egyházi állásokat és nagyobb javadalmakat az önkielégülés eszközének nézi; elsősorban nem a több és felelősebb munkateljesítmények keretének, hanem jutalomnak, egy nyugalmasabb és „gondtalanabb” élet biztosítékának. Ez a téves felfogás az érdemesebbek és alkalmasabbak félretolásával törtető s éppen nem épületes papi stréberségnek visszataszító példáit eredményezi.

A felelősségtudat s apostoli önzetlenség követelménye nemcsak az, hogy senki olyan helyre az Egyházban ne pályázzék, amelyet a legszigorúbb, tárgyilagos önvizsgálat tanúsága szerint teljesen betölteni nem tud, hanem hogy ne is maradjon senki vezető őrhelyen tovább, mint amíg azt teljes szellemi frissességgel ellátni tudja. Az egyetemeken épűgy, mint a hadseregben, szigorú korhatár van; 60 évesnél idősebb aktív tábornok alig akad. Az egyházi vezető hivatalokban ilyen rideg és számokban kifejezhető korhatár nincs és nem is igen lehet; viszont itt az ügyszeretnek és lelkiismeretességnek kell meghatározni a korhatárt. Különös lenne, ha éppen csak a legnagyobb felelősséggel járó s nagyfokú szellemi frissiséget igénylő egyházkormányzat vezető tisztségeiben nem számolnánk az öregkornak rendszerint fellépő kísérőjével, a megrokkánással.

Mindez fokozott időszerűséget nyer a *hódító munka* vonalán. Amint a hódító munka maga nem érheti be többé a hagyományos lelkipásztori feladatok elvégzésével, ugyanúgy nem töltené be szerepét a mai helyzetben az az egyházigazgatási stílus sem, amely a hagyományos belső adminisztrálásban, fegyelemtartásban s a jogszabályok alkalmazásában merülne ki. A legkitűnőbb belső adminisztráció mellett is rohamosan sülyedhet az Egyház tekintélye s beszűkülhet a vallási szempontoknak az életben való érvényesülése, elhatalmasodhatnak a hit ellenségei s a krisztustalan törekvések védművei. Maga a hódító, helytálló és terjesztő munka szakszerű, pozitív vezetésre szorul, hogy egységes és eredményes legyen; nem érheti be csupán általános elvi eligazítással és negatív felügyelettel.

A vezetés szakszerűsége a krisztusi társadalomhódító munkában már azért is fontos, mert bármily kiváló munkaerőket állítunk bele ebbe a munkába, bármily jól megszervezett munkaközpontokat létesítünk e célra, a munka legfőbb vezetése s a munkálatok egységbe- és összhangbahozatala végső fokon mégis csak a hierarchikus vezetésé marad; legfőbb fokon annak kell mindent áttekinteni, irányítani, a programokat átvizsgálni s jóváhagyni, a munkaerőket szaporítani, kiképzésüket ellenőrizni, a lelkipásztori és ezen túl fekvő hódító munka lendületéről s helyes menetéről gondoskodni. Főleg pedig az egyházi vezetőkön múlik az idevágó legfőbb kérdés: az igazán arra alkalmas munkaerőknek az ezirányú tevékenységre való kivezénylése és szabaddátétele, még esetleg a hagyományos lelkipásztori és tanári munka időleges beszűkítése árán is.

IDŐLEGES BESZŰKÍTÉST mondtunk, mert ha majd sikerül az újszerű munka megindítása révén a közfelfogást és közszellemet lassankint keresztényebbé tennünk, mindenkép remélhető, hogy ez a légköri átalakulás a papi és szerzetesi hivatások számának is jelentős növekedésével

s a vallásos intézmények nagyobbfokú felvirágzásával fog járni, úgyhogy a pasztoráció és nevelés feladataira ismét elegendő erő jut.

Kíváncsi volna, hogy minden egyházmegye, minden nagyobb szerzetesrend és vallásos testület legalább néhány egészen kimagasló tagját kizárólag vagy elsődlegesen ennek a hódító munkának szentelje s ezek közt az egész munka szakszerűen felosztassék. Az itt tárgyalt szélesebbkörű aktivitásnak ugyanis egyetlen pontján sem szabad beérnünk csupán *középszerű erők* harcbavetésével, mert a világnézeti küzdelemben a *kimagasló vezető egyéniségek* szokták eldönteni az eredményt, nem a nagyszámú középszerűek. Létfenn-tartó kötelességünk tehát, hogy az előnyomuló katolikus tevékenységnek minden jelentős vonalán, a tudományban épűgy, mint a filmkérdésben, sajtóban épűgy, mint szociális téren, a törvényhozás körül épűgy, mint iskolapolitikai kérdésekben mindenkélt értékes és kiváló szakemberekről gondoskodjunk, hozzáértő s ugyanakkor aktív szellemű, az eszméért küzdeni tudó egyéniségekről, még esetleg áldozatok árán is.

A szakszerű vezetés történhetik külön e célra küldött *közvetlen irányító közegek*, *biztosok* által, akik egyúttal közvetlen tanácsadói lehetnek az intézkedésekre hivatott felsőbb helyeknek. Talán nagy haszonnal járna, ha minden egyházmegyei központban, esetleg minden esperesi kerületben is a jelzett munkálatok közvetlen vezetésével a hierarchia által megbízott ilyen közegek működnének, — olyfélekép, mintahogy ma a katolikus iskolák közvetlen püspöki biztosai az egyházmegyei főtanfelügyelők — akiknek fő vagy egyetlen feladata a jelzett munkáknak szakszerű irányítása lenne a püspök nevében. Hasonló, a hierarchia által kijelölt központok vagy közegek haszonnal működhetnének egy-egy egész ország ilyennemű akciói élén, ahogy ez egyébként nálunk az A. C. elnöksége által bizonyos fokig máris történik. De talán nincs messze az idő, hogy magának az egész Egyház-

nak középpontjában is szükségessé fog válni olyan intézmények és közegek felállítása, amelyek az itt tárgyalt munkákat az egész Egyházban közvetlenül ellenőrzik, sürgetik, éltetik és irányítják; ott is, ahol a helyi tényezők ezt maguktól nem tennék meg vagy nem éreznék magukat rá egyedül elég alkalmasnak s ugyanakkor a legfelső, középponti egyházkormányzati szerveknek is szakszerű tanácsaikkal és tapasztalataikkal állandóan rendelkezésére állnak.

Az Egyház maga a döntő tekintélyi elv minden hangoztatása mellett kezdettől fogva sürgette s alkalmazta a *tanácsadói testületek működését* az egyházi előjárók mellett. Innen a kezdettől fogva tartani szokott *zsinatok* gyakorlata: egyetemes, tartományi (országos) és egyházmegyei zsinatoké; innen a püspökök mellett az egyházmegyei tanácsosok (vagy a káptalan) intézménye; innen számos egyházmegyében a püspöknek az egész papsággal való sűrű és fesztelen tanácskozása; innen a szerzetesrendekben az egyetemes és tartományrendi gyűlések, az asszisztensek (definítorok) és konzultorok működése; innen az egyházkormányzat legfőbb fokán, a zsinatokon kívül egyfelől a főleg régebben nagyjelentőségű konzisztóriumok s másfelől a valóságos minisztériumokká fejlődött római bíboroskongregációk és központi hivatalok egész sora.

A RÓMAI KONGREGÁCIÓK az utóbbi évszázadok folyamán többszörös átcsoportosítás mentek át s feltehető hogy ez az átcsoportosítás és átszervezés a növekvő korszerűségelemek s a szervezeti szellem kifejlődése során még lényegesen tovább is halad: névleg a korszerű hit- és egyházvédelem, valamint az idevonatkozó szervezeti tevékenység szorgalmazása s ellenőrzése terén. Így helye akadna még az Anyaszentegyház központjában egy legfőbb nevelésügyi szervnek is, a hithirdetés Propaganda kongregációjá mellett egy ahhoz hasonló, de főleg keresztény országokra vonatkozó propaganda-minisztériumnak, egy Congregatio pro Conservanda Fide-szerű intézménynek.

A hódító, helytálló s terjesztő munka szempontjából az egyházi vezetést az újabb korban jellemző központosító irányzatnak is lehet gondviselészerű szerepe.

Az újkori egyházfejlődés, de bizonyos fokig az egész egyházfejlődés is a *kormányzat központosításának jegyében alakul*. A régebbi korok helyi, egyházmegyei és metropolitai partikularizmusa mindjobban helyet ad a középponti irányítás elvének. Maga a pápaság, bár lényegében mindig megvolt, kihatásaiban s egységesítő és éltető szerepkörének kiterjesztésében érezhetően fejlődött, névleg az újkorban is. A helyi hierarchia természetesen teljes mértékben megtartotta a maga Krisztus-rendelte jogkörét, de azokra a feladatokra vonatkozólag, amelyeket nagyobb területi kiterjedésben csak egységesen lehet megoldani, mindinkább kialakult a középponti egyházkormányzat gyakorlati érvényesülésének szükségessége. Amint vannak egy-egy városban katolikus feladatok, amelyek szétfeszítik a plébániai területi körülírások kereteit s közös, plébániaközi akciókat tesznek szükségessé, éppúgy vannak egyházmegyeközi feladatok, országosak, sőt nemzetköziak, amelyeket csak országos vagy nemzetközi egységben, tehát egy-egy ország püspökeinek közös elhatározása, vagy római intézkedés alapján lehet megoldani.

A krisztusi társadalomhódító munkálatok terén egyre bővebben akadnak ilyen feladatok. Meg kell tehát találni a módját, hogy minden túlzott centralizmus mellőzésével s az egyéni és helyi mozgásszabadság fölösleges gúzsbakötése nélkül közös akciók indulhasanak középponti vezetés, irányítás, ha kell kezdeményezés és ellenőrzés alapján. Ez egyfelől bizonyos közös tanácskozások, közös központi szervek és hivatalok rendszeresítését teszi szükségessé, másfelől a gondoskodást arról, hogy a központokból kiáradó indítások ne maradjanak papíron, hanem csakugyan eljussanak valamennyi intézkedő szervig s azokat komoly és egyöntetű tevékenységre bírják. Amint a

Szentszék időnként nehezebb feladatok elindítására és ellenőrzésére apostoli vizitátorokat küld ki s amint a püspök részben maga is vizitálja egyházmegyéjét, részben esperesei vagy más megbízottjai által ellenőrzi utasításainak végrehajtását, úgy nevezetesen az újszerű, pasztorációnkívüli s országoként, sőt nemzetközileg közös feladatok egyöntetű szorgalmazására is előbb-utobb valószínűleg ajánlatosnak fog látszani olyan központi szervek létesítése és vizitátorok kiküldése, akik elsősorban ezeknek a feladatoknak szakértői s hivatott ellenőrzői lehetnek.

Végül még egy szempontból fontos a vezetés tervszerűsége a hódító munkában. Ennek a vezetésnek éppen a hódítás érdekében s az Egyház népszerűségének s tekintélyének helyreállítása végett meg is kell *szeretnie magát*. Elmúlt az az idő, amikor az emberek a pusztá hatalom mint ilyen imponált s belső fegyelmezésükre elég volt a pompa és szertartásos dísz, amely e hatalmat körülvette. Ma az emberek kritikusabbak lettek s a Krisztus nevében gyakorolt hatalmat is túlnyomóan azon a lelkiségen mérik le, amelynek hangján ez a hatalom szól hozzájuk. Úgyis egyik legnagyobb s legnehezebb feladata az Egyháznak s az egyház fejeinek: úgy képviselni Krisztust az emberek felé, hogy ebből a képviseletből minél jobban eltűnjenek a taszító, tökéletlen, emberi jegyek s minél tisztábban törjön keresztül rajtuk az a Krisztus, akiben minden vonás magasztos és vonzó, tökéletes és lebilincselő. A jog, a törvény, a hatalom s a külső fény szükséges, de magában inkább riasztó, mint megnyerő, inkább bántó, mint szeretetre s bizalomra indító. Az egyházvezetésnek épp ezért a felsőbb s legalsó fokokon egyaránt ma különös gondot kell fordítani arra is, hogy minden érdekességet és gépies merevséget elkerüljön s a kormányzat következetes szilárdságát is mindig a szerető, gondos és féltő jópásztor szeretetével enyhítse.

A közvetlen teendők.

Mi valósítható meg közvetlenül? — A megnövekedett kötelességtudatnak a az erőgyarapítás szükségességének érvényrejuttatása. — A munkaközösségek megszervezése, áldozatok árán is. — Nagyobb takarékoság az eddig egyoldalúan ellátott vonalszakaszokon.

Ha fejtegetéseink, legalább lényegükben, helyesek, ennek felismeréséből valóban elhatározó tetteknek kellene születniök. Egy új pünkösdi tűznek kellene kigyúlni, lángoló lelkületnek, amely bölcs körültekintéssel s a tervszerű cselekvés lendületével párosul, amely mindenekelőtt imahadjáratot szervez s a lelki és természetfölötti alapokat szilárdítja, de ugyanakkor az istenadta ész és számítóerő minden képességet is a nagystílus apostoli tevékenység szolgálatába fogja. Komoly akció-programmot kellene az egész katolikus munka vonalán felállítani s abban minden részletfeladatot pontosan tisztázni.

Azt mondhatná mindezekre valaki: az elgondolás igaz és nagyszerű, itt egy fölséges arányú tervezet bontakozik ki a szemünk előtt, csak az a kérdés: hogyan lehet megvalósítani? Hogyan nyúlunk hozzá, hogy az elgondolást a realitások útjára indítsuk? Melyik az az archimédészi pont, amelyen mindenekelőtt meg kell vetnünk a lábunkat, hogy a világot megmozgassuk?

Csakugyan igaz: az első indulás kérdése gyakorlatilag a legfontosabb kérdés. Sokszor úgy van, hogy azután a többi szinte már magától jön, egyik részlet adja a másikat, egyik megoldás kínálja a másikat. Kár is lenne a gyakorlati kivitel tekintetében hosszas elemleteket szőni, mikor a részletek csak akkor világosodnak meg egyenként, amikor már benne vagyunk a munkában.

Kísérljük meg tehát mindenekelőtt arra a kérdésre adni feleletet: hogyan induljon meg a nagyszabású munka első lépése? Mik a *közvetlen teendők*?

Ime, néhány indítvány:

1. Mindenekelőtt arra volna szükség, hogy a *fo-
kozott apostoli felelősség s a sorsdöntő helyzet tudata
sokkal mélyebben járja át embereink lelkét, papokét
s világiakét, mint eddig. Hogy mindenki érezze a pil-
lanat nagyszerűségét s hogy a roppant felelősségnek
ő is egy részét viseli. Hogy ma nem elég szép csen-
desen, nyugodt kényelemmel végezni a teendőinket,
hanem mindegyikünknek a *maximálisat kell kihozni
önmagából*, amire csak képes; tanulmányoznia kell a
lehető legnagyobb munkateljesítés lehetőségeit és
módozatait, el kell tennie az alkázariak végső elszánt-
ságával. Akit ez a maximalista hódító akarat el nem
tölt, az ma nem lehet igazán hasznos tagja, főleg
tisztje, a Krisztus-hadseregnek.*

Ez a felrázó munka csakúgyan azonnal, nehézség
nélkül megindulhat.

2. Tervszerűen és nagyvonalúan kellene azokat
a munkákat kézbevennünk, amelyek *harci erőink
mennyiségi s minőségi, természetfölötti és természetes
gyarapítását célozzák. Sokkal több papra, szerzetesre
hithirdetőre van szükség, mint eddig; sokkal több papi
állásra és korszerű egyházi intézményre, főleg az egy-
házvédelem s hitszilárdítás terén; sokkal több missziós
érdeklődésre és támogatásra. Sokkal több lánglelkű s
jól kiképzett világi apostolra is, aki teljes odaadással
s hivatásszerűen áll a krisztusi hódítás munkájának
szolgálatába. A világi apostolok kiképzésének, talpra-
serkentésének, egy új hadsereg besorozásának, isko-
lázásának s mozgósításának tervszerű munkáját annál
rendszeresebben kell most már kézbevennünk, mennél
tovább vártunk eddig vele.*

Ennek a munkának megindításában sincs semmi
bűbájosság.

3. Addig is, míg a hódító terv minden részlete
mindmagunk előtt is lassan, teljesebben kivilágosul,
halaéktalanul rá kell vetnünk magunkat a rendszeres
és tervszerű *gondolati alapozásra, a nagystílusú igazság-
védelem és igazságterjesztés ama műveleteinek meg-
szervezésére, amelyeknek csatasíkján dől el ma leg-*

első fokon a győzelem. Más szóval: erre az eddig túlonként elmaradt munkára kell összpontosítanunk legjobb és legalkalmasabb erőinket, habozás nélkül kivonva őket, ha kell, bármilyen más, mégoly fontosnak látszó, egyéb irányú tevékenységből. Lehet valaki a maga helyén nélkülözhetetlennek látszó hitszónok, plébános, szemináriumi spirituális, lelkigyakorlatvezető, gimnáziumi vagy teológiai tanár, noviciusmester: csupa fontos feladat, de egyik sem oly égetően sürgős, mint a lángban álló ház oltása, az ablakainkon máris betóduló vízár feltartóztatása, az Egyház létének s szabadságának biztosítása, a vallásos életnek nem egy körzetben vagy intézetben, hanem egy egész hosszú frontszakaszon, talán egy országban való szilárdítása. Ne fogjunk be tűzértábornokokot kertek öntözésébe, vezérkari tiszteket burgonyahámozással! Erre a nagystilű, egyetemes érdekű munkára *kell* embereket találnunk, különben minden elveszett! Vannak is embereink, hála Istennek, csakhogy egyéb irányban vannak lekötve: ezt a lekötöttséget *kell minden áldozat árán* feloldanunk, ahogy XI. Pius maga mondja, hogy a legegyetemesebb s legalapvetőbb munka megtételül ne maradjon!

MÁS SZÓVAL: mindenekeelőtt meg kellene szerveznünk, akár az A. C. kebelében, akár másképp, a fent ismertetett egyházvédő *akcióközpontokat, munkaközösségeket:* esetleg minden nagyobb helyen 2—3, minden egyházmegyei központban 4—5, minden fővárosban 30—40 tagú akcióbizottságot, papokat s világiakat, akik főképp vagy kizárólag e feladatoknak élnek s permanenciában vannak. Ha átlagban szólva minden egyházmegye 2 vagy 3 talpraesett emberét küldené ki egy országos akcióbizottságba, írókat, szónokokat, szervezőket s ezek mellé 10—12 hozzáértő világi erőt is állítanánk, ez olyan országos munkabizottságot tenne ki, amelynek áldásos működését hamarosan az egész ország megérezné. Nagyobb haszon lenne ez, mint amit ezek az erők ma szétszórta, helyi feladatokban hajtanak s ebből való kivonásuk kisebb bajt jelentene az egyetemes krisztusi érdek szempontjából, mintha ez a munka marad végezetlenül. Mekkora fellen-

dülését jelenti az A. C. a katolikus ügynek nálunk ma is, holott csak 1—2 ember dolgozik a központjában állandóan s még szó sincs szakcsoportok szerint megszervezett, permanens alosztályok beállításáról, legfőképp az egyházvédelem és társadalomalakítás vonalán.

Elmondhatjuk-e, hogy ez is lehetetlen vállalkozás?

Ha a lelkipásztori s oktató munkából ezen a címen kiváló erőket kellene is elvonnunk, az így mutatkozó űrt körültekintő céltudatossággal szintén be lehetne tölteni. *Először* azzal, hogy *jobban takarékoskodunk az egyházi erővel*. Ma elég sok olyan feladatra kötünk le papi erőket, amely vagy maga nem okvetlenül szükséges, vagy világi erővel is ellátható lenne. Rengeteg anyagi adminisztrációval terheljük meg sokszor papjainkat, amit világiak is elvégezhethetnének; hagyomány szerű egyházi állások vannak, amelyekre ma kevés szükség van; egyházi tanintézeinkben számos papi és szerzetesi erőt köt le a számtan, földrajz, szabadkézi rajz, ének s hasonlók, amiket világi tanár épűgy, vagy még jobban elláthatna. *Másodszor* azzal is pótolhatnánk a mutatkozó réseket, hogy az eddiginél sokkal bővebben s rendszeresebben állíthatnánk be világiakat a lelkipásztori munka segédmunkálataiba, hogy ezáltal a papság teherbírását növeljük. Ha elérjük hogy minden nagyobb egyházközségben a papság mellett 4—5 komoly és erre kiképzett világi apostol végez állandó szolgálatot (egyik az egyházközségi nyilvántartásban, másik a szegény- és beteggondozásban, harmadik az ifjúsági mozgalmakban, ifjúsági egyesületek vezetésében, negyedik a házasságok és családok szemeltartásában, ötödik a kulturális vagy szociális stb. ügyekben), a plébánosok és káplánok csakhamar jelentős tehermentesítésben részesülnének és megkisebbedett létszámmal is nagyobb sugarú lelkipásztori feladatokat teljesíthetnének. Így ismét néhány értékes papi erő szabadulna fel a jelzett munkára.

4. Az ilyen akcióbizottságok *anyagi ellátása és megfelelő segédeszközökkel való ellátása a fentiek*

szerint szintén nem olyan feladat, amelyet az élni akaró katolikusság el ne bírna, mihelyt a lépés szükségességének tudata csakugyan általánossá lett benne.

*

Osszefoglalva: Egy szellemi és világtörténeti fordulópont roppant jelentőségének teljes felismerésében, ráeszmélve az újkor és jelenkor sorozatos Krisztus-ellenes forradalmainak és támadásainak pusztító hatásaira, az ennek folytán bennünk is mutatkozó bénultság, megfélemedés és kisszerűség vesztes eluralkodására, kiemelkedve a helyzetváltozások és korszükségletek felismerésének fogyatékokosságából s a megszokott, szűkebb tevékenységi keretekhez való ösztönös ragaszkodásból, Istenben bízva s teljes öntudattal rá kell lépünk a hódító és gyökeresen visszahódító krisztusi vitézkedés útjára! Nem pepecselni, a tegnapi nótát egyre tovább fújni, apró fűszálakat ide-odatenni, szép, szent, de elégtelen és sokszor kisszerű munkákba temetkezni: a mai apostoli helytállás egyedül lehetséges és helyes képlete, hanem: a messzenéző, nagy célokat szem előtt tartó, igazán krisztusi egyetemességű egyházvédelem, igazságterjesztés és életkitermelés, *egy egész világ visszavezetése Krisztushoz, egy egész társadalom megirentése az evllági s földöntúli boldogulás számára.*

Ez az a cél, amelyért azonnal sorompóba kell lépünk!

Z Á R Ó S Z Ó.

Mindenek megoldása: Krisztus!

Egy világ meghódításáról beszéltünk a fentiekben — egy világról, amely a Krisztushoz hódíttatás áldásaira oly véresen, oly halálosan rászorul. Vergődő, önmagát ámuló, fények és álmok után rohanó s aztán új meg új csalódásokba zuhanó világ ez: emberek százmilliói, férfiak, nők, gyermekek, fiúk és leányok, mindegyik csupa élő dráma, csupa ma folyó történet, csupa talány és regény! Emberek, akik mind az Isten gondolata, kezeinek alkotása, gondviselésének tárgya s akik valamennyin ott piroslik a Megváltó áldozati vére! S akik közel kétezer évvel a megváltói halál után sem ismerik Őt, akiben egyedül lehetne üdvösségük, vagy félreismerik s elfordulnak az úttól, melyet ő jelölt ki nekik!

Szegény, boldogságra vágyó, jót, szépet, igazat áhító, megnyugvást sóvárgó emberek! Akik mindegyikének szeme van, hogy lásson, és vak! Füle van, hogy halljon, és süket; esze van, hogy értsen, és tudatlan, szíve van, hogy a jót szeresse, s egész pihegő érzésével mérget szűrcsől s halált habzsol, magát gyilkolja és másokat, reggeltől-estig, évszázadról-évszázadra s évezredről-évezredrel

Egy örült haláltánc forgatagában járunk, egy megbomlott világ, egy minden elemi életérzésében feldúlt s elferdült, emberi esendőségének feneketlen mélyeibe zuhanó társadalom láza s önégeése perzsel és süstörög körülöttünk. Lelkek millió hányódnak a kielégítetlenség és halálos nyugtalanság fergetegében, hűsítő italla, lágy simogatásra, édességre vágyó szívek győtrő csu-

lódottságban! Ez az emberiség haladásról szaval és tudományról, szónokol, emberi nagyságról és civilizációja áldásairól beszél, holott minden emberi lét lényege s alapeleme mindig újra kisiklik a lába alól s ami lelkének éltető alapja lenne: az igazság, élet, szeretet és remény, mindig újra szennyes füstté foszlik s korommá feketül a szeme előtt!

Ugyanakkor azonban ez a világ maga is vétkes a maga szörnyű nyomorúságában. Azért vak és azért beteg, mert maga tette magát s teszi azzá szüntelenül. Nyomorúság: büntetés! Megérdemelt magárahagyatottság, vétkeiért ráért borzalmas, belső lakolás. Ahogy Szent Pál írja a római pogányokról, hogy azért zuhantak bűnök és nyomorúságok örvényeibe, mert nem akarták meglátni az Istent s büntetésből az Úr prédául vetette oda őket a saját erkölcsi vakságuk elé. Szerencsétlen, szegény emberek! Fehérek és feketék, sárgák és földbarának, eszkimók és kafferek, kultúrált európaiak és robogó életstílusú amerikaiak, sodródó emberóceán, lelkek és szívek lömpölygő árhaj, nevetők és sirók, házasodók és egymást temető! Hogyan kell szánnunk titeket, nemcsak azért, mert nyögtök és szenvedtek, hanem mert bűnötökkel magatok okoztatok a bajt s az itt a földön halálba sorvaszt titeket, de ugyanakkor talán az odatúl rátok váró még szörnyűbb szenvedésnek előhírnöke is! Kinek ne sajogna a szíve, ha arra gondol, hogyan fordul át majd milliók földi jajsza odatúl örök zokogásra, ha majd a Bíró előtt állnak, aki ebben az életben kiesett a szívéből, akireők egy életen át nem gondoltak s aki nélkül vagy ellen akarták megépíteni ezen a földön boldogságuk omló homokvárát!

S mégis: mindkét fájdalmas nyomorúságnak, az evilági bajoknak s az odatúl való veszedelmeknek egyaránt minden rémét s rettenetét tökéletesen meg tudná oldani, gyönyörűségesen meg tudná fejteni, ki tudná gyógyítani, kacagó, daloló örömmé tudná átvárázsolni az a Valaki, akinek neve az Út, Igazság és Élet! Az, akitől ezek a szerencsétlen emberek oly meg-

döbhentően nagy számban messze távol járnak. Áldott és boldog az apostol, aki csak egy lépéssel is közelebb hozza őket a minden probléma megoldásához, Krisztushoz; aki ezeket a tévedező és vakoskodó embertársokat, ezt a hullámszó, sok színű, sok rétű, sok gondú, sok könnyű és sok bűnű embertengert oda tudná terelni az Egyetlenhez, aki fel tudja nyitni a vakok szemét! Aki be tudja hullatni a szívekbe az ő szeretetének mámorítóan édes, gyógyító, örök életre pezsdítő mézét! Aki paradicsommá tudná varázsolni ezt a földet, oda-túl pedig milliók mennyországává a milliók poklát!

Oly egyszerű a képlet, hogy szinte nem probléma többé: itt a kincshez emberek s ott a kész, nagy, egyetlen Kincs! Itt az éhezők tömege s ott a kifogyhatatlan táplálék! Itt elepedő, tűzben emésztődő, szeretetre, boldogságra szomjas ajkak s ott az üdítő és bővizű patak, az élő vizek élő Forrása! Itt a veszendő, megtepert szívek szörnyű árvasága s ott a gazdag beteljesülés, a boldogságnak és szeretetnek szikrázó tenger! És sokszor csak azon múlik minden, hogy nincs, aki egybehozza, egymásba öntse a kettőt, kielégítse egyiket a másikkal s boldoggá tegye egyiket a másik által.

Epedni, keresni, lázasan kutatni az utat s az esz közt, amely ennek a bémult tehetetlenségnek megoldására elvezet s valósággá fejtí át az egyszerű képletet! Imádkozni a Szívek Királyához, hogy sugalmazza belénk az apostolok pünkösdi ihletét, szent találékonyságát s pihenni nem tudó buzgalmát, mi több: sugározza belénk az ő saját, világokat betöltő szeretetét, könyörületét és irgalmát! Adjon hozzá mindenható erőt, hogy ezt a leggyönyörűbben emberi s legmagasztosabban isteni feladatot teljesíteni tudjuk: ez az a vágy, az a lebirhatatlan szenvedély, az olthatatlanul szomjas inádság, amelynek a helyzet személtetéséből, a lelkek árvaságának s a Krisztus Király segíteni kész, gazdag szeretetének egybevetéséből fakadnia kell.

Öntsd belénk, Krisztus, ezt a vágyat! Araszd ki ránk azt a szomjúságot a lelkek s a te Atvád országo

után, amely téged valamikor végtelen távolságok át-
 hidalására bírt: a végtelenségből a földre, istenséged
 titkos mélyeiből erre a kisdod bolygóra vezérelt: já-
 szolba fektetett, kicsiségbe, szegénységbe, fáradalomba
 hajtott, Golgotára űzött s végül a véres fára szegezett!
 Ezt a te lélekszomjadat add meg nekünk, Uram, hogy
 értsük és érezzük: mennyire te vagy az, aki a lelke-
 kért sír s zokog bennünk s aki általunk, kicsiny és
 törékeny szolgálód által, akard megépíteni az emberek
 között a szeretet és boldogság fenséges birodalmát:
 Atvád örök és ragyogó országát!

Megjegyzés

„Tragédiámnak szoktam érezni — írja P. Bangha a Napló jában 1937 július 14-én, amikor már halálát közelegni érezte —, hogy nekem az Úr Isten sok szent vágyat, sok akaraterőt és leleményt is adott s oly kevés helyzeti energiát, s ez sokszor leverőleg hat. Nekem az utolsó idegemet föl kell örömlöm s akkor is apró lépésekkel tudom csak előre vinni Krisztus Urunk szekerét. Nekem az az egyik legfőbb bajom (baj-e?), hogy szinte az Isten ellenére akarom megmenteni a világot. Hogy előre akarom vinni az Isten országát ott, ahol azt látszólag az Úr maga sem akarja előre vinni... Biztos, hogy nekem is kényelmes lenne az életem, ha zélusom nem volna! De hát olyan szörnyű nagy dologról van itt szó. Itt nem lehet tréfálni.”

„Szűk nekem Macedónia. Pozsonyi filozófiám zélusfelfolbanása óta betege vagyok a világterveknek. Látom is, hogy senki se csinálja a nagyot — nálunk, s apró senkik csinálják — odátúl.”

Ez az önmészto vívódás a világ és a magyar katolicizmusnak sorsán, jelenén és jövőjén, keretet keresett s amin ifjúsága óta tépelődött, felvázolódtak előtte egy világhódító kereszténység haditerveinek és módszereinek ragyogó állomásai. Ezt kell megírnia, érezte.

„Ezt a könyvet úgy kell megírni — jegyzi fel Naplójában P. Bangha e kötet megtervezéséről —, hogy első módszeres összefoglalása vagy összefoglalási kísérlete legyen azoknak a hatalmas és messze elágazó kérdéseknek, amelyeknek ez a tárgya: mikép vezethetjük vissza a társadalmat Krisztushoz. Mikép kell ezt a Krisztustól elfordult világot alapérzületében ismét kereszténnyé tenni? Ezt a materialista, hitetlen, talajátvesztett kultúrát ismét Krisztus derűs és boldog országává emelni! Oly gigászi kérdés ez, amelynek már a pusztá feltevése is kivételes bátorságot igényel s megoldására csak szélessugarú lélektani és történeti áttekintés, egyetemes helyzetismeret és világ részekre kiterjedő látókör vállalkozhatik. Itt ugyanis Krisztus egész földi Birodalmáról van szó! Megrendítő, helyenkint lesújtó, de végeredményben mégis mindig diadalmas és fölemelő világszemlének kell e kötetnek lennie. Tele kell lennie nemes optimizmussal is, de ugyanakkor kíméletlenül reális józansággal. Minden során meg kell látszania, hogy ez a munka hosszú évek vívódó elmélkedéseinek leszűrt eredményeként áll elő. A szakszerűség mellett

iz lekössön és lebilincseljen mindenkit, akit érdekei Krisztus-ország sorsa. Ut pateat, piaceat és főleg moveat...”

Hogy teljesen megvalósította a maga számára szempontként előírt terveket, kétségtelenné válik e kötet olvasásakor. Ez a munka volt P. Bangha életében legutolsónak megjelent mű, már halálos betegen írta utolsó sorait, különös szeretettel javíttatta a zárószóban lévő imát Krisztushoz, melyhez ösztönzésül Papini „Krisztus története” c. műve végén közölt „Pregbiera a Cristo” szolgált. Ez az ima volt a hattyúdala. Halálra való betegség utolsó heteiben is idézgetett belőle.

Ez a munka a szenzáció döbbenetével hatott a magyar katolicizmusra. P. Bangha egy egész életén át arra készült, hogy e munkáját megírja. Némi részletét németül már előbb jelentette meg „Welt und Überwelt” (Freiburg, Herder-kiadás, 1936) c. könyvében. A végleges formába való öntésre azonban csak 1939 nyarán került sor, ősz végére teljesen elkészült, karácsonyra már boldogan forgatta a kész, vaskos kötet lapjait. Ő maga is nagyra tartotta, ismertetésétől s tanulmányozásától sokat várt a magyar katolicizmus életére. Az első félszáz oldalt maga fordította le, helyesebben: maga dolgozta át németre. Mielőtt végleg a szanatóriumba ment volna, 1940 január közepén behatóan tárgyalt e munka olasz fordításáról is. Már halálos beteg volt, amikor Huszár Károly v. miniszterelnök, A. C. orsz. világi elnöke Rómából hazatérve személyesen újságolta P. Banghának, hogy XII. Pius pápa — aki személyes és különös nagyrabecsüléssel és sok tervvel volt P. Bangha iránt — élénken érdeklődött e munka olasz fordítása felől és sürgette azt, mert minél előbb olvasni akarta.

Ez az oka, hogy a jelen kiadás még nyomdatechnikailag is teljesen változatlan kiadása az eredetinek, melyet a Pázmány Péter Irodalmi Társaság adott ki (Korda r. t. nyomdájában, 314 lapon).

Dr. Biro Bertalan.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó: Krisztusnak a világot s a világnak Krisztust! ..	1—5

Első fejezet: Alapvető kérdések.

A Krisztusország egyetemes diadalravitelének parancsa.

A Krisztusország világot felölelő természete s igényének egyetemessége. — Miért beszélünk „hódításról”? — Mit nem jelent s mit jelent az „egész” világ meghódítása Krisztusnak? — Nem teokratikus világbirodalom. — Országos vagy helyi vonatkozások a világtávlatok keretében ..

6—14

Az emberi közreműködés szerepe a Krisztusország terjesztésében.

Az Egyház s az emberek szerepe Isten üdvöztető terveiben. — A kegyelem elsődlegessége nem teszi fölöslegessé az apostoli helytállást. — Szemlélődő és tevékeny irány. Krisztus példája. — Az egy megtérő bűnös és 99 igaz értékelése az apostolkodásban ..

15—22

A kereszténység mai helyzete.

A kereszténység és katolicizmus helyzeti előnyei. — A számbeli fölény. — Belső értékek. — Külső hatóerők. — A helyzet árnyoldalai. — A felekezeti megoszlás. — Az újkori gondolat függetlenítése a kereszténységtől; a közgondolkodás, művelődés és közélet elvilágiasodása. — Az Egyház helyzete az egyes országokban. — A társadalmi életformák elfordulása a kereszténységtől ..

22—34

Az elkereszténytelenedés történeti útja.

A középkor kereszténységének önállótlanági vonása. — A meginduló szellemi forradalom: humanizmus és reneszánsz. — A pápai tekintély elhomályosodása. — A vallásszakadás és a meginduló tömegaposztázia. — Az államhatalom

szembefordulása a kereszténységgel. — Belső valóságok. — Az Egyház külső erőinek megfoghatósága s belső értékeink fokozott talpraszólítása ..	34—43
---	-------

A kereszténység sorsdöntő órái

Látzólagos és igazi birtokállományunk. — A tömegek hite, annak fokai, alapjai és ellenálló-képessége. — Korunk átmeneti jellege az ellen-tétés erők ostromában ..	43—50
---	-------

A mai helyzet nehézségei

Megnehezült feladataink. — A társadalom számbeli növekvése, igényeinek sokfélesége s átlagos műveltségének adottságai. — A vallási kétely mint kor- és tömegjelenség ..	50—53
---	-------

Lehetséges-e a világot Krisztusnak visszahódítani?

A probléma emberi kilátástalansága s a meg-oldás természetfeletti ígéretei. — A keresztén-ység örök időszerűsége s egyetemes lélekhódító ereje ..	53—57
---	-------

Második fejezet: A hódító munka tárgyi feltételei

A helyzet ismerete.

A helyzetáttekintés jelentősége minden nehéz és nagysugarú feladatkörben. — A statisztika kijózanító s figyelmeztető ereje. — Lényegbevágó helyzetváltozás a tömegek megnyerése, a műve-lődési élet, a jótékonyosság és a szociális mozgá-lmak terén ..	58—65
---	-------

Nagyvonalúság

Átfogó célkitűzések vagy ötletszerű eljárás? — Vannak-e akcióterveink? Kisszerűség; az ará-nyok iránti érzék hiánya ..	65—70
--	-------

A gondolati befolyásolás jelentősége.

a) A tömegek eszmei befolyásolhatósága.

A tömeggondolkodás kívülről való befolyásol-hatósága. — Váltakozó divatok a közfelfogásban, korok és vidékek szerint ..	70—73
---	-------

b) *Tervszerű befolyásolás.*

Tudatos gondolatirányítás. — A propaganda jelentősége. — Tülszásai mellett is változatlan hatóereje 73—77

c) *Világnézeti befolyásolás.*

A világnézetek alakulásának külső tényezői. — Irányításuk lélektani módszere. — A világnézeti propaganda hatóereje, építő és romboló értelemben 77—82

A keresztény eszmetérjesztés.**A) A tömegek elérése.**

A tömegekkel való eleven kapcsolatbakerülés mai nehézségei, főleg eszmei kérdések vonalán. — Az emberek elzárkózása minden vallási befolyással szemben. — A pozitív lehetőségek 82—88

B) A tévedések leküzdése.a) *A tévedések világalma.*

A hazugság és a téveszme mint világhatalom. — A tévedések uralmának bénító hatása. — Az egyházüldözések előkészítője. — Miért kell a közfigyelmet erre a kellőképp nem méltatott helyzetre ráirányítani s miért elodázhatatlan a nagystílű harc a hazugság világalma ellen? . . . 89—98

b) *Megdönthetetlen-e a tévedések uralma?*

Bátorító mozzanatok és adott kiindulópontok. — Az igazság belső hódítóereje s a tömegek természetes igazságvágya. — Az igazság érzelmi hatásai. — A hazugság csak addig van uralmon, amíg ő támadhat. — A helyesbítő tevékenység mint a behatolás újabb eszköze . . . 98—106

C) Az igazság diadalravitele.*Az igazsághirdetés fontossága.*

Van-e jogunk az emberektől ésszel meg nem alapozott hitet és egyházhűséget követelni? — Hitvédelemianunk nagyszerű, de rejtett fegyvertára 106—110

A pozitív hitépítés hiányai.

Akik e feladatot nem látják s akik arra nincsenek felkészülve. — Hiányok a hiterősítő

munka gyakorlati feltételei körül. — Tudományos készültség és közlőművészet, mint a gyakorlati hitépítés kellékei	110—115
---	---------

Az igazságterjesztés művészete.

Alaposság és világosság a bizonyításban. — Az érzelmre és önérzetre is ható mozzanatok összefoglaló kiemelése. — Megfelelő hang és be- állítóművészet; kapcsolat a közönség érdeklődé- sének világával. — A különféle rétegekhez való hozzásimulás. — Milyen értelemben korszerű a hitvita? — Alkalomszerűség az igazság feltárá- sában	115—124
--	---------

Az igazságterjesztés technikája és megszervezése.

a) Az igazságterjesztés technikája.

Az élőszó veretlen fősege. — Az ismételtes és a jelszó. — A sajtó jelentősége s hatalmának kor- látai. — Terjesztőművészet. — Film és rádió. — Az „erő propagandája”	124—136
---	---------

*b) Az igazságvédelem és igazságterjesztés megszer-
vezése.*

Egyéni és szervezett igazságvédelem. — Ör- ködő és szervező központok a védelem és terjesztés munkájában. — A vallásellenes mozgalmak megelőzése s visszaszorítása	136—141
---	---------

D) Keresztény kultúráirányítás.

A keresztény kultúraalakítás feladatai.

A magasabbfokú katolikus eszmétisztázás fon- tossága. — Korszerű kérdések feldolgozása hit- tudományi, államtani, családvédelmi, nevelésügyi és szociális téren	141—159
--	---------

A keresztény kultúrmunka technikája.

Kulturális hivatottságunk tudatának terjesztés- ése. — Emberek és intézmények a kulturális munkában	158—159
---	---------

Keresztény kultúrpolitika.

A keresztény tudományművelés személyi hor- dozói. — Saját kulturális intézményeink fejlesztés-	
---	--

tése s bekapcsolódás a nyilvános művelődési mozgalmakba. — Iskola és népművelés. — Irodalmi élet és irodalompolitika. — Feladataink a művészetek terén. — Irányító központok 160—171

E) Közéletli kereszténység.

A közélet erősíteneződi mint a keresztény életalakítás döntő feltételei. — A keresztény és keresztényellenes közhatalmi állásfoglalás jelentősége. — Elég-e a meggyőzés? 171—176

„Politizáló” vagy politikamentes kereszténység?

„Politikamentes kereszténység?” — Ennek a jelszónak ténybeli és elvi okai. — A helyes középút. — Közönségünk és népünk megnevelése a közélet számára. — Világi jellegű politizálás és Krisztus örök politikája. — Az irányítás joga és feltételei. — Stratégia pontok a közéletben. — Nemzetközi kapcsolatok 176—187

Szociális kereszténység.

A keresztény társadalmi rend jelentősége a világnézeti hódítás és erősödés szempontjából. — Miért érdeke az Egyháznak is híveinek szociális szilárdsága? — Társadalmi munkánk közvetlen feladatai: a szociális érzület s a társadalmi reform 187—192

F) Világtávlatok.

A keresztény únió akadályai.

Dogmatikai, érzelmi és történeti akadályok. — Túltengő felekezeti öntudat. — Scylla és Charibdis. — Mercier bíboros kísérletei 193—202

Út az únió felé.

Mik volnának e téren a követendő utak?

Tapintat és szeretet az érintkezésben és vitatkozásban. — Az elszakadt testvérek értékei. — Típusok a túlsó táborban. — Az únióvágy felébresztése. — Felvilágosítás és személyes érintkezés. — Ökumenikus mozgalom. — Imádkozó egység 202—213

A zsidók.

A zsidók elzárkózása s annak okai. — A közeledés művészete 213—216

A pogány népek.

Egyenes és előkészítő igehirdetés. — Megtéríthetetlen népek? — Közvetett módszerek. — A japán Nővérszövetség 316—227

Egyetemes célkitűzés.

A feladat rendkívülisége és sürgető jellege. — A pesszimizmus kibúvói. — Vád az Egyház ellen? 227—234

A lelkipásztorkodás a hódító munka szolgálatában.**Korszerű lelkipásztorkodás.****A lelkipásztori hódító munka feltételei.**

A lelkipásztori egyéniség hódító ereje. — A lelkipásztori intézmények. — Fejlettebb lelkipásztori módszerek. — Rendkívüli alkalmak. — Kiegészítő szervezeteink. — Szeretetteljes kapcsolatot a papság és a hívek közt 234—245

A hitoktatás a hódító munkában.**A katolikus iskola.**

Az iskola mint a pasztoráció kiegészítője. — A katolikus iskola mai jelentősége. — A világi apostolság hadapródiskolái 245—249

Elegendők-e a lelkipásztori eszközök?

A pasztoráció első a méltóság vonalán, de nem okvetlenül első a lélektani sorrendben. — Pasztoráció és gondolatalkítás 250—253

Miért nem elegendők a jelzett feladatokra a pasztoráció eszközei?

A pasztoráció és a hódító munka különbözése a cél és eszközök tekintetében. — A lelkipásztorkodás hatósugarának határai. — Saját érdekében el kell kerülnie a túlterhelést. — A helyi megkötöttségen túlemelkedő feladatok 253—263

Függelék: A magyar példa.

A magyar kereszténység és katolicizmus a századforduló idején. — Szabadkóműves és szabadgondolkodó egyeduralom. — Intézményeink elárvulása. — Az újjáéledés: Prohászka Ottokár, a lelkigyakorlatok, kongregációk, szerzetesrendek és a papság reformja. — A keresztény nemzeti ébredés katolikus alapjai. — Fellendülő katolikus élet és öntudat. — A magyar katolikus lélek harcos alapvonása, közéleti érdeklődése s egészségesen demokratikus természete 263—276

Egy külföldi példa 276—282

Harmadik fejezet: A hódító munka alanyi feltételei.

Feltűnő aránytalanság és egyoldalúság személyi és anyagi erőink megoszlásában. — A gyálogtság és lovasság mellett tűzérőre és légvédelemre is szükség van. — Szabad-e az arcvonalnak csak egy részét építenünk ki? 283—286

Erőink fokozása.**A) Mennyiségi erőszaporítás.****1. Papi és szerzetesi erők.**

A papi létszám teljes elégtelensége. — Hány lélek esik egy papra s hány papra volna szükség? — A papság aránytalan eloszlása. — A hivatások számának gyarapítása 286—294

2. Világi apostolok elfeledett hadserege.

Nem vagyunk csak papok egyháza. — A világiak mozgósításának szükségessége. — Mik a világiak felhasználhatóságának feltételei? 294—299

B) Minőségi erőgyarapítás.**1. Lelkületi képzés.**

A győzelem elszánt akarata mint minden hadsereg munkaképességének első feltétele. — Akarati lángelmék a közéletben s az egyháztörténetben. — A három emberosztály. — Az apostoli lelkület különféle típusai 299—306

Természtfölötti erőgyarapítás.

Természtfölötti szándék és lelkeség. — A kérő ima apostoli jelentősége. — Imádkozó világhad-jarat. — Áldozatos szellem. — Apostoli életstílus 306—315

2. Elméleti képzés.

Alaposság a hitvédelmi kiműveltségben. — Egyetemesség és sokoldalúság. — Az önképzés gyakorlatiassága 315—320

*3. Gyakorlati kiképzés.**A világi apostolok képzése.*

Honnan vegyünk tökéletes felkészültségű világi apostolokat? — A világi apostolkodás szerveztelensége. — Átmeneti megoldások 320—326

A Katolikus Akció szerepe.

A Katolikus Akció s annak különféle formái. — A világi apostolkodás három típusa s ezek kiképzése 326—330

C) Tervszerűség.

A helyzetekhez simuló munkaterv s a megszokás gátló ereje. — A késlekedés okai 330—333

1. Szakszerűség.

Szakemberek és szakszerű megbeszélések. — A tanácskozások és azoknak intézményesítése . . 333—335

2. Munkafelosztás.

Összefogó szervek és munkaközpontok. — Állandó akciócsoportok mint a hódító munka közvetlen szervei 336—339

3. Az erők előteremtése.

Honnan vegyük a szükséges személyi és anyagi erőket? — A szerves fejlődés útja. — Meglévő kiindulópontok 339—345

*4. Az anyagiak 345 347**5. A vezetés tervszerűsége.*

A tervszerűség éltető lelke: a tervszerű vezetés. — Az egyházi vezető helyzetének mai kü-

lönleges nehézségei. — A hívek támogató közreműködése a helyes vezetésben. — Központosítás és szabadmozgás. — Szellemi vezéregyéniségek 347—355

A közvetlen teendők.

Mi valósítható meg közvetlenül? — A megnövekedett kötelességtudatnak s az erőgyarapítás szükségességének érvényrejuttatása. — A munkaközösségek megszervezése, áldozatok árán is. — Nagyobb takarékoság az eddig egyoldalúan ellátott vonalszakaszokon 356—360

Zárószó: Mindenek megoldása: Krisztus! 361—364

Megjegyzés 365—366

Tartalomjegyzék 367—375

TARGYMUTATÓ.

- Achtermann Vilmos** IV 79—91
 adventisták X 227
Ady Lajos XXVII 62, 76
 agnoszticizmus I 138 k.
Ágoston, szent XIII 306—342
 agyvelő I 268; IX 138 k. *L. Lélek*
 akaratszabadság I 388 k; IX 123
 k, 197—226; XI 180 k; XVI
 76, 283
 áldozat XIII 116—146
 áldozócsüdtörők XVIII 96 k;
 XXII 239
 állam X 206; XXII 442—475;
 XXIII 93, 103, 154; XXVIII
 139; XXX 39 k. *L. Egyház.*
Ampère Endre IV 42—55
Anglia XIV 4—18; XXVII 354;
 antiszemizmus IX 35, 368 k;
 XII 125; XV 55 k; XXV 243;
 XXVI 432 k; XXVII 58;
 XXVIII 389, 426, 461, 501,
 510. *L. Zsidóság*
 apácák XXIII 17 k; XXV 276,
 356; XXVIII 363 k; *L. Szer-*
zetesek
 apostolkodás XVI 196 k; VI 1 k,
 34, 79 k; XVIII 82; XIX 221;
 XX 450; XXI 391 k; XXIII
 111 k. 298—330, 358—435, 503;
 XXIV 118—125, 149—211, 214—
 236, 351—367; XXX 21, 295—
 313, 323 k.
 apostolok III 22. 42 k.
Apponyi Albert XXV 290;
 XXVIII 402
 arisztokrácia XXVIII 208 k.
 áteredő bűn II 322 k; X 280.
- Babona** X 66 k.
Babits Mihály X 423
Bajcsy-Zsilinszky Endre XXIX
 183—196
Balthazar Dezső XXV 352
Barkóczy Sándor XXV 32
 bátorság X 199 k.
Bécs III 271 k; XV 5 k.
 belpoklosság IV 369 k; XII
 202 k.
Beöthy Zsolt IX 87
XV. Benedek XXV 352; XVIII
 470; XXVI 280; XXVIII 561
Bergson XV 421
Bethlen Gábor IV 99 k; XVI 148;
 XXVII 347
 — **István** XXIX 90
 betegápolás XXIII 206, 391
 biogenetikus érv I 193, 210 k.
Bocskai István XVI 146
 bolsevizmus XX 130 k; XXIII
 103, 126—137; XXVII 337,
 339, 385, 394, 402, 532; XXX 93
Borgia Lucrezia XII 112 k, 122 k.
Bousset I 35 k.
 boxerlázadás IV 327 k.
Böhm Károly IX 81, 96, 109, 127
 bölcsélet III 287 k; IX 76—145
Bramante XII 115
Brandis M. Jozéfa IV 386—401
Budapest III 276 k; XXIV 67—
 94, 126 k, 160; XXVII 33 k,
 60; XXVIII 386, 417, 490
Buda felszabadítása V 174 k;
 XII 140 k; XXII 409 k;
 XXVIII 494; XXIX 251

buddhizmus IX 183, 375—390;
XI 106

Bus Jakab S. J. XXIII 552 k.
bűnbánat XX 99—112; XXII 90

Calles XXIII 34—80; XXVIII
434; XII 430 k.

Czapik Gyula XVI 341; XXIII
118

Capranica Domonkos XII 105 k.
Canterbury XIV 6 k. *L. Protes-*
tantizmus, Anglia

célszerűség I 257—270; IX 271 k.

Cenci Beatrice XII 121; XIV
107—121

Centrum-párt IV 208 k.

Chwolson I 327 k.

Ciprián, szent III 62 k, 78

Comte IX 178 k.

család XIX 134—158, 292 k,
324 k, 391—435; XXIV 435 k;
XXV 396, 413; XXVIII 450

cserkészlet XXIV 165

csillagok lakhatósága IX 350—
365

csoda II 168 k. *L. Lourdes.*

Damjanich János XII 243

Dániel próféta II 23, 31 k.

darwinizmus I 21 k, 188—213,
283 k; X 33

deizmus I 213 k.

Delitzsch II 43 k.

demokrácia XXVII 356 k. 381,
466, 486; XXVIII 195—204,
468

De Sonis Gaszton IV 296—320
determinizmus IX 47, 105

De Veuster Demjén IV 369—
386; XII 242

divat XXVII 69; XXVIII 314

dogma III 177 k; IX 308 k.

— fejlődés II 264 k, 292—297,
290 k.

Domonkos, szent XXIII 505

— rend XXIX 60

donatisták II 449 k.

Dudek János XXIII 441, 443 .

Efezusi zsinat XII 98 k.

élet eredete I 305 k.

elmélkedés XXII 257 k.

egyetemek III 226; XXIX 206

Egyház III 12—17; IX 304 k; XI

124—177; XII 58 k, 209—223;

XVIII 116, 374 k; XIX 207 k;

XX 415 k; XXI 37—51, 424—

445; XXIV 1—39; XXVII 460;

XXVIII 153; XXIX 339 k,

354 k, 360, 444 k, 467; I 64 k;

II 341 k.

— apostoli III 109 k.

— egysége III 75—85, 91 k; IV
39

— és állam III 128—137, 281 k.

— csatlakozhatatlansága III 137
—142

— fejlődésmélete III 49 k;
XII 54 k.

— katolikussága III 107 k.

— kulturmunkája III 219 k.

— láthatósága III 122 k.

— történetírás II 311—316, 321;
XII 361 k.

— szentsége III 97—106, 165 k.

— üldözése. *L. Keresztényüldö-*

zés

— vagyona X 181 k. *L. Szekula-*

rizáció, Vagyon.

Egyházi Állam XII 167 k; XXVIII

320

egyke XXVIII 444

elsőáldozás XXII 73

entrópia-törvény I 327 k, 332 k.

eredeti bűn. *L. áteredő bűn*

eretnek II 52 k; III 153 k; IX 13;

XXIX 300 k.

— keresztelés II 421 k.

erkölcsmélete IX 130 k.

Erdélyi József XXV 452

- Erzsébet, Árpádházi szent, XIII 342—361; XVIII 266 k; XXII 396—408
- Esterházy Miklós IV 92—126, XII 240
- Esztergom XXIV 95
- Eucharisztia. *L. Oltáriszentség*
- Eucharisztikus Világkongresszus VIII 472; XIII 207—305; XXII 417 k; XXV 336; XXIX 298
- evangéliumok II 49—86, 317 k, 366, 382 k; IX 391; XI 88, 347—362
- „tévedései” II 80 k.
- evolucionizmus IX 46
- Fajelmélet IX 16—29, 363—377; XXVIII 442, 487
- fajvédelem XXVIII 357 k.
- fasizmus XII 173; XXIII 22, 99, XXIV 443; XXVII 462, 534
- Fáy Dávid VIII 220—276; XV 389—448; XVI 278
- fejlődéelmélet I 189 k, 194 k, 200 k, 280
- felekezetek XII 401; XXIX 163 k, 229 k, 320. *L. Protestantizmus, Eretnek*
- felekezeti egység III 89 k, 94 k.
- béke XI 153 k; XII 97; XX 188; XXI 24—37; XXIII 119; XXV 230, 326—342; XXVIII 163; XXIX 32 k, 45—60, 74 k, 157 k, 177, 216 k, 296, 310 k, 328, 384 k. *L. Türelem*
- oktatás XXV 203
- Ferenc, Assisi szent, XXII 478; XXIX 303
- Xavéri szent, XVI 44 k, 349—376 k; XVII 79—98; XX 178
- film XXV 465; XXVIII 313; XXX 104, 130
- Flavius Josephus II 254 k.
- Foerster F. W. IV 1 k.
- II. Frigyes XVII 391 k.
- forradalom XXV 154, 184 k, 231 k; XXVIII 219.
- Galilei III 175 k, 233 k; XI 158
- Garcia Moreno IV 161—201
- VII. Gergely XIV 355—374
- Glattfelder Gyula IV 4
- Gonzaga Sz. Alajos VI 59—68; XIV 180 k; XVII 102
- Gömbös Gyula XXVII 347, 399; XXVIII 354, 395, 464, 475
- Guadalupe V 40; VII 93 k.
- gyermekáldás X 117—132, 152 k; XI 237; XIX 356—379; XXIII 231; XXV 108, 393
- Gyertyaszentelő V 58; XXII 53—63
- gyónás III 192 k; X 297; XI 197; XII 234; XVI 97; XX 168—182, 368; XXII 75, 338—347; XVIII 401
- Győry Teréz XXIV 126; XXVIII 469
- Gyümölcsoltó Boldogasszony VI 280
- Háború VI 170 k, 341 k; X 169—196, 284; XVIII 462—473; XXIII 205; XXV 127, 221, 494; XXVII 45 k, 73, 105—154, 169; XXVIII 567
- Haeckel I 151 k, 314 k, 332; IX 167; XXVII 170, 174 k.
- halál VI 75 k, 356 k; VIII 156 k; X 20 k, 230; XIV 172—189; XX 345 k; XXI 299—373; XXII 128, 135—141, 282
- halottégetés X 80 k; XXV 391; XXVIII 380, 403, 428
- Hammurabi II 43 k.
- harmincéves háború IV 255 k.
- Harnack Adolf I 34; II 17, 21, 77 k, 107 k, 321; III 11, 51 k, 114 k; XII 55, 89; XIII 128, 135
- Harsányi Zsolt XXV 455; XXVIII 475

- Hartmann IX 167 k.
 hazaszeretet IX 422; X 211; XI 119, 170 k; XIX 317; XXVIII 146 k; XXIX 39, 96, 107; XXX 149. *L. Magyar katolicizmus, Nemzeti eszme*
 házasság XIX 144—158, 300, 307—379, 391—435; XXIII 387; XXIV 435 k; XXV 347, 405, 417, 422, 434; XXVIII 431, 441
 házassági válás X 137—168, 285; XI 223 k; XII 180 k; XVIII 65; XIX 135 k, 294, 314—329, 336—350, 391—435; XX 444
 Hegedüs Lóránt XII 426 k; XXV 339, 409, 427, 433; XXVIII 325, 459; XXIX 210 k.
 Hegel IX 186—197
 Henry Pál IV 320—352; XIV 26 hit I 13 k; IX 317, 411; X 245; XVIII 300 k, 321, 337; XIX 81; XX 44—61; XXI 186, 306; XXII 259
 hitelenség I 10 k, 117 k; X 13 k; XVIII 328, 344; XIX 252—265; XX 68, 358; XXI 171
 Hitler Adolf XXIV 446, 475—489; XXVII 458, 536
 hitterjesztés VI 136 k; XV 378 k; XXIII 165—200, 427; XXV 136; XXIX 368; XXX 33, 83 k, 136 k, 222 k.
 hitvédelem II 401 k; VI 34 k; IX 17—35; XXIX 5—23, 267; XXX 103—126, 136 k, 315—322
 Hock János XXVIII 465
 Honorius pápa III 149 k.
 Hornig Károly XXIII 446
 Hunyadi János IV 236—252
 húsvét VI 285; XVIII 85—96; XX 156 k, 456; XXII 212—239; XXIX 294
 Huszár Károly XXVII 530
 Ima X 199—258; XIX 158—173; XXII 4—24; XXIII 503; XXV 365
 Imre, szent XVIII 285; XXII 368—390
 Imre Sándor XXVIII 284
 index X 270 k, 301, 436; XXVIII 406
 inkvizíció III 172 k; X 268 k, 300; XI 155; XXI 87; XXIX 291 k.
 intelligencia III 259 k. *L. Apostolkodás*
 XI. Ince XII 126—152, 371; XXII 416
 iparostanoncok XXIII 6 k.
 irodalom XXI 385 k; XXX 165 k.
 iskolai oktatás XXIII 18, 124, 375, 409; XXIV 48 k, 60, 109, 162, 371; XXVII 76; XXIX 125 k; XXX 163 k, 245 k.
 ismeretelmélet IX 83
 Isten I 229 k, 275 k; XI 41—68
 — igazság I 363 k.
 — jóság I 369 k.
 — tisztelése I 398 k.
 — végtelen I 352 k.
 istenérv I 18 k, 120 k, 146 k, 219—377; IX 247—276, 326 k; X 1—12; XI 271—317
 — boldogságból I 246 k.
 — célszerűségből I 256 k; XXVIII 507
 — egységelvi I 350—363
 — eszmetani I 363—377
 — élet eredetéből I 304 k.
 — közmegegyezésből I 221—246
 — lelkiismeretből I 250 k.
 — mozgástani I 300 k, 345 k.
 — és rendellenességek I 294 k.
 — világtani I 334—344

- Istenanya V 8 k, 29; XII 100
 istenhit I 113 k, 227—244; II 323 k. *L. Hit*
 — félelemből I 242
 istentagadás IX 247 k; XX 131 k.
 István diakonus II 347 k.
 — király XII 365; XVIII 274 k; XXII 425—473
 Janzenizmus XII 273 k, 319—360, 370; XVII 317 k, 325; XXX 41
 János apostol II 378 k.
 — — Jelenései XXV 97
 — „presbyter” II 79 k.
 jezsuita per XXV 310
 — rend XII 91 k, 279 k, 425; XIV 14, 61 k; XV 385 k; XVI 27 k, 54, 67, 185, 301 k; XVII 38 k; XXV 77, 100, 239, 371, 416; XXIX 152 k.
 — — eltörlése XII 279—296, 375
 — — erkölcstana XVI 102—138, 270
 — — és protestantizmus XVI 28, 36, 49, 257 k, 265, 321 k; XVII 75, 186—206
 — — tudósai XVI 38, 150, 166—184, 284; XVII 228 k, 278, 446
 Jézus I 27 k; II 7 k, 86 k, 151—167, 331 k; III 349 k; IX 394 k, 404 k; XI 96—123, 366—377, 408—417; XIX 55—73, 118—133; XX 373—387; XXI 445 k; XXII 24
 — csodái II 167—186
 — erkölcstana I 49 k; II 136—144
 — feltámadása II 186—226
 — Isten II 90 k, 96 k, 101 k, 107—129, 267—279, 294 k, 359, 394 k, 117 k; XXI 1—10; XXII 26
 — jövendölései II 245 k.
 Jézus kereszttáldozata XIII 116—140
 — — kinszenvedése II 211 k; XX 251—321; XXII 92—109
 — tanrendszere I 44 k; II 9 k, 129—150
 — „testvérei” V 7 k.
 Jézus Szíve-tisztelet VI 281 k; XVII 263 k; XVIII 133—159; XXI 202—298
 Jókai Mór XVI 95
 Jülicher II 25 k.
 Kálvin János XII 224, 256; XIII 119; XIV 299—314; XVI 128; XXIX 289 k, 357, 432
 Kant I 138 k; IX 164 k, 277 k; X 48 k.
 kapitalizmus XV 65 k; XXV 138 k; XXVII 16, 137—154; XXVIII 39—56, 107 k, 362
 Kapisztrán sz. János IV 245 k.
 karácsony XXII 43, 152—171; XVIII 43—61; XIX 96 k.
 Kammerer XXVIII 387
 kárhozat XVIII 30 k; XX 105 k, 339 k; XXII 275
 kassai vértanuk VIII 471; XVI 49
 katakombák II 429 k; XIV 87, 97, 122, 136
 II. Katalin cárnő XVII 399 k.
 katolicizmus I 89 k; XII 14—53; XV 115, 210 k, 323; XXIV 257—279, 373—408, 448; XXVII 520 k; XXIX 102 k, 112; XXX 23—32, 108
 Katolikus Akció XXIII 433; XXIV 118 k, 155—220, 280—370, 448 k; XXV 418; XXX 42, 326—360
 — autonómia XXIII 213 k; XXV 193; XXVI 146
 katolikus irodalom X 313, 361—404, 407, 455—460; XII 389 k.
 VIII. Kelemen XII 121

- XI. Kelemen XII 343 k.
 XIII. Kelemen XII. 284 k.
 XIV. Kelemen XVI. 82, 99;
 XVII 352—390
 kereszténység I 82 k, 33 k;
 XIX 459 k; XXI 374—391,
 409—421; XXIV 423; XXVIII
 259—275
 kegyelem XVIII 112 k, 230 k.
 kereskedelem XXVIII 536 k.
 keresztény szocializmus XXVII
 247 k, 375
 — üldözés III 152 k; XII 405
 k; XIV 47 k; XXI 114—121
 — — Mexikóban XII 426 k;
 XXIII 25—80
 — — Spanyolországban XII 409
 k, 438; XXIII 80—93; XXVII
 503
 — — Rómában II 367 k, 395 k,
 412 k, 429 k.
 — unió I 77 k; XII 51 k, 96,
 185, 255, 265 k; XVIII 389 k,
 414 k; XX 191—200; XXIX
 3, 62 k, 167 k, 275 k, 351 k,
 395—506, 511—514; XXX 194
 —213
 Kéfas III 25 k.
 kétely I 6 k; IX 7, 17; X 245,
 329; XIV 189—206; XVIII
 312; XIX 1—41; XX 41—61;
 XXII 318—338; XXX 52
 Ketteler Vilmos IV 353—368
 kettős morál X 115 k.
 kinyilatkoztatás I 401 k. *L.*
Evangéliumok
 Kis József X 417
 kisegítő kápolnák VI 12 k.
 klasszikus műveltség X 234 k.
 Klebelsberg Kunó XXVIII 317
 klerikalizmus V 141; X 221;
 XXI 117; XXV 374; XXVIII
 161
 Koháry István IV 278—296
 Komáromi János XXIX 250 k.
 kommunizmus XXVII 188, 202
 —256
 kongregáció V 93 k, 114 k, 184
 k, 224 k; VI 18 k, 83—96,
 115 k; XVI 316; XVII 103 k;
 XXIII 525; XXIV 237;
 XXVIII 61
 — akadályai V 343 k.
 — ellenfelei V 126—144
 — hazánkban 106 k.
 — története 105 k, 144—174
 Kosztolányi Dezső X 407—411
 Konstantin II 443 k.
 Konstantinápoly XIV 320 k.
 körmenet XIII 85
 középkor III 222
 közoktatásügy III 223—229. *L.*
Iskolai oktatás
 közömbösség X 218 k; XI 37;
 XXIX 88 k.
 Központi Sajtóvállalat VI 208,
 244 k; XXV 384; XXVI 215
 —274, 310—326, 386
 köztársaság XXVIII 205, 230
 Krisztus királysága VI 336 k;
 XVIII 205—257; XXII 32,
 285
 kulcsok hatalma III 34 k.
 kultúra III 197 k, 219 k; XXIX
 369
 kultúrharc IV 213 k.
 Laënnec VI 68 k; IX 366
 XIV. Lajos XII 340—348, 368
 Lateráni egyezmény XII 165—
 179, 413
 lélek I 177, 316 k; X 54 k, XI
 73
 — halhatatlansága I 392 k.
 — szellemisége I 381—398
 lélektan IX 91 k, 106 k.
 lelkigyakorlat XV 157 k; XVI
 191 k; XVII 10 k; XVIII
 285—388, 400; XX 322 k;
 XXII 257; XXIV 131—145

- lelkipásztorkodás III 255–279;
 V 196–214; XII 380 k; XIII
 164–172; XVIII 124; XIX
 250; XXIV 59, 75, 158; XXX
 235–263
 XIII. Leó XXVII 31; XXX 17
 Leunis János V 105 k, 145 k,
 181 k.
 liberalizmus XVIII 214, 224; XX
 129; XXVII 272, 322, 345,
 379, 390, 415; XXVIII 25–77
 Liberius pápa III 148 k.
 Liguori sz. Alfonz XVI 107, 114
 Liszt Ferenc XXVIII 475
 London XIV 30–59
 Lourdes II 177 k; V 41–58;
 VI 362; XI 342; XII 49;
 XXVII 42
 — és Zola V 50 k.
 Loyolai sz. Ignác XVI 20 k;
 XVII 6–61
 Luther Márton I 121 k; III 106
 k, 176 k; IV 252 k; IX 320;
 XI 137 k; XII 10 k, 225;
 XIII 8, 77; XVI 126; XVIII
 351, 397; XIX 178; XXV 337,
 425; XXIX 65, 308, 330 k,
 356, 432
 Macaulay II 119 k.
 magyar katolicizmus XVIII 423
 —462; XXIV 39, 220–236,
 244 k; XXVI 9; XXVII 64,
 83, 156; XXIX 308, 339 k,
 373; XXX 264–276
 — vallás XI 171 k.
 magyarok Argentínában XV
 214, 247, 276, 281 k.
 — Brazíliában XV 337 k, 353;
 XIX 435–458
 — Északamerikában XV 26 k,
 49–65
 — Nagyasszonya V 82 k; VI
 317–334; XVIII 170, 258;
 XXII 485–500
 Magyarország XXVIII 11 k, 220
 —226, 304
 Magyar Kultúra XXIII 500, 526
 —540; XXIV 438
 Mailáth Gusztáv XXIII 491
 Sz. Mária V 8 k; VI 293; XI
 238. *L. Istenanya*
 — -érem V 38 k.
 — halála V 16 k.
 — kegyelmek anyja V 61 k.
 — mennybevittele V 21 k; XI
 241.
 — tisztelése V 2 k, 12 k, 26 k,
 32 k, 97 k.
 Mária Terézia XII 311; XVI 97;
 XVII 361
 Manréza XXIV 131. *L. Lelkigyakorlat*
 Máté-evangélium II 26 k, 200 k.
 materializmus I 170–188; IX
 44, 117 k, 279 k; XIX 196 k.
 Mattyasovszky Kasszián XXIII
 512
 megtérés III 366; XI 39; XVIII
 megváltás I 46 k; XI 115; XIII
 126 k; XVIII 5, 36 k; XIX
 93; XXII 120; XXIII 210
 Mendel I 189, 211 k.
 mennyország XVIII 97–110;
 XX 331 k; XXII 141, 266
 messiási jövődölések II 228–
 245
 — eszme II 90, 325
 metafizika IX 81 k.
 Michelangelo XII 114
 Milotay István XXIX 178 k.
 mise XIII 102, 371; XX 77–98;
 XXIX 143 k.
 mitosz-elmélet II 20 k.
 molinizmus XVII 230 k.
 mohamedánság XXX 218
 monizmus I 151–170; XI 318–
 346
 More sz. Tamás XIV 375–391
 Móricz Zsigmond XXVIII 377
 Moscardo XXV 448

- Mózes II 43 k. *L. Teremtéstörténet*
 munkásság XXIII 5 k, 126—137, 423; XXIV 169; XXV 168, 209; XXVII 30, 56, 198 k, 261, 361, 375, 419, 477; XXVIII 83, 129, 405, 504
 Muratori-töredék II 57 k.
 Mussolini Benito XXVII 460. *L. Fasizmus*
 művészetek III 234 k; X 321 k, XX 428; XXX 169.
- Nagy Ferenc államtitkár XXVI 271
 nagypéntek XX 145, 310 k.
 naptárreform X 241; XVI 93
 naturalizmus I 25 k.
 Németország XXIV 446; XXV 400, 404, 418, 424; XXVII 341; XXVIII 436; XVIII 459; XXX 94
 nemzeti eszme XXVIII 146 k; XXX 149
 — szocializmus XXVIII 482, 570
 Népszövetség, genfi XII 395; XIV 317 k; XXIII 161; XXVIII 66, 521
 Northcliffe XXV 269, 345
 numerus clausus XXVII 535, XXIX 205
 nyilas-mozgalom XXVIII 482, 487, 495, 517, 521 k, 575 k.
- O'Connell Dániel IV 126—161 okság elve I 180 k.
 Oltáriszentség III 195 k; X 257 k; XIII 3—85, 99 k, 158—172; XVIII 349—371; XX 1—23, 138 k; XXII 287; XXIX 127
 Orsenigo Cesare XXIII 494
 Ószövetség szentíráskritikája II 33—48
 Oxford-mozgalom XXIX 261, 276
- Öngyilkosság X 88; XX 357; XXV 109; XXVIII 476. *L. Protestantizmus*
 öntudat I 182
 örök élet I 39 k, 51 k; XX 331. *L. Halál, Túlvilág*
 ősegyház II 320; XII 71, 86; XIII 42 k, 74; XVIII 363 k, 412; III 52—64
 ősnemződés I 307—316
- Quadragesimo anno X 400; XII 160 k; XXI 149; XXIII 241 k, 272—287; XXVII 441
 Quesnel XII 343 k; XVII 331
- Pacelli bíboros XIV 265 k; XXVIII 561. *L. XII. Pius*
 Pál apostol II 349—362, 366—375; XIV 338—354; XVIII 191—204
 — teológiája II 357 k.
 Páli sz. Vince XII 333
 pályaválasztás VI 39 k, 56
 Páneurópa XII 396; XXVII 473
 panspermia-elmélet I 313
 panteizmus I 150
 pápa családokozhatatlansága III 142—151; XI 142
 — egyházfősége II 406 k; III 23 k, 38 k, 112 k; XI 131; XII 64—81, 86 k.
 — olasz származása XII 192
 — üldözése III 284 k.
- pápaság XII 1—14, 36, 93 k, 102, 275 k; XIV 90; XXIX 111, 136, 141 k, 441, 452; XXX 36
 Papini Giovanni X 333
 papi nőtlenség II 409 k, III 183—192; IX 72; X 92—104, 294; XI 218 k.
 papság VIII 43—60; X 276, 292; XII 200 k, 234; XIII 56 k; XX 63, 201—223, 370, 416; XXI 117, 392; XXII 359;

- XXIII 331—351; XXIV 96—108; XXV 80; XXVII 64, 83; XXX 287 k.
- politizálása X 196; XI 208; XVII 60; XXIV 408 k; XXVII 439; XXVIII 496; XXX 176 k.
- üldözése IX 62—74. L. *Ke-resztényüldözés*
- párbaj X 203—210
- Páris III 267 k.
- parthenogenezis X 104 k.
- Pascal XII 326, 337 k; XVI 118
- Pastor Ludwig XII 109—122, 270 k, 366 k.
- Pázmány Péter IV 94 k; X 339—353; XII 234; XVI 147, 291 k, 312, 385—422; XVII 246 k.
- — Tudományegyetem XVI 222, 228 k; XVIII 350 k, 448; XXIX 248
- pénz II 58 k.
- pesszimizmus I 215 k.
- Péter apostol II 362 k; XVIII 175—190
- — egyházfősege II 27 k, 330 k, 376 k, 391 k.
- — neve III 25 k.
- — Rómában II 369; IX 230
- Pfleiderer II 27 k.
- VII. Pius XVII 411 k.
- X. Pius XII 152 k; XXVI 411
- XI. Pius XII 156—188, 433. L. *Quadragesimo anno*
- XII. Pius XII 188—192
- pogányság II 323—331; XIX 98 k, 288; XXVII 496 k; XXX 216 k.
- erkölcsvilága III 204 k.
- Polónyi Dezső XII 420 k; XVI 341 k.
- Géza XXIII 219 k.
- pokol. L. *Kárhozat*
- Pombal XII 281—294; XV 179, 411—457; XVI 81; XVII 332—356
- Possevino XVII 207 k.
- Pompadour XII 295; XVI 80
- pozitivizmus I 133 k; IX 46, 146—158
- prézes VI 99, 256 k.
- Prohászka Ottokár VIII 339; XXIII 449—490, 523; XXV 144, 390; XXX 267 k.
- protestantizmus I 73 k, 93 k; IX 144, 308 k; XI 161 k; XII 11, 223—247, 253; XIII 125 k; XIV 44 k; XIX 174—193, 202
- XVIII 390 k; XIX 352; XX 183 k; XXI 395—409; XXIII 138—154; XXIV 3 k; XXV 309—342, 411, 431; XXVI 331, 433 k; XXVII 76 k, 167; XXVIII 167 k, 307, 348, 359, 443, 462, 534; XXIX 121, 196, 213, 300 k, 488 k; XXX 196
- és egyke I 100 k.
- hazafisága X 211 k; XI 173
- hittankönyvei XXIX 125 k.
- és katolicizmus XII 81 k; XV 17 k; XXIX 184 k, 246
- és öngyilkosságok I 96 k; X 88 k.
- propaganda XXX 74 k.
- predestináció XIX 227 k. L. *Akaratszabadság*
- pümkösd XVIII 110—132; XXII 242—256, 363
- Rabszolgaság II 327 k; III 209, 217; XIX 98; XX 424; XXVII 241
- Racine XII 326
- racionalizmus II 18—31, 163 k; XIII 125 k.
- radikalizmus XXVII 33 k, 163
- rádió XXX 131 k.
- Raffay Sándor III 106; XXV 330, 336; XXVIII 411, 432; XXIX 193, 298, 458
- II. Rákóczi Ferenc IV 110 k; V 108; XXV 415
- Rajnaiss Ferenc XXIX 286

- Rákosi Jenő XXVIII 301
 Raszputin XXV 344
 Rathenau XXV 263
 Rátz Kálmán XXV 436
 Ravasz László III 29 k; XVI 128; XXV 336, 416; XXVII 59; XXVIII 384, 432, 452, 498; XXIX 206 k, 255, 271 k, 300—310, 380 k, 422, 426 k, 438
 redukciók XV 273, 297, 310; XVII 168—186
 Renan II 20 k, 318, 332
 reverzális XI 169 k, 229; XIX 186; XXV 329 k; XXIX 69 k, 283, 471 k. *L. Vegyesházasság.*
 Révész Imre I 80; XII 234; XVI 336 k; XXIX 67, 175 k, 313 k.
 Ricci Máté XVII 113 k.
 Róma XIV 84—152, 209—248; XXV 408; XXIX 452
 Rosenberg II 337
 Rothemere XXV 278
 Sajtó III 293 k, 324 k; VI 14 k, 185—240, 382; VIII 21 k, 331 k; 375 k; XII 389; XIII 255 k; XIV 42, 144; XV 49, 71 k; XXIII 49 k, 109, 115, 413, 458; XXIV 114, 447; XXV 39, 91, 185, 223, 246 k, 285 k, 310, 479 k; XXVI 54—215, 276—310, 326—454; XXVII 144 k; XXIX 108, 173, 178 k, 296; XXX 126 k.
 VI. Sándor XII 112 k.
 VII. Sándor XII 341
 Schopenhauer X 266
 Sienai sz. Katalin XIV 248 k.
 V. Sixtus XII 118 k.
 skolasztika IX 233 X 263
 spiritizmus II 175 k; X 70—79; XI 34
 Stolberg Frigyes IV 23—41
 Suarez IX 208 k.
 Supka Géza XXVII 88
 Szabad akarat. *L. Akaratszabadság.*
 Szabadgondolkodás IX 54 k, 281 k; XI 262 k; XII 270—319
 szabadkőművesség IV 198 k; V 136 k; VI 176 k; XXVII 94—104, 154, 178, 256 k, 371, 464, 473, 489; XXVIII 63 k; XXIX 43, 205, 209
 Szabó Dezső I 80; X 407 k; XXVIII 376
 származástan I 194 k, 202 k.
 Széchenyi György XXVIII 326
 Szeged 331, 450
 szegénygondozás III 238—247; VI 154 k; XII 258; XV 96; XIX 279 k; XX 445; XXI 129; XXIII 233, 253—272; XXIV 170 k; XXX 83, 313
 szekularizálás XX 269 k.
 szentbeszéd XVIII 2
 szentek III 102; XI 243 k; XVIII 259, 273; XXII 480
 Szentháromság XXI 10—20
 Szentírás II 17 k, 32 k, 37 k. *L. Evangéliumok, Harnack, Jézus, Pogányság, Racionalizmus, Zsidóság*
 Szent István király XXIX 380 k.
 szentségek XI 182 k; XII 35; XIII 364 k; XXIII 385
 Szentlélek XVIII 120 k; XX 234 k; XXII 242—256
 szenvedés V 75 k; VI 348 k; IX 68 k; XVIII 9—20; XXII 109—120
 Szeplőtelen fogantatás V 76 k; VI 268 k; XVIII 159 k; XXII 500
 szépség I 370; IX 265 k.
 szertartások X 252 k, 285; XI 182; XII 34; XIII 151, 166—172, 178; XX 112 k.
 — protestánsokkal XXIX 87 k.
 szertartásvita XVI 74; XVII 287—315

- szerezetesség III 100 k, 167 k, 224 k, 240; XII 261; XIV 23; XV 240; XVI 208 k, 232 k, 301 k; XVIII 392; XXV 86, 165; XXVIII 384
- Szimonidesz Lajos XI 263 k; XXVII 452
- színház X 444—455; XXVII 84; XXVIII 237
- szkepticizmus I 127 k.
- szociáldemokrácia XX 132; XXI 422 k; XXIII 5 k, 424; XXV 93, 138, 168, 185 k, 272 k, 360, 387, 414, 459; XXVI 76; XXVII 27 k, 56, 99—94, 158 k, 166, 181, 198 k, 202—256, 265—287, 297, 308, 322 k, 366, 408—415, 424—440, 451 k, 477 k; XXVIII 77—136, 375
- szociális kérdés VI 144 k; XII 398; XIV 73; XXIII 236—297, 417; XXX 187 k.
- Sztranyavszky Sándor XXVIII 471 k; XXIX 280 k.
- szubjektivizmus I 130 k; IX 46; XIX 81 k.
- Tanucci XII 299 k; XIV 269 k; XVII 357 k.
- Teleki Pál XXVII 351, 533; XXVIII 246, 250
- templom XIII 146—158
- teremtés XVIII 5 k.
- történet IX 346 k; X 278, 411; XI 53 k, 86
- természetfelettség I 26 k.
- természettudomány I 32; II 23 k; III 229 k; IX 52 k, 329 k; X 27 k, 276, 105; XI 378—389; XVIII 318—340; XXV 59; XXVI 14
- Thököly Imre IV 280 k; XII 144
- Tilly-Tserklaes IV 253—278
- Tisza István IX 309; XXV 81 k; XXVI 11; XXVII 328; XXVIII 353, 408 k, 479; XXIX 23—36, 278 k.
- liszta élet X 108—116, 286; XXII 79
- Tóth Tihamér XXIII 516—522; XXVIII 516
- történelem IX 48 k.
- túlvilág I 38 k; X 57 k, 303; XI 76, 390—407; XIX 109
- Túri Béla XXVI 135—145, 151
- türelem (vallási) IX 58 k; X 307—321; XI 149; XXI 77 k.
- Újév VI 105, 158, 247; XVIII 77; XIX 112 k; XXII 18—195; XXVI 479
- ujság. *L. Sajló*
- unitáriusok X 135
- Vagyon XIX 272 k; XXI 147; XXII 461; XXIII 219 k; XXIV 172; XXV 35, 90, 244, 380, 402; XXVII 220, 330
- vallás I 227 k; IX 159—186, 298 k, 322; XI 4—41, 378—389; XII 197 k; XVIII 289 k; XX 409 k; XXI 52—64, 157; XXII 292—308; XXV 69; XXIX 221, 496 k.
- magánügy IX 36 k, 292—298
- üldözés I 52 k. *L. Keresztény-üldözés*
- vasárnap X 227 k.
- Vázsonyi Vilmos XXV 145 k; XXVII 337 k.
- vegyes házasság VIII 185 k, 213 k; XIX 329 k.
- vértanu II 279—291, 425 k; XVI 49, 376 k, 423—449; XVII 135, 150
- akták II 320, 427 k.
- Veuillot Lajos IV 56—78
- világ végessége I 320—334, 356 k.
- világiak apostolkodása VI 10 k. *L. Apostolkodás*
- Volta Sándor IV 7—28

Weiss Manfréd XXV 141, 144,

149, 368; XXVIII 59

Wels H. G. X 404

Windthorst Lajos IV 201—235

Zichy Gyula XXIII 493

Zola II 178 k.

zsarnokgyilkolás XVI 103

zsidóság II 257 k, 325 k; III 295,

IX 369 k; XI 87 k; XV 55 k,

125 k; XXIV 54; XXV 165,

465; XXVII 49, 135 k, 277,

344, 466—473, 510—519;

XXVIII 56, 105 k, 492, 536;

XXIX 93, 389 k; XXX 213

bűnözése III 310 k.

erkölcse III 305 k; XXV 43 k,

196; XXVI 35—48

gazdagsága III 314 k.

Jézusról III 346 k; IX 234 k;

XXV 17, 110—122, 212, 375;

XXVI 17

és katolicizmus II 35 k, 92 k,

325 k; III 329 k, 340 k, 363 k;

IX 242; XXV 19, 24, 30, 102,

133, 228, 309, 22, 27; XXVI

19, 25—34, 53, 233, 245 k,

280; XXVII 89, 166, 171 k;

XXVIII 60

és magyarság XXV 217, 362,

372, 379, 445; XXVII 67, 104,

291 k, 318, 368 k, 377, 403,

417, 441 k, 494, 535

— sajtója III 324 k; VI 194—

208; X 414—423, 426; XXV

5—57, 179, 223, 450 k; XXVI

308, 336, 348; XXVII 144 k,

363

tulajdonsága III 298 k; XXV

173, 218; XXVI 309

zsidókérdés XXII 467 k; XXVI

413; XXVIII 173 k, 502, 505,

513, 556 k.

